י. מאטענקא

צ. מאטענקא

MORRIS ROSENFELD'S
SELECTED WORKS :: Vol. III.

געזאמלטע שריפטען

פון

מאָרריס ראָזענפעלד

דריטער באנד

מענשען אהן קעפ

ארויסגעגעבען פון „פּאָרווערטס"
175-173 איסט בראָדוויי
ניו יאָרק, 1912.

מאטענקא .י

אינהאַלטס-פערצייבנים

	זייטע
פאַרוואַרט	3
יונגאַטשעס	5
דער דעבאַטאַנט	6
דער קיקער	11
דער כל־בו'ניק	16
דער לעקער	23
דער לינקער כלל־טהור	28
דער נודניק	33
דער צופריעדענער	38
דער פרינציפיעלער	45
דער פאַרזיכטיגער	51
דער פעסימיסט	58
דער טיפּ	63
יאַנקעל אינדיווייד	69
דער עקשן	75
דער שרעקעדיגער	81
דער פאַרלעזער	88
דער בעל טובה	94
גומעל	103
דער טענצער	107
דער שטילער זיווג	114
דער לאַדזשען־ברודער	120
פערלאַרן דעם זכרון	127

יידישע פאלקס פיבליאטעק מאראנטע

Copyright 1918
by Morris Rosenfeld

מענשען אָהן קעפּ

קאַלעקטען רענט..... 134
צווישען שלעפערס..... 143
המן׳ס וואַרנונג..... 149
דער המן־טאַש צו די לעזער..... 153
די פרעהליכע אלמנה פון שושן..... 157
בערל דער פּיסקאַטער ווערט אַ דעקאַדענט..... 164
אַ בעזע בעגעגענים..... 173
גרייזען..... 179
געדאַנקען איבער פּעלצען..... 185
בעקאַנטע..... 191
ערב פּסח..... 204
די פּינפּטע קשיה..... 209
א טענה צווישען אַ פּאַמפּערניקעל און אַ מצה..... 215
דער היליגער יריד..... 221
לשנה טובה קאַרטען..... 226
אַ ראש השנה׳דיגער פּעליטאַן..... 232
בערג־פּאַליטיק..... 237
ראַמאַנען און ראַמאַנען־לעזער..... 243
קריסטמעס..... 247
חריין..... 253

עפּיגראַמען

פון 258 ביז 268

פאָרוואָרט

די אבטהיילונג „מענשען אָהן קעפּ" טראָגט דעם דאָזיגען נאָמען בלויז דערפאר, וואָס אין די בעטרעפענדע „מענשען" ווערט ניט געשילדערט זיין פיזישעס אויסזעהן; זייער קערפּערליכער כלסתר פּנים, און מען דערקענט זיי נור אָן אייגצעלנע שטריכען, וועלכע זיינען זעהר בולט ארויסגעבראכט.

די „מענשען" זיינען אלע פון לעבען געגומען, זיי געפינען זיך אין דעם גרויסען ניו יאָרקער אידישען קווארטאל „איסט סייד". דאָ דערקענט מען זיי כאָטש זיי האָבען ניט קיין קעפּ.

דאָך קען מען ניט זאָגען, דאָס אלע „מענשען", וועגען וועלכע דאָ איז אָנגעוואונקען זיינען נור דאָ אין די „איסט סייד" אליין. מיט די אייגציגע אויסנאהמען פון דעם „כל-בו'ניק אָדער טשעפּ-טשיק פילאָזאָף", דעם „לעקער", דעם „לינקער כלל-טהוער", און דעם „נודניק", וועלכע זיינען בעשעפענישען, וואָס נור די ניו יאָרקער גהעטאָ האָט טרויעריגע זכיה זיי צו האָבען, זיינען די איבריגע מעהר אָדער וועניגער אלגעמיינע אָנדייטונגען אויף טיפּען. דער „צופריעדענער", „דעבאטאנט", „קיקער", „פּאָרזיכטיגער" זיינען אלגעמיינע בעשעפענישען. ביי אידען נור קומען זיי ארויס אביסל שארפער.

דער מחבר שמייכעלט זיך מיט דעם פאקט, דאָס אי די נעשיל-דערטע אליין האָבען זיך דערקענט, אי אלע, וואָס קענען זיי, האָבען זיי גליך דערקענט און אָנגערופען ביי די ריכטיגע נעמען. די חברים און גוטע ברידער פון מאנכען „מענש אָהן א קאָפּ", און סתם יונגאטשעס האָבען געשריען און געקאייכט: „סטייטש, וואָס האָט מען צו די מענשען"? און זיי האָבען געזוכט זיך אָבצורעכענען

יונגאַטשעס

עס האָבען יונגאַטשעס, אי „גרינע", אי „געלע",
אַריינקריכען דוקא געוואָלט אין מיין זעלע;
ערלויבט זיך צו שימפּפען, צו שמוצען, צו טרעטען,
ערלויבט זיך צו טראַמפּלען אויף מיינע בוקעטען,
דעם הויליגען פלאַם פון מיין לעבען צו זידלען,
און פּאַלש אין די עולם'שע אוי'רען צו פּיעדלען.

עס האָבען יונגאַטשעס אי אַלטע, אי נייע,
אי „גרינע", אי „געלע", אי פרומע, אי פריע,
געוואָרפען מיט בלאָטע אין מיר און מיט שטיינער,
געקריצט אויף מיין זיעג מיט צובראָכענע ציהנער,
געהאַווקעט מיט שוים אויף די ברודיגע ליפּען,
געזוכט מיך צו דראַפּען, צו בייסען, צו קניפּען.

עס האָבען יונגאַטשעס פון אַלערליי סאָרטען
געשפּרונגען צו מיר און געבולען ווי כאָרטען,
געבולען פון נאָה'נטען, געבולען פון ווייטען,
געזוכט מיר צו שאַדען, צו שענדען ביי לייטען,
געזוכט מיך צו שעהמען, צו שילטען, צו האַסען,
געזוכט צו פערשוואַרצען מיין שם אין די גאַסען.

דאָך איך בין געשטאַנען אַליין אויף מיין פּאָסטען,
געקוקט אויף דער באַנדע, וואָס האָט זיך פערמאָסטען,
געקוקט אויף דעם העסליכען הויפען מיט יונגען,
און האָב מיר גאָנץ רוהיג מיין ליעדעל געזונגען.
איך האָב זיי צומאָל ניט געיאָגט, ניט געטריבען,
כ'האָב צייטענווייז מאַנכען יונגאַטש נור בעשריעבען...

מיט דעם שרייבער פון דיעזע ציילען אויף אלערלייי שענדלעכע און שמוציגע אופנים. אבער דאס האט זיי גאר ניט געהאלפען. די, וואס זיינען דאָ צוגענגעלט צום שאנדקלאטש, האבען גלייך פערלארן זייער פנים ביי די מאסען, מען לאזט זיך מעהר פון זיי ניט פיהרען און פערפיהרען, זיי זיינען אויסגעשפיעלט און פערלארען אויף אייביג.

מארריס ראזענפעלד.

וואָס פּאַר אַ דעבאַטע קען, דאַכט זיך, אַרויסרופען אַזאַ אונ־
שולדיגע פראַזע ווי „גוט מאָרגען“ ? קוים זאָגט איהר דאָס אָבער
צום דעבאַטאַנט, זייט איהר שוין אַן אָבנגעקאָכטער.

ער וועט אייך באַלד אַ נעהם טהאָן אויפ'ן האַציק :

— ווי לייכט אַ מענש זאָגט זיך דאָס „גוט מאָרגען“ ! עס איז
דען דאָ אַזאַ זאַך ווי אַ „גוטער מאָרגען“ ? וואָס פאַר אַ מין מאָרגען
מיינט איהר אייגענטליך ? אזא מאָרגען וואָס איז גוט פאַר אייך,
אָדער וואָס איז גוט פאַר מיר אויך ? פון וואַנען וויסט איהר, וואָס
פאַר אַ מאָרגען אויך האָב לייעב ? אַ קאַלטען אָדער אַ וואַרעמען ;
אַ טרוקענעם אָדער אַ נאַסען ; אַ ליכטיגען אָדער אַ דונקעלען ; אַ
שטיללען אָדער אַ שרייענדיגען ? אפשר מיינט איהר גאָר דעם
צוקונפטיגען „מאָרגען“, דעם פרייהייטס־מאָרגען פון דער געזעל־
שאפט, דעם מאָרגען נאָך דער סאָציאַלער רעוואָלוציאָן ? איז
דאָך ערשטענס אַ קשיא צי מיר וועלען דאָס זוכה זיין צו זעהען,
צווייטענס וויים איך גאָר ניט ווי יענער „מאָרגען“ וועט אויסזעהן...
— איהר זאָגט מיר מיט אַ לייכטען לונג־און־לעבער „גוט מאָרגען“ !
פון וואַנען וויסט איהר וויי איך בין היינט געשטימט ? האָט די
וועלט איבערהויפט „גוטע מאָרגענס“ ? וועו זי וואָלט געהאַט גוטע
מאָרגענס, וואָלט זי דאָך געהאַט גוטע מיטאָגס און גוטע וועטשערעס
אויך ; מיט איין וואָרט, זי וואָלט געהאַט גוטע טעג און גוטע נעכט ;
גוטע וואָכען, חדשים און יאָהרען, עס וואָלט געווען כדאי די גאַנצע
מיה און מאַטערנים. נו, פרעגט זיך די שאָלה : האָט דאָס די
וועלט ? ווי זאָגט מען דאָס יענעם „גוט מאָרגען“ ? אפשר וויל איך
גאָר אַ שלעכטען, וויסטען, קלאָגעדיגען מאָרגען ? יא, אפשר וויל
איך גאָר בענעהן זעלבסטמאָרד און אַ „גוטער מאָרגען“ קען פער־
ניכטען מיין גאַנצען פלאַן ; אפשר קען גאָר זיין מיין בעסטער
מאָרגען, אז איך זאָל גאָר ניט זיין ?

— פון וואַנען וויים מען גאָר וואָס עס היסט „זיין“ אָדער „ניט
זיין“ ? פון וואַנען וויים מען וואָס עס איז גוט און וואָס שלעכט ?

דער דעבאַטאַנט

ער איז זאָנסט א גאַנץ אַרענטליכער מענש, אָבער אויב איהר האָט קיין שטאַרקע לונגען אָדער איהר זייט ניט גוט געלוינט, זאָלט איהר זיך היטען איהם צו בעגעגענען. יא, זיך היטען ווי פֿאַר פֿייער, דען אויב ער וועט אייך ניט מאַכען קיין שווינדזוכט, וועט ער אייך אַווי אויפקאָכען, אז איהר וועט איהם מוזען פֿאַטשען.

אויב איהר זייט דאָן אין א קאָפּע, וועט איהר בייטשטעהן א געוואַלדיגע פֿרובונג, איהר זאָלט איהם ניט אָפּבריהען מיט א גלאָז הייסע טהע, און אויב איהר וועט טראָגען א שטעקען, וועט איהר פיהלען ווי זיך איהם לאָזען פערהערען מיט דעם דעבאַטאַנט, כדי אויסצוגעפינען, ווער פון זיי עס האָט שטאַרקערע אַרגומענטען...

דער דעבאַטאַנט איז א בריה, וואָס וועט אייך אריינשלעפּען אין א דעבאַטע אַיידער איהר וועט זיך אַרומזעהן. אָט האָט איהר איהם נאָר־וואָס געטראָפֿען, און איהר צאַפּעלט זיך שוין ווי א פּליעג אין סמאָלע.

עס איז נאָך אַוא חכם ניט געבאָרען געוואָרען, וואָס זאָל איהם קענען און זיך אויסהיטען מיט איהם ניט צו דעבאַטירען. איהר וועט זיך אומזיסט אָנשטרענגען איהם ניט אונטערצורוקען א טהעמא פֿאַר א דעבאַטע. איהר וועט גאָר ניט אויספיהרען, ווייל ביי איהם איז אלץ א טהעמא, אלץ א סחורה. קוים רעדט איהר מיט איהם אין־אייניציגען וואָרט, זייט איהר שוין זיין קרבן. ער גיט אייך פּלוצלינג א שטעל אַוועק אין אַוא לאַגע, אז אייך פּאַסט ניט איהם צו פערשווייגען און איהר קענט איהם אויך ניט בעזיעגען, סיידען איהר זייט בכח איהם אויסצודרעהען א פּוס, אויסרייסען אָן אויער אָדער אויסהאקען א באַק־צאָהן, זאָנסט זייט איהר א פערלאָרענער.

סען, דעמאָנאָנישע „פילאָזאָפען" און שטרויענע קריטיקער. ער איז א מענש, וואָס האָט פערלאָרען זיין נשמה איידער ער האָט געוואוסט אז ער האָט זי און זוכט אומזיסט זיין „איך" ביי פרעמדע... ער וויל דורך אייך געפינען זיך אליין. איהר, וויל ער, זאָלט איהם העלפען זיך אויספלאָנטערען פון דעם קנויל פינסטערע ספקות, אין וועלכע זיינע קרומע געדאנקען האָבען איהם אריינגעדרעהט. דורך אייערע בריליען קען ער ניט קוקען אויף דער וועלט און קיין אייגענע האָט ער ניט. ער טראָגט א פוילען מח מיט צובראָכענע כלי־זיין און זוכט אימיצען, מיט וועמען מלחמה צו האַלטען... ער האָט טעמפּ נעמאַכט זיין בלעכענע געווער אין קאמפּף מיט זיך אליין, וויל ער זיי איצט פרובירען אויף אן אנדערען. איהם דאַכט, אז איהר זייט איינער פון די ווינד־מיהלען, מיט וועלכע ער דאַרף זיך שלאָגען, און ער נעהמט זיך צו אייך ווי גיך איהר גיט איהם נור דערצו די קלענסטע געלעגענהייט. ער איז אן אונגליקליכער, א קראנקער, אבגענארטער גלות־איד, א זעהענריגער בלינדער, אן אונבאהאלפענער, א גייסטיגער קאליקע, א נשמה־קריפּעל — א דעבאַטאַנט.

דער דעבאַטאַנט.

זיין פריינדשאַפט וועט אייך ניט דערלאָבען.
ניט אויפֿט צו געבען איהם די האַנד!
דען איהר וועט שטאַרק תרטה האָבען,
ער איז אַ איד אַ דעבאַטאַנט.

איהר קענט מיט איהם זיך פריי־ניט שפּירען,
ער איז אַ ליץ, אַ גאָטעס שטראָף.
ער וועט מיט אייך נור דעבאַטירען,
ער וועט אייך נודען אָהן אַ סוף.

איהר ווערט אין זייגע הענד אַ שמאַטע,
צוקנויטשט, צוריבען און צודרעהט.

וואָס עס טויג פֿאַר איינעם טויג נאָר ניט פֿאַר א צווייטן. עס איז געווען אמאָל א פילאָזאָף, וואָס האָט געזאָגט, אז מיר וואכען נור דעמאָלט וועז מיר שלאָפֿען, אז די חלומות זיינען די ווירקליכקייט, אז וועז אונז חלום'ט דעמאָלט לעבען מיר און וועז מיר כאפֿען זיך אויף חלום'ען מיר גאָר. איידער א מענש זאָגט אימיצען „גוט מאָרגען", מוז ער זיך גוט אָרומזעהן וואָס ער מיינט דערמיט... עס איז קיין קונץ ניט א פֿלוידער צו טהאָן, ס'איז אָבער ניט גרינג צו ערקלערען, וואָס מען מיינט, וואָס די וועלטער בעצוועקען. ווינשען איינעם ער זאָל לעבען איז ניט אלעמאָל דער בעסטער וואונש, אָפּט־מאָל איז מעהר ברכה וועז מען זאָגט איינעם „געהט מיר אין דר'ערד אריין", אָדער „איך האָב אייך אין דר'ערד"...

אָט אזוי וועט אייך דער דעבאטאנט אריינקריכען מיט די שטיוועל אין דער נשמה. איהר וועט דאָן פיהלען וויי די בעסטע זאך אי פאר א י י ך, אי פאר א י ה ם וואלט געווען, ער זאָל טאקע באלד איינגעהמען א מיתה משונה און געהן דאָרט, וואו „דער לעבער שבת קודש געהט אהין", און זאָל אויפהערען פלאגען מענשען.

דער דעבאטאנט איז א מאָדנע בעשעפֿענויש. ער בעלאָנגט צו די מאָדערנע, צו די נייע. ער איז אייגער פון אונזערע „יונגע", קראנקע, בלאָנדזשענדע, ראדיקאלע. ער האָט שוין דורכגעקעמפֿט אין דער מחשבה אלע רעוואלוציאָנען און דורכגעלבט אלע פאָרמען פון געזעלשאפֿטען און איז מיט קיין איינע אין גאנצען ניט אייג־פערשטאנען. ער איז אן איינגעוואנדערטער רוסישער איד, א האלבער אינטעליגענט, אָנגעזופט מיט פראָפּאגאנדא־ליטעראטור, מיט אגיטאציאָנס־בראשורקעם פון אלע פראקציאָנען אין די נאציאָנאלע און אינטערנאציאָנאלע בעווענגונגען. ער איז אָנגעזוינגען מיט דעם „ניין" פון ה י י נ ט, מיט דעם קראנקען „טאָמער פערקעהרט" פון האלבע גראשענע דעבאטען פון ווינקעל־מיטינגען; ער איז צו־טומעלט פון די דומפע, כאליעריגע „לעקטשורס" פון ליטעראריש סריסים און צודרומשקעטע ארגומענטען פון סאציאלע פערזעהענ־

דער „קיקער"

ער „קיקט" דריי־הונדערט־פינף־און־זעכציג טעג אין יאָהר און בלייבט נאָך אלץ שולדיג דער וועלט א „קיק".

ער „קיקט" זיין נאנצען אונצופריעדענעם לעבען און איז זיך שטאַרק מצער, וואָס ער וועט ניט קענען „קיקען" נאָכ'ן טויט.

ער איז נור צופריעדען מיט זיין אייגענעם „קיק"; פרובט איהר אויך א „קיק" טהאָן, וועט ער „קיקען" געגען אייך.

דעם „קיקער" וווּנדזט אוים די נאנצע וועלט ווי א טמא זאָך, וואָס איז א מצוה א „קיק" צו טהאָן און ער איז די פוס, וואָס איז די מצוה מקים...

ער „קיקט" דערפאר, וואָס זאכען זיינען אזוי און ניט אנדערש. און מאכט איהר זיי איבער, איז ער וויעדער ניט צופריעדען און „קיקט" ווי א פערד.

פאלגט איהר איהם ני ט, „קיקט" ער, דאָס איהר פערשטעהט איהם ניט. און פאלגט איהר איהם י א, „קיקט" ער פאַרוואָס איהר האָט איהם פריהער ניט פערשטאנען. איהר וועט מיט איהם קיינ־מאל ניט פארטיג ווערען — ער איז א „קיקער".

ער איז אונצופריעדען אפילו מיט דער נאטור:

דער פריהלינג איז איהם צו גרין; דער זומער — צו נעל; דער הערבסט — צו דונקל און דער ווינטער — צו ווייס. ער „קיקט", „אויף וואָס די וועלט שטעהט".

דער „קיקער" איז זעלטען אליין, ער האָט שטענדיג זיינע צודולטע נאכשלעפער, וואָס אפלאָדירען זיין יעדער „קיק". זיי גלויבען, אז ער איז דער אייניציגער פאַרטשריטס־מענש; אז זיין שפיי איז די טהוי פון פראָגרעס; זיין פערקרימטע נאָז — דער

אַט וואָס איהר זאָגט, ווערט אַ דעבאַטע,
ער מאַטערט אייך מיט פוסטע רייד.

דעבאַטען זייענען זיין נחמה,
צו דעבאַטירען איז איהם זיס,
ער זוכט ווי שדים אַ נשמה,
וואָס ער זאָל טראַמפלען מיט די פיס.

איהר שולט צום סוף פון די דעבאַטען
דעם שד, וואָס מישט אייך דעם פערשטאַנד:
„אַ רות אין זיין טאַטענ'ס טאַטען,
דער גאָט פערדאַמטער דעבאַטאַנט"!

בשום אופן ניט מורה זיין ; ער וועט „קיקען" און שרייען, אז אויב ער האָט עפּעס קאַליע געמאַכט, זייט איהר שולדיג און ניט ער.

דער „קיקער פערדאָמט א אידעע אידער זי איז נאָך געבאָרען געוואָרען און איז חושד מענשען איידער נאָט האָט נאָך בעשאַפען זייער נשמה. ער דאַרף ניט וואַרטען אויף איבערצייגונג וואָר עס איז גערעכט און וואָר שולדיג, אויב עס איז איבערהויפּט אמת דאָס, וואָס איהם פּלאָנטערט זיך אויף די שוואַרצע געדאַנקען. ער לעגט זיך שלאָפען מיט משונה'דיגע פאַנטאַזיעס פון פערזינדיגטע נשמות; ער חלום'ט פון גיהנום, שדים, גלגולים און רוחות רעות, און שטעהט אויף פון בעט מיט א פערדאָמונגס פּקט אין קעשענע, און זיין ווילדער גרימצאָרן בויט תליות אויף צו הענגען זיינע פּראָור־טהיילטע.

דער „קיקער" איז די גאַל פון דער געזעלשאפט, שטענדיג אָנגעגאָסען מיט ביטערנים אויף נאָט און לייט און וואַרט מיט אונגעדולד אויף אימיצען זיך אַרויפּצוגיסען.

וועו מען זעהט מאַנכעם מאָל ווי דער דאָזיגער שטן מקטרג ערגערט זיך, שרייט מיט שוים אויף די ליפּען, מיינט מען, אז אָט, אָט וועט א סוף פון זיין לעבען ; אז מען דאַרף שוין נעהן בעשטעלען הברה קדישא, דען ווי איז דאָס מעגליך, ער זאָל אזוי פיעל צער און שברת הלב אריבערטראָגען ? אין אמת'ן אָבער לעבט ער „הונד'ס יאָהרען", וועט גראָה און אַלט, און דער מלאך המות איז ניט זיבער אויב מר. „קיקער" וועט ניט א בריק טהאָן די טההה־ברעט. קיין וואונדער איז דאָס ניט, דער „קיקער" פּלוידערט נור ווי א קאַלעקאָטקע, אָהן א הארץ, ער אָטהעמט ווי א בלאָז־זאק, אָהן א ברעקעל געפיהל, ער שרייט ווי א בלעבענער טרומייטער, אָהן א נשמה, העכסטענס קען ער אמאָל הייזעריג וועהען, אָדער שוואָך וועהען אויף די צונג, אָבער לעבען קען ער אזוי לאַנג, ביז ער זאָל מיאוס וועהען אפילו זיך אליין און זאָל אָנהויבען צו „קיקען"

ריכט־שנור פון דער געזעלשאפט; זיין כעם — די ליעבע צום אמת; זיין געשריי — דער שופר של משיח, און זיין יעדער מאך־אוועק מיט דער האנד — א וואונק צו דער גאלדענער צוקונפט. אין אמת'ען אבער איז ער א משוגענער הונד און זיינע חסידים — קליינע הינטלעך, וואס לויפען איהם נאך און העלפען איהם ביליען אין כאר.

דער „קיקער" ערשיינט אין פערשיידענע געשטאלטען און וואקסט אוים אומעטום, וואו מען פערזעעט איהם ניט, דאך אבוואהל ער האט אין יעדען אָרט אן אנדער צורה, איז ער איבעראל דער זעלביגער „קיקער".

אין שוהל „קיקט" ער געגען רב, געגען חזן, געגען שוחט און אפט געגען גאנץ קהל; אין דער לאדוש „קיקט" ער געגען פאר־זיצענדען, געגען יעדען מיטגליעד, וואס בעט דאס וואָרט, געגען יעדען פארשלאג; אין דער יוניאן געפעלט איהם ניט דער קאליער פון די יוניאן־ביכלאך און אין דער סאציאליסטישער פארטיי, למשל, איז ער בייז אויף די פערהיראטהע געגאנגען, פארוואס זייערע וויי־בער בעקינדלען זיך ניט מיט פארטיגע קראל מארקסעם און לאסאלם, און ער פראטעסטירט געגען יעדען סאציאליסט וואס טראגט גאנצע תחתונים, במחילה, און וואס האט די געמיינע חוצפה צו עסען וועטשערע...

פארצייטען וואלט מען אזא נפש בעטראכט פאר א מטורף און קינדער וואלטען איהם נאכגעשריען אין די גאסען „משוגענער", „משוגענער". איצט אבער — אין אמעריקא דערצו — שפיעלט ער, ניט זעלטען, די ראלע פון א העלד, א מארטירער, א נביא; ער זיצט אין א „קאוויארנע" ארומגערינגעלט מיט לצים און פאדליעצעם און „קיקט" ווי אן עזעל.

וואס אימיצער זאל טהאן, שרייט דער „קיקער", אז ער וואלט דאס בעסער געמאכט, און קוים נעהמט ער זיך עפעס „מאכען", מוז מען איהם אויס„קיקען" מיט זיין מאכעריי, ווייל עס איז נאך אזא ווייסטע קאליקע ניט געבאָרען געוואָרען. אבער ער אליין וועט דאס

ער האָלט זיך פֿאַר דעם פּ ע ר פון קלוגע
און פֿאַר דעם פֿאַרשטאַנדיקן זשאַנדאַר.
איהם שיינט די גאַנצע וועלט משוגע,
עס שיינט איהם גאָט אַליין אַ נאַר.

ער זוכט די מענשהייט צו בעגליקען,
איהר העלפֿען קומען צו אַ ציעל;
און האָלט נאָכאַנאַנד אין „קיקען"
און וויים אַ טכה וואָס ער וויל.

ער פּיהרט אונז צו אַ בעס'רעם לעבען,
וויל אונז מזכה זיין מיט גליק
און אַלעס וואָס ער קען אונז געבען
אין בעסטען פֿאַל, איז נאָר אַ „קיק".

ער וויזט וויי זאָבען צו פּערריכטען,
ער וויזט וויי וואונדער אויפצוטהאָן
און זוכט דאָס בעסטע צו פּערניכטען,
וועו ער איז דאָרט ניט אויבענ־אָן...

ביי איהם איז ברעבען נור דער עיקר,
דערצו איז ער אַ יונג, אַ שיק,
ער איז אַ קלאַגעדיגער „קיקער"
און קוקט אויף אַלעס מיט אַ „קיק".

יידישע
פאלקס ביכלי־אטעק
פאראנטי

געגען קבֿרן דערפֿאר, וואָס ער לאָזט איהם נאָך אלץ ארומקריכען און נודען דעם עולם מיט זייגע אונגעבעטענע, אידיאָטסקע צדקות, סטראָשענדיג די לעבעדיגע ווי א פערבלאָנדזשעטע נשמה פון דער אונטער־וועלט.

צום ערגסטען פיהלט דער „קיקער" וועז ער דערזעהט פלוצלינג, אז די וועלט האָט זיך נאָך ניט איבערגעקעהרט און די מענשען געהען נאָך ניט מיט די קעפּ אראָפּ; קיין זאָך האָט זיך נאָך פון זיין „קיקען" ניט איבער־„געקיקט", און די ענדערונגען, וועלכע קומען פּאָר, קריכען אזוי לאַנגזאַם, ניט ווי אויסגעשאָסען פון א הארמאָט און ניט לויט זיין געשמאק... די הייזער שטעהען נאָך אלץ מיט די קוימענס ארויף, קאטשקעס געהען באָרוועס, הערינג איז געזאלצען און קנאָבעל איז ביטער. עס לעבען נאָך, וי אויף להכעים, די מענשען, וואָס זיין משוגע'נע מחשבה האָט בעערדיגט; מען אפּלאָדירט נאָך אלץ די רעדנער, וואָס ער האָט פער'חרם'ט און מען לייענט נאָך די בלעטער, נאָך וועלכע ער איז אבגעזעסען שבעה... אוגערקעס וואקסען אויף דר'ערד און בעלמעס אויף די אויגען, מען שמעקט נאָך ניט קיין טאבאק מיט די פּיס און ראדי־קאלע שרייבער טראָגען וויסע קעלנער...

אונגליקליכער „קיקער"! ער קען דאָס ניט פערטראָגען...

מיט איין ווארט, איך ווינש מיין ערגסטען שונא ניט צו זיין א פּראָפעסיאָנעלער „קיקער", ווייל דאָס איז די אונגליקליכסטע, די פערשאָלטענסטע בעשעפענים, וואָס געהט אויף צוויי פיס.

דער „קיקער".

ער איז ניט ניכטער און ניט שכור,
ער איז קיין קאַרליק און קיין ריעז,
ער איז א צרה'דיגער „קיקער",
אָט דאָס איז אלעס וואָס ער איז.

„רויטען", באַלד איז ער געווארען א „געלער", שפּעטער האָט ער זיך פערוואַנדעלט אין א שוואַרצען, ביז ער האָט ענדליך זיין גאַנצען קאָליר פערלאָרען און זעהט שוין אויס ווי דער ראָטגערם סקווער פּאַנטאַן: מוטנע, ברודיג און פערשימעלט.

יא, פון אָנפאַנג האָט ער זיך פערשטעלט פאַר א העלד; אַביסעל שפּעטער האָט ער זיך אָנגענעבען אלס „מענש"; באַלד איז ער געווארען א איר, באַלד א „יאַהודי"; באַלד אזא „איסט" און באַלד אַן אַנדערער. אָט האָט ער געהאַלטען לעקציעס און אָט האָט ער געזאָגט דרשות; אָט איז ער גאָר געווארען אַראַטאָר, מגיד, פילאָזאָף און... נור וואָס איז די נפקה מינא, וואָס ער איז!... דאָס, וואָס ער האָט געזאָלט זיין איז ער ג ע ו ו י ס ניט...

ער האָט מעביר געווען די סדרה און געזונגען די מאַרסיליעזע; געזאָגט „במה מדליקין" און געפּרעפּלט פּאטשערעס; געשלונגען באַמבעס און זיך געווארגען מיט ציצת; ער האָט ג'חלש'ט נאָך ירושלים און אַרומגענומען מאַסקווא... געלעקט משה רבינו און געשמעקט יעזוס'ען... געקושט די מזוזה און געהאַלזט דעם צלם... ער האָט אזוי געשוויצט און געארבייט אויף אלע כלים: כשר'ע און טרפה, ביז ער איז געווארען אי ער, אי ניט ער, אי אלץ מיט אַנאַנדער, אי גאָר נישט מיט גאָר נישט.

ער האָט זיך אויפגעהויבען ווי א ביהן און זיך אראָבגעלאָזט ווי א שפּין... זיך פערגרייזעלט ווי א פויסט און זיך ארויסגעשטעלט ווי א פייג און פון זיין גאַנצען פריהערדיגען פּנים זיינען נור געבליבען א נאָז און א קופּערנער שטערען; זיינע גלעקלעך האָבען אויפגעהערט קלינגען, זיינע „ברילאַנטענע" וואַרטער — צו לייכטען און צו שיינען. זיין רויטע קאַלדרע האָט אויך אלע ווייע געביטען די קאָליר‌ען ווי א כאַמעליאָן. אָט האָט זי אויסגעזעהן ווי א רויטע פאָהן און אָט ווי א רויטער חלה־טישטוכעל; אָט האָט זי אויסגע־זעהן ווי א רויטער פּארטוכעל אויף א צלם, אָט ווי א רויטער פּרוכת

דער כל-בו׳ניק

אדער

דער טשעפטשיק פילאָזאָף.*)

ער האָט זיך ניט ענטוויקעלט אין די ניו יאָרקער אידישע גאַס, ווי מאַנכע פון אונזערע בעריהמטע גהעטאָ־קינדער; ער האָט זיך דאָ ניט אָבגעאַרבייט די ביינער; ניט געהונגערט; ניט געליטען; ניט געקעמפפט, ווי א סך פון אונזערע בעוואוסטע און בעליעבטע שרייבער, רעדנער און טהורער, וואָס האָבען געהאָלפען די גאַס צו שאפען.

ער האָט דאָ אראָבגעהאָגעלט, איז דאָ אריינגעפאַלען ווי א „יון אין סוכה", מיט א פּאַטענט אין בוזים־קעשענע, איינגעוויקעלט אין א רויטע קאָלדרע מיט גלעקלעך...

זיין רעקאָמענדאַציע האָט איהם פּאָרגעשטעלט פּאַר א

---

*) דיעזע סאַטירע איז געמאַכט געוואָרען אויף א געויסען אידישען „פילאָזאָף", רעדנער און „כלל־טהורער", א כל־בו׳ניק, וואָס האָט געשריעבען אז אידען מוזען אַנערקענען די קריסטליכע דרי־איניגקייט; אז אידען מוזען „רעווידירען די לעגענדע וועגען קריסטום", אויף וועלכען זיי האָבען געמאַכט א „דרייפוס־פראָצעס", און, אז אידען קענען זיך ניט אייכקויפען אין יתום פון דער אייראָפּעאישער ציוויליזאַציאָן סיידען זיי זאָלען אַנערקענען קריסטוסען און קריסטענטהום. ער האָט געשריעבען, אז קוים האָט געפאַסט טאָלסטאָי׳ען, ספענסער׳ען און דזשאָהן סטוארט מילל׳ען צו זיין קריסטען, דארף דאָס יעדען אידען פאַסען... און זיי דאַרפען ניט דרעהען אויף דעם מיט די נעזער. — מ. ר.

קעטע" ברואים, אין וועמעם מוחות עם טומעלט זיך דער עכא פון אלע הלליוי'ס און עם מישט זיך דער תהו ובהו פון אלע סיסטעמען...

זיי האבען דערזעהן אין איהם די ישועה פאר אלע געדריקטע, געשטיקטע, דערווארגענע און גע'ממית'טע; פאר אלע דיספעפ־טיקער; פאר ריב־קובענס, מאזלען און עצירות... דער כלל, פאר אלע גוים און אלע אידען, פאר רוסען, טערקען און עסקימאזען. זיי האבען דערזעהן אין איהם דעם אמת'ן „משיח", דעם גואל צדק פון אלע געקוועטשטע און צוריבענע... און די גאולה שלמה האט טאקע אנגעהויבען צו ווינקען...

א שטיקעל פון יחזקאל'ס נבואה איז שוין מקוים געווארען: עם האבען זיך געגנומען ריהרען און בעווענען די ביינער, אבער ניט י ע נ ע ביינער, ניט די „עצמות היבשות", ניט די דארע, די טרוקענע ביינער, ניין! זאנדער'ן די „טרפה'נע ביינער" און אונווי־סענדע „ביינדלעך"...

מען האט איהם באלד געקויפט א פאר הויזען; געמאכט א פאפירענעם וואש־טאב, צו וואשען זיינע גרעטע... און ער האט געריבען און געשריבען; געקלאפט און גע'דרש'עט פון אלע סדורים און טריף־פסול'ען צוגליך.

אט איז א פראבקע פון זיינע א לעקציע־דרשה, אין וועלכע עס איז צונויפגעמישט ווי אין א ניו יארקער וואורשטעל אלע זיינע „מיינעכצען", „זאגעכצען", „פראפעסייעכצען" און „פילאזאפעכצען".

„אייך מוז זיין שטארק קשה, רבותי, ווי מען קען זיין אי ד א ס אי נ י ט דאס, אי אלץ מיט אנאנדער; ווי מען קען שמעקען מיט קאלבאס און מצה שמורה; ווי מען קען זיין אן אמעריקאנער ארץ ישראל איד; א העברעאישער זשארגאניסט, אן אריסטאטעל־שער ניטשעיאנער; א דראגונער אין א טלית־קטן; ווי אזוי מען קען זיך אנפילען מיט דינאמיט און מיט זאמד פון מוטער רחל'ס קבר; ווי מען קען זיין א קאצאפ און א פרוש; א קאזאק און א חסיד'ישער רבי; דער כלל, איהר פרעגט „סטייטס", נו, טא הערט אויס מיט

און אָט ווי א רויטע, חסיד'ישע שנופּטיבעל פּול מיט שמעק־טאַבאַק און „שיריים", און אָט האָט זי געהאט אלע געשטאלטען מיט אמאל...

מאנכע האָבען געזאָגט, אז ער איז א משוגע'נער, ווייל ער רעדט פּאר פּייער און פּאר וואסער. מאנכע האָבען געזאָגט, אז ער איז א גלגול, וואס געפינט ניט קיין מנוחה און איז קיינמאל ניט אויפ'ן ריכטיגען אָרט... און גאָר אנדערע האָבען געזאָגט אז ער איז... נאָר וועמען אָרט דאָס וואס ער איז...

עקספּערטען האָבען אומזיסט געווואלט אויסגעפינען פון וואס פאר א שטאף ער איז געמאכט; זיי האָבען געזען, אז די נאטור האָט איהם אויפגעפאטשקעט אין א מינוט, וואס זי האָט גאליטען פון א מארך־שטורם; אז ער איז בעשאפען געוואָרען אין איין רגע מיט'ן טייפעל, וועו גאָט האָט ניט געהאט קיין צייט און קיין מאטעריאל מעהר פּאר א רעכטע, לייטישע נשמה און האָט איהם אָנגעפילט, ווי א וואורשטעל, מיט צומאהלענע שטיקלעך און ברעקלעך פון פּאדער־חלק און פון הינטער־חלק. ער האָט איהם אָנגעבלאזען מיט ווינד און רויך, מיט דעם טשאד פון א ליטוויישען מרחץ, מיט'ן ריח פון פערבראנטע חמץ, מיט דעם גרוך פון קאפוסטא, מיט דער הייליגער פּארע פון קאטוילישע קלויסטערס, מיט צוריבענע הושענות און די פילאזאפּיע פון א נעכטיגע וועטשערע, מיט איין וואָרט — אלע זיינע דעות און חקירות און פּאליטישע דרייד'לעך זיינען אין איהם אזוי צונויפגעמישט, אז מענשען האָבען א נאמען געגעבען זיין פערפלאָנטערטקייט און פלוידעריי „די אינטערנאציאָנאלע נאציאָנאליטעט פון אן איסטערצימעס", דען זיין ניט־דאָ־גערדאכט־פילאזאפּיע איז צונויפגעמישט ווי א טרפה טשעפּטשיכע מיט סחורה פון כל המינים, נור ניט פון דעם ריכטיגען מין, וואס איז ווערטה א ברכה...

זייענדיג א מאדנער „כל־בו", אזא אלץ מיט אנאנדער, יא, זייענדיג אזא כשר־טרפה טשעפּטשיכע, האָט ער געפונען חן און חסד און רחמים אין די קעלבערנע אויגען פון א פּאר „צודרומש־

חזיר ניט געבאָרען געוואָרען... די פּאסקודנע, אלטע, פּאנאטישע, אידישע „צמח צדק" חברה ווילן נאָר ניט איינזעהן, אז דער חזיר האָט צושפּאלטענע קלאוען... אי וואָס, ער איז ניט „מעלה גרה", האָבען א סך פון אונזערע איצטיגע אינטערנאציאָנאלע נאציאָנאלע אינטעליגענטען פון אידישען קוואַרטאל אמאל אויך ניט געקאיט... זיי האָבען ניט געהאט וואָס צו קאיען... ניין! מיר טאָרען ניט בעשולדיגען דעם חזיר צוליעב דעם בעגריפּ פון די „צמח צדק"ער", מיר מוזען דעם חזיר'דיגען „דרייפוס פּראָצעס" רעווידירען... דער חזיר איז כשר אָן אידען מעגען דאָס וויסען... נישקשה, א אידישע נאָז דארף זיך ניט קרימען אויף חזיר'יי...

„די לעגענדע, אז דער חזיר האָט א כשר'ע זייט האָבען שוין אידען לאַנג געדארפט בעטראכטען, רבנים האָבען געמעגט רויידען וועגען דעם אין די שוהלען, בתי מדרשים און ציוניסטישע פערזאמלונגען, אויף אלע שפּראַך־קאָנפערענצען, זשארגאָנישע, יון'ישע, העברעאישע און טאָטערשע... דער חזיר מוז אריינגענומען ווערען צווישען אונזערע כשר'ע...

„כּען דארף אנהויבען שרייבען אויף חזיר'שע פעל תפילין, מזוזות און ספרי־תורות... לויט מיין חזיר'דיגע מיינונג קומט אויס, דאָס קוים וויים מען ניט וועלכע זייט פון חזיר עס איז כשר, איז דער נאַנצער חזיר א כשר'ער, יא, כשר לכל הדעות, א גאָט'ס בעשעפענים, גאָט'ס א קינד... אידען קענען זיך ניט אויסקויפען אין דער איראָפּעאישער ציוויליזאציאָן, סיידען זיי זאלען זיך פער'חזיר'ען...

„בערעכענט, רבותי, וועלכע מענשען עס האָבען זיך נע'חבר'ט און חבר'ן זיך נאָך איצט אויף מיט'ן חזיר! טאלסטאי האָט געגעסען חזיר מיט בעבלעך, ספּענסער האָט זיך בעלעקט פון חזיר, דושאָהן סטוארט מילל איז געווען א חזיר'ניק, און לויט מיין חזיר'שע פילאָזאָפּיע פון „דריי אייניגקייט" איז דער חזיר, דער שור הבר און דער לויתן אלם איינס. ובזכות זה וועלען מיר דערלעבען די סאציאלע רעוואלוציאָן און שופר של משיח, ונאמר אמן ואמן סלה. זאגט

מח! אייער וואונדער וועט צוקריכען ווי אַן אִיבערגעקאָכטע מצה קנייִדל פון זיך אליין, וועז איהר וועט א קוק טהאָן אויף דעם אייטער פון א קוה, אָדער אויפ'ן הינטער־טהייל פון אַן אָקס, אָדער אויף דער כשר'ער זייט פון א חזיר... די הויפטזאך איז, אז איהר מוזט פריהער גוט תופס און משיג זיין די פילאָזאָפיע פון א גולאש, אז וואָס מעהר צוהאקט און צומישט, איז אלץ בעסער און געזינטער. אָט נעהמט וועלכע קוה איהר ווילט, וועלכע בהמה איהר גיט א כאַפ און איבערצייגט זיך אז איך האָב רעכט.

בכן, גיט א כאַפ א קוה און קוקט זיך איין מיט'ן שכל הישר! די גאנצע קוה איז פליישיג, יא, פליישיג פון די קלאָוען ביז די הערנער, אפילו דער אייטער איז א שטיק פלייש, און דאָך איז זי מילכיג, זי גיט מילך, מען מעלקט איהר. די זעלביגע קוה גיט אייך קישקעס, לונג און לעבער, א מאָרדע, א ושט, א קוטניצע, א גרייזיק, א מילץ, פליאקעס, א קראשיצע און דאָך גיט זי אייך מילך, פוטער, סמעטענע, קעז, סירָאוועטקע, מעשליאנקע און זויער־מילך, איהר קענט האָבען פון דער זעלביגער קוה אי ציבעלע מיט שמאלץ, אי מילכיגע פאמפושקעס, געדענקט זשע, רבותי! עהנליכעס איז אויך מיט אַן אָקס: ער מעג זיין אין גאנצען כשר, יא, כשר אָהן א סרחא; ער מעג זיין א כשר'ער אָקס, זיין הינטען אָבער איז א טרפה'ער, סיידען איהר וויסט איהם ווי צו טרייבערען, ווי צו ציהען די אָדערען.

„וועגען חזיר, רבותי, איז דאָך געווים ניטאָ וואָס צו רעידען, לויט די אלטע, פערשימעלטע „צמח צדק" תורה פון תלמוד איז דאָך דער חזיר טריף ווי א חזיר, פון דעסטוועגען איז דאָ א לעגענדע, אז ער האָט א כשר'ע זייט... אָט די דאָזיגע לעגענדע, רבותי, איז כדאי, אז איהר זאָלט דעווידירען... איהר מוזט זי רעווידירען... דאָס איז א מין „דרייפוס פראָצעס" צו פעראורטהיילען אַן אונשולדיגען חזיר נעבעך אין גאנצען... א חזיר איז כ'לעבען אויך א גאָט'ס זאך... וועז גאָט וואָלט קיין „חשק" ניט געהאט וואָלט דער

דער לעקער

ער האָט אמאָל געהאַט א טעות, זיינע בעקאַנטע האָבען אויך געהאַט א טעות: ער האָט געמיינט אז ער איז א שרייבער און זיינע בעקאַנטע האָבען געמיינט, אז ער איז א גוטער שרייבער.

אין אמת'ן אָבער איז ער געווען א „לעקער".

זיין פעדער האָט פֿראָבירט זיין וויציג און שפּיציג, און שארף, אָבער וועו זי האָט זיך איינגעשריבען און אויסגעשריבען, איז זי געוואָרען גלאַט ווי א צונג, וואָס קען נור לעקען.

ער איז א „לעקער".

ער איז אן איינגעוואַנדערטער, לימוויישער אידעל, געקומען אין אַמעריקא אלס באַרוועסער אינגעל דאָן, וועו מען האָט נאָך ארויסגעלאָזט באַרוועסע אין דער מדינה.

וועו ער איז געגאַנגען א נאַקעטער איז ער געווען אן אַנארכיסט, וואָס פלעגט גריזשען האַרטע וואורשט אויף יום כפּור־בעלער און קאַיען די ערד א גאַנץ יאָהר. ער איז געווען פלאַם־פייער אויף גאָט און לייט און ברענען אויפ'ן בעקער ווי אויף פּאָקען.

וועו מען האָט איהם געשאַנקען א פּאָר הויזען האָט ער זיך איינגעלאָשען, ווי ער וואָלט אריינגעפאלען אין א געמויזעכטס. ער איז גלייך געוואָרען א ציוניסט און געלעקט דעם „כותל מערבי", איצט איז ער סתם א טעלער־לעקער וואָס לעקט גאַנץ קהל...

פריהער האָט ער זיך פערלאָזען וואַנסעם, נאָכדעם האָט ער זיך פערלאָזט א בערדעל, גאָר נאָכדעם האָט ער זיך געלאָזט וואקסען די צונג, ווייל זי איז זיין הויפּט־פרנסה, דען דאָרטען וואו ער דרעהט זיך איצט אַרום דארף מען לעקען.

ער איז א „לעקער".

קריש, זינגט „וניז פּאָ מאָטושקע פּאָ וואָלגע", די „שבועה" און די „התקוה"...

דער פּילאָזאָף.

ער איז אַ לעבערליכע שטראָף,
די אויראָניע פון אידען'ס גלות,
ער איז אַ טשעפּטשיק־פּילאָזאָף
געפּילט מיט אַלערליי בהלות.

ער הויסט אייך טראָגען פּרייהויט'ס פּאָהן
און זינגען שירה אַלע „אוסטען".
ער הויסט אייך ווערען אַ „נאַציאָן"
און הויסט צום סוף אייך ווערען קריסטען.

פֿליגען עסען טשאָלענט, אויב אידישע מילבען טראָגען ציצית, אויב ווייבער זאָגען ברכה און דאוונער שפּייען אין „עלינו" — יא, וועז די ראדיקאלען האָבען דאָס דערהערט, האָבען זיי זיך געקווייטשט, זיי האָבען ניט געוואָלט גלויבען.

— סטויטש, אן אנארכיסט, א יום־כפּור־באָל „סקאקון" !

איצט טרעפען זיי איהם אָפּט מיט א נאסען בערדעל פון מקוה־וואסער, מיט פּריעה־נעגעל, מיט א בעקאפּעלטע פּאטילניצע, ביי א פּאָרציע כשר'ע „קלעם טשאודער", אִיסטער־קוגעל, חזיר־טשאָלענט און העם־פּעטשא, און זיי זעהען ווי ער לעקט אָרום די מים אחרונים־פינגער פּאר געשמאקהייט און זיי וואונדערען זיך מעהר ניט.

זיי ווייסען, אז ער איז א „לעקער".

מאנכע קאוויארנע־העלדען, — וואָס געדענקען מר. לעקער פון די אלטע צייטען, וועז אנדערע פלעגען עסען און ער פלעגט זיך בעלעקען, — גיבען מאנכעם מאל א טראכט וועגען איהם: „ווער ווייס צי ער לעבט און לעקט נאָך? ווער ווייס צי ער געהט נאָך פערבי׳י די העמדער, אָדער אין א העמד? ווער ווייס וואָס איז איהם אויסגעוואקסען לענגער די אויערען צי די פערער? יא, וועז זיי דערוויסען זיך פלוצלינג, אז פון אלע זאכען איז איהם אויסגעוואקסען די צונג, איז איהם אריין א מזל־ברכה אין לעקער, דאן הערען זיי זיך אויף צו וואונדערען. זיי דערמאָנען זיך אָן אמאל, אז צום לעקען איז ער געווען א ווילדע בריה; א געבאָרענער צונג־אטלעט, — א „לעקער".

עס געהט אָרום א לעגענדע צוויישען עולם, אז דער „לעקער" האָט שיער־שיער חרוב געמאכט די וועלט; אז צולעב איהם איז שיער די גאנצע „מעשה בראשית" געבליבען „מיט א נאז". עס האָט געהאלטען דערביי, אז די וועלט זאל בלייבען ניט געענדיגט. נאטירליך וואלט דאן גאָט קיין גאָט ניט געווען, ניו יאָרק וואלט קיין „קהלה" ניט געהאט און מר. „לעקער" וואלט געמוזט בלייבען

ער האָט שוין געלעקט אלע טעלער, און איז איצט דער עקס־פערט טעלער־לעקער פון אידען אין גיו יאָרק און ער לעקט אזוי גוט, אז אפילו „יאהורים" לאָזען זיך פון איהם אויך לעקען און גיבען איהם אויף פוטער ער זאל זיך בעשמירען די צונג...

ער איז א „לעקער".

ער האָט זיך אמאל ארומגעטראָגען מיט שלעכטע „אידיש" אין גוטע רעדאקציעס און געלעקט אומזיסט די אידישע רעדאקטערע. ער האָט זיי אבער ניט געקענט נארען, זיין לעקעריי האָט געעקעלט. ער איז נאָכדעם געוואָרען א „לעקער" אויף זיין אייגענעם חשבון און האָט „געכאפט דעם שניט". איצט קענען איהם אלע פאר א „לעקער" און ער איז דאָס.

אמאל פלעגט ער הונגערען אין א טענעמענט הויז און פער־שלאפען די וועטשערעס אין איסט־סיידער קאפע הייזער. איצט קומט ער דא וועז־ניט־וועז, וועז עס איז פארען וואו וועמען צו לעקען. ער דרעהט זיך ארום מיט זיין אנארכיסטיש־ארטהאדאקסיש יום כפור־באל בערדעל און וועז ער עפענט דאס מויל צו רעדען דאכט זיך אייך, אז ער לעקט דאָס.

ער איז א „לעקער".

ניצליך איז ער קיינמאל ניט געווען. ער האָט דאָס קיינמאל ניט פראָבירט צו זיין. ער האָט דאָס ניט געוואלט זיין. ער האָט אפילו א פאר געזונדע הענד, ער האָט זיי אבער ניט געוואלט פער־פאטשקען מיט ניצליכע ארבייט. ער האָט געוואוסט, אז ער האָט א צונג מיט וועלכע ער קען בעסער מאכען. און ער האָט זיך אן עצה געגעבען — ער איז געוואָרען א „לעקער".

וועז אידישע ראדיקאלען פון קוואַרטאל, וואס האבען איהם אמאל אוים רחמנות אבגעמינטערט מיט א גלאז טהעע מיט לימענע, האבען אנפאנגס דערהערט, אז ער איז געוואָרען וואס ער איז, אז ער קוקט נאך אויב אידישע פליי שפרינגען קדושה, אויב אידישע

לעקער פון אלע לעקערס א לאנגע צונג, נור לאנגע אויערען, א כח צו בילען, און א קראפט אין נאז, ער זאל קענען ארומגעהן און שמעקען... און דערצעהלען אויבענ־אן אלצדינג וואס עס הערט זיך...

אט אזוי האט נאט גערעטעוועט זיין נעטליכע רעפוטאציע:

ער האט געבאדרגט ביים עזעל, ביים הונד, ביים „דבר אחר" און דערלעגט צום „לעקער". ענדליך האט ער נאך אנטליהען ביים באק דאס בערדעל און אנגעטהאן „לעקערען" אויפ'ן מארדע, כדי ער זאל פאסען פאר אידען און ער פאסט אויסגעצייכענט.

דער „לעקער".

איך בין קיין „שמעקער" און קיין „וועקער",
וואס נודען אל'מען אלט און יונג —
איך בין מיר, גאט צו דאנק, א „לעקער",
מיין גאנצע גבורה ליעגט אין צונג.

איך מעג זיין טויב צו פאנפאוואטע,
מיר מעגען פוילען ניער און לונג,
דאך איך פערבליב נור דאן א שמאטע,
וועז עס דאקוטשעט מיר די צונג.

איך בין צום „לעקען" נור געבארען,
א קראנקע צונג נור איז מיין שטראף.
איך לעב און לעק שוין כמה יאהרען
און איך מוז „לעקען" ביז צום סוף.

אן אנארכיסטעל און געהן דורך דער „נהעטא" מיט די פּאדעשוועם פון אויבען.

דערצעהלט מען הייסט דאם די פּאלגענדע לעגענדע:

וועז גאט האט שוין געהאט בעשאפען אלץ מיט אנאנדער, יעדע לעבעדיגע בעשעפענים האט בעקומען דאם זייניגע: דער טיגער זיינע נעגעל, דער טכויר זיין „פּארפומע", די שלאנג איהר גיפט, דער חזיר זיין שנוק, דער הונד זיין ווייד‌ע‌ל און ראטגערם סקווער פאנטאזן די „סוכאטע", האט מען זיך ארומגעזוהן, אז דער „לעקער" האט ניט קיין ספּעציעלע צונג. ס'הייסט ער האט א צונג ניט צו פערזינדיגען אבער דאך ניט גוט גענוג צו לעקען א גאנץ „קהל". די „פּמליא של מעלה" האט גענומען שרייען „סטייטש, רבונו של עולם, דער גרעסטער אידישער צענטער אין דער וועלט בלייבט אהן א „לעקער"!..."

און גאט האט זיך געוונדעט צו זיינע „יוצר משרתים ואשר משרתיו", צו זיינע „שרפים" און „חיות הקודש" און האט זיי געטרייסט:

זארגט ניט, קינדער, ערשטענס וועל איך געבען ניו יארק א סך קהל'שע טעלער-לעקער. איך וועל דארט די אידישע קהלה ניט פערלאזן. אויך מיינע אחריות, עס וועט זיי קלעקען... איך וועל זיי געבען „לעקער" מיט בערדלעך און אהן בערדלעך, מיט וואנסעם און אהן וואנסעם, לעקערם מיט בייכלעך און לעקערם מיט פּיסק-לעך, מיט איין ווארט לעקערם פון כל המינים. זיי וועלען לעקען אידען און גוים, אידען און „יאהודים", לעקען „אונטען" און „אויבען", „די וועלט" און „יענע וועלט"... און אפילו די „צוקינפּ-טיגע געזעלשאפט"...

דער ספּעציעלער לעקער, דער לעקער הכול‌ל איז מיר אפילו ארוים פון זינען, גוט וואס איהר האט מיר דערמאנט. ניו יארק האט געקענט חלילה בלייבען ניט געקאנטשעט... איצט אבער וועל איך זיך נעהמען צו דער מלאכה. ניט נור וועל איך געבען דעם

געמאכט פאר זיין געשעפט אלעמען צו קענען און אומעטום איז ער אין מיטען אדער גאר אויבענ־אן וויי אן אויסשלאג אויפ'ן שפיץ נאז.

זיין נאמען איז אזוי בעקאנט צווישען עולם און זיין פנים אזוי פול אומעטום, אז וועז ער זאל אויף א וויילע „אויסטריקענען" אוז „ניט ווערען", פאנגט מען גאר אן גלויבען, אז ער פעהלט, אז אהן איהם קען די מענשהייט קיין קיום ניט האבען; מען הויבט עפעם אן ניט וויילענריג פרעגען: „וואו איז ערגעץ מר. כלל־טהוער?" „וואם איז עפעם שטיל געוואָרען מיט מר. כלל־טהוער?" קורצזיכטיגע, נארען הויבען גאר אן צו צווייפלען אויב זיי לעבען, זיי דאכט זיך, אז זיי זיינען אויפ'ן עולם התהו. אין אמת'ן אבער, האט דער דאזיגער כלל־טהוער גאר ניט אויפגעטהאן און אלץ, וואם ער איז פעהיג אויפצוטהאן, קען א קאץ אויפ'ן עק אוועקטראגען.

ווי די זאך איז אבער, מיינט מען, אז ער מוז זיין, ער מוז זיך הערען ווי די אזיאטישע כאלעריע און מוז זיך זעהן ווי א פאליטשער מארש מיט פויקען און טרומייטען דורך די גאסען...

מען איז שטארק צוגעוואוינט צו דעם לינקען כלל־טהוער, צו זיינע „טובות", „עצות", „רעדעס" און „חכמות", אז מען גיט אפט פלוצלינג א קלער: ווי אזוי האט נאט געקענט אהן איהם בעשאפען א וועלט? ווי אזוי האט יעקב אבינו אהן איהם אבגענארט לבן הארמי? ווי האט משה רבינו אהן זיין הילף געגעבען פרעה'ן מכות? ווי האט ער אהן זיין כח געשפאלטען דעם ים און בעפרייט די אידען פון מצרים? ווי זיינען די אידען אהן איהם אריין אין ארץ ישראל און איבערהויפט — און דאם איז טאקע די הויפטזאך— ווי איז אהן איהם חרוב געוואָרען דער בית המקדש...

צווישען ערצטע געפינען זיך ספעציאליסטען אויף פערשיעדענע קראנקהייטען, עס געפינען זיך פערשיעדענע פאך־געלעהרטע און בעזונדערע צווייגען פון וויסענשאפט, ווי למשל, כעמיקער, שטערנ־זעהער, באטאניקער, טעכניקער, יוריסטען, זאאלאגען, פילאלאגען,

דער לינקער כלל-טהוער

דער לינקער כלל־טהוער איז א נייע ערשיינונג אין דער אידי־שער גאס. מיט עטליכע צעהנדליג יאהר צוריק האט מען איהם ניט נעקענט, אין אמעריקא איבערהויפט ניט. איצט איז ער געוואָרען אן אינסטיטוציע. אן עלעמענט אין דעם געזעלשאפטליכען לעבען פון אידען, און ווי עס שיינט, איז ער געקומען צו פערבליבען.

גאר אמאל פלעגט אזעלכער הייסען א „קאכלעפעל", וואס מישט זיך אין אלע קהל'שע ענינים, איבערהויפט אומעטום וואו מען דארף איהם ניט. וואו מען קען אויסקומען אהן איהם אויך.

„קהל'שער קאכלעפעל" איז ניט געווען קיין קאמפלימענט, אין געגענטהייל, דאס איז געווען א שימפף־וואָרט, וואס האט בעציי־כענט א בעשעפענים, וועלכע פלאָנטערט זיך אונטער די הענד, וואַרפט זיך אויפ'ן עולם מיט „טובות", אהן וועלכע מען קען זיך פיין בעגעהן. דער לינקער כלל־טהוער איז די שאטען־זייט פון דעם פאַרצייטיגען אידישען שתדלן, דעם רחמנות־מעקלער, דעם טובות־פערלער, וואס פלעגט אויפטרעטען מיט זכות־אבות ביים פריז און פלענט מינטערען די „פוכקע לבבות" ביי אונזערע הערשער.

דער איצטיגער לינקער כלל־טהוער איז מעהר עהנליך צו דעם אמאליגען פאקטאר, וואס האט געהאט „אן אויג" ביים שרה; דאָ איז אבער דאס וואָרט כלל־טהוער אן עהרע, ווי להבדיל פאליצ־מייסטער, אדער זשאנדארמסקי פאלקאוניק...

אזוי ווי די „אינפלוענציע", די „גריפ", רחמנא לצלן, לאזט ניט אוים ארעם און רייך, מאן און ווייב, יונג און אלט, אזוי לאזט דער כלל־טהוער קיינעם ניט אויס. מיט אלעמען איז ער א „קנעפעל", א „שמעלקע", אלע קענען איהם און ער קען אלעמען, ער האט דאס

אַ יונג מיט מעלות.

ער איז אַ ליכט, ער איז אַ שיין,
ער איז אַ גואל, זאָגט ער,
רוקט אומעטום זיין צונג אַרויס,
מוז איבעראַל אַ מאַכער זיין,
דען חוצפה, דאָס פערמאָגט ער.

ער רעדט פון קונסט, פון ליט'ראַטור,
פון אַלע שעהנע זאַכען.
און ווייזט אַרויס דעם גאַנצען בור
און מאַכט מביזים לאַכען...

דער כלל, ער איז אונז גוט געזונ,
מיט אַלע זיינע מעלות,
ביי שוטים אָבער הויסט ער „קלוג",
און פרעגט ניט מעהר קיין שאלות!

ער זאָגט ער טהוט דאָס אַלץ אומזיסט,
געניסט דערפון קיין האָר ניט.
אָט הינט איז ער אַזאַ מין „איסט"
און מאָרגען שוין אַן אַנדער מיסט
און איבערמאָרגען — גאָר ניט.

אין חברות ווערט ער גיך בעקענט,
דען וועמען טרויט מען גיכער?
און אָפט „פערשטעכט ער זיך די הענד"
ביי'ם גראָבלען אין די ביכער...

ארכעאלאגען, אנטראפאלאגען א. ז. וו. דער לינקער כלל־טהוער קען אבער אלץ, און ניט נור קען ער אלץ, זאנדערן ער איז אליין א טהייל פון אלץ. אין באטאניק, למשל, איז ער א דאקטער, א סם־המות־שוואם, א בארג קראפעווע... אין זאאלאגיע איז ער אן עזעל, א חזיר, א מאלפע, א שלאנג, א שפין און א טכויר... אין מאטעמא־טיקס איז ער א נול... אין דאקטאריע „פערשטעהט ער א קרענק" און איז אליין א „קרענק" — א חלאת, וואם איז שווער אויסצו־היילען, און פון אלע „לאגען" און קלאגען בעלאנגט ער צו די דע־מאגאגען און בנוגע צו געזעץ, איז ער ווערטה א זעץ אן דר'ערד...

צו ווערען א לינקער כלל־טהוער איז ערשטענס נויטיג חוצפה, דאם איבריגע קומט שוין ממילא. נאטירליך געהט דאם ניט אהן חניפה, דאדט, וואו דער חצוף איז ניט שטארק גענוג, מוז ער זיך פעראיניגען מיט'ן חונף, און די זאך איז פארטיג — דער לינקער „כלל־טהוער" איז געמאכט.

באלד ווי דער דאזיגער נפש האט זיך בעוויעזען אין היגען אידישען קוואדטאל און מען האט איהם דערזעהען טאנצענדיג אויף אלע חתונות „כשר'ע" און „טריפה"... קוואטערען אויף אלע ברית'ן, לאכען אויף אלע שמחות אין ווינען אויף אלע לוויות... האט דער עולם ניט געקענט קלוג ווערען און ניט וויסען פון דעם כלל פאר וועלכען „כלל" ער איז א „טהוער". היינט פערשטעהט מען שוין גאר ניט ווי אזוי א קאץ קען געלעגען ווערן אהן זיין הסכמה. עם ווילט זיך אפט לויפען צו איהם פראטעסטירען דערפאר, וואם עס רענענט צופיעל, דעם עולם דאכט זיך אלץ, אז ער טהוט דאם, אום אנצומאכען א בלאטע... אום אנצולאזען וואסער אין צוריסענע שיך, כדי ער זאל נאכדעם האבען א געלעגנהייט צו זאמלען אויף נייע פאדעשוועם...

דער כלל, ער איז א יונג מיט מעלות.

דער נודניק

ער איז דער אנגענעהמסטער מענש אין דער וועלט וועו מען קוקט אויף איהם מיט'ן רוקען, אוו דער גרעסטער חכם וועו ער שלאָפט, דען זיין געזעלשאפט מאכט אייך קראנק אוו זיינע טענות שלאָגען אייך צום הארצען. ער איז א נודניק.

ער האָט אייך שטענדיג עפעם צו זאָגען, אָבער איהר האָט קיינמאָל ניט וואָם צו הערען, איהר קענט איהם ניט הערען, דען איידער ער קומט צו דעם עיקר המעשה זיינט איהר פערנודעט, אוו דער עיקר גופא איז א פּאָרציע נודעניס.

וועו ער זאָל אייך דערצעהלען, למשל, זיין אריינפאָהר אין אמעריקא, וועט ער אנהויבען מיט זיינע עלטערען'ס תנאים. ער וויזט אייך שטענדיג דעם לינקען אויער מיט דער רעכטער האנד, דרעהענדיג איהר ארום דער פּאטילניצע, אוו ער האָט אייך קיינמאָל ניט גענוג גענודעט ביז איהר פאנגט ניט אָן צו כראָפען. ער איז א נודניק.

וועו איהר קוקט איהם אָן קען ער, דאכט זיך, קיין צוויי ניט צעהלען; וועו ער עפענט אָבער דאָם מויל, נודעט ער אייך אוועק אין די מיליאָנען אוו עס אארט איהם ווי די קאץ וואָם איהר צורייסט זיך דאָם מויל גענעצענדיג.

מאנכע מענשען זיינען ניט שטענדיג אויפגעלעגט זיך פאנאנדערצוטענה'נען, דער נודניק אָבער זוכט שטענדיג אויערן, וואָם זאָלען איהם הערען, אוו וואָם די אויערען זיינען לענגער איז איהם אלץ בעסער.

דער נודניק איז ניט בעשרענקט מיט איין מין נודעניס. גאָט האָט איהם בעשאָנקען מיט אלע גייסטיגע מעלות, וועלכע דיענען

דאָך האָסט ער ביטער דעם בעטרוג
און פֿאַדערט רעכט מיט יעלות,
ביי שוטים אָבער הייסט ער „קלוג",
און פרעגט מיך מעהר קיין שאלות!

און ווילט איהר וויסען ווי ער הייסט,
דער חברה־מאַן דער שעהנער?
דאָן שוועך איך זיכער, אַז איהר ווייסט,
פון איהם נור הערט דאָס זיך אַם מייסט,
עס קען איהם יעדער איינער...

ער איז פֿאַראַן אין יעדער שטאָדט,
צו שאַפֿען אידען קללות,
צו מעהרען ווועה, צו ברענגען שפּאָט,
צו פ ע פ ע ר ע ן דעם גלות...

אַ מזיק אין יעטווידען פֿאַל,
דאָך האָט דער נאַר התּפֿעלות:
„ער אַרבייט אָבער פֿאַר דעם כלל"...
און פרעגט מיך מעהר קיין שאלות!...

און גיט זיך איבער אין זיינע הענד: „נודע, ברודער, עס איז א צער אויף דיר צו קוקען". איהר וואָלט זיך, דאכט זיך, פערקויפט פאר א זעלנער אבי איהם צו העלפען און צו מאכען איהם פאר'ן גרעסטען נודניק פון דער זייט ים.

דער נודניק נעהמט אייך מיט זיין רחמנות פנים, מיט זיינע נעבעך־עויות און זיין פער'דבקה'טע ערנסטקייט. איהר וואָלט פאר איהם דאן אייניגעם געטהאָן — א רחמנות א מענשען!

איהר קענט, דאכט זיך, זיינע שרייבעכץ ניט לעזען און איהר פערשיילט די גאנצ, וואָם האָט איהם געגעבען א פערער, דאָך וועז איהר האָט א בלאָט, און ער שיקט אייך אונטער א ליטעראַרישען שדכן, וואָלט איהר איהם פער'קנס'ט מיט א שפאָלט צייטונג און איהם געלאָזט נודען די לעזער; איהר וואָלט מקריב געווען א קאָלומן פון זיינטוועגען — א מיטלייד אויף א נודניק, עט זאָל ער נודען...

איהר זעהט ווי ער דערגעהט מענשען די יאָהרען מיט זיינע יאָלעווע „לעקטשורס". אייך קלעמט דאָם הארץ אויף זיינע נאַיוועז קרבנות, וואָם קומען ביי איהם לערנען תורה — אזא פערדאָמטער נודניק! עס איז אבער דאָך אן עלענד צו קוקען אויף א צוקראָכען, יאָדערדיג אידעל, און וועז איהר וואָלט גראָד געווען א פרעזידענט פון א שוהל, און וואָלט געווען אָנגעשטויסען אויף קהל, וואָלט איהר נעמאכט דעם נודניק פאר א בעל דרשן; זאָל ער מאטערען אידען; כאפט זיי דער קאדיק!

אויב איהר זייט א באָרדער, פיהלט איהר ווי זיך אָבצורעכענען מיט דער „מיסים" און איהר שיקען צו דעם נודניק'ס א „לעקטשור". זאָל ער איהר נודען, זאָל זי זיך דרעהען א ספאָדעק און פרואווען טרעפען וואָם ער וויל... און וועז איהר זייט צופעלליג א פער־היראָטהער מאן, זייט איהר איבער גלייקליך וועז איהר קענט אַרויס־פטר'ן אייער שוויגער ערגעץ אויף אן אויבערשטען עטאָש צו הערען ווי דער נודניק האָלט א דרשה איבער דעם שניט פון זיסע

איהם צו זיין הויפט־מעלה: זיין הויפט־צוועק אין לעבען — צו נודען מענשען.

ער איז א שרייבער, א קריטיקער, א לעקטשורער, א כלל־טהויער און א רעפֿארמער. ער נודעט אויף אלע כלים און נודעט אייך און אלעמען, וואם לאזען זיך נור.

איהר זיצט און הערט זיינע א לעקטשור און בייסט דערבי א לימענע, איהר זאלט ניט חלש'ען; איהר געהט ארויס פון די כלים און וואלט וועלען אנפאטשען דעם נודניק פאר זיין חוצפה צו נעהמען „ניקעלם" פאר נודען דעם עולם; עס צוברעכט זיך דער הינקעדיגער ביינקעל, אויף וועלכען איהר זיצט און קוועלט זיך, און איהר ממית'ט זיך אראב אן אויפגעקאכטער אויף דער נודנער אנאנסע פון דער צייטונג, וואם האט אייך ארויפגענודעט אויף א פינסטערען אויבער־שטיבעל צו הערען א דרשה פאר וואם דעקאדענטישע לינדזען זיינען שפיציג; איהר ווילט ארויפלויפען אויף דער פלאטפארמע, כאפען דעם נודניק פאר א פוס און איהם א וואַרף טהאן צוריק אין ליטא, פון וואנען ער האט דא אראבגענודעט. דאך, ווי גיך איהר דערזעהט איהם, פערקוועטשט אייך דאם הארץ און איהר פיהלט ווי איהם צו געבען פאר רחמנות א שמעק טאבאק, ער זאל זיך אביסעל אויס־טשוכען, דען דער נאנצער מענשעל איז בלייך און ווייך ווי א סטינקע; איהר דערקענט גלייך, אז ער איז שוין א פֿאַאר מעת־לעת נאך וועטשערע און איהר קלערט, וואו כאפט מען ערגעץ פאר איהם א גלאז קאפע מיט א ביגעל.

איהר ווערט גלייך אן איבערגעביטענער. איהר ווערט ממש א חבר צו דעם אינדישען געזעצ־געבער בודהא: יענער האט זיך געלאזט אויפעסען פון א הונגעריגע חיה אין וואלד פאר מיטלייד צו נאט'ס בעשעפענים, און איהר וואלט זיך געלאזט פערנודען צום טוידט אוים רחמנות צו נאט'ס נודניק, וואם איז געקומען נאך אמעריקא מיט א כיון צו פלאגען די ניו יארקער אידישע גאסען.

איהר בייט זיך אזוי איבער, אז איהר ווערט זיינער א חסיד

שלעפּען זיך אָהן אַ שטיקעל אמת'ע פרייד, אָהן פערגעניגען, אָהן אַ לעק תענוג — דאָ איז דער נודניק פּאַר דער נשמה, וואָס סיראָ־ווערטקע פּאַר'ן גוף: עס נודעט און ריהרט דאָך אויף אַביסעל... און דער נודניק האָט אַ בריוטע פעלד פּאַר זיינע נודנע מעשים.

דער נודניק.

ס'האָט יעדער גיוסטיגער פּאַסקודניק
אַ צוטרעט צו דער איד'שער גאַס,
דאָך פון די ערגסטע איז דער נודניק
מיט זיין נשמה'ס נודנע קוואַס.

ער שרייבט, ער לערענט אונז, מסתמא,
ער איז דעם עולם שטאַרק געטריי...
ער נודעט, נודעט די נשמה,
וואָס איז אויף צרות סיי ווי סיי.

ער איז אַ בטלן, אַ מאַרודניק,
אַ גלות־זשוק אויף אונזער מיסט...
ער איז אַ טרויעריגער נודניק
און נודעט אונזער פּאַלק אומזיסט.

קרעפֿלעך לויט דעם תאוה'דיגען גאנג פון באדלע'ס דעקאדענטישע ברוסטען.

עס איז אמת, אז מיר, אידען, זיינען ניט די אויבנציגע אומה אויף דער וועלט, וואס האבען נודניקעס; דער ריכטיגער נודניק אבער געפינט זיך נור ביי אונז. דער נודניק איז כמעט אין גאנצען א אידישער פאַרשוין. ער איז דער גלות־פראדוקט פון אידישען אומעט, פון דעם איינטאניגען אידישען לעבען, וואס ציהט זיך ווי פון פעך און נודעט ארויס די נשמה.

נודען דעם עולם איז געוואַרען ביי אונז א פראפעסיאן. א איד א שלים מזל, א בטלן, פלעגט אמאליגע יאהרען ווערען א מלמד, איצט ווערט ער א נודניק. דאס הייסט, פריהער ווערט איהם אליין נודנע, שפעטער נעהמט ער נודען אנדערע. צום ערשטען נודעט ער ביי זיך אין הויז; דאן נודעט ער די משפחה, די בעקאנטע, די חברה־ברידער, די לאדזשען־ברידער, די סאסייעטי־מעמבערס, די קלאב־חברים און די יוניאן־קאמראדען, און אזוי נודעט ער זיך ביסלעכווייז אריין אין א רעדאקציע; נודעט זיך ארויף אויף א פלאטפארמע און ביסלעכווייז, ביסלעכווייז ווערט ער א קהלישער נודניק און נודעט כל ישראל.

און ביי אונז אידען, קוים ווערט אייגער א בעקאנטער נודניק, ווערט מען שוין פון איהם ניט פטור ווערען. ער נודעט אויף צי איהר ווילט, צי איהר ווילט ניט. ער געפינט שוין זיינע חברה, ווערען דאס לעבען איז מיאוס און זיי זוכען א גרינגען, גייסטיגען טוידט און ער איז דערצו דער ריכטיגער מלאך המות. ער דערלאנגט זיי א רעשטעל „סחורה", נעבען וועלכע זיי פיהלען אליין ניט ווי זיי געהען אוים און ווערען מכולה...

אין די העכערע מקומות, וואו מענשען לעבען און געניסען, און נוצען אוים יעדען מאמענט פון זייער הנאה וועגען, האט מען ניט קיין צייט פאר נודענעס; אין דעם ארעמען, אידישען קוואַרטאל אבער, וואו די לעבענס־אינטערעסען הינקען, די טעג און יאהרען

קיין מאל ניט געביטען איין מלאכה אויף א צווייטע, איין מסחור אויף אן אנדערען צולייב אונצופריעדענהייט, פערקעהרט, ער איז געווען צופריעדען און האט נאך געוואלט צופריעדענער זיין. „א מענש דארף דאך פראבירען מזל... אפשר קען מען זיך נאך בעסער מאכען"...

ער איז צופריעדען.

ער איז געוואלען מיט דער צייט אן אמעריקאנער, א בירגער און איז צופריעדען מיט דער רעגיערונג. אט וועלכע פארטיי עם האט געוואונען, איז איהם גוט געגוג. „אלע פארטייען קענען דאך ניט געווינען... די פארטייען בעשטעהען דאך פון מענשען, פון קלאהרע מענשען. וועז זיי וואלטען געווען משוגע'נע וואלטען זיי געלעגען אין אן אירענהויז; וואלטען זיי געווען פערברעכער — וואלטען זיי געזעסען אין געפענגנים און זיך ניט געמישט אין פאליטיק"...

ער איז צופריעדען.

אט ווי זיין לאדושען־מיטינג זאל זיך פיהרען, האט ער ניט איינצואוועגדען. וועמען עס זאל ניט געפעלען, איהם געפעלט. אפט האט מען פון איהם גרויסע צרות: ער שטימט אי ד א פ י ר, אי ד א ג ע ג ע ן. אט וואס פאר א פארשלאג מען זאל נעהמען אבשטימען איז ער צופריעדען צו הויבען צווייי מאל די האנד... „א שפאס אן ארבייט דאס איז אויפצוהויבען די האנד!... עס נעהמט אין גאנצען א מינוט און מען איז פארטיג"...

ער איז צופריעדען.

ער האט ארבעגעבראכט זיין „אידענע" נאך אמעריקא, אבער ווי דאס טרעפט אמאל, אגענטען האבען איהר בעשווינדעלט, איהרע אלע פעק זייגען ערגעץ „פערלארען געגאנגען אין דער וועגענם"... זי איז געקומען אהן קלייידער, אהן ווערק און אהן בעטגעוואנד, אט קוים, קוים מיט די ביינער. „זי האט דאך אבער גאר ניט געקענט קומען אויף... א קלייניגקייט אזא נסיעה!" איצט איז זי מיט איהם.

דער צופריעדענער

ער איז ניט אַוועק פון דער היים וויי׳ ער איז געווען אונצו־פריעדען מיט רוס׳לאנד, נור וויי׳ ער איז געווען צופריעדען צו געהן נאָך אמעריקא.

ער האָט געהאט צרות מיט׳ן אריינקומען אין דייטש׳לאנד. ער האָט געמוזט גנב׳ענען דעם גרענעץ א באַרוועסער; דאָס איז געווען אום ווינטער, האָט ער זיך אָבגעפראָרען א פוס, אָבער „גאָט צו דאנ־קען! איבערגע׳פטר׳ט, מען האָט ניט געכאפט"...

ער איז צופריעדען.

ער האָט געקויפט אין האמבורג א שיפס־קארטע פאר דעם בעסטען שנע׳ל־דאמפפער גלייך נאָך ניו יאָרק, און מען האָט איהם גאָר געשיקט נאָך מאָנטרעא׳ מיט אן אָקסען־שוף. ער איז אָבער שפעטער דאָך געקומען אין עסעקס סטריט. „גע׳לויבט דער אויבער־שטער! אבי אויף אן אָרט"...

ער איז צופריעדען.

די רייזע אויפ׳ן ים איז געווען סכנות נפשות. דער צוויישענ־דעק א שפיטא׳ל. מען קרעכצט, מען יאָמערט, מען איז טוידט־קראנק. ער האָט זיך שטי׳ל אריינגעשטעקט דעם פינגער אין האל׳ז, האָט אָבגעטהאָן זיין ארבייט און פארטיג. האָט אָבגענעבען דעם אָקעאן זיין חוב און איז געבליבען א ריינער מענש. „מען קען זיך דאָך מיט׳ן ים ניט פערהערען. ער איז אי ע׳לטער, אי גרעסער, אי שטאר־קער. איבער׳ן הימע׳ל קען מען דאָך נאָך אמעריקא ניט פאָהרען"....

ער איז צופריעדען.

דא האָט ער שוין געארבייט ביי אל׳ע מלאכות און געהאנדע׳לט מיט אל׳ע סחורות און איז שטענדיג געווען צופריעדען. ער האָט

— צופריעדען....

דער צופריעדענער איז א מענש, וואס האט ניט קיין שונאים. אט וואס פאר עולה ער זאל בענגהן, איז מען איהם מוחל. קיינער נעהמט איהם ניט צו ערנסט און בויט ניט צופיעל אויף זיין מיינונג. ער איז צופריעדען מיט דער וועלט און די וועלט מיט איהם. אט וואס ער טהוט איז גוט און וואויל, און מען האט צו איהם ניט קיין פרעטענזיעס.

ער ווערט אפט איבערגעוואלד ארויסגעשלעפט אין די צודולטע קלייזלעך־מלחמות פון אידישען קוואַרטאל, וואו האלב־געבאקענע און צוגעברענטע פרינציפען־העלדען האלטען זיך אין איין אינטעלעגענטעטעווען. ער דרעהט זיך ארום צווישען זיי, ווי א פערבלאנדזשעטע נשמה. ער איז זיכער, אז זיי זיינען אלע געראכט, ער איז מיט יעדען צופריעדען. „נישקשה, מענשען שרייען ניט אומזיסט, מן הסתם ווייסען זיי וואס זיי ווילען"... ער פערשטעהט אפילו ניט גאנץ געווי וואס דא טהוט זיך, דאכט זיך זיי זאגען אלע דיזעלבע זאך, נאר אביסעל פערדרייעדלט... דער פאנגט אן מיט וואס יענער ענדיגט און אן אנדערער זאגט גאר פון מיטען... ער פערשטעהט זיי ניט געווי, אבער, „א מענש קען דאך ניט אלץ געווי פערשטעהן"... ער איז צופריעדען מיט וויפיעל ער וויים און יעדער אינטעליגענטער אפיציער גלויבט צו ,האבען אין „צופריעדענעם" א סאלדאט, א שיסער אין זיין ארמעע און זוכט איהם אונטערצורוקען א פייל־און־בויגען צו ציעלעווען אויפ'ן שונא...

איבערהויפט נעהמט אן א געלעכטער צו זעהן ווי דער „צופריעדענער" פרובירט אמאל ווערען אין כעס מיט דעם רבי'ס כח, דען ער אליין האט חלילה צו קיינעם ניט און זיין גרימצארן איז א פרעמדער, א געבארגטער און פאסט איהם ווי אן ארבעם צום וואנד.

עס איז ניטא קיין קאמישערע זאך אין דער וועלט ווי צו זעהן דעם „צופריעדענעם" זיך קאכענדיג ביי אן אינטעליגענטע גלאז

זיי „זיינען וויעדער ביידע צוזאמען". ער האָט געזומען זאכען ביי א פּערזלער אויף אָבצאָהלען.

ער איז צופריעדען.

מען האָט אָנגעהויבען צו רייַדען וועגען א סטרייק אין זיין פאַך. ער איז געווען צופריעדען צו ארבייטען און צו סטרייקען. זיין שאַפּ איז געווען צוטהיילט אויף צוויי העלפּט: סטרייקער און ניט־סטרייקער און ביידע פראַקציעס האָבען איהם געריכטעט פּאר זייערען; ער האָט ביידען געגעבען גערעכט.

— איהר וועט זיך דאָך געווים ניט לאָזען פערקנעכטען — האָט צו איהם געזאָגט דער אָגיטאַטאָר פון שאַפּ — איהר וועט דאָך ניט ארבייטען ווי א ניגער־שקלאַוו וועז עס איז דאָ אַן אויסזיכט צו געווינען מעהר פרייהייט און א בעסערען לוין. עס איז כ'לעבען כדאי צו מאכען א פּראָבע, ניטאָ וואָס צו פערליערען סיי־ווי־סיי. אזוי אויף צרות, אזוי אויף צרות. דורך א קאמפּף וועט מען דאָך מוזען עפּעס געווינען. נו, וואָס זאָגט איהר? קענען מיר רעכיינען אויף אייך? זייט איהר אונזערער?

— צופריעדען....

שפּעטער איז צו איהם געקומען אן אלטער סקעב פון שאַפּ מיט אן אנדער פּזמון:

— איהר בעלאַנגט דאָך ניט צו די טרעמפּס, וואָס ווילען ניט ארבייטען. חברה קלייבען זיך צו צעהלען די שטיינער אין גאַס. זיי האָבען שוין צו לאַנג געארבייט, מען האָט זיי שוין לאַנג ניט ארויס־געווארפען פּאר דירה־געלד. א מכה וועלען זיי האָבען אָבער ניט א בעסערען באַם ווי אונזערען... איהר האָט דאָך א פאַמיליע צו ערנעהרען און וועט געווים מיט די „צאַנצעליסטען" ניט ארונטער־געהן. זיי וועלען אייך איינרעדען פויגעלעך אין בוזעם, אָבער איהר זייט א שטילער, רוהיגער מענש און וועט געווים זיין מיט אונז ארבייטער, וואָס ווילען ארבייטען... איהר וועט דאָך פּאזיטיוו זיין מארגען פריה צו דער ארבייט. נו, וואָס זאָגט איהר?

זיינען צוריסען אין שטיקער... ווייבער זיינען ניט איינפערשטאנדען מיט זייערע מענער און קינדער מיט זייערע עלטערען. דער שריט, אז די זיינען געוועכט און יענער שריט, אז די אנדערע זיינען ניט אונגעוועכט; דעם „צופריעדענעם" אבער קימערט דאס אלץ ווי דעם נעכטיגען טאג. ער לייענט זיך „זיין" צייטונג און ווי‌ל גאר ניט וויסען וואס די אנדערע זאגט.

ער איז צופריעדען.

מיט די גרעסטע געדולד און קאלטבלוטיגקייט לעזט ער זיך פריהער דורך די אנאנסען, דערנאך דעם ראמאן, דערנאך די נייעס, אויב ער האט צייט לעזט ער דעם לייט־ארטיקעל... דאס רוב האט ער דערצו קיין צייט ניט... ער ווי‌ל זיך קיין קאפ ניט פערדרעהען מיט פראגען און פראבלעמען און קאמענטארען. ער לאזט דאס פאר אנדערע — ער איז צופריעדען.

דער צופריעדענער.

ער איז אן אויסנאהם ביי די אידען,
דעם אונגליק'ס טרויעריגער שפאס —
ער איז מיט אלעם שטארק צופריעדען
און איז אין לעבען ניט אין כעס.

ער וועט קיינמאל די צייהנער קריצען,
קיינמאל ניט זאגען עם איז שלעכט.
ער וועט אייך אלעם אונטערשטיצען
און זועה, ווי וואוילטאג, איז איהם רעכט.

איהר זאגט „ס'איז שפעט": ער גיהט זיך לעגען,
פערמאכט די לאדען און „גוט נאכט".
איהר זאגט „ס'איז טאג": ער רייב טדי אויגען,
טהוט אן תחתונים און ערוואכט.

קאווע. וואוילע יונגען העצען איהם כלומר'שט אויף און גיבען איהם אונטער קוראזש צו א היציגע דעבאטע, וועלכע קומט ביי איהם ארויס עפעס מיט אזא מאדנעם רחמנות, אז ער פאנגט פשוט אן צו ווינען און מאנכער לץ טראגט איהם אונטער א סערוועטקע אויסצואווישען די טרעהרען...

ער רעדט, דאכט זיך, געגען אייך און זיינע גוטמוטהיגע אויגען בעטען זיך מיט מיטלייד, איהר זאלט זיך אויף איהם דערבארעמען און איהם לאזען צו רוה, ווארים ער האט גאר ניט צו אייך, ער איז נעבעך מיט אייך פאלשטענדיג איינפערשטאנדען. ער איז א צופריעדענער.

אפט טרעפט אין דעם אידישען קווארטאל אייגער פון יענע סכסוכים, וואס פערפלאנטערען אלע אידען און אידענעם, די אידישע שפראך מיט אידישע צייטונגען אין א ביטערע קיין קאטאוועסדיגע מחלוקה... דער פעראינטעליגענטעווטער עלעמענט קען זיך ניט צוטהיילען מיט דער ירושה... עס פאנגט אן צו רעגענען אין בלעטער מיט „שטימען אוים'ן פאלק", מיט „אפענע בריף" און צוגעמאכטע בריוולעך, מיט „שטארקע בעווייזע" און שפינוועבם־ארגומענטען, מיט פאפירענע פראטעסטען און שטרויענע באמבעס. מען שיסט פון אלע לעבער און שפאלטען. מען „מאכט נעזער", מען „שטעקט ארויס צונגען", מען ווייזט זיך פייגען הינטער די רוקענס, עס טהוט זיך מעשים! יעדע נאדעל אין א שניידערשען לאז איז א געשארפ־טער שפיעז; יעדע שפילקע אין א ווייבערשען יאקעל איז א סטי־לעטא, יעדע שנופטיכעל — א פאהן פון אן אנדער לאגער... יעדער שוסטערשער קאפוט — א הארמאט; יעדער קאלעקטאר־ביכעל פון אן אינשורענס אגענט — א מלחמה־מאפ... יעדע שפיז־קרעמעל, יעדע יאטקע, יעדע בעקעריי, יעדע פיש־קראם, יעדער קויהלען־קעלער און יעדער שטופ־וועגעלע איז א „בלוטיגער" קאמפפס־פלאץ, יעדער־רער איז פול מיט „פייט". דאס אידישע וועלטעל איז צוטהיילט אין מחנות; די גאסען און געסלעך און טענעמענט הייזער און בריקלעך

דער פרינציפיעלער

ער איז א מענש מיט פרינציפען. ער איז פול מיט זיי פון קאָלנער ביז די קאָלשען. דער פרינציפ הענגט איהם אויף דער נאָז און, אום די וועלט זאָל זעהן, אז ער איז פרינציפיעל, ווישט ער זיך קיינמאָל די נאָז ניט אָב...

ער איז אינער פון די עקסטרעמסטע ראדיקאָלען, זיין פרינציפ גרייכט ביז אין ניין־און־נייניציגסטען יאָהרהונדערט צריק. ער בעלאָנגט צו די הייליגע, בעריהמטע פרינציפיעלע מארטירער, וואָס זיינען אמאָל געווען בייז אויפ'ן בעקער מיט א פרינציפ, פארוואָס דער בעקער האָט א סך ברויט און זיי נאָר ניט...

פרינציפיעלע בעקער, פלעגט ער טראכטען אין זיך, האָבען זיך געראַרפט פאראייניגען און באקען יעדען טאָג עטליכע שאָק בולקעס פאר גרינע אינטעליגענטען, וואָס זיינען ניט געווואוינט פון דער־היים צו ארבייטען און ממילא שוין פאסט זיי ניט צו ארבייטען אין אמעריקא... זיי קענען דאָ גיט ווערען קיין שוסטער, קיין שנייידער, קיין קירזשנער און קיין פעדלער. זיי זיינען מענשען מיט א פרינציפ, פאר אזעלכע איז געשאפען די קאפע, די לעקטשור־פלאטפארמע, אבער ניט דער שפּ... מענשען מיט א פרינציפ, פרינציפיעלע מענשען קענען ניט אויסשפייען די נשמה און בעקער מענען דאָס וויסען... וועז איך וואָלט געווען א בעקער, פלעגט ער ביי זיך בעשלוסען, וואָלט איך געבאקט מיט א פרינציפ. איך וואָלט פערזאָרגט די אינטעליגענטען מיט פרייע פוטער־קיכלעך, צוקער־לעקעכלעך, מאנדעל־ברויטלעך, „עפּעל־פּאי", פּירָאָזשקעס, פרעצעלס, חלה'לעך און קאלוואריער ספּאנדזשקייק.... וועז איך וואָלט געווען א בעקער, פלעגט ער וויטער פילאָזאָפירען אין זיך, וואָלט איך

עס איז איהם רעכט אין אַלע פּרטים,
ער איז ניט איבעריג פּערשפּיצט —
עס האָבען נאָך געקענט די שבטים
פּאַר פּרעה'ן אַרביטען ביז איצט.

קאַלאָמבוס האָט נאָך ביז איצונדער
געמעגט אַרומזוכען דאָס לאַנד,
וואו העסטער סטריט, מיט איהרע וואונדער,
געווען־לטיגט מיט אַ כשר'ע האַנד...

ער האָט זיך פּיינד צופּיעל צו טישען,
ער לאָזט דאָס פּאַר די גרעס'רע לייט.
ער גלויבט יעטוויעדער „פּאָליטישען",
ביי איהם איז יעדערער „אָלל־רייט".

זיין כלל איז שטענדיג אַ פּערשיעד'נער
פּון דעם'ס, וואָס געהט אַרום געקוועלט.
ער איז אַ מענשעל אַ צופּריעד'נער
און לעבט צופּריעדען אויף דער וועלט.

— מיינט ניט חלילה — פלעגט ער שרייען — אז איך טהו דאָס צוליעב פרנסה, אז איך זוך דאָ „קאָמישען“! אזא זאך זאָל אייך גאָר קיינמאָל ניט אַרויף אויף דער מחשבה! ביי מיר איז געלד פּפוי! בלאָטע ווערטה, איך קען מאכען א לעבען פון טויזענד אנדערע זאכען, ביי מיר איז דאָס ערשטע דער פרינציפ:

— דאָס לעבען פון דעם איד, פון דעם אידישען אַרבייטער, איז א שטיק אומעט, ווייל איך איהם אביסעל פּרעהלפיך מאכען. פּאַרוואָס זאָל טאקע אן אָפּרייטאר'ס א „אידענע“ אָדער א קינד זיך ניט טויגען צו דער פּיאַנאָ? עס שאדט ניט. אן אָפּרייטערקע איז כלעבען פונקט אזא פּריצ'טע ווי וואַנדערבילדיכע, גולדיכע, מאַרגאַניכע אָדער ראָקפעלעריכע. מיין פּרינציפ איז גלייכהייט און פּרעהלייכקייט. יא, גלייכהייט פּאר אלע מענשען און אלע וויבער... דער מאן האָצקעט זיך א גאנצען טאָג ביי דער מאשין אָדער ביים שטופּ־ווענגלע, טא זאָל איהם טאקע זיין אידענע, צי זיין טעכטער'ל, באלד נאָך דער וועטשערע אויפשפּיעלען די „מארסעלייעזע“, די „התקוהה, דאָס „פּעקעלע“ אָדער „סאם באדי וואָז דהער בעפאָר“...

מיט א צייט שפּעטער האָט דער פּרינציפּיעלער פערקויפט פּרינציפּיעלע לאטס אין א זומפּ מיט קאמארעס, ער האָט זיי, ווי געווהנליך, פערקויפט מיט א פּרינציפ, אויפ'ן פּרינציפּיעלען אופן.

— איך פערקויף די קבצנים זומפּיגע לאטס — פלעגט ער זאָגען — כדי זיי זאָלען ניט קענען ווערען קיין לענדלאָרדס... איך האָב פיינט א לענדלאָרד ווי א קאקערוטש. יעדעס מאָל וואָס איך גיב דירה־געלד פערקוועטשט מיר דאָס הארץ, אז איך שטאַרב אוועק... פערקויף איך, הייסט דאָס, זומפּען כדי ניט צו פערמעהרען קיין לענדלאָרדס און דער פּרינציפ איז א ריכטיגער: ערשטענס, וועלען זיי אויף אזעלכע לאטס ניט קענען בויען. זיי וועלען אויף זיי ניט קריגען קיין „בילדינג לאָון“ (בוי־הלואה); צווייטענס, וועלען זיי דאָרט אליין אויך ניט וועלען בויען, אויב זיי זאָלען שוין אפילו יא בויען, וועלען זיי דאָס ניט קענען פערדינגען, אויב זיי

יידישע
פאלקס ביבליאטעק

געבאקט פרינציפיעלע בייגעל: מיט קליינע לעכלעך, אדער גאר אהן לעכער. איך וואלט אויסגעפילט די לעדיגע ערטער מיט טייג...

ער איז שפעטער געוואָרען א מאנופעקטשורער און פלעגט דריקען זיינע ארבייטער מיט א פרינציפ, אז וואָס ערגער איז בעסער... וועז די ארבייטער האבען געשטעלט פאדערונגען, האט ער זיי אליין אראבגעטראגען מיט א פרינציפ פון אלע פרינציפיעלע טרעפ: ארעמע, שוואכע ארבייטער, נעבעך! האט ער זיי פערשפארט די מיה צו קריכען אויף די שטיגען... א מענש מוז האבען א פרינציפ און ער איז א פרינציפיעלער.

ער האט דאָ, ווי יעדער איינגעוואנדערטער ארעמאן, געטהאן אלערליי זאכען און איז שטענדיג געבליבען פרינציפיעל. ער האט פערקויפט צו אריבער אידישע ארבייטער אקציעס, „סטאקס" פון א שמאלץ־גרוב מיט צוויי פרינציפען:

ערשטער פרינציפ:

— עט, זאלען זיך די קבצנים ארויפארבייטען, קיין אחריות ניט. זיי מעגען אויך א ביסל א לעב טהאן, נישט־קשה, עס איז דאָ נענוג עשירות פאר אלעמען...

שפעטער, וועז די שמאלץ־גרוב איז געוואָרען א שמארץ־גרוב, די קאמפאניע האט זיך אויסגעקאמפאניעט און האט אויפגעהערט צו סטאקעווען און סטאקעווען, איז דער פרינציפיעלער געבליבען ביי א צווייטען פרינציפ:

— זאלען זיי זעהן, די חמורים, די פאלשקייט פון דער היינטיגער געזעלשאפט, ווי מען נארט זיי אב, ווי מען „נעהמט זיי אויף זיכער", ווי מען שווינדעלט פון זיי ארויס די ארעמע, עטליכע גראשען... זאלען זיי ווייטער וויסען ווי זיך צו היטען... מיין פרינציפ איז אויפקלערען די מאסען.

ער האט פערקויפט די ארעמע לייט פאָרטאָפיאנעם אויף אבצאהלען און זעלבסטפערשטענדליך, אז ער האט דאָס געטהאן מיט א פרינציפ:

— איך פערקויף „אונטערשטע" צו אַרגאַניזירטע אַרבייטער — האָט ער ערקלערט — מיט א פרינציפ: איך וויים, אז אָהן דעם דאָזיגען מלבוש וועלען זיי ניט קענען „מארטשען"... אלם פרינציפיעלער מענש וויל איך זעהן אידען זאָלען מארשירען דורך די „איסט סייד" און קיינער זאָל ניט לאכען... שטעלט זיך פאָר א מארטש אויף ראָטגערם סקווער, טראָגענדיג די קלאָגעדיגע אמעריקאנער קורצע רעקלעך און פאר־צווויי־יאָהריגע אויסגעריבענע תחתונים, במחילה!... דאָס קען דאָך פיהרען צום גרעסטען בזיון. אנטיסעמיטען און קאפיטאליסטען וואלטען דאָך געלאכט אין די פויסטען... איך פערקויף הויזען פון פרינציפיעלען שטאנדפונקט.

דער פרינציפיעלער איז ניט געבליבען אָהן א פרינציפ אפילו דאָן, וועו ער האָט פערקויפט געררוקטע „שיר המעלות'ן". ער פלעגט ארומפאַרלען מיט זיין סחורה צווישען פאַרטגעשריטענע פאמיליעס אין אָט ווי טשיקאַווע ער פלעגט ערקלערען זיין פרינציפ:

— איך וויים —פלעגט ער צוגעבען — אז איהר גלויבט ניט אין שדים, שווארץ־יאָהרען און ניט־גוטע. איך גלויב אויך ניט אין זיי. אינטעליגענטע מענשען גלויבען ניט אין נאַרישקייטען... איך וויים איבערהויפט, אז דער טייפעל וועט א „אידענע" ניט נעהמען, אפילו וועו זי ליעגט אין קינדבעט... איך פערקויף נאָר „שיר המעלות'ן" מיט א פרינציפ: זאָל זיך די וועלט צוגעווהנען צו דעם גראָנק, אז עס זיינען דאָ אין דער מענשליכער געזעלשאפט אזעלכע שדים, וואָס טשעפען זיך צו וויבער און מאכען אָן גרויסע צרות... זאָלען זיך אונזערע אידישע מאסען אריינלעבען אין דער מחשבה, אז זיי דארפען האָבען א שמירה, כאָטש דערווייל א פאפיערענע. שפעטער, וועו מיר וועלען פערשטעהן דעם פרינציפ פון אלע פרינציפען, וועלען מיר ניט דארפען קיין „שיר המעלות'ן", אפשר קיין העבאמעס אויך ניט; די קינדער וועלען דאָן האָבען גענוג שכל אליין צו קומען, זיי וועלען שוין געבאָרען ווערען מיט פרינציפ. א וויבעל וועט זיך א זאָג טהאָן צו איהר בעשערטען:

זאָלען יא פערדינגען, וועט מען זיי ניט צאָהלען קיין דירה־געלד, און אויב מען וועט זיי יא צאָהלען דירה־געלד, וועלען זיי דאָס מוזען אוועקגעבען דאָקטוירים און בלייבען ביי קדחת...

— ביי מיר איז א פרינציפ, אז מיר האָבען גענוג קאפיטאָליסטען, צופיעל, מען דארף ניט מעהר, איך ארבייט מיט אָלע כחות צו פער־מיידען זייער צוואוואקס. א מענש דארף לעבען מיט א אידעע, ער דארף האָבען א פרינציפ...

ער האָט א קורצע צייט, איידער ער האָט געקראָגען א רעכטען געשעפט, פערקויפט שמעק־טאבאק, אבער אויך מיט א פרינציפ. זיין הויפט־אידעע איז געווען, לויט ווי ער אליין ערקלערט, צו האלטען די מענשען וואך, זיי זאָלען ניט איינשלאָפען.

אָט זיינען זיינע איגענע ווערטער:

— מיין פרינציפ איז צו זעהן דער עולם זאָל שמעקען... דאָס פאָלק זאָל זיך געווענהנען צו נוצען זיין „שמעקער", דען נור אויף אזא ארט קען ער דערשמעקען דעם ריח נחוח פון דער איצטיגער סיסטעם... עס לויגט אָפטמאָל מעהר פרינציפ אין א טאבאק־פושקע ווי אין א טוץ פערשלאָפענע „לעקטשורס" אדער צוגעלעגענע אגיטאציאָנס־רעדעס. זאָלען זיך די ארבייטער און אידען בכלל איינגעווענהנען צו גוטע שמעק־טאבאק, דען נור דורך ניסען קומט מען צו געניסען, יא, וואָס מעהר „גענאָסען" אלץ מעהר פרינציפ, מעהר וואכזאמקייט, מעהר האָפנונג אויף דער צוקונפט... די נאָז איז ניט ארויפגעזעצט געווארען אויפ'ן פנים פון חן וועגען; די אידישע נאָז געווינט ניט. מען מוז איהר ניצען. מיט יעדער מאָל שטעקען די נאָז אין טאבאקערקע איז אלץ מיט א שמעק נעהענטער צו דער גאולה...

ער האָט זיך איינמאָל בעשלאָסען ארריינצוגעהן אין דעם מסחור פון הויזען, נור אזוי ווי ער האָט ניט געקענט געפינען אין זיי אזוי גיך דעם ריכטיגען פרינציפ, האָט דאָס איהם געדויערט אביסעל לענגער. ענדליך איז ער דאָך ארויין אין די הויזען מיט א פרינציפ:

דער פּאָרזיכטיגער

ער וועט ניט געבען אַן אָרעמאַן א סענט, ביז ער וועט ניט וויסען געוויס וער אין וואָס יענער איז, פון וואַנען ער קומט, וואו ער וואוינט און ווי אַזוי יענער רעכענט דעם סענט צו געברויכען. ער איז א פּאָרזיכטיגער.

— טאָמער נאָרט יענער אָב; טאָמער איז גאָר יענעם קיין נויט ניט; טאָמער וועט חלילה העלפען דער סענט יענעם זינדיגען און וועט פערשוועכען די קדושה פון רחמנות... יא, טאָמער, טאָמער און טאָמער... מען מוז זיין פּאָרזיכטיג.

דאָך כמעט שטענדיג געפינט ער אויס, אז ער האָט געהאַט א טעות, אז דער סענט איז אָנגעקומען ניט אין די דיכטיגע הענד. אַן אונגליק! ער איז ניט געווג פּאָרזיכטיג געווען...

גיט מען איהם אליין אמאל א סענט רעשטע, וועט ער דעם סענט טויזענד מאל קעהרען פון איין זייט אויף דער אנדערער, בעקוקען און בעטאַפּען:

— אפשר איז דאָס אַן אָבגעריבענער הויזען־קנעפּל; אפשר איז דאָס א שטיק רויטע בלעך; אפשר איז דאָס אַן „אויסגעלאָ־פענע" מטבע; אפשר פון אַן אנדער מדינה. יא, אפשר, אפשר און אפשר.

ער איז א פּאָרזיכטיגער.

אָבער עפּעס פונקט ווי א כשוף האָט ער שטענדיג אין בייטעלע עטליכע מטבעות, אויף וועלכע ער „קען ניט קלוג ווערען" וואָס זיי זיינען, וואָס קיינער וויל זיי ניט נעהמען. מען קען זיי ניט אויס־געבען כאָטש נעהם און פלאץ...

— צום טייפל! ער איז ניט געווג פּאָרזיכטיג.

„הער, חיים, איך לעג זיך אין קינדבעט!" און זי וועט שוין ליענען און לאכען...

— דערווייל אבער דארפען מיר האבען „שיר המעלות'ן". מיר דארפען זיי אויך פון נאציאנאלען פרינציפ. א חוץ אלע זאכען איז א „שיר המעלות" א גיסטיגע ציערונג, א נאציאנאלע שטיק מעבעל, איינע פון די „פאלקסטהימליכע" זאכען, פון אונזערע טראדיציא־נעלע צאצקעס — דאס איז דער אידישער שטאלץ, דער אויפטהו פון אונזערע אלטע, פון די ערשטע, די טאטעס אונזערע... א „שיר המעלות" איבער א אידישע געווינערין איז א געווינס פאר'ן אידישען פאלק און פאר דעם העכסטען פרינציפ פון דער מענשהייט...

אט אזוי האנדעלט און לעבט אונזער פרינציפיעלער העלד מיט לויטער פרינציפען. ער האט געפונען א פרינציפ האנדלענדיג מיט פינאטס, מיט גרינע זייף, מיט שוים־פאפיער, מיט רעגס, מיט בעבלעך, מיט גאווער־פארטוכלעך, מיט שוועמלעך, מיט שטיוועל, מיט לאקשען־ברעטער, מיט קארסעטס, מיט הושענות, מיט זאטעלס און מצה שמורה...

דער פרינציפיעלער.

ער האט אין זיך קיין ברעקעל פעהלער,
איהם חושד זיין איז משוגעת.
ער איז דער אמת־פרינציפיעלער,
די צאצקע פון דער אידישער גאס.

ער האנדעלט מיט פערשיעד'נע זאכען,
דאך בלייבט ער אלץ דער זעלבער טיפ,
ער איז א מענש אין אלע פאכען:
א פיינער מאן מיט א פרינציפ...

א „דרך", אט־אָט ער ווערט א בעל־הבית'ל, איז ער גאָר פון דאָס ניי פאַרזיכטיג געוואָרען.

דער סוף איז געווען, אז ער איז אריינגעפאַלען אויפ'ן ריכטי־גען שטייגער. דער גאַט פון פאַרזיכטיגקייט האָט איהם צוגעשאַרט א פלונית'ט, מיט וועלכע ער מוז אָנגעהן זעהר פאַרזיכטיג, אויב ער מיינט נאָך צו לעבען...

— כאפט דאָס דער רוח, ער האָט געדארפט זיין אביסעל פאַר־זיכטיגער!...

ער איז שוין איבער א פערטעל־יאהרהונדערט אין אמעריקא, ער איז דאָ געקומען נאָך אלס אינגעל; ער איז איינער פון די הויפט־בעוועגער פון אלע בעוועגעכצען אין דעם ניו יאָרקער אידישען קוואַרטאל פון די „איסט סייד". אָט ווי עס עפענט זיך נור א ניי קלייזעל, געהט ער באלד קושען די מזוזה, קומט ער באלד זאָגען „מה טובו"... אבער קיין מיטגליעד איז ער נאָך אין ערגעץ ניט געוואָרען, — ער איז פאַרזיכטיג.

ער הערט מאנכעם מאל א לעקציע איבער א געגענשטאַנד און הויבט זיך פאַר בעגייסטערונג; ער פאטשט „בראַוואָ" און פרעגעלט זיך פאַר נחת, ווי א געבראַטענער לאקשען־קוגעל. נאָך דער לעקציע שטופט ער זיך דער ערשטער צו געבען א שלום עליכם דעם „לעקטשורער", איהם צו דריקען די האַנד און דערלאַנגען זיין וויזיטנע קארטעל. קויב אָבער זאלט איהר איהם שפעטער א פרעג טהאָן מכח די לעקציע, ווי זי געפעלט איהם, ווי דער רעדנער געפעלט איהם, וועט ער זיך קרימען און קוועטשען, און רונצלען דעם שטערן און ניט זאָגען קיין מיינונג...

— א שכל־מענש רוקט זיך ניט באלד מיט מיינונגען, עס איז גלייבער, אז מען וויים אליין, זאל זיך יענער טראכטען וואָס ער וויל, מען מוז זיין פאַרזיכטיג.

זיינע קעשענעס זיינען אימער אָנגעפאקט מיט אלערליי אידישע צייטונגען; ער פערדרעהט אָבער די בלעטער אזוי די קעפ, ער האלט

דרויסען מעג ברענען די היץ ווי פייער, אז מענשען זאָלען געהן אהן רעק און אהן היטלען דורך די גאסען; דער הימעל מעג זיין טיף בלוי, אהן דעם מינדעסטען פלעק, ער אבער וועט געהן מיט א רעגענשירם:

— עס קען פלוצלינג א כליאפ טהאָן א רעגען. עס קען פון דער העלער הויט נעהמען גיסען ווי מיט עמער, דאָס האָט שוין א סך מאָל געטראָפען, דאָס טרעפט שטענדיג.

— מען מוז זיין פאָרזיכטיג.

אבער פונקט ווי אויף צופוקענים רעגענט עס גראָד דאָן, וועז ער פערגעסט דעם שירעם אין דער היים און ער קומט צוריק דורכגעווייקט, כאָטש אויסצודרעהען.

— דער שוואַרץ־יאָהר וויים! ער איז גאָר ניט פאָרזיכטיג.

מען האָט איהם געריעט שדוכים, פערשיעדענע שדוכים, מיט מיידלעך און מיידען, ווייבלעך און ווייבער פון אלערליי געשטאלטען און צושטאַנדען. מאכנע שדוכים זיינען געווען פונקט ווי געוואונשען. ער איז געווען צופריעדען מיט די כלות און די כלות מיט איהם; עטוואָס בעסערעם האָט ער זיך גאָר קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט, ווי עס פלעגט אָבער קומען צום רעכטען עיקר, צו געבען דער כלה מתנות און מאכען אן אברייד, פלעגט ער פלוצלינג אויסטריקענען און ניט ווערען.

— מאלע וואָס פאר דער חתונה איז גוט און וואוי! מאלע וואָס עס פאסט ווי אויסגעשאסען! וועלכער שדוך פאסט דאָס ניט פאר דער חתונה? וועלכע מיידל, יא, וועלכע נקבה איז דאָס שלעכט פאר דער חופה, איידער מען פערדרעהט זיך א מח? מען מוז זיך גוט אויסרעכענען, איבערלעגען, מישב זיין, א מענש מוז זיין פאָרזיכטיג.

ער האָט ביי טויזענד שדכנים די אָבזאצען אויסגעקרימט; די פאדעשוועס צולעכערט און די מארך פון קאָפ אויסגעטריקענט מיט זיין פאָרזיכטינקייט, און וועז עס האָט שוין געהאלטען אויף

געווארען אויס אפרייטאר און איז געווארען א פארזיכטיגער פערלער.

ער איז געווען דער פארזיכטיגסטער „פושקארט"־פערלער, וואס האט ווען עס איז געשטופט א וועגעלע דורך די אידישע גאסען.

— א פושקארט אין אפענע גאס, אין א מארק־פלאץ, איז א מזיק. מיט א פושקארט מוז מען זיין פארזיכטיג, נאט זאל שומר ומציל זיין וואס עס קען פאסירען. בערעבענט נור אלץ, וואס עס טהוט זיך דארט! וועגען, אטאמאביל, פאליסלייט און דער „קארעק" וויים וואס נאך! פארזיכטיגקייט איז די הויפטזאך, נור מיט פארזיכטיגקייט קען מען שטופען א „קארט" דורך דעם משוגע־נעם הור־הא פון די משוגע'נע צומישענים שונא ישראל...

ער פלעגט האלטען אין איין אויפמערקזאם מאכען די איבעריגע פערלער ארום איהם זיי זאלען זיך היטען, קיינעם אבער האט ניט געטראפען אזוי פיעל סבות, ווי איהם. אלע וועגענער פלעגען איהם פערטשעפען, אלע צרות פלעגען מעהרסטענס איהם טרעפען און יעדען טאג האט געקאכט דער מארק מיט זיינע א געשעהענים.

אט לויפט א פערד מיט א בינטל שלייקעס אויפ'ן קאפ און ווער יאגט זיך נאך איהם? — דער פארזיכטיגער. דאס האט א פערד א חוצפה'ניק ארויסגעשטעקט דעם שנוק דוקא ביי איהם אין די סחורה...

אט ליגט א פושקארט ראקום, במחילה, מיט די פיסלעך ארויף אין רעכטען מיטען רינשטאק. ארום ליגט איבערגעקעהרט א „סטאק" מיט קאפעלושען, קראוואטען, „דאיפער פינס", פינגערהוטען, קאלנער־קנעפלעך, בענש־ליכט־לייכטערלעך, גומענע קאלאשען א. ז. ו. און ווער שטעהט אין מיטען פון די אנדערע פערלערס געלעכטער און ברעכט די הענד? — דער פארזיכטיגער.

אט בויגט זיך אן ערה אידען, אין מיטען גרענד סטריט, איבער א צובראכענעם טאפ און שמעקט טאבאק. דערביי שטעהט

זיי אויף אזא ארט צונויפגעלעגט, אז קיינער זאל ניט קענען זעהן און ניט וויסען, וואָס ער לייענט:

— עס לויגט זיך ניט; עס טויג ניט; עס איז ניט פראקטיש יענער זאל וויסען וואָס מיך אינטערעסירט, מען דארף זיין פאר־זיכטיג.

צום שלים־מזל אבער פערגעסט ער אפט אין וועלכע קעשענע ער האט געלעגט דעם שליסעל, אדער דאָס בייטעלע, אדער דאָס מעסערעל און זוכענדיג שלעפט ער ארויס אלע בלעטער מיט אמאל און ער פאנגט זיי וויעדער אן אריינצושטופען אין די קעשענעס מיט די קעפ אראָב...

— פערכאפט זאל דאָס ווערען! עס איז שווער פאָרזיכטיג צו זיין.

ער האט זיך אלס „גרינער" געלערנט זיין אן אפריוטאר און דער פאָרזיכטיגסטער אפריוטאר איז ער געווען. ער פלעגט מורא האבן אבצורייסען די אויגען פון דער מאשין, ער פלעגט ניט א דרעה טהאן דעם קאפ אן א זייט:

— מיט א מאשין שפיעלט מען זיך ניט, ווען מען זאל אוועק־קוקען קען נאָך חלילה עפעס פאסירען. מען מוז זיין פאָרזיכטיג.

ווי אויף להכעיס אבער פלעגט ער זיך אלע קורצע וויילע אריינהאקען א נאדעל אין פינגער און די „שאפ" האט געציטערט פון זיינע קולות. מען האט איהם שוין אזוי גוט געקענט אין די אידישע אפטייקען, דאָס קוים האט מען איהם דערזעהן דורכ'ן פענסטער פון אן אפטייק, האט מען זיך שוין געכאפט צום פעקעל באנדאזשען צו פערבינדען דעם פאָרזיכטיגענ'ס פינגער.

— דער קלאג וויים דאָס! ער איז נאָך אלץ ניט פאָרזיכטיג גענוג.

אין די שעפער איז דאָס איהם אלץ אזוי געגאנגען, ווי מען זאגט, „מיט די פוטער אראָב", ביז מען האט איהם איין מאל א פינגער אין גאנצען ארונטערגענומען, און ער איז גאנץ פאָרזיכטיג

דעם „סדר" געמוזט „ז י צ ע ן", ווייל ער איז ניט פאַרזיכטיג
נעווען און איז אויף איין אָרט צו לאַנג ג ע ש ט א נ ע ן.

דער פאַרזיכטיגער.

ער רעדט ווי פאַרזיכטיג צו זיין:
„אויל'ניס איז אַ גרויסע צרה",
און אימער צו פאַלט ער אַריין,
אימער ווערט ער די כּפּרה.

„דאָס גיבקויט", זאָגט ער, „גיט קיין רוה
און פערשאַפט נור שווערע פּיינען",
דאָך וואו דער „חכם" ריחרט זיך צו,
וועט די זון שוין מעהר ניט שיינען.

זיין „פאַרזיכט" שאַפט איהם אימער צער,
ער האַט דורך איהר שוין פיעל געליטען.
ער איז אַ פאַרזיכטיגער נאַר,
וויים אַ פּויג זיך ווי צו היטען.

יא, פאַרזיכט דאָ און פאַרזיכט דאָרט,
פּוי! עס עקעלט, אַ חלשות!
דאָס איז ביי'ם שומה בלויז אַ וואָרט,
וועלכער האָט ניט קיין ממשות.

און אונזער העלד מיט זיין געשוינק,
מיט זיין „פאַרזיכט" מאַכט נור לאַכען.
ער איז אַ פאַרזיכטיגער „קרוינק",
אַ „יאָלד", נאָך אַלע זיעבען זאַכען.

א איד פערשמירט און פערשוויצט און קראצט זיך מיט ביידע הענד אונטערן היטעל און קרימט זיך.

דאָס האָט דער פאַרזיכטיגער צובראַכען א „דושאַר" מיט שמעק־טאַבאַק, וואָס ער האָט ארומגעפיהרט צו פערקויפען און עס האָט צופעלליג פאַסירט די מעשה. און פאַסירט האָט דאָס גראָד פונקט שבת אין דער פריה, וועו פרומע, אַרטאַראַקסישע אידען זיינען געגאַנגען פון דאַוונען און יעדערען האָט גע׳חלש׳ט דאָס הארץ א שמעק טאַבאַק, און דערזעהענדיג די גאַלאַנהייט האָבען זיי זיך איינגעבויגען און געשמעקט מיט ביידע נאָז־לעכער און דער פאַר־זיכטיגער איז נעבעך געשטאַנען אין געהאַקטע וואונדען און געקוקט ווי אידען האָבען אַן אומזיסטען עונג שבת...

ער האָט געוואוסט, אז א גאַס־פּערליער טאָר ניט שטעהן מיט א „פּושקאַרט" אויף איין אָרט מעהר ווי פינף מינוט. ער פלעגט נאָך אפילו אזוי פיעל אויף ניט שטעהן. ער פלעגט האלטען אין איין ארומפאָהרען. קיין צוויי מינוט אויף אַן אָרט ניט געשטאַנען:

— א פערדאַמטע באַנדע אָט די בלאָהע רעק, רוצחים, באַנדי־טען, גזלנים זיינען זיי, עס לוינט ניט אַריינצופאַלען אין זייערע לאַפּעם. בעסער, אז מען איז פאַרזיכטיג.

מיט וועמען אָבער פלעגען די פאַליסלייט שטענדיג געהן געארעמט צום „סטיישאָן־האוז"? — מיט דעם פאַרזיכטיגען.

זיי האָבען איין מאָל, די רשעים, אום ערב פּסח, אויסגעקהרט זיין „פּושקאַרט" מיט הגדות אין מיטען גאַס און איהם, מיט דער לעריגער קרעמעל, האָבען זיי מיטגענומען מיט זיך. די הגדות זיינען נעבעך גאַלאַגען אויפגעקאַשערט—איינע מיט א בלאָטיגען „חד גדיה", די אנדערע מיט א פערפאַטשקעטען „מה נשתנה", א דריטע מיט א צוטרעטענעם „חכם", א פיערטע מיט צופיצעלטע „מכות"... דאָ האָט זיך געוואַלגערט די „מעשה" פון די „בני ברק" און דאָרט איז אַן „אייריש־ער" בעל־עגלה, א „בציע׳ער", אַריינגעפאָהרען אין ר׳ יהודה׳ס „סמנים"... און דער פאַרזיכטיגער אליין האָט נעבעך ביז

שלייד־ערען דעם לויתן אן אבנעקאכטען צו די קבצנים אין צווישען־דעק...

איצט בלאזט ער אויף קאלטע באטשווינע און פערמעקט אין לוח דעם חודש תמוז; ער קרימט זיך א פערזויערטער אויפ'ן חנוכה־לעמפעל און דערשרעקט זיך פאר אן אבגעריבענע שוועבעלע — ער איז א פעסימיסט.

באלד ווי ער איז דא אנגעקומען האט ער א קוק געטהאן א „פערברענטער" אויף די לאנגע נאז פון דער סטאטוע דער פרייהייט... ער האט שיער פערסמאליעט קעסעל־נארדען פאר דער חוצפה איהם דארט צו פרעגען ווי ער הייסט — עפעס גאר ווי אין רוסלאנד, אפשר א פאספארט, הא?... שפעטער האט ער אנגעמאכט א היץ אין ארטשארד סטריט מיט זיין פייערדינע אגיטאציע.

איצט איז ער קאלט ווי א סענזאציע פון א נעבטיגע צייטונג: זיינע אויגען זיינען שנעע־האלקעס; זיין הארץ — א גליטש, אויף וועלבען די געפיהלען זיינען אומגעפאלען און ליגען מיט די רוקענס ארויף, זיך האלטענדיג פאר די צוקלאפטע ערטער במחילה... זיינע מיינונגען זיינען אייז־ליכטלעך, וואס די זון פון האפנונג קען ניט צושמעלצען, און זיינע ארגומענטען זיינען טשאד און קאטער. ער איז א פעסימיסט.

ער בלאנדזשעט ארום אין דעם אידישען קווארטאל ווי א פער־געסענער נאמען פון אן אויסגעשפיעלטע „היסטארישע אפערא" פון דעם ערשטען אידישען באוערי טהעאטער, וואס איז געשטארבען צוזאמען מיט זיין רעפערטואר און קריעגט נור אן הזכרת נשמה אין דער „נארישער וואך" פון אידישען טהעאטער.

די, וואס האבען דעם פעסימיסט ניט געזעהן זייט דעמאלט, וועו ער האט נאך געקוקט דורך רויטע שפאקולען און האט געטרונקען די שטארקסטע טהעע מיט „לעמען" אין די אינטעליגענטע קאפעס, יא, די, וואס האבען איהם פערלוירען פון בליק, וועו זיי דערזעהען איהם אין זיין איצטיגע קאלטקייט און פערביסענקייט, ווערען זיי

דער פעסימיסט

איהם איז אמאל געווען אזוי היים, אז ער פלעגט זיצען ווינטער כמעט אהן א העמד אין א ניט־געהייצטע דירה. ערשטענס, ווייל ער איז אליין געווען זעהר היציג, ממש דער „סטים היטער" פון אידישען קוואַרטאל, וואם האָט געווארעמט די „בעווענער" פון דער דעמאלטדיגער „בעווענונג", און צווייטענס, ווייל ער האָט טאקע — ניט פאר קיינעם געדאכט — ניט געהאט קיין העמד און קיין קויהלען.

איצט איז ער בעז אויף היץ און וואַרעמקייט, אז ער קען צומאל ניט זעהן ווי א טעפעל קאכט זיך, און אליין איז ער געוואָרען אזוי קאלט, אז ער קען זיך ניט דערוואַרעמען פון דעם הייסעסטען צייטונגס ארטיקעל.

ער טראָגט דעם אייז־ים אין בוזים־קעשענע און פיהלט א צוג־ווינד אינוועניג און דרויסען — ער איז א פעסימיסט.

אמאל פלעגט ער זיך אָנצינדען פון יעדע קלייניגקייט, איצט איז ער ווי א נאסער שפאָן, וואם מען קען בשום אופן ניט אָנ־פייערען, און וואם מעהר מען ברענט איהם, אלץ מעהר רויכערט ער זיך... ער איז א פעסימיסט.

פאהרענדיג נאך אמעריקא איז ער געווען דער היציגסטער פאסאזשיר אויפ'ן שיף. ער האָט זיך געטומלט און געוואָרפען ווילדער ווי די כוואליעס. אפט האָט זיך געדאכט, אז ער צופרענעלט דאם דעם ים מיט זיינע היציגע טענות, און אז אט־אט וועט דאם דערלאנגען א ליאפ אויפ'ן דעק א פאליע הייסע וואסער און אָב־בריהען די מאטראָזען מיט'ן שיפס־קאפיטאן, אדער עם וועט ארייני־

שטעקען, אויף וועלכען קיין זאך און קיינער קען זיך אנלעהנען. ער איז א פעסימיסט.

דער פעסימיסט איז א קראנקער מענש, וואס איז קיינמאל ניט געזונד געווען. זיין פריהערדיגע היץ איז אויך געווען א קראנקע, אן אונגארמאלע, דאס איז געווען א היץ־קרייגק. איצט ווארפט דאס איהם אין קעלט, ער וועט שוין מעהר ניט געזונד ווערען, ער קען ניט געזונד ווערען, די פים זיינען איהם שוין קאלט, ער וועט שוין מעהר ניט שטעהן און ניט גענהן... עס גליווערען איהם שוין די הענד, ער וועט מעהר קיין זאך ניט טהאן, ניט מאכען, אין קאפ איז איהם אנגעשנעעט און אנגעפראָרען, — גלעטשערס! דער פערנונפט וועט זיך דאָרט מעהר ניט דערוואַרעמען. ער איז די גייסטיגע נבלה פון דעם אידישען צענטער. זיין שטארקער גערוך איז שעדליך פאר יעדען איינעם, וואס פערשטעהט ניט ווי איהם אויסצומיידען.

דער פעסימיסט איז אן אונגליקליכער, אן אפפער, אבער בלויז פון זיין אייגענעם ווילדען ענטהוזיאזמום. קיינער האט איהם ניט בעטראגען, ניט אבגענארט. ער האט זיך אליין אבגענארט; זיין אייגענער איבערגעהיצטער מארך האט איהם ארויסגעשטעקט א צונג און ער, דער שוטה, מיינט אז די וועלט איז שולדיג, אז זי קען איהם ניט צאהלען איהרע חובות און איז באנקראט.

אין אמת'ן איז זי איהם גאר ניט שולדיג, ער מאכט בלויז אויף איהר א פאדלאג... אלץ, וואס ער איז פעהיג געווען ביי איהר צו נעהמען האט ער גענומען, מעהר האט קיינער ניט... אליין האט ער זיינע פאלשע וועקסלען אויסגעשטעלט און אליין בעשטראפט ער זיך איצט דערפאר.

דער פעסימיסט זיצט אפט אין דער קאפע־הויז, וואו ער האט זיך אמאל געהיצט, און וואלט זיך איצט וועלען אבהיצען פער־קעהרט, ער וואלט וועלען ווייזען די נייע, די יונגע, די פרישע, די אונערפאהרענע, אז זיי האבען אויך א טעות, אז זיי וועלען ערשט שפעטער געווואהר ווערען, האט ער אבער קיין כוח ניט דאס צו

אזוי איבערראשט, אז זיי הויבען אָן צו צוויפלען, אויב זיי אליין זיינען ניט קיין אנדערע, און קוקען אין שפיענעל, אויב זיי וועלען זיך דערקענען.

איהר ווילט אָפט דעם פעסימיסט דערווארעמען און פאנגט איהם אָן רייבען און מינטערען מיט זיינע אייגענע אמאָליגע ויכוחים, אבער ער קוקט אויך אָן קאלט און רוהיג ווי דער נאַרד־פּאָל, אז איהר דערשרעקט זיך פאר איהם און בעט גאָט ער זאל מאכען א מיטעלמעסיגע טעמפּעראטור, אז די קוועקזילבער אין אייער גייסטיגען טערמאָמעטער זאל ניט שטייגען צו הויך און ניט פאלען צו נידעריג — איהר זאלט חלילה ניט ווערען קיין פעסימיסט און ניט דאַרפען פערלייקענען אייער אייגענע נשמה.

דער פעסימיסט איז אייגענטליך א געשטאַרבענער פאר דער אידישער גאס, כאטש ער געהט נאָך דאָרט ארום. ער האָט קיין ברעקעל אינטערעס אין איהרע קעמפּפע, שטרעבונגען, האָפנונגען און חלומות; אבער אין גאנצען קען ער זיך דאָך פון איהר ניט בעפרייען, און כאטש ער וואויהנט דאָרט גאָר ניט מעהר, דאָך בלוקענאיעט ער זיך דאָרט ארום ווי א גלגול, א שפוק, וואָס קומט אויף די ערטער, וואו ער האָט אמאָל געלעבט, צו שרעקען די לעבעדיגע, זיי צו ווייזען, אז עס איז ניטאָ קיין תקומה אפילו נאָכ'ן טויט...

וועו די אידישע גאס מאכט אָפט א פּלאַן פאר א געוויסען אויפטהו לטובת הכלל און זי פערגעסט זיך גראד וואו זי האלט אין דער וועלט מיט איהרע טהעטיגע מענשען, רעכענט זי אויך אריין דעם פעסימיסט אין איהר צעטעל.

אין אמת'ען אבער קען מען איהם אפילו ניט רעכענען צו א מזומן, ניין! ער טויג ניט מעהר צום „בענשען", ער איז א קללה אויפ'ן לעבען. דאָס איז ניט ער, וואָס שלעפט זיך ארום, נור זיין שאטען, ער אליין עקזיסטירט שוין לאנג ניט. ער איז קיין איד און קיין מענש, ער איז א נאַרניט. ער איז אן איבערגעבראַכענער

דער טיפּ

ער איז אַן אײנפּאַכער מענש, טאַקע ווי מען זאָגט, „א פּראָסטער שלעוש סעודות", ער דרעהט זיך אָבער שטענדיג אַרום „אינטעליגענטע" און זוכט זיי נאָכצומאַכן, נאָכצוריידן. ער האַקט מיט ווערטער, וואָס ער פאַנגט ניט אָן צו פערשטעהן, און מען לאַכט אין די פּויסטען, הערענדיג זיינעם א שמועס.

מאַנכע לצים, וואויל יונגען, דערגעהען איהם די יאָהרען: נאָך יערען טעכנישען וואָרט, וואָס קומט ביי איהם אַרויס מיט'ן קאָפּ אַראָב, קוקען זיי איהם אין די צייהנער און רוקען איהם אונטער אַן אַדרעס פון א דענטיסט...

פון אַלע פרעמדע ווערטער אָבער, וואָס ער האָט איינגע'חור'ט, געפעלט איהם דאָס וואָרט „טיפּ" צום בעסטען. ער וויים ניט ענוי וואָס דאָס בעדייט, ער פערשטעהט ניט וואָס דאָס מיינט, איהם דאַכט זיך נור, אז דער „טיפּ" פּאַסט זיך אומעטום אַריין און מען קען איהם געברויכען צום האַק און צום זאָק. צו די אַנדערע טעכנישע ווערטער, צו די שוועריקייטען, געפּאַנצערטע אַרטיקלען למשל, ווי „קאַפּיטאַליזאַציאָנס קאָנצענטראַציע", „אַניטאַציאָנאַלע קאָמוניקאַציאָנען", אָדער „כראָנישע קריפּטאָגאַמיע", צי „פּאַראַלאַלאָגיזמען פון דעאיזמוס" א. ז. ו. — יא, צו די דאָזיגע ווערטער דאַרף מען האָבען באַק־צייהנער. עס איז קיין קאַטאָווע ניט, געה! קאי האַרמאָטען! גריזשע פּאַרקעוועס! דאָס זיינען דאָך ווערטער, אז מען זאָל אָבגע־היט ווערען!... אמת'ע מזיקים. דא קען זיך נאָך חלילה א „צדיק" אַוועקשטעלען אין האַלז פּאַפּיראָק און כאָטש ווער דערווּאַרנען, שונאי ישראל!... א „צדיק" איז א האַרטער ביסען, שווער צו קאַיען און שווער צו פערדייען... היינט ווער רעדט שוין עטליכע „צדיק'ן"

טהאָן. ער איז צו קאַלט פאַר די פלאַמענדע יוגענד, עס יאָגט פון איהם א מורא'דיגער נאָרד־ווינד. די יוגענד אַנטלויפט: „קומט קינדער, ער איז א פּעסימיסט"!

און ער בלייבט שטום און קאַלט קוקען אין דער לעבעדיגער וועלט אַריין.

דער פּעסימיסט.

דאָס לעבען האָט פאַר איהם קיין בריסט,
פון וועלכע ער זאָל האָפענונג זויגען.
ער איז א פינסט'רער פּעסימיסט —
א כמאַרע שוועבט איהם פאַר די אויגען.

די נאַכט איז שעהנער ווי דער טאָג,
וואָס האָט קיין פרעהליכקייט, קיין ברעקעל.
די צוקונפט פון דער וועלט איז קלאָג,
דער שעהנסטער אידעאַל איז עקעל.

דער קאַמפֿ איז קויט, די ליעבע — שאַנד,
דער שיקזאַל האָט א בייטש פון שלאַנגען.
עס ציהט זיך נור אומזיסט די האַנד
דעם כוס פון נחת צו דערלאַנגען.

די וועלט איז וועלט, דאָך איהם פערדריסט,
ער האָט איהר פיינד, ער קען נור האַסען.
ער איז א בראָך, א פּעסימיסט,
דער יאוש פון די אַר'מע גאַסען...

און די קינדער. — סיי, בייַלקע — שרייט ער פֿלוצלינג אויס צו זיין „אידענע" — וואָס פֿאר א ט י פּ קאָכסטו עפּעס היינט? מאַך מיר נור ניט קיין זויערען ט י פּ, ווי נעכטען! איך האָב פון דיין נעכטיגען טיפּ קיין שום הנאה ניט געהאַט...

„זויער און ביטער זאָל דיר זיין מיט דיין „טיפּ", קלעהרט נעבעך די אָרעמע פרוי, וועמען דער „טיפּ" קריכט שוין פון האַלז, נור זי שווייגט נעבעך, א ברירה האָט זי, אז מען האָט א מאַן א „גענילדעוועטען" מענשען מוז מען אַלץ אויסשטעהן...

פּאַנגען אָן די קינדער צו שטיפּען, דונערט דאָס אויס: — „קינדער, הערט אויף צו קאָמאַנדעווען, משוגע צו מאַכען דעם קאָפּ מיט אייערע ט י פּ ע ן! איהר הערט? איך קען פון אַזעלכע טיפּען ניט אויסהאַלטען"....

מילא מיסעס טיפּ, ווי געזאָגט, האָט פאַר איהר מאַן'ס „טיפּ" דרך ארץ. אין די קלאָגעדיגע ליטא, פון וואַנען זי קומט, האָט זי אזא לשון ניט געהערט, ליטא א מדינה! וואָס הערט מען דאָרט יע? אחוץ „קרופּניקס", „ניכפּה'ס" און „שוואַרץ־יאָהרען", „סאַנע־ישראל" (שונאי ישראל) הערט מען דאָרט זעלטען עפּעס א לייטיש ווארט... און אפילו אין אמעריקא הערט זי „בּאַרעך אשעם" (ברוך השם) אויך גאָר ניט. א אידענע, מישטיינס געזאָגט! וואו געהט זי און וואו קומט זי? רק מיט די קולאַקעס אין וואַש־טאַפּ, רק שיסעל טעפּעל־לעפּעל־שיסעל, רק האַצקע זיך מיט די קינדער און פּאָרע זיך מיט די כלים, — א אידענע!... דער מאַן קומט אַבער צווישען מענשען, הערט זיך אָן אַלערהאַנד לעקציעס, לייענט זיך אָן פּול ווי א פּויק מיט צייטונגען און ביכלעך, וויים ער טאַקע... מישטיינס געזאָגט, וואָס זי קען שוין פון איהם לאַכען!...

די קינדער אָבער האָבען סתם מורא פאַר א קלאַפּ און זיי לאַכען פון „טיפּ" אין זיך, אָדער צווישען זיך אין דער שטיל... אָפּט מישען זיי איהם איבער שטיל־ערהייט און א אינגעלע, וואָס ווייזט ארויס פּעהיגקייט אויף א דעקאַדענטישען פּאָעט, גראָמט איהם נאָך

מיט אמאל! זאל ער שומר ומציל זיין!... מען דארף זיין זעהר אינטעליגענט זיי ארויסצוטאלקעווען. דאס ווארט „טיפ" איז פשוט א מחיה, עס פאלט אראב פון צונג אזוי לייכט, אז מען דארף צו איהם קיין פיעל כחות, קיין צייהנער, קיין לייב און לעבן, א געזונד אין „טיפ", ער ראטעווט אידען.

און אונזער העלד, דער „מיסטער טיפ" אדער טיפש, האט געהאט א סך בעווייזע צו זיין טהעאריע. אט צום ביישפיעל גיט מען א משרת אין א רעסטאראנט א „טיפ", ביי א פאטאגראפער „טיפט" מען זיך אב, אין די אידישע צייטונגען שרייבט מען אפט א „טיפ" אדער א סך טיפען... בכן איז דער „טיפ" אומעטום א מחותן און מען מעג איהם געזונדערהייט ניצען און זיך קיין קאפ ניט פערדרעהען. דו זאג „טיפ" און ביזט אן אינטעליגענט... סתם א איד פון א גאנץ יאהר וועט פון דעסטוועגען ניט ווארפען אלע רגע מיט „טיפס", דערצו דארף מען עפעס קענען...

דער כלל, אונזער אינטעליגענטער „פאטריאט" האט אזוי לאנג און אזוי פיעל געארבייט מיט זיין „טיפ" ביז מען האט איהם א נאמען געגעבען „מיסטער טיפ", אדער „דער טיפ" און אלע קענען איהם אונטער דעם דאזיגען נאמען.

דאס ווארט „טיפ" איז ביי אונזער מיסטער טיפ אזוי בעליעבט, אזוי איינגעבאקען אין הארצען, אז דאס געהט איהם קיינמאל פון די ליפען ניט אראב, און אפילו אין שלאף, ווען ער דעבאטירט אין חלום, שרייט ער מיט אזעלכע קולות „טיפ", אז ער כאפט זיך אליין אויף פון זיינע אייגענע געוואלדען און שפייט אוים א צושראקענער:

— פפוי! א שרעקליכער טיפ פון א חלום!...

אין דער פרעמד איז ער נאך מיט זיין „טיפ" אביסעל צוריק־געהאלטען, אויפ'ן צעהנטען פאל, טאמער געברויכט ער דאס ניט ריכטיג; ביי זיך אין שטוב אבער, איז ער תכיף און האלט אין איין טיפעווען. אט וואס פאר א „טיפ" ער זאל האבען אויפ'ן הארצען, א פרעהליכען אדער אן אומעטיגען, לאזט ער איהם אוים צום ווייב

אגיטאציאָנס־בראָשורקעס, און טענה'ט מיט זיי איין מכח פּאָלי־טישע עקאָנאָמיע און אנדערע קיין־קאַטאָוועסדיגע ענינים.

די קאַפּע־הויז איז פול מיט דעם רויך פון בילינע פּאַפּיראָס־לעך, מיט דעם געגענץ פון פערשלאָפענע גבורים, מיט וכוחים איבער ביוראָקראַטיע, אידישע ליטעראַטור און מילכיגע בלינצעס... פון יענעם טישעל אָבער, וואו אונזער העלד געפינט זיך, טראָגען זיך די קולות: „עקספּראָפּריאַציע", „אגיטאַציע", „אָרגאַניזאַציע", „אָרי־גינאל", „מאָראל", „קאַפּיטאל", „פּאָלקס טריבונאל", דאָך מעהר פון אלעמען קאָכט זיך אונזער העלד און זיין „טיפּ" שטעקט ארויס מיט א שפּיץ פון אלע טענות און דעבאַטען.

עס שיינט אָבער, אז מיסטער טיפּ פאַנגט זיך אָן בים־עכווייז צו אמעריקאַניזירען. ניט חלילה ווייל ער לערנט זיך ענגליש, עט, אזא זאַך ליגט איהם אפילו אין דער לינקער פּאה ניט. ער איז פּשוט געוואָרען א שטיקעל „קאַסטאָם פּערליר" צווישען גוים און האָט געאַפּט פון זיי עטליכע גרויסארטיגע ווערטער, וואָס ניט יעדער איינער האָט שכל זיך אויסצולערנען אויף אויסענווענינג.

זיינע בעקאַנטע האָבען אפילו אָנפאַנגס מורא געהאט, ער זאָל זיך ניט חלילה אזוי אמעריקאַניזירען, אז ער זאָל זיין גאַנצען אידי־שען „טיפּ" ניט פערליירען... אָבער זיי האָבען זיך אומזיסט געשרא־קען. ער איז דער זעלבער „טיפּ" וואָס געווען... ער האָט זיך אין די ענגליש ניט דערטרונקען. ער האָט זיך ניט אסימילירט, ער איז גאָט צו דאַנקען געבליבען אונזערער, ער בעלאַנגט צו דער אידישער גאס... ער קען ניט קיין ענגליש און וועט ניט קענען, מען דארף איהם אין דעם ניט חושד זיין... ער האָט בלויז ארויסגענומען פון דעם גאַנצען ענגלישען לשון דאָס, וואָס קען איהם ניט שאַדען און ניט דערווייטערען פון אונז... איהם זיינען געוואַלדיג געפעלען געוואָרען די ווערטער „רעגאד" (רעגארד), „אָרדזשענעל" (אָרי־דזשינעל) און „יו נאָו", און ער קהרט מיט זיי וועלטען. די איבעריגע ווערטער אין דער גאַנצער שפּראַך ניצט ער נור אוים

אין פערבאָרנענים „טיפ", „גריפ", „קניפ" א. ז. וו. די קינדער טהוען דאָס געוועהנלעך דער טאטע זאָל ניט הערען, זיי וויסען, אז מיט זייער טאטענס „טיפ" שפּיעלט מען זיך ניט...

זיי זיינען איבערהויפּט בייז אויפ'ן „טיפ", זיי וואָלטען איהם צוריסען אין שטיקלעך, זיי האָלטען דאָס פּאָר דעם געפּעהרלעכסטען וואָרט אין דעם אידישען לשון... דער „טיפ" נודעט זיי שוין, ער שלאָגט זיי צום האַרצען. נאָר ד... וועז זיי וואָלטען כאָטש פּער־שטאַנען וואָס דאָס מיינט !...

איין מיידעלע האָט די צודרינגליכע קינדישע נאטור צו וועלען אַלצדינג וויסען, צו פּרעגען קשיות. זי איז איינמאָל אַרויפּגעקראָכען בייַ איהר טאטען אויפ'ן שוים און מיט טרעהרען אין די אויגען האָט זי איהם גלעטענדיג געפּרעגט :

— פּאָפּאַ, וואָס איז טיפ ?

בייַלקע, דאָס ווייב, האָט אָנגעשטעלט ביידע אויערען זיך אייַ־צוהערען איהר מאַן'ס ענטפּער.

„אָט ערשט" — טראַכט זי זיך — „וועל איך זיך ענדליך דער־ווייסען, וואָס „טיפ" בעדייט... א זינדיגע אשה, מישטיינס געזאָגט, איך קען דען געהן אַריינקוקען אין א ספר ?... דערצו דאַרף מען דאָך זיין א מאַנסביל"...

ווי איבערראַשט איז זי אָבער געווארען, וועז איהר מאַן האָט געענטפּערט דעם מיידעלע :

— טיפ איז אזא מין טיפ, וואָס דו ביזט צו קליין צו פּער־שטעהן. וועסט זיין גרויס און גלעהרענט, וועסטו וויסען...

א קעלט איז נעבעך דער אָרעמער אידענע אריבער איבער'ן לייב. זי איז געבליבען זיצען אויף אַן אָרט, פונקט אזוי קלוג ווי נעבטען.

שעהן איז וועז מיסטער טיפ זיצט אָפּטמאָל אין קאָפּע־הויז מיט זיינע אמאָליגע חברים פון רוסלאַנד, וואָס האָבען אויך געצויגען זייער גייסטיגע חיונה פון די דאָרטיגע ערשטע, אונטער־ערדישע

יאַנקעל „אינדיווידּ"

יאַנקעל אינדיווידּ איז אַ האַלבער אַ גרינער, אַ האַלב אינטעליגענטער יונגער־מאַן. ער וואוינט אין דעם וואָכעדיגען ניו יאָרקער אידישען קוואַרטאַל — די „איסט סייד", אין אַ גאַנץ וואָכעדיגען טענעמענט הויז, און איז אַ גאַנץ וואָכעדיגער קבצן פון קבצן־לאַנד; רעדען אָבער רעדט ער שבת'דיג אפילו אין אַ מיטען מיטוואָך. ער טראָגט שטענדיג אַ ווערטער־ביכעל מיט הויכע, טעכנישע ווערטער אין בוזעם־קעשענע און וואַרפט מיט פראַזען וואו זיי פאַסען יאָ און פאַסען ניט.

דער הויז־קיפער מיינט, אַז ער האָט דאָ צו טהאָן מיט אַ פראָפעסאָר, וואָס רעדט אפשר זיעבעציג לשונות, און די „אידענע פון יענער שטוב" גלויבט, אַז ער איז דעם קיסר'ס אַ גליער־שוועסטערקינד;

„אַ קליניגקייט רעדט ער ווערטער! אַ געוואלד אין דער וועלט!... מען קען איהם גאָר ניט פערשטעהן"...

יאַנקעל אינדיווידּ איז נאָך דערצו פון די מענשען, וואָס האָבען זיך ליעב צו לאָזען הערען. ער איז אייגער פון די שרייעדיגע נאַטורען. ער האָט פיינד צו רוידען שטיל און געלאַסען. ער רעדט אויף די „אויבערשטע כלים", און די פראַזען „אינדיווידועלע פאָר־טהיילהאַפטיגקייט", „איניציאַטיווע מיינטענירונג", „אונטערדרי־קערישע פיקאַנטעריע", „פלעגמאַטישע אינטעלעקטואליטעט" רעגע־נען פון איהם ווי פון אַן אָנגעזופטען וואלקען, עמערווייז פליכעט ער זיי און פערגיסט דעם אידישען קוואַרטאל...

קאַמיש איז דאָס וועז אינדיווידּ רעדט מיט'ן אידעל פון קויה־לענ־קעלער, בעשטעלענדיג ביי איהם אַן עמער קויהלען אין אַ

נויט, ווייל מען קען פשוט אהן זיי ניט אויסקומען, זאנסט דארף ער זיי אויף צאהן כפרות.

דער כלל, ער איז דער זעלביגער „טיפ" און וואלט דער זעלבי-גער פערבליבען אפילו ווען ער זאל ריידען כינעזיש.

דער טיפ.

גיט דער גלות אונז א קניפ,
און מיר לוידען און מיר קריינקען,
גיט ער אונז דערפאר א מיפ,
אז מיר זאלען האבען צו געדענקען.

— רעדט ווערטער! — ווערט דער אידעל אין כעם און כאפט דעם רידעל פון די קויהלען א צובייזערטער — איהר ווילט קויהלען?

— וואם דען וויל איך פון אייך? — ווערט אינדיווויד א צושראקענער — דימענטען?

— אזוי, איהר קענט ריידען אידיש אויך? — ווערט דער אידעל ווייכער — א גוט יאהר אויף אייך, צו וואם האט איהר געדארפט צו מיר איטאליעניש? איהר זעהט דען ניט, אז איך בין א איד מיט א בארד, מיט ציצית און א יארמולקע?... ווילט איהר הייסט דאם א פעיל קויהלען...

— גאנץ בעשטימט.

— געווים איז בעשטימט. אט באלד טראג איך ארויף. ס'גיהערט אביסעל, א איד קען אזוי גוט ריידען אידיש און רעדט ניט.

ניט וועניג לעכערליך איז, וועז יאנקעל אינדיווויד גיהט איבער'ן גאם מיט זיינע היימישע חברים און חבר'טעם און מאהלט פראזען ווי א ווינד־מיהל. ער מישט דאן צוזאמען זיינע אידישע רוסיש, דאם ביסעל אידיש ענגליש און דאם רעשטעל פרעמד־וועדטער, וואם ער האט זיך אויסגעלערענט, צוזאמען מיט דאם ביסעל אמת'ע „אידישע אידיש", וואם ער קען צום בעסטען. ער מאכט דערפון אזא קאמישען קוואטש, אז מען קען זיך האלטען ביי די זייטען לאכענדיג.

— א קאק־זשע, יא, א קאק־זשע וואם פאנריאוויטס? וואט (וואס דו יו טינג (טהינק)? א משוגעת, יעי באגו א משוגעת... פאראדאקס, פרעפאנדראנץ.... בעסטיאליטעטס־וועזען... ניע טשאווא...

וועז דער דאזיגער געשפרעך גיהט נאך אן אויף דאטגערס סקוואר, אויף גרענד סטריט אדער קאנעל סטריט איז נאך א האלבע צרה, אבער וועז יאנקעל אינדיווויד מיט זיינע קאלעגען און קאלע־גיכעם פערגלוסט זיך אמאל אזוי צו פראזעווען און פלוידערען אין

שפראך, מיט וועלכער מען פיהרט דיפלאמאטישע מלוכה־פערהאנדלונגען. דער ארעמער, פערשוואַרצטער אידעל נעבעך קוקט איהם אין אויגן, כאטש הענג איהם, הויבט ער ניט אין צו פערשטעהן, וואס יאנקעל אינדיוויד ווילּ האבען פון איהם.

— איהר זייט דאס דער פרינציפאל פון דיעזען בעהויצונגס ארסענאל — פאנגט אן יאנקעל אינדיווידּ איינ'טענה'ן מיט'ן פערפינסטערטען קויהל־מאן, וואס שטעהט א האלב הונגעריגער אויף האקט א שטשאפע האלץ — איך אנטיצעפיר, אז איך וועל ניט דארפען אנווענדען קיין בעזאנדערע פראפאגאנדא ביז איך וועל פון אייך קענען אקצעפטירען דאס געפּדערטע ברען־מאטעריאל. דעם 29טען דיעזעס מאנאט האב איך אייך העפליכסט אויפגעפּדערט מיר צו ברינגען דאס זעלביגע, האב איך דאס ערשט בעקומען דעם 30טען. דאס בעשטעטיגט מיין פערדאכט, אז ביי די קויהל־ליפּעראנטען איז פינקטליכקייט ניט קיין פרינציפּ אוף ניט קיין אידעאל אוף מען מוז מאנכע שטערבליכע שטונדען אוועקלאזען מיט'ן וויגד ביז זיי ערפילען זייער פליכט.

—וואס זאגט איהר, מיסטער? — פרעגט דער אידעל א צוטומלטער, אוועקשטעלענדיג די האק — איהר ווילט א פּעיל (עמער) קויהל־ען?

— הערט א מין פריוואלע קוריאזיטעט! — וועדט אינדיווידּ אן אנגעצונדענער — איהר מיינט, אז איך בעאנשפרוך אייך אלס ליטעראריש קינסטלערישען אינדיווידואום אוף פאדער פון אייך א לעקציאן אין קונסט־ליטעראטור?

— זאגט שוין, נו — וועדט דער קויהל־מאן אונרוהיג — איהר ווילט הייסט דאס א פּעיל קויהל־ען...

— אט דאס הייסט אן ארטיסטעט (חוצפה) — שרייט אוים יאנקעל אינדיווידּ — עס איז גרינגער צו שטעהן אין קאמפף מיט בורשואזע וואמפירען, ווי צו ארגומענטירען מיט אייערע אונאינטעליגענטע סוביעקטען פון די לומפען־פראלעטאריער...

פּראַיין, אז ער וועט ווייזען א קונץ, דאָס מען וועט איהם מוזען בעגראָבען אומזיסט...

מאַנכע מיטגלידער האָבען זיך דערפרעהט: זיי האָבען געמיינט, אז זיי וועלען שוין פון איהם פּטור ווערען, אָבער א „נעכטיגער טאָג". יאָנקעל אינדיווויד איז נאָך אלץ דער שיינדעל פון זייערע לאַנדסלייט און ביי יעדער מיטינג האָגעלט ער מיט זיינע פּראָזען, וואָס מען הויבט ניט אָן צו פערשטעהן.

זיין ארגומענט וועגען די קרקע האָט א וויציגער מיטגליעד פערשריעבען אלס א פּראָבקע פון אינדיווויד'ס פּראָזאַלאָגיע. דאָס לייענט זיך אָט אזוי:

— ברודער פּרעזעס, מאַנכע פון אונזערע חברים זוכען צו אימפּאָנירען און צו פּאָספּאָרעסצירען מיט דער אילומינאַציע פון זייער געניאַליטעטס־פּעהיגקייט, אז יעדער אינדיווידואום מוז שטיפּמען צו קויפען קרקע. דאָס איז פּרענעזיע (משוגעת), מיינע ברידער, יא, פּרענעזיע וועל איך עקספּלאַמירען, מיר האָבען שטענדיג פּראָפּאַגאַנדירט אויפֿן שלאַכטפעלד פון די מאַסען, אז די ערד מוז זיין א מוניציפּאַלנער אַרטיקעל און מיר וועלען די זעלבע פּראָפּאַגאַנדא ניט לאָזען רעדיקולירען אפילו אויפֿן שלאַכטפעלד פון די איסט־סייד... מיר וועלען ניט טראָגען קיין פּריגישע היטלען (רויטע פּרייהייטס־היטלען) אויף שקלאַפּישע שאַרבענס און פערשקלאַפּטע קעפּ... מען דאַרף ניט פיעל פּרעלאַקווירען (פּאַראויסרייד־ען) צו זעהן, אז מיר מוזען די זאָך מעהר פּראַקלאַמירען צווישען די חברים... איך וויים, אז איך בין דאָ נור ביי אונז אין פּעראיין אן „אינדיווויד", אָבער איהר וועט שפּעטער איינזעהן, אז איך בין געווען דער פּרעפּאַראַנד (צובערייטער) פּאַר מוניציפּאַלער אייגענטהום"...

אָט אזוי האָט יאָנקעל אינדיווויד געדונערט מיט טעכנישע וועריטער אויף א מיטינג פון ליטווישע אידען, וועלכע זיינען געזעסען און זיך געוואונדערט וואו זייערער א לאַנדסמאַן האָט ערגעץ געכאַפּט אזא לשון, וואָס נור „געביל־דעוועטע" מענשען רייד־ען. זיי

דער קאָבעדיגער, טומעלדיגער בראָדווי אָדער ארום ברוקלין בריק, וואו מענשען לויפען און שמאיען ווי פער׳סס׳טע, — כאפט נעבעך גאָספּאָדין־מיסטער אינדיווויד א פלעם פון הינטען במחילה, אז די פראָזען שטעלען זיך איהם פּאָפּעראָק און דער „א קאק־זשע" ווערט איהם פערגליווערט אויף דער שפּיץ צונג און ער זעהט זיך פלוצים ארום, אז ער איז נאָר ניט אין מינסק אָדער סלאָבאָדקע...

דער הויפט יחסן איז־יאנקעל אינדיווויד אין פּאראיין פון זיינע לאנדסלייט. דאָרט פערשפּרייט ער זיך מיט זיין ביסעל פרעמדע סחורה ווי א בעל־הבית און דרעשט זיינע אויסגעדראָשענע שטרוי מיט אלע כוחות.

דאָרט זיינען דאָס רוב גרינע אידען, וואָס האָבען נאָך גרויס דרך ארץ פאר אלץ, וואָס זיי פערשטעהען ניט... און ווייל זיי ווייסען ניט וואָס זייער לאנדסמאן באלבעט, זיינען זיי פון איהם געוואלדיג ענטציקט און גיבען איהם אָב גרויס כבוד...

ביי יעדער פערהאנדלונג נעהמט אינדיווויד דאָס וואָרט. ער לאָזט קיינעם קיין מויל ניט עפענען. ער מוז זיך ביי יעדער זאך אריינמישען אין מיטען. זיין צונג געהט ווי אויף רעדער. קיינער אָבער וואָגט איהם ניט צו אונטערברעכען, און וועז דעם פאָרזיצענ־דען ווערט שוין ניט גוט פון אינדיווויד׳ס תורה און ער בעט איהם שווייגען, פאלגט ער אויך ניט און שטעהט אזוי לאנג און באמבא־דירט די פערזאמלונג מיט פראָזען, ביז עס פאלט איהם אלייז צו א בייזע חלשות צום הארצען און ער זעצט זיך אוועק דישענדיג ווי א גאנז.

אינדיווויד׳ס א פּאראיינס־ברודער האָט דערצעהלט וועלכע צרות זיי האָבען פון איהם אריינגעכאפט, וועז עס האָט זיך געהאנ־דעלט וועגען קויפען קרקע פאר א בית־עולם. ווי אינדיווויד האָט זיך אוועקגעשטעלט און האָט ערקלעהרט, אז די ערד דארף צונעהמען אלעמען אומזיסט און מען דארף לויט פרינציפ דערפאר ניט בעצאָהלען. ער האָט זיך גענוואלט וועטען מיט׳ן פרעזידענט פון

דער עקשן

איהר וועט גיכער אָברוקען א טענעמענט־הויז מיט איהרע שכנים, באָרדער און באָרדערקעס און שווינדזוכט־באציאַלען, און קרעמלעך, און די מיליאָנען פוד צרות, וואָס דאָרט געפינט זיך;

איהר וועט גרינגער אוועקשטופען א גאַנצע גוי'שע גאַס מיט איהרע ביער־סאַלונס, שכורים, „לויפערס", אַנטיסעמיטען און דאָרט מאַכען א יריד פון ציצית, קוואַס, יארמולקעס, מאַרינירטע הערינג, „רעווערענדס", שווארץ ברויט, טוקערקעס און סטינקעס;

איהר וועט א סך לייכטער פערוואַנדלען א קאַטויליש קירך מיט איהרע געצעלן און פינסטערע גלחים אין אַן אָרטהאָדאָקסישע סינאַגאָגע מיט א „מקוה בשרה", מיט פעטש פאר עליות, מיט קאַראָבקע געדאַנקען, מיט כל טוב סלה;

איהר וועט שנעלער מאַכען א רעוואָלוציאָן אין רוסלאַנד און בעוועגען א „גרינעם" ער זאָל ניט שילטען קאַלאָמבוס'ען — איידער איך וועט געלינגען איבערצושפּאַרען דעם עקשן.

איהר וועט זיך אומזיסט פערמאַטערען און פערשוויצען, איהר וועט איהם אויף א האָאר ניט ריהרען פון זיין איינגעשפּאַרטקייט, איהר וועט מיט איהם ניט פּאַרטיג ווערען, אזוי ווי מיט דער סוכאָטע, ער בלייבט ביי דאָם זייניגע — ער איז אן עקשן.

— גוואַלד, עקשן, הער זיך אויף צו שפּאַרען! — בעט איהר זיך ביי איהם — מען זאָגט דיר, היינט איז מיטוואָך. און איהר ווייזט איהם דעם לוח. דער „מם" פון מיטוואָך שטעכט פּשוט אויס די אויגען. ער אָבער רעדט ניט פיעל און זאָגט איך קאַלט „דאָנערשטאג", און עס איז פערפאַלען, עס איז דאָנערשטאג, כאָטש נעהם און זאָג איהם „לאַנג והוא רחום"...

האָבען נאָטירלעך ניט געוואוסט פון דעם ווערטער־ביכל, וואָס ער טראָגט אין קעשענע און חזר'ט איהם אויף אויסענוועניג אפילו אין חלום.

סיי־ווי־סיי אָבער האָבען אַ פּאָר וואוילע יונגען זייט יענעם משוכה'דיגען קרקע־פּאָרטראָג צוגענעבען יאָנקל'ען דעם נאָמען „אינדיווויד" און אזוי רופט מען איהם יאָנקל אינדיווויד אויף היינטיגען טאָג.

אינדיווידּ.

ער קען ווי אַלע אידען אידיש,
ער איז אַ ליטוואַק און אַ איד,
דאָך דאָס וואָלט זיין אַ קנאַפּער חידוש,
ער טוז זיין יאָנקעל אינדיווויד.

ער מישט די פּראָזען ווי אַ וויכער,
זיי מאַכען איהם קיינמאָל ניט מיעד.
נישׂ'קשה, ס'גיבען ווערטער־ביכער
פּאָר אונזער יאָנקעל אינדיווויד.

אזעלבע שעהנע „אינדיווידּען"
פערמאָגען מיר איצונד אַ סך.
זיי זיינען פון די „נייע אידען",
וואָס מאַכען אידיש פּאָר אַ שפּראָך...

פערקריצט די צייהן פאר כעס און צופוקענים: „דער עקשן!" — טראכט איהר זיך, און וואלט איהם צוריסען אין שטיקער.

וואם אייך וואונדערט אם מעהרסטען איז, וואם דער עקשן איז דאכט זיך זאנסט ניט קיין נארישער מענש. וועז איהר שטויסט זיך מיט איהם ניט צונויף איז ער גאר נישט־קשה פון א סוביעקט. דער אונגלויק איז נור וועז איהר מאכט איהם אויפמערקזאם אויף אן אירטהום. ערשט דאן געפינט איהר אוים, אז דער עקשן איז אין גרונד געגומען אן עם הארץ, א גראבער יונג, אן איינגעבילדע־טער נאר, וועלכער איז ביי זיך זיכער אז ער איז אונפעהלבאר ווי גאט כביכול אליין, אז גיכער וועט די וועלט אונטערגעהן איידער ער וועט מאכען א „מיסטייק". איהר דערוויסט זיך דאן בעשטימט מיט וועמען איהר זייט געגאנגען צום טיש און זוכט איהם אויסצו־מיידען ווי א כאלערויע.

דער עקשן איז זעהר אפט שטאלץ אויף זיין עקשנות, וויל זייענדיג טעמפ אויפ'ן שכל הישר האט ער א גראבען טעות און מיינט אז אינפאכע אינגעשפארטקייט איז פרינציפ, אז ער גיט ניט נאך און האלט זיך ביי זיין עקשנות וויל ער איז „פרינציפיעל" (אויף אזא ארט איז טאקע דער אידישער קוואַרטאל פול מיט „פרינ־ציפיעלע העלדען"). אין אמת'ן אבער איז ער א כאמולע, א פשוט'ער פויער, איינגעשפארט ווי אן עזעל, כאטש ממית איהם האקט ער מיט די פאדקאווען אן דר'ערד, שפארט זיך אב מיט די הינטערשטע פיס און ריהרט זיך ניט פון פלעק, ער שטעהט אויף אן ארט, ער איז אן עזעל — אן עקשן.

איהר וועט ביי דעם עקשן קיינמאל ניט פועל'ן, ער זאל צוויי מאל איבערקלערען א זאך, ער ווי'ל גאר די זאך קיין סאטיספעקציע ניט געבען און איהר וויעדער א טראכט צו טהאן. אט ווי ער האט דאם ערשטע מאל א קלער געטהאן איז געגוג. זיך ארויינלאזען אין קלערענים האט קיין שיעור ניט. אט אזוי מוז דאם זיין, אהן

דאָס מערקווירדיגע מיט דעם עקשן איז, וואָס ער האָט פיינד צופיעל צו דעבאַטירען, ער וויל גאָר מיט אייך ניט אייג'טענה'נען; ער האָט ניט וואָס צו טענה'ען, ער וויים אז ער איז געוועכט, דער דעבאַטאַנט בלייבט איהר, און ער שווייגט.

אָפט וועלט איהר בעז איבער זיין עקשנות, און וואָלט טאַקע איינמאָל פאר אַלע מאָל איהם וועלען איבערצייגען זיין טעות, אז זיין בעהויפטונג אַדער בעשלום איז ניט ריכטיג, קען ניט זיין ריכטיג און האַלט ניט אוים קיין חשבון און קיין לאָגיקע. אייך פערדרייסט ממש צו זעהן אזא פערדרעהטען מח און איהר היצט זיך, קאָכט זיך, איהר ווייסט, אז דער אמת איז מיט אייך, און, ארויסגעהענדיג פון געדולד, וואָלט איהר דאָס איהם וועלען ארויינקלאפען אין קאָפּ מיט א האק...

ענדליך הערט ער זיך אויף צו האמפערען, זיצט גאנץ גלייכ־גילטיג, קוקט אייך אין די אויגען און שווייגט, ווי איינער וואָלט זאָגען: „נו, מילא וואָס זאָל איך טהאן? דו האָסט אויסגעפיהרט: לא פיעראַלטי, האָב איך דאָס מאָל ניט געפיעדעלט, ניט געטראָפען, דיינע זיעבען געגן, דיינע — לאָז מיך שוין צורוה...“

איהר גיט זיך דאן אליין א קניפ אין בעקעל: „גוד באי,“ — רעדט איהר צו זיך אליין — „האָסט ביינעקומען א ווילדען עקשן. ער האָט מודה געווען אז דו ביזט געוועכט.“

איהר וועלט שטאַרק גדול'דיג ביי זיך און קוקט מיט טריאומף אויף אייער בעזיעגטען געגנער און זיין אונגעלומפערטע עקשנות, וואָס איז געפאַלען פאר אייער קיין קאַטאַוועסדינג פערשפיצטקייט, וואָס איז א געוואַלט אין דער וועלט.

באַלד אָבער געפינט איהר אוים, אז איהר זייט געבליבען מיט א נאָז, אז אייער נצחון הייבט זיך גאָר ניט אָן. דען וועט איהר זייט שוין הייזעריג און ווישט פון זיך דעם שוויים, דערלאַנגט אייך אייער אָפּאָנענט פלוצלונג גאנץ קאַלטבלוטיג א זאָג דאָס זייניגע און איהר בלייבט ווי אָבגעפליוכעט מיט קאַלט וואַסער. איהר

טהאָן איז — איבערגעבען דעם טשער צו אַן אנדערען און מיט אַ תירוץ זיך אָבטראָגען אהיים אָדער, אין ערגסטען פאַל, אָבלעגען דעם מיטינג אויף אַן אונבעשטימטע צייט, נאָכדעם איינרופען די מיט־גלידער דורך עקספטראַ פּאָסטאַל קאַרדס און „פערגעסען" דעם עקשן צו שיקען אַ קאַרטעל...

אָט אזעלכע ענוים קשים מוז דאָס נעבעך אויסשטעהן די אידישע גאָס פון איהר גרויסען בראָך, איהר עקשן.

אָט ווי דער עקשן איז ניט קיין געווינשטער מיטגלידעד אין דער מענשליכער משפּחה, קענען מיר זיך לידער ניט העלפען און מוזען מודה זיין אַז ער איז אונזערער אַ פּאַרשוין, יא, אונזערער מיט די ביינער.

גוים האָבען אויך עקשנים, איינגעשפּאַרטע מענשען, אבער געגען אונזערע האָבען זיי אַ פּנים פון חוזק. גוים זיינען מענשען, וואָס לאָזען זיך איבערדרעהן, איבערמאכען, אין אַ נויטפאַל לאָזען זיי זיך האַנדלען, וועהן מען דריקט זיי שטאַרק צו צום וואַנד, וועהן „אין ברירה", איז ביי זיי רעכט אַזוי אָדער אזוי. „איז ניט מ י י ן גאָט איז ד י י ן גאָט, איז דיין אמונה, דיין פּריעסטער — כאָפּט זיי דער וואַטעמאכער !... — וואָס איז די נפקא מינה ?..." דער גוי'שער עקשן איז שוין אַזוי. איהר צייגט איהם איבער און איהר האָט איהם.

א אידישער עקשן אָבער — דו לייעבער גאָט !

עקשנות איז דער בערוף פון דעם אידישען פאָלק. דאָס איז דער אידישער יחוס. דאָס גאַנצע אידישקייט איז אַן אלטע שטיק עקשנות, וואָס די וועלט האָט שוין לאַנג אויפגענעבען פאַר א „בער דזשאב"...

עקשנות און דער איד — אויף עקשנות האלט זיך זיין בית־המדרש, זיין שבת, זיין יום־טוב, אויף עקשנות איז געשריעבען זיין ספר תורה, זיין תלמוד, זיין „יודענשטאַט", זיין „התקוה", זיין אלץ מיטאַנאַנדער... ביי אונז איז איינגעשפּאַרטקייט כראַניש,

קאַמפראָמיסען, אָהן איבערטראַכטענים, טראַכטען פיהרט סוף כל סוף צו גאָר ניט, דאָס טויג ניט, לוינט ניט — ער איז אַן עקשן.

דער עקשן לעזט אמאל אַן ארטיקעל אין א צייטונג און פער־שטעהט דאָרט א געוויסען געדאנק אנדערש ווי זיין פרויינד, און, ווי דער שטייגער איז, פערשטעהט ער דאָס אויף דער לינקער זייט. מען בעשלוסט זיך צו וועגדען צום שרייבער אליין און איהם פרעגען די ריכטיגע מיינונג. דער עקשן אבער שפּאָרט זיך מיט'ן שרייבער גופא. ער האלט זיך ביי זיין גרויז, אז דער שרייבער האָט שוין פערגעסען, דען שרייבענדיג האָט ער זיכער געמיינט דאָס וואָס ער, דער עקשן.

גרויסע צרות כאפט פון איהם ארויס זיין אידענע, וועלכע ער האלט אין איין איבערשפּאַרען און וועלכע איז ביי איהם קיינמאל ניט געראַטן סיידען זי טרעט איהם אָב און קומט ניט א פּאָאר טעג אין הויז. ערשט דאן איז ער זיך מישב, אז קוים קומט זי אהיים, וועט ער איהר לאָזען א פּאָאר מאל זיין געראַטן, אבי זי זאל קאָכען וועטשערע.

צעהן שדוכים זיינען ביי איהם אבגעמאַכט אידער ער האָט חתונה געהאט און אלץ דערפאר, וואָס די מיידלעך האָבען זיך ניט געלאָזט איבערשפּאַרען... און די עלפטע פערשילט זיך די ביינער דערפאר, וואָס זי איז ניט געווען געוג איינגעשפּאַרט און מוז זיך איצט שפּאַרען מיט אַן עקשן, וואָס דערגעהט איהר די יאָהרען.

געבראַנטע לידען שטעהען פון איהם אוים די לאָדזש, די יוניאָן, די חברות און פעראיינען, וואו ער בעלאַנגט. זיי וואלטען איהם מיט ליעבע געצאָהלט כאָטש א האלב יאהר קראַנקען־בענעפיט, זיי וואלטען אפילו געצאָהלט זיין וויב טוידטען־בענעפיט אבי ער זאל ניט קומען צו די מיטינגען. וועז דער טשערמאַן אָדער דער פּרעזידענט דערזעהט דעם עקשן, וויים ער שוין אז דער בראָך איז פּאַרטיג, מען וועט שוין האָבען א פּערשטערטען אבענד, מען וועט שוין קיין זאך נ י ט בעשלוסען, און דאָס בעסטע וואָס זיי קענען

דער שרעקעדיגער

ער איז אַן עהרליכער מענש. ער וואָלט דאָס אפשר ניט געווען, ווען ער וואָלט ניט מורא געהאַט.

ער איז אַ שרעקעדיגער.

ער איז שטענדיג פול מיט פּלענער ווי אַ מילגרוים מיט קערנער. ער שרעקט זיך אָבער זיינע פּלענער דורכצופיהרען, ווייל טאָמער וועט עָר דאָס ניט קענען.

ער איז אַ שרעקעדיגער.

ער איז ניט פויל צו געבען אַ בעקאַנטען אַן עצה, און זיינע עצות זיינען אָפט גאַנץ גלייכע. ער אליין קען ער קיין עצה ניט געבען.

ער איז אַ טרוס, אַ שרעקעדיגער.

ער האָט שוין געטהאָן פערשיערענע זאכען, פון וועלכע מען האָט ניט געקענט פיעל געווינען אָדער פיעל פערליירען. יענע זאכען, וואָס האָבען געפאָדערט מען זאָל עפּעס איינשטעלען, עפּעס ריזיקירען, אום פון זיי שפּעטער הנאה צו האָבען, — יענע זאכען האָט ער גערַאטהען אַנדערע זאָלען עס טהאָן. דער סוף איז געווען, אז יענע האָבען טאַקע אויסגעפיהרט. ער אָבער איז געבליבען דער זעלביגער, וואָס פריהער, ווייל ער האָט ניט געוואָגט צו אונטערנעהמען, ער האָט זיך געשרַאָקען.

ער איז אַ שרעקעדיגער.

ער האָט זיך אפילו מאַנכעם מאָל געלאַזט איבערריידען און האָט זיך אַנגעטהאָן אַ כוח עפּעס וויכטיגעס צו פּראָבירען. ער האָט געטהאָן זאכען, וואָס האָבען געפיהרט צו ערפאָלג. ער וואָלט געווים

שוין פון דורות ווי מיר לײדען דערפון... ביי אונז אן איינגעשפּאר־
טער האָט איינגעזויגען די איינשפּאַרענים מיט זיין מוטערס מילך,
ער איז דער עקשן פון די עקשנים און עס איז דערפאר קיין וואונדער,
וואָס א אידישער עקשן איז א בעזונדערער טיפּ.

דער עקשן.

דער עקשן איז א איד א שלאַק,
עקשנות איז, וואָס ער פערמאַגט —
כאַטש נעהם און האַק איהם מיט א האַק,
מוז בלייבען פונקט אָט ווי ער זאָגט.

איהר מעגט זיך שטעלען אויפ'ן קאָפּ,
אומזוסט, איהר זייט צו איהם ניט קלוג.
ער גיט ניט נאָך, ער טרעט ניט אָפּ,
א איד'שער עקשן און געניג.

זיין אויבגעשפּאַרטקייט ריהרט די גאַל,
וואו האָבען גוים אזא העכט?
ער איז דער שוינדעל פון קוואַרטאַל,
א איד אַן עקשן און גערעכט...

געגעסען געפֿרעגעלטע בוריקעס, צוויבאַק, אייער־קיכלעך, ציבעלע־קובעז, לימינעס און מען פלעגט גריזשען דאַרע־קישקע און טרוקען קעז, וואָס ער פלעגט זיך אָנגרייטען מיטצונעהמען אויפֿ'ן ים... דען ער פלעגט אלץ בלייבען א היימישער.

אָט האָט ער מורא געהאַט פאַר'ן „גנב'ענען דעם גרענעץ" און אָט האָט ער געציטערט, אז עס וועט איהם זיין אומעטיג, אז ער וועט ביינקען אין דער פרעמד. ער פלעגט זיך שרעקען, ער זאל ניט געכאַפּט ווערען, ניט געשאָסען ווערען און ניט דערטרונקען ווערען, און פלעגט בלייבען אין דער היים צוריק.

ער האָט זיך צוויי מאל אומגעקערט פון דער אַנדער זייט גרענעץ, ס'הייסט פון דייטשלאַנד. איין מאל איז ער צוריקגעקומען פון האַמבורג. ער האָט דערזעהן די שיף מיט'ן גרויסען „פאַר־וואַסער" איז ער געווארען א טוידטער און איז אַנטלאָפען. ער האָט זיך מישב געווען, אז די בעסטע זאך פאר א מענשען איז צו זיצען אין דער היים. ער לעבט ווי ער קען און פערשפּאַרט אלע סכנות, און ער איז האַסטיג געקומען צוריק ביי זיך אין שטעדטעל.

ער האָט אָבער אין דער היים ניט געהאט פון וואַנען צו לעבען און פלעגט זיך באלד וויעדער נעהמען קלייבען צו געהן נאך אַמעריקא און באלד וויעדער חרטה האָבען. ער פלעגט זיך שרעקען.

וועז ער איז צום לעצטען מאל אַוועק און האָט זיך ניט מעהר געוויזען פיער וואָכען נאָכאַנאַנד און האָט נאָכדעם געשיקט א בריף פון עסעקס סטריט, האָט מען נאך אלץ חושר געווען דעם פּאַסטיליאָן, אז ער ברענגט א ידיעה, דאַס דער שרעקעדיגער קומט צוריק אהיים, אז ער קעהרט זיך אום פון דער וועגענם מיט די איינגעמאַכטם, סוכארעס, לימענעס און דאַרע־קישקע, וויי? ער האָט מורא אזוי ווייט צו פערקריכען.

איצט איז ער אן אַמעריקאַנער און די, וואָס קענען איהם ווייסען, אז ער איז א שרעקעדיגער, א מענש, וועלכער פּאַסט ניט

געווען ערפאָלגרייך, דען אַלע אויסזיכטען האָבען זיך געלעזען „הצלחה", עס האָט זיך נור געפאָדערט נאָך אַביסעל איינצושטעלען און וואַרטען. אָבער ער האָט געציטערט, האָט אָבגעגעבען דעם קאַמפּף ערב געווינם און איז געבליבען א „געברָאָכענער".

ער איז א שרעקעדיגער.

עס האָבען זיך געפונען לייט, וואָס האָבען מיט איהם געוואָלט מאַכען בשותפות געשעפטען, דען וואָן מען רעדט מיט איהם מיינט מען, אז ער איז איין „מאדים", איין אויפטהוער אין דער וועלט. ער איז זאָנסט טאַקע א קלוגער און פּעהיגער מענש; זיין שרעק אָבער „צו לעגען די לעבעדיגע אויף די טוידטע", זיין ציטערנים עפּעס צו ריזיקירען, האָט אַלעמען אָבגעשטויסען צוריק אָן ער איז געבליבען דער זעלביגער שרעקעדיגער קבצן אויף היינטיגען טאָג.

ניט קיין קליין ביסעל צרות האָט מען פון איהם געהאַט איידער ער איז געקומען קיין אמעריקא.

הונדערט מאָל האָט ער זיך אויסגעריכט צו פאָהרען, זיך פּאַרטיג געמאַכט צו דער רייזע, זיך געזעגענט מיט דער משפּחה און זיי געקושט דעם לעצטען „זייט געזונד". דאָך, ווי עס איז געקומען אַריינצוגעהן אין פּוהר, פלעגט ער זיך דערשרעקען און בליבען אין דער היים.

א קליניגקייט אזא ווייטע, געפּעהרליכע נסיעה! וועד וויים צי ער וועט גאָר קומען אהין?

ער פלעגט אראָבנעהמען צוריק פון וואָגען די איינגעמאַכטס, די טאָרבע מיט די „סוכאַרעס", דעם טלומאָק מיט די העמדער און אַנדערע רייזע־מכשירים און זיך אָבשטעלען אויף אַן אָרט.

עס האָט שוין געהאַלטען דערביי, אז ער האָט ניט געקענט קריגען קיין בעל עגלה ביי איהם אין שטעדטעל און ניט אין צעהן מיל ארום. מען האָט איהם שוין געקענט אלס דעם שרעקעדיגען, און מען האָט ניט געוואָלט פאָר איהם שמירען אומזיסט די רעדער. אזוי האָט מען א פּאָר יאָהר נאָכאַנאַנד ביי איהם אין הויז

מענשען אין איין אָרט צוזאַמענקומען? ווי וועט זיין, אז די הויפּט־אקטיאָרען וועלען זיך פערקיהלען, אונטערריידען, קריגען דעם קאיך־הוסט, די „דער", ניערען־טראָבעל אָדער צוקער־קראַנקהייט און וועלען ניט קומען שפּיעלען?

— וואָס וועט איהר טהאָן, ווען די גוטע אקטריצעס וועלען גראָד יענעם אבענד ווערען הייזעריג, יאדושלייווע, דיכאָוויצנע, אָדער זיי וועלען סתם כאָפּען א „צוג" אָדער א „נוט אויג"? ?....

— ווער וועט דעמאָלט נעהן אין טהעאַטער ווער וועט שפּיעלען? איהר וועט דאָך מוזען אומקעהרען דאָס געלד פאַר די פערקויפּטע טיקעטס און די קאַסע וועט בלייבען לייריג ווי דער טשאָלענט־טאָפּ ביי א „סלעק־אַפּרייטאָר".

עהנליכע ארגומענטען געפינט דער שרעקעדיגער וועג עס האנדעלט זיך וועגען א פּיקניק־בענעפּיט.

— אמעריקא איז געוואָרען א לאַנד פון פינאַנציעלע קריזיסען.

— נעהמט ער פלוצלינג דערצעהלען — פון וואַנען ווייסט איהר, אז פונקט א וואָך פאַר'ן פּיקניק וועט ניט ווערען א קריזיס, א געפעהרליכע פאַניקע? די מיידלעך און ווייבלעך, וואָס וועלען זיך ריכטען צום פּיקניק, וועלען מוזען בלייבען זיצען אין דער היים אין זייערע וואָכעדיגע ספּאַדניצעס מיט די פּאַרטוכער בעשפּרייצט פון בולבעס שאָבען? די וועט זיך ניט קענען געהן קויפען קיין קלייד צום פּיקניק; די וועט איהר קלייד ניט קענען אַרויסנעהמען פון דער שניידערקע, און די וועט מוזען איהר פּיקניק־קלייד פערזעצען אויף דירה־גלד... פון וואַנען ווייסט איהר וואָס עס קען ווערען? איהר וועט נאָך מוזען צו אזא פּיקניק דערלעגען דעם קאָפּ מיט די אויערען מיט אלעמען. איך שרעק זיך פאַר א פּיקניק ווי פאַר פייער.

אן עהנליכען צעטעל שרעקענייש לעגט פאַר דער שרעקעדיגער ביי א פערהאַנדלונג וועגען אן עקסקווירשאן, אן אויספלוג אויפ'ן וואַסער:

— איך וועל גיכער טרויען אן אמעריקאַנער באַנק, אז זי וועט

פאר אמעריקא, ווי׳ל ער קען דאָ ניט „וואקסען" און ניט צו ווייט קומען.

אמאָל איז ער געווען פרום און האָט זיך געשראָקען פאר גאָט, שפעטער איז ער געוואָרען אַן אפיקורוס און האָט זיך געשראָקען פאר מענשען... ער איז געווען א רעליגיעזער און מורא געהאט פאר „יענער וועלט", ער איז געוואָרען א ראדיקאל׳ן און געציטערט פאר ד י וועלט. איצט איז איבערהויפט שווער צו וויסען וואָס זיין רעליגיעזע אָדער עקאָנאָמישע אמונה איז. מען ווייס, אז ער האָט פחד אי פאר ד א נ ע ן אי פאר ד אָ ר ט ע ן און ווייס אליין ניט וואו ער איז אין דערוועלט.

ער איז דאָ פון דעסטוועגען א שטיקל׳ מענש. ער בעלאַנגט צו חברות און פעראיינען, וועלכע האָבען פון איהם געברענטע ליידען. ער שטערט יעדע וויכטיגע אונטערנעהמונג, ווי׳ל ער שרעקט זיך, אז מען וועט דאָס ניט קענען פערווירקליכען, מען וועט ניט האָבען דערפון קיין „סאָקסעס".

זיין לאָדזש, חברה אָדער פעראיין ווי׳ל נעהמען פאר זיך א טהעאַטער־בענעפיט אין וויינטער, אָדער א פיקניק צי אַן „עקסקויר־שען"־בענעפיט אין זומער, און וואָלט ניט וועלען פערהאנדלען וועגען דעם אויף א מיטינג, וואו דער שרעקעדיגער געפינט זיך. דען זיינע טענות זיינען ווי אייז־וואסער פאר א פערשוויצטען, זיי קיהלען אָב און מאכען קראנק.

וועז עס האנדעלט זיך וועגען א טהעאַטער־בענעפיט, נעהמט ער דאָס וואָרט און פאָהרט ארויס מיט קשיות, אז עס וועלט קאָלט הערענדיג.

— איהר ווי׳לט זיך אונטערנעהמען צו פערדיענען פון א טהעאַטער־בענעפיט, אל־רייט. ווי וועט אָבער זיין, אז עס וועט יענעם טאָג שנעזען, רעגענען אָדער האָגלען, אז מען וועט ניט קענען אין גאָס קיין נאָז ארויסשטעקען? ווי איז, אז עס וועט אויסברעכען א כאָלעריע און די געזונדהייט־בעאַמטע וועלען ניט לאָזען א סך

עם וועט מוזען געהן „מיט די פּוטער אראָב" אוּן ער שרעקט זיך אפילו פאר דעם געדאַנק צו פּרובירען זיך העלפען, ווייל ער וועט געווים געפינען שטרויכלונגען אויפ'ן וועג, וואָס וועלען איהם אומווארפען אוּן קאַליעטשען.

דער שרעקעדיגער.

דאָס איז דער שרעקעדיגער נאַר.
זיין פּיין וואָלט לאַנג געעקט זיך,
דאָך ער מוז אייביג לויידען צער,
ער איז אַ טרוס, ער שרעקט זיך.

ער וואַגט קיין גוטע זאַך צו טהאָן,
ער וואַגט צומאָל ניט שרייען.
אוּן טראָגט אַרום דעם עלענד'ס פּאָהן
אוּן קען זיך ניט בעפרייען.

אוּן ניט נור לויד'ט אין דיעזען פּאַל
דער טרוס אַליין, דער גולם,
עם לויד'ט דורך איהם דער גאַנצער כלל,
עם לויד'ט דורך איהם דער עולם.

איהם האָט דער שד אַהער געבראַכט
צו מעהרען אונז'רע צרות.
ער אָטהעמט שרעק, ער אָטהעמט נאַכט, —
מען דאַרף איהם אויף כּפרות.

ניט ברעבען, איידער דעם שטילסטען וואסער. וואסער איז א גנב, איך קען אהן שרעק אויף איהם ניט קוקען. איהר האָט דאָך געלערנט חומש, אז מיט וואסער שפּיעלט מען זיך ניט. איהר ווייסט פון א מבול, פון „קריעת ים סוף" און דאָך היט איהר זיך ניט און ווילט מאכען עקספּוירשאנס. א סך מענשען האָבען גלאָט מורא צו פאָהרען אויפ'ן וואסער: איינעם פערדרעהט זיך דער קאָפּ, דעם אנדערען פאלט צו חלשות צום הארצען. איבערהויפּט די ווייבער... איהר וועט זיי מוזען צוגעבען צו יעדער טיקעט א לימענע אָדער א פלעשעלע יום־כפּור־טראָפּענס... דאָס וועט אייך בדלות שטעלען און בעגראָבען אייער גאנצען פּראָפּיט... מיר שרעקט דאָס הארץ פאר עקספּוירשאנס, אויך האָב מורא אז מיר וועלען נאָך אריינקריכען אין א פינאנציעלע בלאָטע, אין א דעפּיציט...

אוים דעם זעלביגען גרונד איז דער שרעקעדיגער אויך א שלעכטער יוניאָן־מאן און נאָך אן ערגערער סאָציאליסט. ער וואלט אריין אין די יוניאָן, האָט ער מורא, אז זיין באָס קען נאָך ווערען אין כעס...

— סאָציאליזמוס — זאָגט ער — איז א גוטע זאך, עס נעהמט אבער אן א שרעק וואָס מען מוז דורכמאכען איידער מען קען קומען דערצו. מען דאַרף זיך פערקריעגען מיט א וועלט און מען קען נאָך אפשר גע'הרג'עט ווערען אויך.. דאָס איז א צו שרעקליכע זאך צו אונטערנעהמען...

דער שרעקעדיגער, דער מיאוס'ער טרוס, וואָס טרויט ניט זיין אייגענע שיין פון די אויגען, איז אייגענטליך אויך אן אלגעמיינער טיפּ — א שוועכליג, וואָס געפינט זיך ביי די אומות העולם פונקט ווי ביי אונז. דער אידישער טרוס אבער איז אן אויסגעצאפּטע פּארשוין, ווי געמאכט אויף בעשטעלונג פאר דער אידישער גאס.

אין איהם איז פערקערפּערט דעם אידנ'ס דורות־לאנגער גלות־שרעק, די אונבעהאלפענקייט; דער היסטאָרישער פערדאכט, אז

איינער קען טאקע, איז ער „מיט פערגעניגען מודה" און גיט איהם א הסכמה. אין אמת'ן אבער איז ער יענעם א דם שונא און וואלט איהם אבגעהאקט ביידע הענד, ער זאל ניט קענען מעהר געברויכען קיין פעדער. ער וואלט פעראורטהיילט יעדען איינעם, וואם פערקויפט יענעם ליטעראט אדער דיכטער שרייב־געצייג. ער וואלט באיקאטירט יעדען לענדלאהרד, וואם פערדינגט יענעם א דירה; יעדען בעקער, וואם פערקויפט איהם א פאמפערניק; יעדען שניידער, וואם מאכט איהם תחתונים; יעדען שוסטער, וואם פערריכט איהם די אבזאצען און יעדען רעדאקטאר און פערלעגער, וואם דרוקען יענעם'ס זאכען. וועו ער דערזעהט א בעריהמטען פערפאסער, וועדט ער בלייך פאר בעם און עם נעהמט איהם אב דער לשון פאר ערגערנים און רציחה.

בכן וועט אונזער פארלעזער א פרעמדען פערפאסער'ס ניט פארלעזען; אבער זיינע אייגענע זאכען איז ניטא וואם צו הערען. און דאך איז ער א פארלעזער, א בעוואוסטער פארלעזער, מען קען איהם אלם אזעלבען אין דער גאנצער אידישער גאם.

דער דאזיגער פארלעזער איז — ווי מען קען זעהן פון דאם פריהער געזאגטע — אליין א שרייבער, און זעלבסטפערשטענדליך, אז דער גרעסטער אין דער וועלט. ער שלעפט זיך שטענדיג ארום מיט זיינע זאכען אין די קעשענעם און ווי גיך ער דערזעהט א בעקאנטען, לעזט ער איהם פאר.

די, וואם קענען איהם, היטען זיך פאר איהם ווי פאר פייער; ציטערען ווי פאר אן עין הרע; שרעקען ווי פאר די אינפלועניץ און אנטלויפען ווי פאר א מגפה. זיי ווילען איהם ניט בעגעגענען; זיי האבען מורא ער זאל זיי ניט נעהמען נודען מיט א „פארלעזונג"; זיי ווערען פול מיט אנגסט ניט צו חלש'ען אונטער זיינע הענד.

ער איז ניט קיין גרויסער מפונק, דער העלד אונזערער, וואו, וואס, וועו און פאר וועמען פארצולעזען. ער וועט זיך אמאל פוילען אויך צו בעגריסען, ער איז אבער שטענדיג מוכן

דער פּאָרלעזער

ער איז ניט אזא פּאָרלעזער, וואָס ווערט איינגעלאָדען צו געבען עפּענטליכע פּאָרלעזונגען, ווייל אזא פּאָרלעזער דארף קענען פּאָרלעזען; ער דארף בעזיצען די קונסט פון אַראַטאָריע, די רעד־קונסט, וואָס זאָל בעצויבערען אַן עולם, און ער בעזיצט דאָס ניט; ער איז א ווייסטע, פינסטערע קאָליקע, ער קען בעסער בערייד ען ווי רעדען.

אַן עפּענטליכער פּאָרלעזער דארף קענען ציהען א פּובליקום אין זאָל, אָדער אין טהעאַטער און ער, אונזער „פּאָרלעזער", ווערט מיסטענס אַליין אַרויסגעצויגען.

אַן איינגעלאָדענער פּאָרלעזער דארף האָבען א נאָמען, א זעלבסט־פערדיענטען נאָמען און ער האָט נור דעם נאָמען, וואָס דער מוהל האָט איהם געגעבען אויפ'ן ברית און דעם פאַמיליען־נאָמען וואָס ער האָט געקראָגען פון זיין טאַטען.

א ריכטיגער פּאָרלעזער לעזט נערן פּאָר גוטע זאכען פון אַנדערע פערפאַסערס, פונקט ווי זיינע אייגענע, ער וועט אָבער ניט פּאָרלעזען א פרעמדענס א זאָך, וועז מען זאָל איהם אפילו שרעקען מיט דער תליה. ער וועט דאָס ניט טהאָן, ווייל ער איז דער ווילדעסטער עגאַאיסט, דער פינסטערסטער בעל מקנא, דער מיאוס־טער בעל גאוה, וועלכער זאָגט, אז קיינער, אויסער איהם, קען ניט.

אויב ער וועט אמאָל אויף איינעם מסכים זיין, אז יענער קען אויך, וועט ער דאָס טהאָן מיט מסירת נפש; מיט בויכוועהטאָג; מיט ניערענ־קרענקונג; מיט לעבער־עסענים; מיט האַרץ־קלאָפונג; מיט צייהן־קריצענים. ער וועט דאָס איבערהויפט טהאָן אום צו ווייזען, אז ער איז ניט אייפערזיכטיג, ווי מען מיינט; אז וועז

צוקוועטשען צו דער וואנד, אז יענער זאל זיך ניט קענען א ריהר טהאָן און זיך פון איהם ניט אַרויסרייסען און בעפרייען.

דער פּאָר׳עזער בענוגענט זיך אָבער ניט מיט׳ן פּאָר׳עזען אליין, צום ערגסטען זיינען זיינע „בעפוצונגען", וואָס ער ניצט צו זיי. ער ל׳עזט און קוקט אייך אין די אויגען, וואָס פאר א מינע איהר מאכט. בעהיטען זאל גאָט מיט זיין רעכטע, כשר׳ע האנד איהר זאלט דאן חליליה פּלוצלונג קריגען קרעמפּפען, אָדער צייהן־וועהטאָג! ווייל דאן וואָלט איהר זיך דאָך געווים געמוזט א קרים טהאָן, אָדער וועהן אונגעדולדיג... דער פּאָר׳עזער וואָלט אייך געבל׳יעבען א בלוט־פיינד ביז אין קבר.

דאָס בעסטע ביי אזא פּאָר׳עזונג איז דאָס, וואָס דער פּאָר׳עזער האָלט אייך אין איין שטורכען מיט׳ן ע׳לענבויגען און מאכען בעמערקונגען: דאָס וועקט אייך נאטיר׳ליך אויף און ל׳אזט אייך ניט איינשלאָפען אויף אייביג.

זיינע בעמערקונגען זיינען אונגעפעהר אזוי: „נו, וואָס זאגט איהר?" „אין עם נעהמט איך?" „עס איז גרויסאַרטיג", „קלאַסיש", „עס איז נאָך גאָר אזוינס ניט געווען", „זיי קענען אלע א מכה; זיי האָבען קיין טאלאַנט", „זיי ל׳ערנען ניט", „איהר מוזט מודה זיין, אז מיין שרייבען איז דאָס בעסטע אין דער אידישער ל׳יטעראַטור", „א שאָד וואָס מען איבערזעצט מיך ניט אין אַנדערע שפּראַכען..." „איך בין דער איינציגער, וועמעס זאכען אידען מענען ל׳עזען און הנאה האָבען", „די איבריגע שרייבער זיינען שמירער", „ניטאָ קיין איין רעכטער רעדאקטאָר ביי אידען..." „די חוצפּה צו דרוקען זאכען פון אַנדערע שרייבער און פון מיר ניט..." „דער עולם וואָלט קיינעם ניט גל׳ייענט נור מיך", „די געמיינהייט, די ניעדערטרעכטיגקייט צו אנאָנסירען אן אנדערענם ארטיקל׳ען איידער זיי ווערען נעדרוקט און מיינע זאכען דרוקט מען נאָר ניט..." „דאָרף מען נאָך שהנערע פערפאַסונגען ווי מיינע? די ל׳ומפּען וואַרפען

ומזומן ארויסצושלעפען פון קעשענע און אויך מכבד זיין מיט זיין רעשטעל ניט־גוטקייט. יעדער ארט איז גוט גענוג, יעדער פער־פאסעכטס זיינע — וואויל גענוג און יעדע ציט — פאסענד גענוג. די הויפטזאך איז נור, אז ער זאל פארלעזען אן אויך „איבער־צייגען", אז ער איז דער גרעסטער פון די גרעסטע, אז קיינער, קיינער קען ניט אזוי גוט ווי ער, אז קיינער פערשטעהט איהם ניט.

ער וועט אריינגעהן אין א פול־געפאקטע קאר, וואו מענשען שטעהען צונויפגעפרעסט און איינגעדריקט איינע אין די אנדערע ווי הערינג אין א פעסל, קוים וועט ער דארט דערזעהן א בעקאנטען, וועט ער איהם פארלעזען. וועו איהר זאלט איהם אמאל טרעפען אין מרץ, — אן ארט, וואו ער גענהט אפילו זעהר זעלטען, כמעט קיין־מאל ניט, — וועט ער פלוצלונג פערשווינדען, וועט ארויסשלעפען פון זיינע „אונטערשטע" אן ארטיקעל און ארויפקריכען אויפ'ן אויבער־שטען פאל, וואו איהר לייגט און בעזימט זיך, און אייך פארלעזען...

איהר וועט זיך שמייסען און קראצען, און ער וועט אייך לעזען איבער פארפומירטע גן־ערן־סטעזשקעס; איבער שפרינ־גענדע וואסער־נימפען; איבער געווירצטע כאליאוועס און דרעמ־לענדע קאטשערעס, איבער גענטער און מלאכים, און סעדער, און גערטנער, און זויערע אוגערקעס.

איהר וועט הנאה האבען פון באד און שוויצענדיג קרעכצען „אוי, גוט! וואויל, גענשמאק, א מחיה נפשות!" און ער וועט מיינען אז איהר קוועלט דאס פון זיינע ליטעראטור; אז איהר קראצט זיך און בעלעקט זיך פאר בעגייסטערונג.

ער וועט אייך כאפען אין מיטען נאס אין א שנעע־שטורם און פארלעזען. ער וועט אייך פארלעזען אין קעלער, אויפ'ן דאך, אין שפייז־קרעמל, אין יאטקע און אפילו דארט, וואו דער „קיסר געהט צופום"... איבערהויפט פיהלט זיך דער דאזיגער פארלעזער גליקליך, וועו ער קען ערגעץ קריגען זיין קרבן אין אווינקל, אדער איהם

וועט אונטער זיינע הענד וועלען אַ פּאַרטיגער און פערשפּאַרען אַליין צו לעזען אָדער הערען אַ פּאַרלעזונג ביז משיח וועט קומען און אויפוועקען אַלע טויטע...

דער פּאַרלעזער.

ער שרייבט. ער איז אַ ליטעראַט.
פּאַסט אויף און וועלט פון איהם גענעזען!
ער איז אַ שלאַק, אַ פּסיכאָפּאַט,
ער וועלט קיינמאָל ניט מיד און מאַט,
ער זוכט פּאַר וועמען פּאַרצולעזען.
ער לעזט אומזיסט, נור אַלס געשאַנק...
ער לעזט אייך דול, ער לעזט אייך קראַנק.

ער גיבט אַרום, צו אַל'מענס וועלט,
געגרייט די מענשען צו פערגיפטען.
ער זוכט קרבנות, אום פּאַר זיי
צו עפענען אַ דומפּפּע איי:
יא, פּאַרצולעזען זיינע שריפטען.
קוים זייט איהר ניט פּאַר איהם געהיט,
דאַן לעזט ער פּאַר, — איהר ווילט, צי ניט.

זיי גלייך אין פאפיער־קאָרב..." „פערדאמטע רעדאקציעס אין אמעריקא..."

אט אזוי האָנעלט דער פאָרלעזער מיט בעמערקונגען. ער לעזט אָב א שטיקעל, גיט אייך א שטורך און מאכט א בעמערקונג; און אזוי געהט עס כסדר: א לעז, א שטורך און א בעמערקונג; א לעז, א שטורך און א בעמערקונג און ווייטער געלעזען...

זאָל גאָט שומר ומשמר זיין, אז א י י ך זאָל זיך אויף פער־ווּעלען מאכען א בעמערקונג, אדער זאָגען א מיינונג, אדער פער־גלייכען אייער פאָרלעזענדען מחבר'ס געדיכט אדער ארטיקעל מיט די ווערק פון אנדערע שרייבער ווי שעקספיער און די נביאים!.... היינט ווער רעדט שוין ווען איהר זאָלט איהם חס ושלום א זאָג טהאָן, אז זיין „תורה" איז גיט אריגינעל, אז זיינע מאכערייקעס זיינען נאָכגעמאכט, אז זיי האָבען אן עהנליכקייט, אז זיי זיינען געגומען אויף פריקאט, אדער איהר זאָלט איהם פראָבירען א „טאפ טהאָן" פארווּאָס ער גיט גיט אָן די קוועלען, וואו ער שעפט, — דאָן ווּעט ער אויף אייך איבערקעהרען זיין פעלץ און לעזען אייך א צעטעל, אז איהר זייט אן עם הארץ, אן איגנאָראָמוס, אז איהר פערשטעהט גיט, גאָרגיט מיט גאָרנישט.

לויט דעם פאָרלעזער'ס בעגריף, יא, לויט זיין גרויסקייטס־משוגעת האָט איהר גיט קיין רעכט צו זאָגען די קלענסטע מיינונג, נור צו עפענען דאָס מויל, די נאָז און אוירען, און זיך דראָפען פאר נחת רוח, קריכען אויף די גלייכע וועגד פון זיינע חכמות און קרעכצען ווי א געקוועלעטע כפרה פון זיין טראָגיזמוס. צום גלייכ־סטען איז, איהר זאָלט שטעהן ביי זיין פאָרלעזונג ווי א לייטענער גולם, גיט א פינטעל טהאָן מיט אן אויג, גיט א צוק טהאָן מיט א ברעם, גיט א טרייסעל טהאָן מיט דער מאָרדע, גיט דערלאָנגען א נאָם, א שלוקערץ אדער א געגעץ. איהר דארפט שווייגען און הערען, הערען, הערען, ביז עס וועט גיט זיין מעהר וואָס צו הערען אין איהר וועט שוין גיט מעהר קענען גיט הערען און גיט זעהן, און

פונקט ווי זיך רייצען מיט'ן רבונו של עולם: „זעהסט, איך בין בעסער פון דיר, דו האָסט יענעם געוושאלעווען צו געבען, וואָס ער דארף, איך אָבער גיב איהם יא..."

ער וויים, אז די ווערטער „רחמנות", „הילף", „גוטהערציגקייט", „מענשליכקייט", „פריינדליכקייט" האָבען שנאָרערס, לעדיג־געהערס און טרוסען אין די ווערטער־ביכער אריינגעשמוגעלט, אז דאָס איז טרפה סחורה, קאָנטראָבאַנד, און ער היט זיך דעריבער זיי חלילה ניט צו געברויכען.

ער האלט דערפאר שטענדיג צו דאָס האַרץ און דעם טיימטער, זיי זאָלען זיך חם ושלום פאר קיינעם ניט עפענען. ער וויל ניט פערזינדיגען די יאָהרען...

עס לוינט אָבער ניט איינצוריידסען מיט די מענשען, מען איז דאָך מישטיינס געזאָגט אליין אויך א שטיקעל מענש, מוז מען ווילענדיג אָדער ניט־ווילענדיג טהאָן יענעם א טובה: אמאל א שאקעל טהאָן מיט'ן קאָפּ א בעגריסונג, אָדער אמאל טהאָן עפעס אן אנדער „טובה", וואָס דיר זאל גאָר ניט קאָסטען.

אָט דער דאָזיגער „בעל טובה" וועט אויך אמאל אוינלאָדען צו זיך אויף בעזוך. ער וועט אויך מכבד זיין מיט א ביינקעל און פונדעוועון מיט א גלאָז וואסער.

— טרינקט, טרינקט, שהמט זיך ניט, — וועט ער איך בעטען — וואסער איז געזונד, עס שוויינקט אוים דעם מאָגען... א גלאָז וואסער איז זעהר ניצליך פאר יעדען מענשען.... טרינקט, טרינקט. זשאלעווועט ניט...

א ברירה האָט איהר? — איהר טרינקט. איהר נעהמט די גלאָז וואסער און פליוכעט אריין אין זיך. איהר קענט אייער מכנים אורה, דעם בעל טובה, ניט אָבזאָגען און איהר קוויקט זיך מיט חלשות.

דער בעל טובה זיצט דערווייל און קוועלט, וואָס זיין פריינדשאפט צו איהך קאָסט איהם בלויז א טרונק וואסער. איהר מוזט

דער בעל טובה

עס זיינען דאָ דייבע מענשען, וואָס פערגינען ניט א צווייטען דאָס לעבען. זיי מיינען אז אלץ אויף דער וועלט, און די וועלט גופא, געהערט נור זיי אליין, און וועו נאָך אימיצער לעבט אויף דיעזער וועלט, דאָן קומט זיי א דאנק.

דאָס זיינען קארגע, ענגהערציגע, שמאָלע ברואים, וואָס וועלען ניט העלפען זייערען א נאכבאר, א בעקאנטען אדער א פרייַנד מיט דאָס מינדעסטע, און וועלען זיך דאָך בעטראכטען פאר גרויסע בעלי־טובות דערפאר, וואָס זיי לאָזען אויך ארומגעהן מיט זיי אויף דערזעלביגער ערד.

מען דערצעהלט, אז אייַנער פון די דאָזיגע חברה־לייט האָט אמאל געזאָגט, דאָס וועו ער וואָלט געוואוסט בעשטימט דאָס זיינער א שפיי וועט אימיצען צוניץ קומען, וואָלט ער ניט געשפייט אומזיסט.

עס איז ניטאָ קיין גרונד צו מענשליכע קארגשאפט פונקט ווי עס איז ניטאָ קיין גרונד צו מענשליכע גוטהערציגקייט. עס איז דאָרום כדאי זיך צו בעקענען מיט די אזוי־גערופענע „בעלי טובות", וואָס וועלען א לויב דערפאר, וואָס זיי גיבען א קוק אויף אייך, און בעטראכטען זיך פאר די גרעסטע פילאנטראָפען, ווייל זיי זאָגען אייך „גוט מאָרגען".

אזא מין „בעל טובה" גיט קיין שמעק טאבאק פאר דער וועלט'ס מיינונג וועגען „טובות", וועגען „העלפען". ער האָט וועגען דעם אויסגעארבייט זיין אייגענע פילאָזאָפיע, נעמליך: „העלף י ע נ ע ם און בעריהר ניט ד י י ן אייגענע קעשענע".

ער איז איבערצייגט, אז פראקטיש העלפען יענעם איז אן עברה, א פערברעכען גענען דעם „טאטען אין הימעל". דאָס איז

איהם ניט אריינגעלאָזט, נור ער נעהמט איך מיט אויף זיינע אחריות— ער טהוט איך אַ טובה...

ער וועט געהן און איך די גאַנצע צייט געבען צו פערשטעהן ווי גוט דאָס איז זיך צו בעווערגען, צו שפּאַציערען, צו כאַפּען פרישע לופט, ווי די פרישע לופט איז בעסער ווי די שטוב־לופט.

ער וועט מיט אייך אזוי לאַנג רעדען וועגען דעם, אזוי לאַנג האַקען אַ מח וועגען דעם שפּאַציער אין פּארק, ווי ער איז קיינמאָל ניט פוי צו געהן מיט אַ בעקאַנטען „כאַפּען פרישע לופט", ער וועט אייך אזוי לאַנג נודען מיט זיין „גאַנג", אז איהר וועט זיך אויף אַ מינוט פערגעסען, דאָס איהר געהט מיט אַ חזיר און אייך וועט זיך אויסדאַכטען, אז איהר חבר'ט זיך מיט אַ מענשען, וואָס טהוט אייך אַ טובה...

— האַ, גוט, גוט, אַ מחיה, — וועט אייך מיסטער בעל טובה געבען אָנצוהערענים, זיך בעלעקענדיג פון די פּארק־לופט, — איז וואהר די לופט איז גוט? איך האָב אייך באלד געזאָגט, אז אַ שפּאַציער צווישען די בוימער איז ווערטה אַלע געלדען... איהר וועט זעהן, אז איהר וועט שפּעטער פיהלען גאָר אַן אַנדער מענש. איהר וועט נאָך אזא שפּאַציער גאָר אַנדערש שלאָפען... אַ מענש מוז שטענדיג זיין גרייט צו נעהמען אַ גאַנג, קוים האָט ער נור מיט וועמען, קוים ווי אים נור אימיצער מיטנעהמען, דאַרף ער זיך ניט אָבזאָגען און געהן... געהן... נור געהן... איי, גוט, געשמאַק, אַ חיות!...

אָט אזוי וועט ער אייך קראַנק מאַכען מיט זיינע „טובות", פונקט ווי ער וואָלט בעשאַפען דעם דרויסען, די בוימער און די גראָזען, די ערד, דעם הימעל, די לופט, און די מענליבקייט מען זאָל קענען אָטהעמען.

איהר וואָלט זיך שוין וועלען פון איהם אָבטשעפען און איהם לאָזען גענהן אין אַל די שווארץ יאָהר מיט'ן פּארק, מיט די לופט מיט אַלץ מיט אַנאַנדער, אָדער איהר וואָלט זיך וועלען פערשטאָפען די

ייִדישע
מאַטקם סיבליאָטעק
מאָנטרעאל

אבער היטען די גלאז אזוי גיך ניט אויסצולעדיגען, דען וועז דער בעל־טובה נעהמט שוין אוועק די האנד פון הארצען קוקט ער שוין ניט „ווי שפעט עס איז" — ער וועט זיך ניט פוילען און הייסען מען זאל אייך דערלאנגען א צווייטע גלאז וואסער און א דריטע.

ער וועט אייך אנפילען מיט וואסער ווי א „וויקשאפט", און וועט אייך האלטען אין איין דערצעהלען ווי געזונד וואסער איז, ווי דאם איז דער נויטיגסטער ארטיקעל צום לעבען. ער וועט אייך ערקלערען, אז טרינקען איז וויכטיגער ווי עסען, אז מיט עסען קען א מענש וואַרטען, טרינקען אבער מוז ער די מינוט וואם איהם פערווילט זיך. דורשט אין קיין קאטאווע ניט. גאט זאל שומר ומציל זיין !...

און איהם וועט טאקע וואַרען ווי צעהן מאל גארניט, אויב איהר זייט הונגעריג אדער ניט. עפעס א בים צו טהאן וועט ער אייך ניט געבען. וואסער אבער וועט ער אייך ניט קארגען. ער וועט דאם אייך ניט געבען סתם אין דער וועלט אריין, נור מיט א טובה און א גמילת חסד, פונקט ווי איהר וואלט געווען אין דער מדבר סאהארא און ער וואלט געטהאן א נס און פאר אייך געעפענט אן אזוים...

אמת, איהר וואלט טאקע נור געקראגען א טרונק וואסער, אבער ניט גלאז וואסער פון א גאנץ יאהר, זאנדערן טובה־וואסער, גאסט־פריינדשאפט - וואסער, רפואה־וואסער, נסים־וואסער, מיט איין וואָרט — וואסער !....

דער בעל־טובה איז ניט נור „גאסטפרייגדליך", ער איז אויך ניט פוילן מיט אייך צו שפאציערען, ער וועט אייך רופען איהר זאלט געהן מיט איהם אין פארק.

ער וועט דאם מאכען מיט אזא מינע, מיט אזא אנשטעל פונקט ווי דאם וואלט געווען זיין אייגענער פארק און קיינער קען דארט ניט אריין אהן זיין ערלויבנים, פונקט ווי מען וואלט אייך דארט אהן

אויפ'ן טיש ביים בעל טובה שטעהען פלעשער מיט טהייערע געטראנקען, מיט פרוכט, מיט לאבונגען און צוקער געבעקס, אבער עס פאלט איהם גאר ניט איין צו דערקוויקען דעם שוואכען. עצות זיינען ביליגער, ער גיט זיי מיט'ן פולען מויל און האט נאך א מצוה אויך, ער שפארט איין דעם שוסטער געלד און הייסט איהם געהן ארבייטען...

וועז עס לאזט זיך גראד אוים אז דער שוסטער שלעפט זיך נאך ווי עס איז ארום אויף צרות, און, ניט האבענדיג קיין אנדער ברירה, איז ער „געזונד", און דער בעל טובה טרעפט איהם גראד אין גאס, דערלאנגט ער איהם א זאג:

— נו, וואס מאכט איהר? איהר לעבט, הא? איהר זייט טאקע ניט געשטארבען... איך בין זיכער, אז איהר האט מיך געפאלגט... איהר זייט ניט דער איינציגער וועמען איך האב א טובה געטהאן...

דערפאר אבער וועז עס טרעפט אמאל, אז דער דאזיגער בעל טובה אונזערער קומט צופעליג אויף א פרעמדע חתונה און דער טיש איז פול מיט כל טוב האלט ער נאכאנאנד אין טראקטירען די געסט וואס זיצען נעבען איהם און פונדעוועט זיך אליין אויך דערווייל. — נעהמט ציגארען, נעהמט — גיט ער אונטער חשק און רוקט די קעסטעל ציגארען צו די דערבייאיגע — אויף מיינע אחריות איהר מעגט רויכערען, עס וועט אויך ניט שאדען, גוטע ציגארען.

אזוי זשאלעווט ער ניט יענעמס ציגארען, ווייז, שנאפס, פרוכט און פערשיעדענע געריכטען. ער איז דער גרעסטער בעל צדקה אויף א פרעמדע בייטעל.

א בעל טובה.

אט דאס איז אונז'רער א בעל טובה,
פון וועמען טויזענד טובות שטראמען.
ביי'ם לעבען פאדערט ער א „נאמען",
און ריכט זיך אויף א לויב-מצבה.

אויערען מיט וואטע און ניט הערען ווי דער בעל טובה דרעהט אייך א ספּאדעק מיט זיינע טובות.

אבער ער לאזט אייך ניט אב, ער ווייל, איהר זאלט וויסען און בעגרייפען וואס ער טהוט פאר אייך.

אפט טרעפט, אז דער שוסטער קומט צום בעל טובה און ברענגט איהם אב א פּאר שיך, אויף וועלכע ער האט געלעגט האלבע זויל־ען אדער נייע אבזאצען, און בעקלאגט זיך נעבעך, דער ארעמער שוסטער, אז ער איז קראנק. ער דערצעהלט, אז עס שוואכט איהם דאס הארץ, אז ער לויידט פון קאפּ־וועהטאגען א. ז. ו.

דער בעל טובה טהוט דעם ארעמאן א טובה, ער הערט איהם אויס און רופט זיך אב:

— הערט — זאגט ער איהם — אויב איהר ווילט א טובה פון א קלוגען מענשען, טאָ הערט אויס וואס איך וועל אייך זאגען: פאלגט מיר און געהט ניט צו קיין דאקטאר. איהר הערט? לאזט זיך ניט קורירען, פערגעהמט זיך ניט מיט קיין דאקטוירים און מיט קיין רפואות. איהר דארפט דאס אויף כפרות... זיצט און ארבייט, און מאכט זיך ניט וויסענדיג...

— איך בין אבער ניט פאר אייך געדאכט א טוידטער מענש, איך פיהל, אז איך בין פערבייי — בעקלאגט זיך דער קראנקער שוסטער, זיך האלטענדיג פאר'ן הארצען — איך קען ניט ארבייטען.

— רעדט זיך ניט איין — שטראפט איהם דער בעל טובה — הייל זיך נור ניט, ווארפט ניט ארויס קיין געלד! איהר זייט א איד אן ארעמאן, א רחמנות אייערע פאר גראשען, געלד איז א צו גוטע זאך אוועקצוגעבען דעם אפּטייקער... איך טהו אייך א טובה מיט מיין עצה, געהט כ'לעבען אהיים און זעצט זיך ארבייטען, מאכט זיך ניט נאריש...

אזוי רעדט זיך אונזער בעל טובה און רויבערט זיין ציגאר. איהם קימערט אזוי דער קראנקער אביון ווי דער פאר־א־יאהריגער שנעע.

הומאָריסטישע סקיצען

ער איז אַ נישט, אַ מענשען־האַסער,
אַ בריה נור אין שמוץ צו ליעגען.
איהר קענט אין בעסטען פאַל נור קריגען
ביי איהם אַביסעל קאַלטע וואַסער.

דען וואַפער איז זיין דומעס שטרעבען,
און מוטנע וואַסער זיין נשמה,
זיין אַרט איז טיף אין דער אדמה,
וועד דאַרף אַזאַ פערשאַלט'נעם לעבען ?

גוטעל

ווער עס קען ניט גוטלען דער קען ניט די וועלט, ווייל גוטעל און די וועלט איז אלץ איינס.

אבער ווער קען איהר ניט?

זי איז א קהל'שע קליאמקע, אן וועלבע יעדער מוז זיך אנריהרען.

זי איז שטענדיג דא אומעטום, אין די ווייטסטע גאסען און פערוואַרפענסטע הייזער. זי פעהלט נור אויס אין איין אייניגען אָרט; אין איין אייניגער הויז אין גאנץ גרויס־ניו־יאָרק איז זי א זעלטענער גאסט — ביי זיך אין דערהיים.

איהר קענען אלע ווייבער און אלע קינדער; ווילד־פרעמדע מענער הערען רייד־ענדיג וועגען גוטלען און וויסן ווער גוטעל איז. אלע האבען איהר גערן פאר איהר גוטהערציגקייט, פאר איהרע טובות, געבעטענע און אונגעבעטענע. דעם פערריכט זי אן ארבייט, יענעם גיט זי אן עצה; דא לעגט זי צו א האנד, דאָרט — א צונג און דאָרט אן אויער... איהרע אייגענע קינדער אבער זעהען איהר זעלטען אן, און איהר מאן איז נעבעך געוואונגען איהר צו שיקטען אונטער די אויגען, ווייל זי איז קיינמאל אין דער היים ניטא.

מען רופט איהר די קהל'שע קליאמקע, אבער זי איז ניט פער־בונדען מיט קיין קהל'שען אינסטיטוט, מיט קיין וואהלטהעטיגען אנשטאלט; זי איז ניט געשיקט פון קיינעם צו העלפען מענשען און קריגט ניט בעצאהלט פאר איהר ארבייט, — חלילה! זי איז אליין אן אנשטאלט, אן אינסטיטוט אויף א פאָר פים און טהוט אלץ אומזיסט. אויף איהר אייגענעם חשבון, אויפ'ן חשבון פון איהר מאן'ס צופוקענים און איהרע קינדער'ס ניט־פערקאמטע קעפלעך.

קליסטיר, א פוס־וואנע, לעגט צו הייסע אדער קאלטע קאמפרעסען, שטעכט אוים אן אנגעריסענעם פינגער. איהר מאן אבער איז א איד א חלש, קוים וואס ער זשיפעט, טראגט זיך אדום מיט א היסטעריישען מאגען קאטאר, וואס ער האט נאך נע'ירש־עט פון זיין טאטען און האט קיינמאל ניט וועד עס זאל איהם צולעגען א הייסען דעקעל צום בויך.

ביי גוטלען אין הויז זעהט שטענדיג אוים ווי נאך א פאגראם, א „תהו ובהו", א וועלט־איבערקעהרעניס, אלץ איז צומישט, פערדרעהט, קאפויר מיט'ן קאפ אראב, א מין לעכערליכע פערדרעהענים, א טייפעלשע ארדנונג: דער בעזים ליגט אויפ'ן פאליצע און די כלים זיינען פערקעהרט אין ווינקעל; דער טשייניק ליגט צוגעדעקט איבער'ן קאפ אין וויעגעלע און די ווינדלעך בלאנדזשען צווישען די מילכיגע נעפעס; דאס עופה'לע האט אויסגעקעהרט מיט זיך די שטוב, דער טישטוך נעהט טבילה אין אן עמער וואסער, און דער אויוועז איז אויסגעפוצט אין א הוט מיט שטראוס־פעדערען.

באלד ביים ארייננאנג אין הויז, ביים רעכטען שוועל ליגט א בארג אנגעווארפענע שטוהלען, אלטע רעגענשירעמס, אויסגעדיענטע קארסעטס, גומענע קאלאשען, טעפ, שיסלען, טעלער, פושקעס האבער־גריץ, ריב־אייזענס, וואלגערהעלצער, אלטע וועש און פערשיעדענע שמאטעס און שארבענס, און האלב־נאקעטע, בארוועסע, שמוציגע, ניט פערקאמטע, הונגעריגע, וויינענדע, לאכענדע, שרייענדע און קוויטשענדע קינדער שפרינגען ארום איבער דעם אלעס, אזוי ווי לצים, און די קולות הערען זיך איבער אלע עטאזשען.

גוטעל איז פערנומען ערגעץ ביי א געזעזענע שכן'טע, א יונגע וויבעל. זי לערענט איהר ווי צו זיין א בעל־הבית'טע; ווי צו האלטען א הויז אין ארדנונג; ווי צופריעדענשטעלען דעם מאן און האדוועז קינדער...

און גוטעל העלפט ניט נור ארעמע, נור אפילו רייכע אויך. זי

און גיטעל איז ניט קיין „האמבאג". זי קען אלץ און וויים אלץ, און איהר הילף וואלט פיעל געפאדערט. זי איז א קיין קאטא־ווועדיגע בריה, נור אלץ פאר אנדערע, ניט פאר זיך.

איהרער א צימעס, א ראסעל־פלייש, אדער א געפילטע קישקע שמעקט איבער אלע טרעפ, אבער א פייג מאכט זי דאס ביי זיך אין הויז; א מכה זאלט אן איהר מאן אביסעל וואלמעס. מעהרסטענס מוז ער זיך אליין פארען ביי די טעפלעך, און ניט זעלטען פערגעסט ער און שיט ארויין זאלץ אין די קאפע און וואלפט ארויין די טהעע אין די לאקשען, און די ארמע קינדער נעבעך מוזען זופען פאר־אכט־טאגעדיגע טריפלעך און טראגען א חודש נאכאנאנד די זעלביגע העמדלעך, במחילה. יעדער וויים, אז גוטעל איז די גרעסטע פרעג־לערקע אין אמעריקא. וועז ביי אימיצען דארף עפעס צופרעגעלט וועלען, וועלט דאס ניט געטהאן אהן גוטלעז; זי מוז זיין דערביי: דאס דורכמישען, פערזוכען און זאגען מבינות.

עס טרעפט אמאל אז זי פרעגעלט ביי זיך אין קיך טייגלעך פאר א פרעמדע שמחה: א ברית מילה, א בר מצוה, א תנאים, א געבורטסטאג אדער א חתונה, דאן האבען שוין איהרע קליינוואדג זייער עהרליכע אויסקומענים. קינדער, פערגעסען זיי און בעטען א שטיקעל. נו, נו, קריגען זיי, אז זיי האבען צו געדענקען זייער מאמע'ס בריה'שאפט! עס פעהלט זיי קיין קלעפ און קיין קללות, און איהר מאן טאר זיך אפילו ניט ריכטען, אז מען וועט איהם איינלאדען אלס גאסט אויף דער פרעמדער הולאנקע, צו מאכען א ברכה אויף זיין ווייב'ס צופרעגלענים. אלץ, וואס איהם בלייבט איבער פון די גוטע איינגעמאכטס, איז אן אויסגעווייקטער הערינג, וואס גיטעל צוהאקט איידער זי טראגט אב איהר גוטהערציגקייט און העלפט דארט פאראיינס א סארווער טהאן.

טהוט ערגעץ אימעצען עפעס וועה, איז גוטעל אין מיטען מיט איהרע רפואות. זי איז א געוואלדיגע מומחה'טע און פערשטעהט א קרוינק; זי מישט גארציצניקעס, „שטעלט א גלאז", מאכט א

דער טענצער

א פּויג האָט טשארלי שפּרינגער, דער טענצער, געגעבען פּאר דער גאנצער וועלט: קוים קען זי ניט טאנצען, טויג זי אויף כּפּרות.

ער פּלעגט הערען ווי מען רעדט וועגען גרויסע מענשען, וועגען שטאאטס־לייט, פּאָליטיקער און דיפּלאָמאַטען, וועגען פּרעזידענט פון די פּעראייניגטע שטאאטען, און פּלעגט דערביי שמייכלען. ער האָט געוואוסט, אז טאנצען קען ער בעסער ווי דער פּרעזידענט מיט'ן קאָנגרעס און סענאט צוזאמען. ער איז געווען מעהר ווי זיכער, דאָס וועלן אמעריקא, למשל, וואָלט געפּאָדערט א מיניסטער אָדער אן אמבאסאדאר א טענצער, דאן וואָלט דאָס ניט געווען קיין אנדערער ווי ער, טשארלי שפּרינגער.

יעדערער, וואָס האָט געקענט טאנצען, האָט געקענט שפּרינגער'ען, און ווער עס האָט איהם ניט געקענט פּערזענליך, האָט דערקענט אָן זיין „גאנג", אָן זיין „טראָגען זיך", אז דאָס געהט א טענצער. יא, א טענצער פון אויבען ביז אראָב.

זיינע האָר זיינען געווען פערשארען מיט א „פּאָלקע" און זיינע פים האָבען זיך געוויקלט אין לאקירטע שיך, אָדער ווי דאָס הייסט אין ענגליש „פּעטענט לעדער שוהס", אין וועלכע ער האָט אויסגעזעהען ווי געבארען טאנצענדיג.

אין אַלגעמיין האָט דאָס געשיינט, אז ווען מען זאָל טשארלי שפּרינגער אין גאנצען צונעהמען פון זיך אַליין און נור איבערלאָזען זיין פּאָלקע מיט די לאקירקעס, וואָלטען זיי אויסגעטאנצט דעם שעהנסטען קאדריל, אויסגעדרעהט דעם פיינסטען וואלצער און אויסגעשפּרונגען די קונציגסטע האָפּקע.

וועו עס וואָלט זיך געווענדעט אָן שפּרינגער'ס דעה, וואָלט

איז גוט צו אלעמען, און וואו זי בעווייזט זיך ווערט א ליכט אין די אויגען. זי זוכט זיך ניצליך צו מאכען און זי איז טאקע ניצליך.

ביי אן ארעמע פאמיליע, למשל, לערענט זי א אידענע פערשטאפען דאס מויל אן אלטען מאטראץ, איבערניצעווען א טוניק, מאכען פון אן עלטערע ספּאדניצע א יונגען ספּענצערל פאר א מיידעל, אבווישען א קינד דאס געזעל, פלעכטען א קיטקע, פערקאמען א האר־שייטעל, אדער ערקלעהרען דעם סוזשעט פון א „נארישע וואך"־פיעסע.

אין א רייכע הויז רעקאמענדירט זי זיך אליין אריין אלץ מבינ'טע אויף דער דיענסט, אויף דער קעכין, זי קומט לויבען די בעל הבית'טע, אנקוועלען פון איהר טהעאטער־מאנטל און ווינשען, זי זאל זיך „גוט אמוזירען".

ווי איהר זהט, האט גאט בעשאפען גוטלען, זי זאל אכטונג געבען אויף זיין מלאכה און פערריכטען דארט, וואו ער האט קיין צייט ניט זיך צו מישען. הער האט אפילו געדארפט בעשאפען נאך עפעס א מין גוטעל, וואס זאל רחמנות האבען אויף גוטעל'ס מאן נעבעך און אויף איהרע עלענדע קינדער, וועו גוטעל איז ניטא.

נור פרעג קשיות ביים רבונו של עולם! דערצעהל וואס יא צו מאכען און וואס ניט צו מאכען! מן הסתם דארף אזוי זיין. מיט א סך גוטעלם וואלט דער וועלט צו גוט געווען און עס טאר איהר ניט זיין צו גוט, וויל זי וועט צופיעל זינדיגען. דערפאר האט ניו יארק איין גוטעל, אבער א רעכטע...

„האקען די סעודה ווי נאך א קרענק". דעם חתן'ס צד האָט געמיינט, אז ער בעלאנגט צו דער כלה'ס צד און דער כלה'ס צד האָט געמיינט, אז ער בעלאנגט צום חתן'ס צד. די משרתים פון האָלל אָבער האָבען איהם געקענט און געוואוסט, אז ער בעלאנגט אין ערגעץ ניט און איז נור א מחותן מיט דער וועטשערע. זיי זיינען געווען זייגע חברים און פלעגען איהם דערלאנגען א פּאָרציע, אז ער האָט געקייעט אויף ביידע באקען און פלעגט „ארונטערלאָזען" איין פלעשעל ביער נאך דער צווייטער, און וועז עם פלעגט האלטען ביים „בענשען", פלעגט שפרינגער שוין זיין נעבען די כלי־זמרים און טאנצען נאָר פון דאָם ניי.

ער האָט שטארק ליעב געהאט א לעב צו טהאָן אויף א פרעמדע חתונה, אליין אָבער איז ער שוין געווען אן עלטערער בחור און האָט געווייכט פון דער חופה ווי פון פייער. ער האָט גרויס הנאה געהאט צו טאנצען מיט פרעמדע כלה'ס, קיין אייגענע כלה אָבער האָט ער ניט געוואָלט, כאָטש הענגט איהם, און פלעגט ציטערן פאר'ן מסדר קדושין ווי פאר'ן מלאך המות.

שוין ניט איין בתולה האָט זיך פרובירט צוצושארעז צו שפרינגער'ען, זיך צוצוטוליען צו איהם מיט ליעבע ביים טאנצען, אוועק־לענען איהר קאָפּ מיט גרויע האָר ביי איהם אויפ'ן הארצען... אָבער שפרינגער פלעגט אָבטאנצען און אוועקשפרינגען און איז שוין קיין היגער ניט געווען. ביי איהם זיינען די מיידלעך נור געווען א נעגענשטאנד צום טאנצען, אָבער ניט מקדש צו זיין; ער האָט דערפון ניט געהאלטען.

וועז שפרינגער איז געווען יונג און פיפיג, פלעגען זיין פריזור און זיינע פעטענט לעדער שיך נאנץ אנדערש צויבערען, און עם פלעגען קוקען אויף זיי די יונגע מיידלעך אויך. שפעטער אָבער, וועז ער איז עלטער געוואָרען און פונקט איבער דער נעדיכטער, נעקרויזטער, שוואַרצער פאָלקע האָט אָנגעהויבען אויפצוגעהן א „וויסע לבנה", איז ער נור געווען אינטערעסאנט פאר בעיאָהרענטע

קיין אנדער אנשטאלט, אויסער טאנץ־לאקאלען, אויף דער וויסער וועלט ניט געווען. אנשטאט אוניווערזיטעטען, וואו יונגע לייט זאלען זיך רולען און ברעכען א מח מיט מאטהעמאטיק, פיזיק, אסטראנאמיע, כעמיקע און אנדערע קענטניסען, אין וועלכע עס איז קיין גרונד ניטא, וואלט ער געבויט טאנץ־אקאדעמיעס און זיך אין זיי געלאזט טראגען וויא וויכער, זיך דרעהען וויא וויגד־מיהל און דערטרינקען דעם לעבענס־ערנסט אין אן אונגארישען „שאטאש", אין א פוילישע „מאזורקע", אין א „פאלינעזש", אדער אן אמערי־קאנער „הוטשי־קוטשי"־טאנץ.

ניט בלויז אין טאנץ־אקאדעמיעס און אויף בעלער פלעגט שפרינגער זיין אן אפטער גאסט, נור אויף חתונות פלעגט ער אויך ניט פעהלען. ניט געווען אן ארט, וואו מען האט נעטאנצט אין אידישען קוואַרטאל, אז טשארלי שפרינגער מיט דער פאלקע פון אויבען און די פעטענט לעדער שיך פון אונטען זאל זיך דארט ניט דרעהען. ער איז געווען בעקאנט מיט די פערשיעדענע „האלס" פון די אידישע גאסען, מען האט איהם דארט נעקענט ווי א בייזען שילינגער. ער האט קיינמאל אין ערגעץ ניט געדארפט קיין בילעט, קיין ספעציעלע איינלאדונג און קיין בעצאהלטען „העט־טשעק". מען האט איהם אומעטום ארויינגעלאזט מיט אפענע ארעמס. אפילו אין אידישען טהעאטער פלעגט ער אריינגעהן אומזיסט.

מען פלעגט מאכען א חתונה אין א האל, וואו מען האט נור געהאט געקליבענע מענשען, וואם מען האט איינגעלאדען דורך צוגעשיקטע בילעטען, קוים אבער האט דארט די מוזיק אנגעהויבען שפיעלען, איז שפרינגער געווען דער ערשטער, וואם האט זיך געלויפט מיט זיינע פעטענט לעדער שיך איבער די דילען, און זיין פאלקע האט זיך שוין געווארפען אין די אויגען.

ניט זעלטען פלעגט ער אויף אזא ארט פערשפארען א „סאפער". איידער וואם־וועו פלעגט ער זיך מאכען ניט וויסענדיג און זיך צורוקען צום נעגריטען טיש מיט די געבעטענע גאסט צוגלייך און

„אריסטאקראטקע". שפרינגער, וואָס פלעגט נור טאנצען מיט די בעסטע טענצערקעס, האָט אָנגעהויבען מיט דער נייער שילערין צו טאנצען, און אזוי ווי ער איז געווען אַן עקספערט אין דער טאנץ־קונסט, האָט זי פון איהם אַ סך געלערנט.

אזוי האָט טשארלי שפרינגער געטאנצט מיט דער „אריסטאָ־קראטקע", און אלע יונגע לייט פלעגען איהם מקנא זיין. אמת, זי איז ניט מעהר יונג געווען, אָבער איהר אויפגעראמטקייט האָט איהר פערליהען אַ בעזאָנדערען חן.

פלוצלונג זיינען זיי בוידע נעלם געוואָרען. זיי זיינען מעהר טאנצען ניט געקומען, און מען האָט געהערט, אז שפרינגער האָט חתונה געהאט מיט דער „אריסטאקראטקע".

מילא די אריסטאָקראטקע איז אַן אריסטאָקראטקע פערבליבען, טשארלי שפרינגער אָבער איז ווי „אונטער דער וואַנד ארונטער", ער איז געוואָרען אַ פערביטענער. עס איז איהם ממש שוואר צו דערקענען. זיין פלונית'טע האָט איהם אזוי געטאמעוועט, אז ער זעהט קיין קאדריל אפילו אין חלום אויך ניט.

מען בעגעגענט איהם אפט פיהרען אַ „בייבי קעריעדזש", און זיין ווייב געהט פון דער זייט ווי אַ פריץ'טע. וואו פאלקע? וועו פאלקע? וואו פעטענט לעדער שיך? — פון דעם אלעם איז מעהר קיין זכר ניטא.

שפרינגער טראגט איצט די האָר קורץ געשארען, ארבעגענומען מיט אַ שנייד־מאשינקע, און די פריהערדיגע היטעל, וואָס פלעגט איהם זיצען אויפ'ן שפיץ קאפ, איז איצט אַ תחום שבת צו גרויס און פאלט איהם אריבער איבער די אויגען. און דיעזער אריבערפאל איז גראד ניט קיין צופאל. ער וואלט געקענט עפעס אונטערלייגען אינ־ווייניג און מאכען די היטעל קלענער, וואלט זיך אָבער צופיעל ארויס־געזעהן דער פליק.

די שיך זיינען די זעלביגע, וואָס אלע שטערבליכע טראגען, און אַ סך מאל פערגעסט ער זיי אָבצופוצען. עס ליגט איהם ניט אין

פריילינס, וואָס פלעגען איהם צייטענווייז ניט וועניג דאָקומענטשען. אָבער ער האָט זיך אויף זיי ניט אומגעקוקט. בלויז ביים „אָבקיהלען" זיך צווישען די טענץ פלעגט ער אמאל זוכען צו מאכען מיט א מיידל א קורצע בעקאנטשאפט... אין העכערע פאָליטיק פלעגט ער זיך מיט קיינע ניט אריינלאָזען...

— וואָס פאר א פרעכטיגע לבנה־נאכט!... — פלעגט איהם מאנכעס מאל געבען אָנצוהערענים א מיידל, וואָס ער פלעגט בעגלייטען שפעט ביי נאכט אהיים.

— די אָבעדראנצער יאָנג מענס אסאָסיאיישאָן האָבען מיטוואָך א באל — פלעגט ער פערשלאָגען די רייד, אום ניט צו פערקריכען אין א שידוך.

שפּרינגער פלעגט איבערהויפט קיינמאל ניט וועדען סענטימענטאל. די הערליכסטע לבנה־נאכט האָט איהם נור געווייזען, אז ער דארף קיין רעגענשירעם צו געהן אהיים, און די שהנסטע מוזיק פלעגט ניט אפעלירען צו זיין נשמה, נור צו זיינע פיס: מען שפּיעלט, דארף מען טאנצען...

איינמאל האָט ער זיך בעקענט אין א טאנץ־זאל מיט א מיידל, וואָס איז פשוט געקומען זיך לערנען טאנצען, אָבער נור טאנצען און ניט מעהר. די מיידלעך און בחורים פון טאנץ־זאל האָט זי בעטראכט בלויז פאר געצייג, וואָס מען מוז געברויכען, וועו מען וויל זיך אויסלערנען טאנצען. זי האָט קיינמאל מיט קיינע און קיינעם פון זיי קיין איבעריגע טענות און מחזקות ניט געמאכט. נאכ'ן טאנצען האָט זי זיי מעהר ניט געקענט און ניט געוואָלט קענען. אין גאָס פלעגט זי קיינעם פון איהרע מיט־טענצער ניט בעגריסען. זי איז ניט געווען זעהר שעהן, דערפאר אָבער זעהר נעט און שטאָלץ, מיט א ווירדיגעם בענעהמען.

אלס אָרעמע ארבייטער־מיידל איז זי געווען אן אויסנאהם.

דורך איהר האלטונג איז זי גיך פאָפולער געוואָרען צווישען די טענצער און טענצערקעם. זיי האָבען איהר א נאָמען געגעבען די

ער דאַרף מעהר ניט טאַנצען און געגנג. ער האָט אַ ווייב וואָס טאַנצט שוין פּאַר איהם אויך.

זי האָט אַ גרויסע משפּחה. יעדע קורצע צייט איז חתונה ביי איהרען אַ שוועסטערקינד, אַ גליעד־שוועסטערקינד, אָדער ביי אַן אַנדער קרוב, זי קריגט איינלאַדונגען, קען זי נאַטירליך אויף די דאָזיגע שמחות ניט פּעהלען. מיט אַ קליין קינד אויף די הענד קען מען דאָך אויף קיין חתונה ניט גיהן.

טהוט די אַריסטאָקראַטקע אָן די פּעטענט לעדער שיך און גיהט אַוועק טאַנצען, און שפּרינגער זיצט אין שטוב און וויעגט די בייבי...

זינען. דאָס קינד האָלט איהם אין איין „באדערען" און די „אידענע" אין איין זאָגען מוסר, אין איין לערנען צו זיין א מאן מיט אַלע מענער צוגלייך.

— פעטענט לעדער שיך ווערען צושפאָלטען און זיי פאסען אויך ניט אויף אַלע טאָג — ערקלעהרט זי איהם — זיי זיינען מעהרסטענס שעהן פאר א ליידי, אָבער ניט פאר א מאנסביל...

שפרינגער הערט דאָס נעבעך צו און האָט מורא א ווערט צו זאָגען, דען ער ווייס, אז מיט דער אריסטאָקראטקע שפיעלט מען זיך ניט...

— וועלכען זין האָט דאָס פאר א מאנספאָרשוין צו טאנצען? — רעדט זי צו איהם. — טענץ זיינען געמאכט געווארען פאר מיידלעך, ווייבלעך, אקטיאָרען, אָבער ניט פאר בעלי־בתים... טאנצט דער בוטשער, דער קויהל־מאן, דער לאונדרי־מאן אדער דער גראָסערי־מאן? — א מאן דארף זיין א מאן. ער דארף ארבייטען און העלפען האָלטען די „בייבי"....

אך און וועה איז צו טשארלי שפרינגער, ווען ער קומט חלילה פון דער ארבייט מיט א שעה שפעטער ווי ער דארף. זיין בעשערטע לייענט איהם דאן א צעטעל, אז ער האָט איהר צו גערעדט.

שרעקליכע מינוטען לעבט דורך שפרינגער, ווען ער גהט אפט־מאל פון אבענד פערביי א האל און הערט ווי די מוזיק שפיעלט זיינע אמאלינג בעקאנטע טענץ. ער איז דאן ווי א פערד פון פייער־דעפארטמענט, וואָס איז פערקויפט געווארען אויף דער עלטער צו א „פאטייטא פעדלער". דער ארעמער פערד איז דאר, נור הויט און ביינער, קוים וואָס ער קריכט, קוים וואָס ער זשיפעט, קוים וואָס ער שלעפט דעם צובראָכענעם וועגעל מיט די פאר מעסטלעך בולבעס. זאל אָבער פלוצלונג פערבייליפען א פייער־וואָגען, צינדט זיך אן אין איהם זיין אלטער אימפעט און ער פאנגט אן הויבען די אלטע, אבגעקאפטע קאפיטעס, אז דער פעדלער וועלט א צוציטערטער.

אָבער דאָס קען דעם פערהיראָטהען טענצער גאָר ניט העלפען;

צונג... ער פיהלט ווי איהר צו קנייפען, רייסען, בייסען פון איהר לעבעדיגע שטיקער, זי זאל כאטש אויף אזא אופן נעהמען רעדען, שרייען, זיך בעזערען, שילטען, אדער זיך בעטען, אפשר וועט זי דאך זאגען וואס זי האט צו איהם, וואס זי שווייגט...

ער פיהלט אפט ווי איהר צו דערלאנגען א „מעק" איבער'ן קאפ, אז זי זאל שוין אנשוויגען וועהרען אויף אייביג און ניט דערלעבען מעהר צו רעדען אין גאנצען.

„אין אמת'ען, דו פערדאמטע קליפה, דו גיהנום-ווייב" — ערגערט ער זיך טיעף אין האַרצען — „צו וועלכען שווארץ יאהר דארפסטו א לשון, אז דו ווילסט דאס ניט געברויכען? די וועלט וועט ניט אונטערגעהן, אז דו וועסט פערשפאַרען צו רעדען אויף אייביג. דער בוטשער, דער גראַסערי-מאן און „די אידענע פון יענער שטוב" וועלען דיך פערשטעהן אויפ'ן וואונק אויך... גאט דארף דיין ברכה-זאגען אויף טויזענד שאק כפרות... מ י ר, וויעדער, איז אלץ איינס, צי דו קענסט רעדען צי ניט, דו געהסט סאי ווי סאי שטענדיג ארום אן „אנגעבלאזענע", און נעהמסט מיר די געדערים שווייגענדיג... טא נא!... נא!... און וויר טאקע שטום, וואס שטום היסט, — דו פערשאלטענע ארורה!"

באלד אבער איז ער זיך מישב, און האט חרטה אויף זיין כעס.

„ווי שלאגט מען דאס א מענשען, וואס האט דיר קיינמאל קיין בעז ווארט ניט געזאגט? ווי ווערט מען דאס צוקאכט אויף א „אידענע", מיט וועלכער מען וואוינט שוין עטליכע יאהר און מען האט נאך פון איהר קיין קלאה ניט געהערט?... ווי צוהיצט מען זיך דאס געגען א רוהיג, שטיל בעשעפענים, וואס געהט זיך זיין וועגס און ריהרט ניט אן, ווי זאגט יענער, קיין פליעג אויפ'ן וואנד? מען דארף דאך זיין משוגע אדער א רוצח אזא מענשען צו טשעפען. דאס איז דאך א גאלדענע נאטור, ארונטערצושלינגען דעם גרימצארן און שווייגען, איהם טראגען אין זיך אליין, איידער איהם אויסצוגיסען אויף יענעמס קאפ און לייב און לעבען... וואס איז יענער

דער שטילער זיווג

(צרות פון א אידענע אן ארורה)

שעפסע׳ל שימקאָוויטש קען זיך ניט בעקלאָגען, אז זיין חוה נעבע האָט א גרויס מויל, ווי דאָס טרעפט ביי לייטישע ווייבער. חלילה.

זיי האָבען שוין ביידע אריינגעבאָנדזשעט א שטיק אין לעבען אריין און ער האָט נאָך פון איהר קיין הויך וואָרט ניט געהערט.

עס גיהען אָפט אַוועק טעג און וואָכען, און ער הערט פון איהר אפילו קיין ניעדעריגען קול אויך ניט... ער הערט איהר אין גאַנצען ניט; זי שווייגט, שווייגט ווי די וואַנד.

זי גיט צום טיש שווייגענדיג, זי דערלאַנגט איהם די וועש און שווייגט, זי גיהט אפילו שווייגענדיג שלאָפען...

א שטילער זיווג.

געווהנליך, אז זי שווייגט, שווייגט ער אויך. אזוי קאַיט ער נעבעך די ערד און טראַכט אין זיך, דען ער ווייס, אז קוים ווערט חוה נעבע אנשווייגען, איז עפעס ניט גלאַט די מעשה און ער גיהט ארום ווי א בעגראָבענער.

שעפסע׳ל וואָלט אָפט אריינגעוואָרפען אין פושקע צו הערען פון זיין ווייב א וואָרט, צו וויסען איין מאָל פאר אלע מאָל, וואָס זי האָט צו איהם; זי זאָל איהם זאָגען פארוואָס זי שווייגט און מאַכט איהם דעם טויט, אָבער ניכער וועט משיח קומען איידער זי זאָל ארויס מיט לשון, און דער ארעמער שימקאָוויטש איז א דער־שלאָגענער.

מאַנכעסמאָל פיהלט ער ווי איהר צו כאַפען פאַרן האַלז און איהר דערשטיקען, אפשר וועט זי אויף אזא ארט ארויס מיט

א סך מאל האָט ער איהר א נויטיגע זאך צו דערצעהלען, זיך מיט איהר מישב צו זיין וועגען א וויכטיגען ענין, אָבער מאך, טהו, אז זי איז אין כעס, זי רעדט ניט! זי געהט אום שטום ווי אן אוגערקע און עפענט ניט דעם פיסק, כאָטש ווער צוזעצט און צושפרונגען!

שעפסעל קומט אָפט צו זיין לאנדסמאן יקותיאל שוועמעל, וועלכער האָט א אידענע, אז אָבגעהיט זאל מען וועלען אין איהר „מענה לשון" אריינצופאלען! זי האָט א מויל — פעך און שוועבעל, א קאלך־אויוועג, א גיהנום. ער זיצט און הערט ווי זי לעגט די תוכחה, ווי עס שיטען זיך פון איהר „דרעשער" „מיתות משונות", „ניכפה׳ס", „פערכאפענישען", „טרויערנישען", „בויך־וועהטאָגען", „קאפ־וועהטאָגען", „שוואַרץ יאָהרען" און אַלערליי חלומות: „שוואַרצע חלומות", „וויסטע חלומות", „בעזע חלומות", „חלומות פון ד י נאכט", פון „י ע נ ע נאכט", און פון א „גאנץ געהענדיג און שטעהענדיג יאָהר", און סתם „קלאָגען" און „בראָכען" און „כאָלעריעס"... שעפסעל זיצט און הערט דאָם צו און איז זיין לאנדסמאן שרעקליך מקנא...

„אָט אזוי" — קלערט ער זיך — „אזוי הערט מען דאך עפעס ווערטער! א ווייב רעדט, רעדט זי, מען ווייס, אז מען האָט חתונה געהאט, אז מען איז א פערהייראָטהער מאן... ניט צו פערזינדיגען, עס איז דאָ וואָס צו הערען... און ווי שעהן זי איז, די מכשפה, וועז זי ווערט אין כעס!... ווי זי צינדט זיך אן פלאָם פייער... א באק־אויוועג, א טשאלענט־אויוועג... א פעטשערע, זשאר און פלאָמען... אזעלכער איז כאָטש כדאי איבערצובעטען, מיט איהר גוט צו ווערען... עס איז כדאי... אלץ כדאי... דאָ איז פאראן היץ, טעמפע־ראמענט... א פרוי, וואָס קען אזוי היים און ברענענדיג צארענען, קען היים און ברענענדיג ליעבען אויך... עס איז א נענוגטהואונג, א סאטיספאקציע, וועז אזעלכע ליעבט, וועז זי ווערט גוט... וואָס טויג א „אידענע", וואָס איז שטום און קאלט ווי אן „איסטער"?...

שולדיג וואס איך בין בעז? צו וואס זאל איך דאס ארויסברענגען פון די ליפען? צו וואס זאל איך יענעם זאגען וואס מיך ערגערט? איז ניט טויזענד מאל גלייכער, אז זי רעדט נאר ניט, אז זי שווייגט? פון רעדען, פון זאגען קענען דאך ארויסקומען די גרעסטע סקאנדאלען. ווי דער שטייגער איז, הייבט זיך דאס אן מיט'ן מויל און עס ענדיגט זיך מיט די פויסטען, ניט זעלטען מיט'ן רעוואלווער. מיט חוה נעכע'ן אבער קען דאס דערצו ניט קומען, זי איז שטיל, יא, שטיל ווי א טויב...

א שטילער זיווג.

ביי אנדערע מענשען, איבערהויפט ביי ווייבער, ארבייטען שטענדיג דער מח מיט'ן מויל צוזאמען, זיי ארבייטען בשותפות און ביידע מיט אמאל... אט וואס דער ערשטער גיט א קלער, גיט דער צווייטער א פלוידער, און ווי דער מח ארבייט ניך, ארבייט דאס מויל נאך גיכער, פונקט ווי זיי וואלטען זיך וועלען איבערייאגען איינס דאס אנדערע; אזוי ווערט דאס „געדראשען" נאכאנאנד, אין איין אטעם און דו קענסט מעסטען נארישקייט אויפ'ן זאק... ניין, ער האט ניט אזא טהייער נאטור ווי זי, ווי חוה נעכע, ער איז א מאנסביל און האט פון דעסטוועגען ליעב צו רעדען. ער קען אין זיך נאר ניט בעהאלטען, אלץ וואס איהם „באדערט" מוז ער ארויספלאצען, ארויסשרייען, אויב ער שווייגט איצט צו אביסעל, האט ער דאס איהר, חוה נעכע'ן, צו פערדאנקען.

זי שווייגט, שווייגט ער אויך...

אין דער זעלביגער מינוט אבער גיט ער אנדערש א טראכט און עס דערלאנגט איהם א קלאפ אין הארצען.

„אזא שלאנג! יא, נור א שלאנג און ניט אנדערש. א שלאנג שווייגט אויך, א שלאנג איז אויך קאלט און שטיל, און איז דאך פול מיט גיפט, מיט סס־המות... עס איז א מצוה פון אזעלכע פטור צו ווערען... צו בעטען אויף איהר דעם טויט... זי איז א מזיק, א מלאך המות, וואס ממית'ט שווייגענדיג."

העלד און זיך מאכען ניט וויסענדיג. זי שווייגט, שווייגט ער אויך... א ברירה האָט ער? — עס איז א שטילער זיווג...

דאָס ערגסטע פון די ערגסטע מיט חוה נעכען איז, וואָס שעפסעל וויים נאָך אלץ ניט ווי זיך אויסצוהיטען ער זאָל איהר ניט אַרויינברענגען אין כעס, אז זי זאָל ניט דאַרפען אנשוויגען ווערען.

אָט רעדט זי, דאכט זיך, ווי אלע מענשען. א זיווג, אז עס זאָל ניט פערשטערט ווערען, טאטע זיסער! איהרע ליפעלעך זיינען איינגעטונקט אין מאָנטשקע, איהר צינגעלע איז סיראָפ און פאטוקע און איהר אָטהעם איז אינגבער... אין מיטען־דערינען אבער קומט אויף איהר א „בענומענים": זי ווערט שטום ווי א שטעקען און קענסט פון איהר קיין וואָרט ניט אַרויסקריגען ווי פון א געשוויר...

יא, א געשוויר! — דו טאנצט דאכט זיך און דרעהסט זיך אַרום מיט די גרעסטע פאַרזיכטיגקייט, לעגסט איהם צו האָניג־טייגלעך און אלע גוטע זאכען... אבער ער ווערט ניט ווייך און עפענט זיך ניט דאן, ווען דו ווילסט, נור ווען ער אליין האָט חשק און ווערט גוט און פאַרטיג דערצו... און אויף אידישע שונאים געזאָגט וואָס פאר א טעם דאָס האָט אפילו דאן...

דער כלל, חוה נעכע איז שוין צעהן טויזענד מאָל געווען ברוגז און שעפסעל וויים נאָך אויף היינטיגען טאָג ניט די סיבה אפילו פון דעם קלענסטען רוגז'ל. וועו זי שווייגט, וועט זי דאָך דאָס געווים ניט זאָגען, און ווען זי הויבט שוין אָן רעדען, האָט ער מורא צו פרעגען, כדי זי זאָל וויעדער ניט אנשוויגען ווערען.

אזוי פערצאפעלט זי זיך און ווערט פערשטומט אלע מאָנטאג און דאָנערשטאג און ניט זעלטען דיענסטאג און מיטוואָך און אפט, ווי אויף צופוקעניש, אפילו שבת בייטאג, און ער גהט אום א צולעבערטער און קוקט אויף דער סטעליע.

זי שווייגט, שווייגט ער אויך, שווייגען זיי ביידע — א שטילער זיווג...

שעפּסעל פּיהלט דאן ווי זיך צו בייטען מיט יקותיאל'ן. יקותיאל זאל כאָטש אויף א חודש צונעהמען פון איהם, פון שעפּסלען, הייסט דאָס, נעכטן, און ער, שעפּסעל, זאל לעבטן א פּיער וואכטן מיט יקותיאל'ס קאלעקאטקע. איהם דאכט זיך, אז מיסעם שוועמעל וואלט איהם דערלאנגט גענוג „סחורה", זי וואלט איהם אנגעגרייט א „סטאק" מיט „גודס", אז ער וואלט שוין נאכדעם געקענט בעשטעהן מיט פערגניגען, דאָס חוה נעכט זאל פערשטומט ווערען אויף אייביג.

באלד נאָך דער חתונה, איידער שעפּסעל האָט נאָך גענוי געקענט זיין חוה נעכט'ס נאטור, איידער ער איז נאָך דערגאנגען דעם גרויסען סוד, אז ער מוז איהר לאָזען שווייגען וועז זי איז אין כעס, ביז זי וועט זיך לאנגזאם אליין איבערבעטען און אנהויבען צו שעפּטשען — פלעגט ער איהר זוכען איבערצובעטען, צו דערגעהן, צו דערפּאָרשען פּאָרוואָס עס האָט איהר פּלוצלונג אויסגעטריקענט דאָס ביסל „אידיש" און אבגענומען דער לשון און זי איז פון דער העלער הויט, דיר־ניט מיר־ניט, געוואָרען שטום און אנגעשטויסען ווי די „מוטער גאָטעס"... ער פלעגט איהר זוכען אונטערצוקויפען מיט עפּעס, איהר צו עפענען די צונג מיט א גוטע זאך, מיט אן איבערראשונג. שפּעטער אבער האָט ער אויסגעפונען, אז זי איז א שלאק פון זיין ליעבען נאָמען, אז מען דארף איהר איבערבעטען און איבערראשען מיט גוטע זאכען צעהן מאל א וואָך, און אז עס וועט איהם אויסמאכען א סך בילינער ער זאל איהר לאָזען זיין אין כעס און שווייגען ביז וואנען דאָס וועט איהר מיאוס ווערען און זי וועט פון זיך אליין אנהויבען ריהרען מיט די ליפּען. ער האָט זיך ארומ־געזעהן, אז איהם איז בעשערט צו האבען א שטילען זיווג און ער ווייל ניט געהן געגען דעם רבונו של עולם און מאכען דעם זיווג רעדעוו־דיג... איצט קוקט ער אויף חוה נעכט'ס שטילקייט מיט שטומער רעזיגנאציאָן, מיט יאוש. ער טראכט מעהר ניט די דאָזיגע צרה צו בעזייטיגען. ער האָט זיך בעשלאָסען זיין גורל צו טראָגען ווי א

א בעזונדער „ביבליאטהעק" פון אלטע און נייע קאנסטיטושאן־ביבלעך, און פראטאקאלען פון טוידטע לאדזשען און פעראיינען, וואו ער איז אמאל געווען סעקרעטער, כאטש ער איז זעהר שטומפיג אויף „עברי". ער זאמלט אט די אלע זאכען, ווייל ער איז פשוט פערליעבט אין לאדזשען. ער איז א געבאָרענער לאדזשען־ברודער. ער איז שוין געווען א גוטער ברודער ביי זיין מאמען אין בויך. און ער איז ניט סתם א ברודער ווי אלע ברידער פון א גאנץ יאהר, א ניין! צימעס איז אומעטום א בעזונדערער געריכט, א פארשפייז אדער א צושפייז, א שטיקל יחסן, א קאמיטע־מאן, א „אינערע וואכע", אדער א „אויסערע וואכע", אין מאנכער לאדזש אפילו א „ברודער פרעזידענט".

ער איז זעהר א פעהיגער מענש, אט דער צימעס. א מענש א טויגער, דאכט זיך, א קאלוואריער, האט געוויס אין דער היים א מין ליטוויישע אידיש, מען קען זאגען די ליטוויישע אידיש פון אלע ליטוויישע אידען אין דער אידישער ליטא. אויף די מיטינגען אבער האקט ער דייטש ווי אין קרויט: „איך באט איבער איהרען קאוועד" (כבוד), „איך מאכע איהנען א פורשלאג, אז דער ברודער איז אויסערן אָרדערונג". אדער „ברודער פרעזידענט, איהרען מאשען שטינצער איך ארונטער" א. ז. וו. צימעס האט זיך אזוי איינגעוועהנט אין די לאדזשען צו דייטש, דאס איהם דאכט זיך אפט, אז ער איז א געבוירענער א בערליינער.

צימעס איז א קאסטאמער פעדלער, אבער עס בלייבט איהם קוים צייט צו פעדלען. אזוי שטארק איז ער פערטיעפט אין די מיטינגען, אז זיין ביזנעס־ביכעל, וואו ער פיהרט די חשבונות מיט זיינע קונדען איז איינגעטונקט איבער די אויערען אין לאדזשען־סודות מיט אלערליי אלטע און נייע פאס־וועהרטער. די לאדזשען־פערדרעהענים מיט די ביזנעס איז אזוי פערפלאנטערט, אז ער קען זיי אפטמאל קוים פאנאנדערפלאנטערען און זיין מסחר ליידט דערפון ניט וועניג.

דער לאָדזשען־ברודער

מאַקס צימעס איז אַ לײדענשאפטלעכער לאָדזשען־ברודער און ווײל ער איז אַ „ברודער" פון אַלע לאָדזשען, איז ער אַ ברודער פון גאַנץ גרויס ניו יאָרק, דען ווער בעלאַנגט דאָס ניט אין אַמעריקאַ צו אַ לאָדזש?

עס איז ניטאָ אַ מאַן, וואָס צימעס זאָל איהם אָנטרעפען און ניט וויסען וווּ צו געבען דעם געהיימען „שלום עליכם" פון יענעמס לאָדזש, חברה אָדער סאָסייעטי. זיין האַנד איז איינגעמושטירט אין די פערשיידענע הענד־געבענים, פינגער־גראַבלענים און פינגער־פלעכטענים, פערבאָרגענע און פערשוואָרענע לאָדזשען־צייכענס, און ער האָט קיין מאָל ניט קיין טעות אין אַ „שלום עליכם" אָדער אַ „פאַס־וואָרט".

אויף אזא אופן איז ער אין־ערגעץ ניט קיין פרעמדער און איז אומעטום אין דער היים. ער גיט נור אַ קוק אויף דער לאָדזשען־שפילקע אָדער לאָדזשען־קנעפּל ביי יענעם אין קליאַפּע, טהוט ער איהם שוין אַ שעפּטשע אין אויער דעם „פאַסוואָרט" און מען ווייזט שוין איינער דעם אַנדערען אַ גהיימען פייג, אַ פערדרעהטען פינגער, די נאָז, די אויערען אָדער די פאַטילניצע — די בעשטימטע סמנים פון דער לאָדזש. צימעס איז שוין אַ „ברודער" און האָט שוין וועגען וואָס צו רעדען.

ביי מאַקס צימעס אין הויז איז אַ מין מוזעאום פון פער־שיידענע קאָליר־טע לײענטעם, היטלען, קאַקאַרדעס, מיצקעס, שווערדלעך, שפילקעס, קנעפּלעך מיט אַלערלײ צייכענס און בוכ־שטאַבען פון די פערשיידענארטיגסטע לאָדזשען, אָרדענס און סאָסייעטיס. דאָרט געפינען זיך בענעפיט־טיקעטס, הענד־בילס און

גיט איהר גאָר פּלוצלונג א פּרעג, צו וועלכער לאָדזש איהר מאַן בעלאָנגט... דאָס ווייבעל דערהערט דאָס וואָרט „לאָדזש" צינדט זי זיך אָן ווי א שוועבעלע און ווערט ווילד ווי א טיגער, ווייל איהר מאַן דערצעהלט איהר אלץ, אז ער זיצט דאָרט אָב גאנצע נעכט און קומט אהיים א צודולטער ווען זי שטעהט שוין אויף פון בעט... זי ווערט פּלאָס־פּייער אויף איהר מאַן׳ס לאָדזש און פאָנגט אָן שילטען אלע לאָדזשען פון דער וועלט און אלע מענער, וואָס זיינען ביינאכט אין דער היים ניטא. זי איז זיך גלייך מישב, אז אייגענט־ליך דאַרף זי גאָר קיין ברייטע בעט ניט האָבען... צו וואָס? צו ווען? פאַר וועמען? און צימעס געהט אַוועק ווי אָן אָבגעשמיסענער.

זעהר אָפט איז ער אזוי פערטראַכט אין דעם נייעם פּזמון פון א נייע לאָדזש, אז רעדענדיג וועגען ביזנעס פאָנגט ער אָן צו מישען ווערטער און זאכען וואָס דער קאָסטאָמער פאָנגט ניט אָן פערשטעהן און קוקט איהם אָן ווי א נעכטיגען.

אינטערעסאַנט איז צו זעהן ביי א לאָדזשען־פּאַראַד ווי צימעס רייט אויף א פערד מיט א לינטע און א שווערדעל, ווי ער זיצט און ציטערט די„ בהמה" זאָל איהם ניט אַראָבווארפען. אין קאָלוואריע פּלענט ער אלס איינגעל אויף רייטען, אָבער ניט אויף א פערד. די איינציגע קאָוואלערי, וואָס ער האָט געוואוסט איז געווען דער קהל׳שער באָק, וועלכען ער פלענט האלטען פאר די הערנער און רייטען איבער׳ן מארק. קיין ציעג אין קאָלוואריע איז ניט געווען זיכער אז צימעס וועט זיך אויף איהר ניט אַרויפכאָפען רייטען. אין אמעריקא אָבער האָט ער זיך אויסגעלערנט רייטען אויף פערד און מערקווירדיג — ער רייט...

וועז זיין ווייב איז ניטא אין שטוב מאכט ער פראָבע אויף א נייע „אינישיאיישען", א נייעם „אריינגאנג" אין א נייע לאָדזש. ער טהוט זיך אוים באַרוועס אָדער ער בלייבט אין די סקאַרפּעטקעס און שפּרינגט איבער די בענקלעך, איבער׳ן טיש, איבער׳ן בעזים,

עס איז כמעט ניטאָ איין טאָג אין יאָהר, וואָס צימעס זאָל ניט האָבען א מיטינג, א שטיקעל לאָדזשען־שמחה, א „מארטש", א בענעפיט־פֿארשטעלונג, א קאָנצערט פֿאר איינע פון זיינע לאָדזשען. ער איז נאָך אבער אלץ ניט פֿארטיג. ער האלט זיך נאָך שטענדיג אין איין פֿאָרשלאָגען אין שפֿאָגעל־נייע חברות און פֿעראיינען; אין אויג'חוז'ן די אַריינגאַנגס־צערעמאָניע, און מאַנכע פון די דאָזיגע צערעמאָניעס זיינען גאָר ניט גרינג. מען דארף זיין א מוטהיגער יונג זיי דורכצומאכען. מען דארף זיך אַרומכאפֿען מיט מתים און וויל־קאָלאָקעס; שפֿרינגען איבער היל־צערנע בעק; זיך אַנטהאָן אין תכריכים און זיך קנייפֿען מיט דער רעכטער האנד פון פֿארעגט און מיט דער לינקער האנד פון הינטען... אָדער פערקעהרט. דאָ דארף מען זיך אריינשטעקען אַנגעצונדענע חנוכה־ליכטלעך אין נאָז און דארט דארף מען זיך אַריינלעגען אין א טרונע און אַרויסשטעקען דעם מלאָך־המות א צונג; דאָ מוז מען זיך איבערקוליען דריי מאָל איבער'ן קאָפּ און דארט מוז מען קריכען אויף אלץ פיער און לאָכען; דאָ מוז מען זיך אריינלעגען מזוזות אין די אויערען און ציהען פֿאר די כאָליאַוועס און דארט דארף מען טראָגען א מילכיגען מעסער אין די כאָליאַוועס, זיך ציהען פֿאר די אויערען, פֿאטשען אין די הענד און זאָגען „יקום פורקן". און יעדע זאָך האָט זיך איהרע פֿער־באָרגענע סודות, איהר בעהאלטענע מיינונג, וואָס א פרעמדער טאָר חלילה ניט וויסען...

דער כלל, צימעס האָט גענוג ארבייט און עס איז איהם ניט צו פֿערדענקען, וואָס ער מוז פערנאכלעסיגען זיינע ביזנעס און זיין אייגענע היים.

וען ער קומט אין א הויז טהאָן געשעפֿט, פֿרובט ער דארט פריהער פֿאר אלץ פערקויפֿען בענעפיט־טיקעטס פֿאר א לאָדזש. נאטירליך, טהוט ער זיך דערמיט קיין טובה ניט.

א ווייבל האלט אין בעשטעלען ביי איהם א דאָפּעלט־ברעסטיגע מעשענע בעט מיט א גוטען ספרינג־מאטראץ, און ער

וויל ניט, ער זאל שטארבען, זי וויל נור, איהר זאל ניט אומעטיג זיין... זי וויל ניט, קען ניט פערבראנגען שטענדיג מיט איהר איינענעם שאטען, יעדער טריט דורכ'ן האלל און יעדער קלאפ מיט'ן טהיר זאל איהר איבערשרעקען! סעם איז אויך א לאדזשען-ברודער... ער בעלאנגט צו דערזעלביגער לאדזש וואם איהר צימעם, ער איז נאך א בחור אויך... וואלט ער דאך געווים געקענט געפינען וואו צו פערברענגען, פון דעסטוועגען איז צייט ער איז ביי זיי א באדרער, בלייבט ער שטענדיג דורך די אבענדען אין דער היים... וועז ניט סעם, וואלט זי אפשר משוגע געווארען... ער זיצט טאקע ביי זיך אין צימער, אבער זי וויים, אז ער איז דא, אימיצער איז דא אין הויז און די מורא איז ניט אזוי גרויס... אמאל זינגט ער א ליעדעל פון אידישען טהעאטער, אמאל פייפט ער אוים אזא שעהנעם נגון און אמאל שפיעלט ער אויפ'ן הארמאניקע, און זי זיצט אליין פערטראכט און הערט זיך איין... אך, ווי שעהן ער שפיעלט! מיט אזא געפיהל... נאט צו דאנקען וואם סעם וואהנט ביי זיי. מען דארף זעהן ער זאל קיינמאל, קיינמאל ניט ארוים„מופען"... ער זאל דא בלייבען, ער איז א ליעבליכער מענש, יעהר א ליעבליכער און אן ארענטליכער... שוין אביסעל צו אריענטליך...

אט די דאזיגע נעדאנקען האבען זיך ביי מיסעם צימעם אלץ מעהר און מעהר פערשארפט און זי האט געשלאסען מיט סעם'ען נעהענטערע בעקענטשאפט. עם איז איהר שוין מעהר לאנגוויילig ניט געווען. עם האט איהר מעהר א האאר ניט געארט וואם איהרער זוימט זיך. זי האט געבעטען, ער זאל איהר מאן אריינשיקען א דעה צו בעלאנגען צו נאך א טוץ לאדזשען. ער האט איהר מעהר ניט געפעהלט, זי האט איהם ניט געדארפט: איין לאדזשען-ברודער איז אוועק און א צוויייטער לאדזשען-ברודער איז נעבליבען אין דער היים.

דאם איז שפעטער געווען דער איינציגער מיטל, דורך וועלבען צימעם האט זיך אויסגעניכטערט פון זיין לאדזשען-שכרות. ער

רעדט אלײן צו זיך, קרימט זיך נעגען שפּיגעל, גרייזעלט די פּינגער און חזר'ט די נייע פּאס־וואָרטער. וואָן דאָס ווייב קומט האָסטיג אַן אוּן דערזעהט, וואָרט זי אַ צוצאָפּעלטע. צייטענווייז וואָרט זי שטאַרק פּעראינטערעסירט אין איהר מאַן'ס שפּרינגענים, זאָגענים אוּן פּרעפּעלענים. זי האָט איהם שוין פּיעלע מאָל פּרובירט פּרעגען וואָס דאָס בעדייט, אָבער ער האָט איהר ערקלערט, אז ער איז פּערשוואָרען קיין זאָך ניט אויסצוזאָגען אוּן ער וועט די שבועה ניט ברעכען. זי וויים איצט, אז איהר פּרעגענים וועט ניט העלפּען, זיצט זי נור אוּן קוועטשט מיט די פּלייצעס. זי וויים, אז דאָס מוז זיין זעהר וויכטיג, זעהר טיעפּע, געהיימניספּולע זאכען. אבער זי קען זיי אין לעבען ניט וויסען...

זי האָט אָבער ביסלעכווייז אָנגעהויבען צו לײדען פּון איהר מאַן'ס לאַדזשערי. זי פּלעגט זיצען גאַנצע אבענדען, גאַנצע נעכט אַליין אין הויז אוּן ער פּלעגט זיך דולען מיט זיינע „בריידער". זי איז געווען א שרעקעדיגע פּרוי, פּלעגט זי זיך קוועלען, לאַנגווייליגען אוּן מורא האָבען. דער מינדעסטער געוויש פּלעגט איהר מאכען ציטערען, אוּן א שטיל'ע שנאה האָט זיך אויסגעשפּונען ביי איהר אין האַרצען. א שנאה, ניט אזוי צו די לאַדזשען ווי צו איהר מאַן, וואָס איז קיינמאָל אין דערהיים ניטא אוּן קימערט זיך ניט וועגען איהר.

„וועז אַלע מענער זאָלען זיין ווי ער" —פּלעגט זי טראכטען— „וואָלט דאָך גאָר קיין פּאַמיליען־לעבען ניט געווען... בערעבענט נור צו וויפּיעל לאַדזשען ער בעלאַנגט!... אין יעדער לאַדזש איז ער פּערזיכערט אין א פּאָר הונדערט דאָלאַר... זי האָט פּון איהם סאי ווי כאי קיין שום פּערגניגען ניט... וואָס קומט איהר ארוים וואָס ער לעבט?... זי וואָלט נעקענט זיין א גביר'טע אוּן קריעגען א מאַן, וואָס זאָל איהר לעבען... אמת, ער לעבט איהר אויך, קען מען דאָס אָבער רופען לעבע? לאָזען א יונגע פּרוי זיצען אבענדען אַליין אין הויז! ניין, זי ווינשט איהם חם ושלום ניט דעם טוידט... זי

פערלאָרן דעם זכרון

דאָקטוירים זאָגען, אז פערלירן דעם זכרון איז א קראַנקהייט. זיי האָבען אפילו דערצו א בעזונדערען נאָמען, „אפאזיא", דאָכט זיך, רופען זיי דאָס. דאָך האָט חאָנטשיק א לענגערע צייט געהאט פערלאָרן דעם זכרון און הלואי אויף אלע חלאים געזאָגט.

ער פלעגט זיך יעדען חודש אָבווענען און יעדעם מאָל פלעגט איהם צוקומען א שטיק גוף. זיין קאָרק איז געווען רויט ווי א בוריק און עס איז איהם געוואקסען א דאָפעלטע מאָרדע. ער איז געווען א „ריעל־עסטייטניק" און פון יעדער צוגעקומענער פראָפערטי פלעגען איהם וואקסען די בייטעל און דאָס בייכעל, נור קיין זכרון האָט ער ניט געהאט פון דאָנען אהין.

ער פלעגט געדענקען יעדע קלייניגקייט אין זיינע געשעפטען, ער פלעגט קיינמאָל ניט פערגעסען ארונטערצודריקען עטליכע דאָלאר וואו עס האָט זיך נור גלאָזט, ער האָט אָבער ניט דערקענט קיין מענשען... דאָכט זיך אייגענע, משפחה, גוטע פריינד, לאָנדסלייט, — ער פלעגט זיי אָבער בשום אופן ניט געדענקען און קוים, קוים מיט צרות דערקענט דעם טאטען מיט דער מאמען. מאָנכעם מאָל פלעגט ער זיי אויך פערגעסען...

וואָס העכער ריעל־עסטייט איז געשטיגען, אלץ ניעדריגער פלעגט איהם פאלען זיין געדעכטנים. ביי יעדען נייעם מסחור, וואָס ער פלעגט מאכען, פלעגט ער פערגעסען אן אלטען פריינד. ער פלעגט בעגעגענען זיין בעסטען גוטען ברודער פון אמאָל און איהם קיינמאָל ניט פרעגען „וואָס מאכסטו", און ניט ענטפערען אויף קיין בעגריסונג. ער פלעגט איהם פשוט ניט געדענקען — ניט

TORONTO

האָט זיך ארומגעזעהען, אז עס איז גלייכער צו זיין פון אָבענד אין דער היים און פערברענגען מיט'ן ווייב. ער האָט דאן געוואָרפען אן אום־חן אויף די לאָדזשען, אז ער האָט ניט געקענט הערען זייער נאָמען און איז געוואָרען אויס גוטער ברודער אפילו מיט דעם לאָדזשען־ברודער, וואָס האָט געהאַלטען פריוואַט־מיטינגען ביי איהם אין הויז.

— פֿאַרשיווער פּישׂ־פֿערלעך! — פּלעגט זיין ווייב שרייען פֿונקט ווי אמאל ביי די פּיש — אין מאַרק בין איך דיר גוט געווען, געהאַלפֿען שטופּען דעם וועגל, געזעסען מיט אייער, מיט אלטוואַרג, מיט געקאַכטע ארבעס, געוואַשען פּרעמדע וועש; געסקראַבעט פלאַארס, „געפּינישד" מייטקעס און דיר אַוועקגעגעבען דעם גראַשען. איצט טויג איך דיר ניט.

— איך געדענק ניט וואָס אמאל איז געווען, — פלעגט ער זאָגען, האלטענדיג זיין ציגאר צווישען די צייהן — דו ביזט א סעדעכע, איך קען זיך מיט דיר אין ערגעץ ניט ווייזען. עס גלויבט זיך מיר גאָר ניט איך זאל האבען מיט דיר חתונה געהאַט. איך געדענק ניט...

— דו האָסט פערלאָרען דעם זכרון, הא? א בראַך צו דיר! חאַנטשיק א יחסן געוואָרען, און האשע טויג שוין ניט! ווייסט גאָר ניט אויב דו האָסט חתונה געהאַט מיט מיר, א בעוער, פינסטע־רער, ווייסטער רחמנות אויף דיין קאָפּ! חאַנקע לאָבוז, האָסט פערגעסען, אז איך האָב דיר געקויפט א פּאָאר הויזען צו דער חתונה. א קלאָג צו דיר, „חאלע־סטייטניק"...

צייטען־ווייז איז איינפאַך געווען אויף חאַנטשיק'ען א ביטערער צער. מענשען פלעגען איהם דערגעהן די יאָהרען: „געדענקסטו דאָס?" „געדענקסטו יענעם?" „דאָס איז געווען דאָ און דאָ; דאָרטען און דאָרטען," פונקט ווי א ריעל־עסטייט־מאן קען געדענקען יעדע קליניגקייט. מענשען פערגעסען, אז גאָט גיט ניט איינעם אלע גוטע זאכען מיט אמאל. גיט ער איינעם ריעל־עסטייט, נעהמט ער איהם צו דעם זכרון...

אויפגערעגט פלעגט אונזער העלד וועדען ווען זיינע אלטע בעקאַנטע און קרובים פלעגען איהם רופען ביי זיין היימישען נאָמען „חאַנע" אדער „חאַנטשיק". ער האָט שוין לאַנג פערגעסען, אז ער האָט אזוי גהייסען, און סתם די חוצפּה דערפון, צו רופען איינעם חאַנטשיק אין דער צייט וועז ער האָט אזא חנ'עוודיגען נאָמען ווי

געשטראפט זאל מען ווערען! א מענש פערלירט דעם זכרון, „אפאזיא", א קליניגקייט א קראנקהייט, אבגעהיט זאל מען ווערען!...

— העלא, חאנטשיק! וואס מאכסטו? געדענקסט דו האסט אמאל געבאדגט ביי מי ר א „קוואדער"? פלעגט מען איהם צייטענ־ וויז פרובען דערמאהנען, אבער חאנטשיק פלעגט ענטפערען אויף ענגליש:

— „אי דאנרעמעמבער", אי דאנאו". ער געדענקט נעבעך ניט, פערלאָרען דעם זכרון. א געזונדער מענש און דאך א חולה...

ער האט אפילו פערגעסען זיין קאזין, וועלכער האט איהם אין די „אלטע גוטע צייטען" א גרויסע טובה געטהאן. דער קאזין איז אמאל אין א פרייטאג נאכמיטאג אנגעקומען אין העסטער סטריט, וועו א פאליסמאן האט חאנטשיק'ען ארעסטירט פאר שטעהן צו לאנג אויף איין ארט מיט א שטופ־וועגעלע „פרישע פיש". דער קאזין האט דאן ארויסגעלויפט דעם פאליסמאן א „שטעבעניש" און אויסגעלעזט חאנטשיק'ען פון גוי'שע הענד. די פיש אבער האט ער ניט געקענט ראטעווען. א גוי, א רשע, האט ער מורא געהאט, אז זיי קענען העלפען אידען זינגען זמירות... און האט זיי אויסגעקערט אין גאס און בענאסען מיט קעראסין. דאכט זיך א מעשה, וואס האט פאסירט ערשט מיט א דריי, פיער יאהר צוריק, אבער חאנטשיק האט דאס בשום אופן ניט געקענט געדענקען, און וועו זיין קאזין האט דאס איהם אמאל, פערלאנגענדיג פון איהם א שטיקעל גמילת חסד, פרובירט דערמאהנען, האט ער איהם אנגעקוקט מיט גלעזערנע אויגען, ווי זיינע אמאליגע פרישע קארפען פלעגען אנקוקען ערב שבת די ארעמע ווייבער און כשר'ע רעסטאראטערס...

זעהר אפט פלעגט דאס האלטען דערביי, אז חאנטשיק האט זיך ניט געקענט דערמאהנען וועו ער האט חתונה געהאט, אויב ער האט איבערהויפט גאר חתונה געהאט און זיין ווייב איז טאקע זיין ווייב. עס פלעגט קומען צו די גרעסטע מחלוקות.

איהם חאָנטשיק און זיין טאטען למך? אין אמעריקא אָבער בייט דאָך יעדער איבער זיין נאָמען. אז גאָלדענלאָקש פּאסט אויף ריעל־עסטייט רעקאָרדס, מעג עס פּאסען פּאר דער שוהל אויך.... אָט, אָט פּלעגט ער שוין וועלען צוגעהן צום מגיד, אָדער איהם צורופען צו זיך און פּרעגען... אָבער אין מיטען־דערינען פּלעגט ער זיך מישב זיין, טאָמער לוינט דאָס ניט. אָבער די פּראָגע פּלעגט איהם שטענדיג עגבערען.

איין מאָל האָט ער געמאכט א גרויסען „דיעל", א געשעפט פון געשעפטענלאָנד: ער האָט אויסגעביטען „לאטס" אויף א טענע־מענט־הויז, אין וועלכע ער האָט אריינגעמאכט א מרחץ מיט א מקוה, און דער חשבון האָט געוויזען א גרויסען פּראָפּיט. חאָנטשיק גאָלדענלאָקש איז געוואָרען אזוי שטאָלץ ביי זיך, אז ער האָט זיך בעשלאָסען דורכצופיהרען זיין פּלאָן און פּרעגען דעם מגיד מכח די עליה־ביזנעס, און, שטעהענדיג איינמאָל אין שוהל אין מזרח־וואנד האָט ער זיך געווענדעט צום מגיד:

— רבי, — האָט ער א וואונק געטהאָן — זייט־זשע מוחל.

דער רבי'ל איז צוגעלאָפּען מיט אונטערטהעניגקייט. חאָנטשיק האָט אָבער פּלוצלונג חרטה געהאט. סטייטש, ווי פּרעגט מען דאָס אזא קשיא? ניין, ער וועט ניט פּרעגען.

— זייט מוחל, רבי, וואָס איך האָב אייך געבאדערט, — האָט חאָנטשיק געזאָגט — אפשר האָט איהר א שמעק טאבאק?

— מיט פּערגעניגען... — האָט דער רבי'ל געענטפּערט און געעפענט בריים די טאבאקערקע. חאָנטשיק האָט אריינגעשטעקט די גראָבע פינגער, האָט גענומען א פישערשען שמעק טאבאק, האָט א געזונדען שמעק געטהאָן און אריינגענאָסען דעם מגיד גלייך אין פּנים אריין.

— האָט קיין פּראיבע! ניט, רבי, — האָט חאָנטשיק געשטא־מעלט — עקסקיוז מי, איך האָב אייך געוואָלט פּרעגען א שאלה, אָבער אין מיטען־דערינען האָב איך פּערלאָרען דעם זכרון....

גאָלדענלאָקש! ער פלעגט דערפאר אויף חאָנטשיק גאָר ניט ענט־פערען, ער פלעגט ניט געדענקען, אז דאָס איז ער, און וואָס איז די עולה? א מענש מעג פערליערען דעם זכרון.

אין שוהל, וואו חאָנטשיק איז געווען פרעזידענט, פלעגט מען אִיהם אויסרופען „יעמוד ר' אלחנן אלימלך תנחום בר' פלטיאל למך גרשון שלישי". די פיינע עליה פלעגט איהם שטארק הנאה טהאָן. אָבער דער צעטל „גרינע" נעמען פלעגט איהם שלאָגען צום הארצען. „אלץ חאָנע חאָנטשיק" — פלעגט ער טראָכטען — „איך קען דערפון ניט פטור ווערען. אך, ווען מען וואָלט דאָס געמעגט אויפרופען מיט'ן אמעריקאנישען נאָמען און פאמיליע־נאָמען, מיט די ביזנעס מיט אלעמען! ווען מען וואָלט דאָס דערלאָנגט א רוף אויף:

„יעמוד מורנו ר' הענרי גאָלדענלאָקש ריעל עסטייט ברוקער, פייף פראָפערטיס אין די בראָנקס, טו טענעמענטס אין הארלעם, וואָן טענעמענט מיט טו בייסמענט סטאָרס אין פיטט סטריט, טרי לאטס אין בראָנזוויל און פאָר בילדינגס אויף „ליסט" אין פיפקין (פיטקין) עוועניו, פרעזידענט פון קראָצמיך לאָדזש, טראָסטי פון חברה גומל בעגשען, האָנאָראָרי ברודער פון פאָטאָקעוועך בענעוואָלענט סאָסייעטי, טרעזשורער פון טים טאָמער אגודה, טרעזשורער פון באָראָבענעוועך טשאריטי אינסטיטושאן, טרעזשורער פון די צינגעלער יאָנג לייידיעס מלבוש ערומים קלאָב און פרעזידענט פון די גאָרניטער ק"ק אנש צמח צדקה צדיקים — שלישי!"

אך, ווי שעהן דאָס וואָלט געווען! אבער טאָקע שעהן פאר גאָט און פאר לייט... פיעל מאָל פלעגט ער זיך קלייבען פרעגען דעם מגיד פון דער חברה פארוואָס מען זאָל אין אמעריקא ניט אויפרופען צום ספר מיט דעם ענגלישען נאָמען און פאמיליען־נאָמען? א נאָמען, וואָס איז גוט ענוג אויף א „דיד" אדער א מאָרטגוידזש, דארף זיין גוט ענוג פאר אן עליה אויך... אין אמת'ען, וואָס איז עס זיין שולד, וואָס די פינסטערע „יוראָפ" האָט איהם אָנגעהאָנגען א שאָק משונה'דינע נעמען? ווער איז שולדיג וואָס מען רופט

געשעפטען — ווי מיינסטו, איך... וואָלט נאָך געקענט... זיין א פישער?...

חאשע האָט זיך דערשראָקען. זי האָט געמיינט אז איהרען איז עפעס צוגעקומען. נור איידער זי האָט נאָך געהאט צייט צו ענטפערען, האָט ער איהר וויעדער א פרעג געטהאָן:

— האָסט אפשר די לעצטע צייט געטראָפען אונזער אמאָליגען שכן בערי? לאפעטאָטניק, וואָס האָט פאר אונז אמאָל צונויפגעמאכט צעהן־דאָלאר אויף דירה־געלד, ער איז געווען זעהר אן אָרענטליכער מענש... איך וועל איהם קיינמאָל ניט פערגעסען...

חאשע האָט געמיינט אז איהר מאן איז קראנק, אָבער ער איז נאָר געזונד געווארען: ער האָט געוואונען דעם זכרון...

— עס טרעפט... — האָט דער מניר געזאָגט מיט א שמייכעל.

דאָס איז אָבער געווען דאָס לעצטע מאָל ווּאָס מיסטער גאָלדענ־לאָקש האָט פערלאָרען דעם זכרון. עס האָט פאָסירט עפעס אַזוינס, ווּאָס האָט איהם אין גאַנצען אויסגעהיילט פון זיין קראַנקהייט און ער האָט וויעדער אָנגעהויבען צו גערעדט ווי אין די אמאָליגע יאָהרען.

די מעשה דערפון איז אַזוי געווען:

געהענדיג פון שוהל הערט ער ווי די צייטונגס־פערקויפער שרייען „עקסטרא! עקסטרא! צוויי באנקען געבראָכען!" חאָנטשיק האָט זיך גלייך דערוואוסט, אז דאָס זיינען די באנקען ווּאָס האָבען איהם געזאָלט בעניין די אויסגעלאָפענע מאָרט־גיידזשעס אויף מאנכע פון זיינע הייזער. איידער ער איז געקומען אהיים האָט ער זיך דערוואוסט, אז עס איז געווּאָרען א גרויסער געלד־פאניק, מען קריגט ניט קיין סענט אין ערגעץ, און ריעל־עסטייט־לייט, ווּאָס דרעהען זיך מיט פרעמד געלד, אזוי ווי חאָנטשיק, ווערגען זיך מיט זייערע פראָפערטיס, ניט זיי קענען זיי אָרונטערשלינגען און ניט אַרויסשפייען. עס איז געווּאָרען א ביטערער קריזיס, און מיסטער גאָלדענלאָקש האָט זיך ביסלעכווייז אָנגעהויבען דערמאָהנען זאכען, ווּאָס ער האָט שוין לאַנג פערגעסען. מיט יעדער פראָפערטי, ווּאָס ער האָט געהאַלטען אין פערליערען האָט ער זיך אלץ מעהר דערמאָהנט. ער האָט אָנגעהויבען צו דער־קענען מענשען. דער שווארץ־יאָהר וויים, קיינער זאָגט איהם ניט קיין „גוט מאָרגען". אלטע בעקאַנטע, לאַנדסלייט, ער געדענקט זיי אזוי גוט, מיט מאנכע איז ער אין חדר געגאַנגען... זיי מיינען, אז ער האַלט זיך גרויס, אז ער וועט זיי ניט ענטפערען: שוטים! ער האָט זיך קיינמאָל ניט גרויס געהאַלטען, א פערנומענער מענש, האָט קיין צייט ניט געהאט, ס'איז איהם אין זינען ניט געלעגען...

— הער, חאשעל, — האָט ער זיך איינמאָל אָבגערופען צו זיין אידענע, וועלכע האָט ניט פיעל געוואוסט פון זיינע פינסטערע

פעסטונגען, אנגעפיקעוועט מיט פערשיערענע מילימעטער, און זיינע טענענטס פלעגט ער בעטראכטען ווי זיינע אונטערטאנען, וואס מוזען איהם צאהלען קאנטריבוציע, זאנסט קען ער זיך אברעכענען מיט זיי.

ער גיט א בעפעהל, און זיי לויפען אין גאס! א קליניגקייט אזא כח! א קיסר, נור א קיסר קען טהאן אזא זאך...

איצט גיבט איך סמאטרעווען מיין חיל... — פלעגט קרעפך זאגען בלומרשט אין א געלעכטער באלד דעם „ערשטען" אין דער פריה, האלטענדיג דעם ביכעל מיט די „רענט רעסיטס" אין קעשענע, א ציליגדער־הוט אויפ'ן קאפ און א בעגוליטען שטעקען אין האנד.

זיין פנים פלעגט דאן זיין לויטער שמייכעל, און מיט א שטאלצען טריט, ווי א זשאנדארמסקער פאלקאוניק, אדער א גענעראל א קאזאק, פלעגט ער זיך אוועקלאזען צו די „קאזארמעס".

צייטען בייטען זיך אבער: קעניגע ווערען ארבעגעזעצט פון זייערע טהראנען; מלוכות ווערען „ניט דאס"; פאלקאוניקעס און אפילו גענעראלען, ניט דא געדאכט, פאלען ארונטער פון די פערד און לינקען זיך אוים א פוס, אדער זיי פערטרייסלען זיך אן אויג מיט א באמבע.

און בערע קרעפך איז נעבעך אויך ניט מעהר „אויפ'ן פערד", ער גיהט עפעס ווי אן אויסגעלונקענער, די אויגען זיינען איהם אויך אזוי ווי פערטרייסלט, ער וויים אליין ניט פון וואס, פונקט ווי אימיצער וואלט איהם אן עין־הרע געגעבען...

יא, צייטען בייטען זיך. ער איז אמאל געווען אלל־ראיט, אבער טאקע גאר אלל־ראיט. ער האט זיך ארויפגעדראפעט אויפ'ן רעכטען שפיץ פון אלל־ראיט. דער מיאוסער קראך אבער אין די ריעל־עסטייט ביזנעס אין דעם לעצטען פאסקודנעם גלל־קריזים האט איהם אזוי ווי איבערגעקהרט אויף דער לינקער זייט. ער האט מעהר קיין פנים ניט.

די וואס האבען גיהאט נעגוג שכל און קוראזש צו פערקויפען

קאָלעקטען רענט

די געוואוינהייט, זאָגט מען, איז די צווייטע נאטור, און ווי עס שיינט איז דאָס טאקע אמת אויך. אָט האָט זיך באַרעגט קרעפּך איינגעוואוינט צו קאָלעקטען רענט, קען ער פּשוט אָהן דעם ניט לעבען.

ביי קרעפּך'ן איז איינס פון די צוויי: אָדער קאָלעקטען רענט, אָדער חלילה שטאַרבען, און ער וואָלט, שונאי ישראל, בעסער געשטאַרבען, אַיידער איבערהיפּען אַן „ערשטען" און ניט געהן קאָלעקטען.

— איהר ווייסט ניט דעם מאכל פון נעהמען דירה־גאלד, — ערקלערט ער אָפט זיין הויז־געזינד — מיר קומט צו דערפון א שטיק געזונד. די שעה זאָל ניט זיין! מיר דאכט, וועט איך זאָל דאַרפען וועלען אוים לענדלאָרד, וואָלט איך זיך אפשר א מעשה אָנגעטאָן.

קרעפּך איז אמאָל געווען איינער פון די גרויסע אויפגעקומענע ריעל־עסטייטלייט. ער איז שוין געווען, ווי די ווייבער זאָגען, „איין מאָל א ריעל־עסטייטמאן", אָדער, ווי דער ענגלישמען זאָגט, „א ריעל־עסטייטמען און א האלב. ער האָט אמאָל אויסגערעכענט, אז ווען אַלע זיינע „טענעמס", שכנים היסט דאָס, מיט זייערע קינדער און קינדס־קינדער זאָלען בעלאַנגען צו איהם, וואָלט ער אפשר געהאַט אַן ארמעע ווי דער רומענישער קעניג, און וואָלט אפילו ניט מורא געהאַט צו געהן אויף א מלחמה מיט פרייסען.

מאַנכעם מאָל פלעגט ער זיך טאקע בעטראַכטען פאר א שטיקעל קיסר, זיינע פראָפּערטיס האָבען איהם געשיינט ווי קאַזארמעס, ווי

פון א קאר אדער א „סטיישאן". די בעפעלקערונג איז דאָרט „אויס־
געפראָרען" ווי אויפ'ן „ים הקרח", און עס פערבלאָנדזשען נור
אזעלכע קאָסטאָמער, וואָס קענען זיך אייגענטלעך בעגעהן אָהן א
דירה אין גאנצען און עס פאָרט זיי א האָאר ניט וואו זיי שלאָפען
און וועלכען פאָליסמאנ'ס „קלאָב" עס דעקט זיי צו...

אָט וויפיעל שויבען אין די פענסטער פון קרעפּך'ס פראָפערטי
עס געפינען זיך, זיינען זיי אלע אויסגעצאָצקעט מיט „טא לעטס",
אָבער דאָס העלפט ווי א טוידטען באנקעס. זעלטען ווער עס דינגט
דאָרט א דירה און קוים ציהט דאָרט אימיצער אריין, מוז מען איהם
געבען דעם ערשטען חודש אומזיסט, דעם צווייטען חודש האָט
ער ניט צו בעצאָהלען, דעם דריטען ווייל ער ניט בעצאָהלען דעם,
פיערטען חודש זאָגט ער צו צו בעצאָהלען אויפ'ן פינפטען, דעם
פינפטען מוז מען איהם וואָרטען ביז דעם זעקסטען, ווייל מען דאַרף
א נייעם מאָרטגייזדש — מוז מען וויזען דעם מאָרטגיידזשיר, אז די
הויז שטעהט חלילה ניט לעדיג און איז בעוואויהנט פון קאָפ ביז
די פים; אויפ'ן זיבעטען חודש מוז איהם דער לענדלאָרד אליין
צוצאָהלען ער זאל „מוחל זיין" טרובירען זיין כבוד און ארויסציהען.
ער מוז איהם אויך געהן העלפען זוכען נייע „רומס", געבען דעם
נייעם בעל הבית נייע האַנדגעלד, דאן דאַרף ער זיך ניט פוילען אליין
צו בעשטעלען אן עקספרעסמאן, בעצאהלען מוף־געלד און געבען דעם
געווענדעם שכן עטליכע סענט אין קעשענע „צו ספענדען", אם
וועניגסטענס אויף די ערשטע עטליכע קעסעלעך ביער, און טאָר נאָך
אלעם דעם ניט פערגעסען אריינווארפען א מטבעה אין פושקע דער־
פאר וואָס ער איז אזוי לייכט פטור געווארען פון א „כשר'ע מציאה",
דען, וועו גאָט העלפט, קען מען פון אזא „טענענט" אזוי גרינג ניט
אבשניידען, און מען שפייט פריהער אויס די לונג, איידער מען זעהט
די צווויי צובראכענע ביינקלעך מיט דעם שווינדזיכטיגען מאטראז
אויף א וועגעל.

— גוואלד, בעריל, טשעפע זיך אב פון דער חורבה, זי שטעלט

זייערע הייזער און שטיקלעך ערד איידער די פאניקע האָט אויס־געבראכען, האבען געכאפט א מקח און זיך אבגעטונקט אין מטבעות. קרעפך אבער האָט זיך ניט געוואלט שיידען מיט זיינע הייזער. וועז ער וועט זיי פערקויפען, וועט ער דאך זיין אוים לענדלאָרד און וועט ניט פיהלען דעם געשמאקען טעם פון קאלעקטען רענט. ער וועט טאקע האבען געלד אין באנק, אבער וועד האָט דאָם ניט א באנק־ביכעל אין אמעריקא? ניין! ער וועט דאן זיין א מענש ווי אלע מענשען, דאָם טויג איהם ניט. פראָפערטיס אבער איז גאָר אנאנדער זאך, א לענדלאָרד איז קיין מענש ניט... א לענדלאָרד איז... א לענדלאָרד.

אזוי האָט זיך נעבעך בערע קרעפך מיט זיינע פראָפערטיס לאנג ניט אנגעפרעהט. דער לייטער פון הצלחה האָט פלוצלונג געזומען ציטערען ווי א קרחת, און קרעפך האָט זיך איבערגעקוליעט און ארָאבגעקייקעלט פון אלע שטאפלען מיט'ן אויבערראָק איבער'ן מח. עס איז פון איהם געוואָרען א תל. זיין פריהערדיגע גוטע מערכה איז צוקראָכען געוואָרען ווי אן איבערגעקאָכטער קרעפך אין א פאן הייסע וואסער. עס איז איהם כמעט גאָר ניט געליעבען, און דאָם, וואָם ער האָט, מאכט איהם „צו זינגען און צו זאָגען".

ער קאלעקטעט נאך אפילו איצט אויך, אבער אך און וועה צו אזא קאלעקטען! נור וואָם זאל ער טהאן? ער מוז, ער איז דערצו געוואוינט, און געוואוינהייט איז די צווייטער נאטור, יו נאָו", מילא, קאלעקטעט ער...

פון זיין נאנצע פריהערדיגע „מלוכה" איז איהם נור איבער־געבליעבען איין אייניציגער „פאלאץ" אין איינעם פון די געגענדען פון שטאדט, וואָם ריעל־עסטייט־לייט רופען „נאָרד פאָל", וויל קיינער וואויהנט דארט ניט. מען קען דארט ניט וואויהנען. די הייזער זיינען זקנים, אלט, „גריהרט" און יאדישליווע, אהן לייב, אהן לעבען, אהן די נויטיגע בעקוועמליכקייטען, דערצו נאך וויט

זי נעהט אויס די טהייערסטע שפיצען אויף קאָסטבארע פרויען־יאקען און פערדיענט דריסיג דאָלאר א וואָך.

א צווייטעס מיידל ארבייט ביי אן אריסטאָקראַטישער טשעפקע־מאכערין און מאכט איהרע פינף־און־צוואנציג דאָלאר א וואָך. דאָס אינגסטע מיידל איז א סטענאָגראפיסטקע און בוכ־האלטערקע און פערדיענט פופצעהן דאָלאר א וואָך. צוויי זיהן טראָגען אריין דריסיג דאָלאר א וואָך, דערצו האָבען נאָך די קרעפכס א קעלער־קראָם, א „בויסמענט" מיט וואָלענע שטיקלעך, וואו די אלטע מיסים קרעפך שטעהט און פערדיענט, און זעלטען וועז עס איז דאָ אן איבריגער גראשען, דען אלץ קריכט אריין אין דער לעדיגער פראָפערטי.

פראָצענט פאר מארטגייזשעס, טעקסעס פאר פייער און פאר וואסער, רעפעראַציע — עס קאָסט און עס קאָסט.

דאָ ווערט געבריכט א „סילינג" און דאָרט פערבייזערט זיך א „טשימני" און לאָזט ניט דורך דעם רויך און טהו איהם עפעס! היינט סתם צרות, פון וועלכע עס איז ניט אויסצוהאלטען: א שכור'ער אירלענדער שכן איז ארבעפאלען פון די טרעפ און האָט זיך אויסגעהאקט די צייהן, — נאטירליך, איז דער לענדלארד שולדיג וואָס ער האָט אזעלכע שלעכטע טרעפ. דאָ פערלענט זיך א לופט־פאיפ און דאָרט עפענט זיך א וואסער־פאיפ. אן איטאליענער האָט פאר כעס צובראָכען אלע טהירען מיט די לאדענס און אויסגע־הייצט מיט זיי דעם אויוועז; א סלאָוויאק האָט פאר אן עהנליכע פרע־טענזיע ארבענערייסען די וואנד־פאפיער מיט די ליים מיט אלעמען און פערשטאָפט זעהר א נויטיגע עפנונג.... נאכדעם האָט ער מודיע געווען די „באָארד אוו העלטה" (געזונדהייטס־בעאמטע), אז ביי איהם אין הויז „הערט זיך עפעס א שטארקייט"... ער האָט מורא, ער זאָל חלילה ניט קראנק ווערען....

די שטאָדט האָט זיך אין דעם אריינגעלענט, די פאליציי האָט זיך אריינגעמישט, און קרעפך האָט געקראָגען א וואָרנונג איבערצו־

דאָך אונז ברלות! — בעט זיך מיסעם קרעפּך ביי איהר מאַן, ווי ביי א גזלן.

— כלעבען, שוואָגער, — זאָגט זיין ווייב'ס גרינע שוועסטער — אייער מאיאָנטעק טויג אויף צרות. אין יעוואָפּא וואָלט איהר שוין מיט אזא מויער בעסער געמאכט. ק'טשאָרטו! וואָס דאַרפט איהר דאָס?

— „פּאפּא גיוו איט אפּ! — ס'הויסט: טאַטע, לאָז דאָס געהן אין דר'ערד אריין! — ווייניט דאָס עלטערע מיידעל.

— „ליוו איט, ליוו איט גאָ טו....!" לאָז דאָס געהן צום וואטעמאכער! — שרייען אלע מיט אמאָל.

— וואָס וועלט איהר האָבען פון מיר? — שרייט בערע קרעפּך מיט א מיטלייד.

שטאַרק פערדענקען קרעפּך'ן קען מען אויך ניט. געוואוינהייט איז די צווייטע נאטור. ער איז געוואוינט צו געהן אין די הייזער און קאָלעקטען נאָך פון אייראָפּא... דאָרט פלעגט ער געהן אין פרעמדע הייזער. אין אמעריקא איז ער אויך געגאנגען א לאנגע צייט אין די הייזער, אין פרעמדע הייזער און „קאָלעקטעט"... שפּעטער האָט ער קאָלעקטעט אין אייגענע הייזער און איז נאָך פון דעסטוועגען געגאנגען אין פרעמדע אויך... איצט האָט ער נור איין־אייניציג הויז, לאָזט איהם פשוט ניט דאָס האַרץ עס צו פערלירען. פערקויפען קען ער ניט, און דאָס לאָזען געהן צום טייוועל איז אן „עברה".

אין אמת'ען וואָלט די פאמיליע קרעפּך טויזענד מאל גליקליכער געווען אָהן דער פּראָפּערטי. די יונגע קרעפּך'לעך וואָלטען געווים גליקליכער געווען און עס איז קיין וואונדער, וואָס זיי פּרעגלען זיך פּאר כעס, דען דאָס גאנצע ביסעל שמאלץ פון זייערע פערדיענסטען ציפאטשקעט זייער טאטע אויפ'ן „נאָרד פּאל".

און זיי פערדיענען א סך.

דאָס עלטסטע מיידעל איז אן ארטיסטקע אין נאָדעל־ארבייט,

הומאָר און סאַטירע

בויען דאָס הויז, אויב ניט, וועט מען דאָס אין גאנצען פערדאמען און קיינער וועט דאָרט מעהר ניט טאָרען וואויהנען... ער וועט פשוט בלייבען אָהן א שכן און וועט בדלות ווערען...

די פאמיליע האָט זיך דערפרעהט: איצט וועלען זיי אפשר האָבען א געלעגנהייט צו פערליערען די חורבה, אבער קרעפּך האָט זיי באלד איבערצייגט, אז אונגעזאמט וועט ריעל־עסטייט וויעדער אנהייבען „בומען" און זיי וועלען זיין אלל־ראיט גאָר אויפ'ן אלטען שטייגער. דערווייל זיינען זיי פאָרט א לענדלאָרד'ס קינדער און ער נעהט קאלעקטען רענט.

YIVO PUBLIC LIBRARY

צווישען שלעפערס

„מיסטער, קויפט אַן אויבערראָק!" האָט מיך פּלוצלינג איבער־ראַשט און אָבגעשטעלט אַן „אַריינשלעפּער" פון אַ קליידער־קראָם אין מיטען פון דער בכבוד'ער קאַנעל סטריט.

איך האָב פֿרובירט זיך מאַכען ניט הערענדיג און ווייטער גען, אָבער דאָס האָט מיר ניט פּיעל געהאָלפֿען. דער אַריינשלעפּער האָט מיך שוין געהאַלטען פֿאַר אַ קנעפּעל און מיט אַ בעפּעהלענדען טאָן, ווי אַ פּאָליסמאַן, געשריען „קויפט אַן אויבערראָק!"

— גאָט איז מיט אייך! — האָב איך מיך ביי דעם אידען געבעטען — וואָס פאַלט אייך איין? וואָס פעהלט דען מיין אייגענעם אויבערראָק? איך האָב דאָך איהם ערשט ניט לאַנג צוריק ביי אייך געקויפט.

— און איך זאָג אייך, קויפט אַן אויבערראָק! — האָט ער זיך געהאַלטען שטייף ביי דאָס זייניגע — פאַלגט מיך און קויפט, פאַלגט אַ אידען! איך בין כ'לעבען אויסען אייער טובה, איהר קענט זיך נאָך חלילה פערקיהלען. פערגעסט ניט, אַז איהר האָט זיך ניט מיט וואָס צו פערשפּילענען.

אַזוי רעדענדיג האָט ער מיר געגומען אריינצעהלען אין האַנד די קנעפּלעך, וואָס זיינען שוין זייט אַ וואָך „געהאַנגען אויף משקולות" און ער האָט זיי יעצט אין גאַנצען אַרויסגעדרעהט.

— דאָס זיינען דאָך טאַקע מיינע קנעפּלעך! — האָב איך פּראָטעסטירט.

— ווער לייקענט חלילה? — האָט ער מיר אונשולדיג צוגעגעבען — איך זאָג רעכן, אַז זיי זיינען מיינע קנעפּלעך? איך וויל זיי דען בעהאַלטען פאַר זיך? פערגעסט אבער ניט, אַז מיט

האָט מיר דער פערקויפער גיך געענטפערט — מיר דאַרפען דאָס אויך ניט, דערפאַר ווילען מיר דאָס אַרויס׳פּטר׳ען וואָס גיכער. איהר מיינט, אז מיר „מאַנופּעקטשורען" אויבערדעק אויף קאַטאָווען, זיך מיט זיי צו האַלטען? מיר מאַכען זיי צום פערקויפען. מיר קענען ניט בעשטעהן צו לאָזען אייך געהן אין אויבערראָק אָהן קנעפּלעך...

— אַרויסגעווארפענע רייד, — האָב איך דעם נודניק געגעבען צו פערשטעהן — איהר האָט ניט געטראָפען דעם ריכטיגען קונה.

— זעהט איהר, מיסטער, און איך וועל אייך ווייזען א קונץ, אז איהר וועט יא קויפען אַן אויבערראָק. דערויף היים איך שוין הערי דער גרויסער. איך פערקויף אייך אַן אויבערראָק צי איהר ווילט צי ניט...

אָט אזוי האָט מיט מיר „הערי דער גרויסער" איינגע׳טענה׳ט, פונקט ווי איך וואָלט געווען זיינע א זאַך און וואָלט נאָר קיין אייגענעם ווילען ניט געהאַט.

זעהענדיג אָבער, אז ער קען מיר קיין אויבערראָק ניט פערקויפען, האָט ער צוזאַמען מיט׳ן אַריינשלעפער געגומען אַרויינרעדען אין מיר א פּאָר הויזען. דאָ האָבען זיי כמעט ווי געטראָפען און איך האָב מורא געהאַט אז זיי וועלען מיר טאַקע פערקויפען אויך — דען וועלכער אידישער שרייבער קען זיך בעריהמען אז ער נויטיגט זיך ניט אין דעם דאָזיגען מלבוש?

די צוויי גענטע חברה־לויט, דער „שלעפער" מיט׳ן פערקויפער האָבען געאַרבייט אויף אַלע כלים מיך אַריינצופיהרען אין קראָם. זיי זיינען פערשוויצט און הייזעריג געוואָרען, און איך בין דאָך געבליבען אויפ׳ן טראָטואַר. מיט די גרעסטע עקשנות בין איך געשטאַנען דרויסען און זיך ניט געלאָזט איבערערדען.

נעבען דעם קליידער־געשעפט איז גראָד געווען א געשעפט פון קאַפּעלושען, און, ווען דער אריינשלעפער פון יענעם געשעפט האָט

אויסגערעכנט קנעפּלעך קען מען זיך ניט פערשפּילענען! — האָט ער שטאַרק בעטאָנט זיינע לעצטע ווערטער.

— וואָס אייערע קנעפּלעך רייסען זיך אזוי גיך אויס, — האָב איך בעמערקט — ווילּ איך מאַכן מיט אייך ניט האַנדלען.

— דאָס איז די שולד פון יענעם „סיילסמען" (פערקויפער), — האָט מיר דער פּגע־רע ערקלעהרט — מיר האָבען איהם שוין צוועק־געשיקט. ביי אונז האָלט מען ניט אזעלכע סיילסלייט... קומט! אין דעם נייעם רעק וועלען זיך שוין די קנעפּלעך ניט אויסרייסען, איך וועל אייך געבען א סיילסמען, אז איהר וועט מיך האָבען צו געדענקען.

— סעי, הערר! — האָט מיין ארויינשלעפער זיך געוואַנדעט צו דעם חתן־בחור — פערקויף דעם מאַן אן אויבערראָק! ער דאַרף אן אויבערראָק, דו הערסט? נור גיב איהם די ריכטיגע סחורה; זעה די קנעפּלעך זאָלען זיין שטאַרק איינגענעהט...

אנשטאַט זיך צו רעכטלען מיט איינעם, האָב איך זיך שוין איצט געמוזט רעכטלען מיט צוויי.

— וואָס פאַר אן אויבערראָק ווילט איהר? — האָט זיך צו מיר דער נייער חברה־מאַן א נעהם געטהאָן — זאָגט! מיר האָבען אַלערליי. ווילט איהר א קורצען אָדער א לאַנגען? וואָס פאַר א קאָליר? וויים, שוואַרץ, ברוין אָדער פאַפּיליאָטע? סינגל בריסטיג (ברעסטעד) אָדער דאָפּעלט (דאָבל) בריסטיג? א גאַנצע פּלייצע אָדער א געהאקטע? מיט א שפּאָלט אָדער אָהן א שפּאָלט? א לאַנגען שפּאָלט אָדער א קלייענעם שפּעלטל? מיט שליצען פון די זייטען, אָדער אָהן שליצען? גלייכע קעשענעם אָדער קרומע? א סאַמעטענעם קאָלנער אָדער א שטאַפענעם?

— א שאָד אייער מיה און מאַטערניס, מיסטער, — האָב איך אויסגערופען בעזלך — איהר וועט מיר קיין אויבערראָק ניט פער־קויפען; איך דאַרף דאָס ניט.

— איהר זייט ניט דער איינציגער וואָס דאַרף דאָס ניט. —

שוין דערהערט די שטימע פון דעם אריינשלעפער פון א דערבייאיגע שוק־קראָם.

— וואָס בינדט איהר זיך צו א מענשען סתם אין דער וועלט אריין? האָט דער נייער שלעפער אויסגעשריען — א שווארצען קאָלנער קען מען אויסוואשען. נישקשה, די „מיסעס" איז ניט קראנק און דעם „טשיניימען" האָט נאָך אויך דער שווארץיאָהר ניט צוגענומען, מען טרייבט נאָך ניט ארויס קיין כינעזער פון אמעריקא... א קנאפער זאָרג מיט שווארצע וועט, אָבער אויסגערעהטע אָבזאצען איז א „מיאוסקייט"... וואָס דער מאן דאַרף איז א פאָר שיך. ער מוז זיי נעבעך האָבען... קומט, מיסטער, איהר קענט דאָך ניט גיהן א בארוועסער. וועלכען פרייז שיך ווילט איהר? וועלכען נומער שיך טראָגט איהר? וואָס פאר א פאסאָן פערלאנגט איהר? ווילט איהר פעטענט־לעדער, קאָלבס־לעדער אָדער רוסישע שפיצגל? נייע אבזאצען אויף אייערע אלטע שיך וועט זיך אייך ניט לויגען, עס איז שוין באלד פון זיי קיין „בים" ניטא...

איך האָב געפיהלט, אז דער שוסטערשער שלעפער איז נערעכט; איך האָב דאָס שוין געפיהלט זייט דעם לעצטען גרויסען רעגען אין ניו יאָרק. איך האָב אבער ניט געקענט מוחל זיין דעם שלעפער זיין שרעקליכע חוצפה מיר איינצורעדען אזא זאך גלייך אין פנים אריין...

אזא שוסטער יונג!

בעשערט געווען אָבער, איך זאָל זיך אזוי גיך פון די שלעפערס ניט בעפריען און זאָל מגולגל ווערען ביי נאָך אייגעם אין די הענד.

נעבען דער שוק־קראָם איז געווען א קעלער מיט אלטע מעבעל, אָדער ווי דאָס הייסט אין אמעריקאנער אידיש, א „בייסמענט מיט סעקאָנד העגדיגע פאָרניטשע" (פוירניטשור).

דער פערשמירטער אידל פון „בייסמען" האָט גראד געזוהן ווי דער שוסטער קען מיט מיר ניט אויסקומען און האָט זיך אונטערגעוקט:

געזעהן, אז די ערשטע צוויי קענען מיט מיר גאָר ניט מאכען, האָט ער זיך אריינגעמישט:

— וואָס טשעפּעט איהר זיך צו אַ מענשען? — האָט ער זיי גע'מוסר'ט — איהר זעהט דאָך, אז דער מאן האָט אן אויבערראָק און געהט נאָך אין גאָר נישקשה'דיגע הויזען... וואָס ער דאַרף און מוז האָבען איז אַ קאָפּעלוש, אַ העט דאַרף דער מאן און איך וועל זי איהם טאַקע פערקויפען...

אויף אזא ארט האָבען מיר יענע צוויי לצים אבגעלאָזט און דער נייער האָט מיך אריינגענומען אין דער ארבייט.

— קומט, מיסטער, — האָט ער זיך אנגעטהאָן אן מיר — אייער העט איז ארוים פון „שייפ" (פאסאָן); דערצו קלוידט זי אייך סתם ניט; זי האָט אייך קיינמאָל ניט געקלוידט. איך ראטה אייך אויףווינטער קיין שטרויענע העט ניט צו קויפען, איך וועל אייך ניט ארויפרעדען אַ העט אויפ'ן קאָפּ, וואָס זאָל אייך ניט פאסען צום פנים...

די טענות פון דעם העט־פערקויפער האָבען מיך אביסעל געשמייכעלט: איך האָב ערשט בעשטימט געוואוסט, אז איך האָב אַ קאָפּ און האָב אַ פנים ביי לייטען... האנדלען אבער האָב איך ניט געוואָלט, נאָך ניט פון פלעק.

נעבען דער העט־קראָם איז געווען אַ קראָם פון העמדער, קעלנער, קראוואטען און פאטשייקעס. וועו דער אריינשלעפער, וואָס איז געשטאנען דאָרט פאר'ן טהיר, האָט געזעהן וויי דער קאָפּע־לושניק קען מיך ניט „אייגבייסען", האָט ער אויסגעשריען:

— לאָז צורוה אַ אידען! אַ גוי איז ער, וואָס? ער גענטט דען חלילה מיט אַ הוילען קאָפּ? דו זעהסט דאָך, אז ער דאַרף נעבעך אַ העמד... דער קאָלנער איז אביסעל שווארצלעך, די מאנ־זשעטען צודריבעלט און דער קראוואט איז אַ פאר־אַ־יאָהריגע מאָדע.

דער ראָזיגער קאָמפּלימענט האָט מיך ניט זעהר געפרעהט, נור איידער איך האָב נאָך צייט געהאט עפעס צו ענטפערען, האָט זיך

המן׳ס וואַרנונג

(א פּורים פּאַנטאַזיע)

צו אייך, מיינע ברידער המן׳ס, פון פּערשיעדענע מדינות, ריכט איך די דאָזיגע שורות דורך דעם „המן־טאַש".

שוין א קימא לן פון עטלעכע הונדערט יאָהר ווי איך קלייב זיך אייך צו זאָגען א פּאָר נויטיגע ווערטער און האָב דאָס אַלץ — ניט פּאַר אייך געדאַכט — ניט געקענט.

די פּעטלײַע אַרום מיין גענעק האָט מיך ניט געלאָזט ריידען...

איצט איז ברוך השם די שטריק צופּוילט און איך בין, געלויבט איז זאַראָטסטראַ, וויעדער א פּרייער מענש. בין אָבגעקומען דאָס מיניגע און רוה זיך איצט אוים.

איך האָב חלילה נעקענט אין גאַנצען דעם לשון פּערלירען, דען בערעכענט צו האַלטען אזוי לאַנג ארויסגעשטעקט די צונג און שווייגען!

א המן איז דערצו ניט געוועהנט.

אמת, איך בין יוצא געווען מיט אייערע רייד... איהר רעדט איצט פונקט אזוי ווי איך האָב געריידט אמאָל, דאָך, פּאַסט אויף! זייט פּאַרזיכטיג!

אויב מיינע אויערען זיינען לאַנג געווג, דאכט זיך מיר, אז איך הער, ווי איהר טשעפּעט זיך אַלץ מיט א אידעל, מיט א מרדכי, א מאָטקע, א מאָקס, דער שוואַרץ יאָהר וויים איהם ווי ער הייסט דאָרטען...

איך גלויב, אז דאָס מוז נאָך אַלץ זיין דער זעלביגער אידליק, דער „בן־יאיר, בן־שמעי, בן־קיש". יא, דאָס איז דאכט מיר נאָך אַלץ דער זעלביגער אידעל, וואָס האָט מיך אמאָל געמאַכט פּאַר זיין פּערד־

— קומט, מיסטער, איך זעה אז איהר זייט א פערהיראַטהער מאן. איהר דאַרפט געווים א וויענעלע פאַר אייער קינד... קומט ארונטער אונטען און קלייבט זיך אוים! פאַר'ן קוקען רעכען איך ניט. איהר מענט דורכקוקען מיין גאנצען „סטאק". אפשר דאַרפט איהר א „ראַקינג טשער" פאַר דער „אידענע", א „האי־טשערקע" פאַר דער „בייבע"?

וער וויים ווי לאַנג דער אַרימער אידעל וואָלט מיר געלייענט פון זיין צעטעל, וועז ניט א „שלעפער" פון א הערינג־געשעפט, וועלכער האָט געזוהן, אז איך וועל חלש'ען אונטער די הענד פון מיינע פערפאַלגער. ער האָט זיך אויף מיר דערבאַרעמט און מיך צוגעשלעפט צו זיך...

— קומט, מיסטער, — האָט ער געזאָגט אין גוטע, ליטוויש אידיש, אז איך האָב מיך ממש מחיה געווען — קומט! איך האָב די בעסטע הערינג אין אמעריקא, זיי צוגעהען פראַסט אין מויל, מען דארף גאָר צו זיי קיין ציינער ניט... הייל שמאלץ... וואָס פאַר א הערינג עסט איהר? הייטישע הערינג, האַלענדער הערינג, מאטשעס (מאטיוס) הערינג, גראָבע רוקענס, פעטע בייבער, מילך הערינג אָדער איקרע הערינג?

איך האָב געפיהלט ווי אויפצוועסען דעם שלעפער מיט זיין גאנצע קראָם; די שפייעבץ איז מיר געלאָפען פון מויל און, ניט קענענדיג לענגער וואַרטען, האָב איך אויסגעשריען: „גיט א גרויסען, דעם גרעסטען וואָס איהר האָט!"

איך האָב געקויפט א הערינג.

נו, נו, האָב איך דאָס, ניט פֿאַר אייך געדאַכט, געבוש׳ט !... איך קען דאָס נאָך אויף היינטיגען טאָג ניט פֿערגעסען !...

מיר איז ניט אָנגעשטאַנען וואָס דער דאָזיגער אידעל האָט אויך א נאָמען, וואָס ער זיצט אין „קעניגליכען טהויער", וואָס ער איז אויך אַן „עפֿעס" און איז דערצו אַזוי שטייף ביי זיך און ווי זיך פֿאַר מיר ניט בוקען...

— סטייטש איך ! — האָב איך געטראַכט — זשוק און זשאַבע לויפֿען מיר נאָך, בין א נאַנצער „יא טעביע דאָס", מיט א סמיטשיק אריבער איבער אַלעמען, איבער אַלע מיניסטאָרען, חכמים, דיפֿלאָ־מאַטען, רעדנער און פֿאָליטיקער ; איך, מיט המן׳ס קאָפּ אויף זיך, דער בעל עצה, דער קענער פון אַלע קענעכצען און וויסעכצען און נאָך דערצו קיין איד אויך ניט... מיט איין וואָרט איך און איך, און נאָכאַמאָל איך און וויעדער אַמאָל איך און ער, דער גאָט פֿערדאַ....

ענטשולדיגט ! עס איז מיר עפֿעס טרוקען אין גאָרגעל...

האָט ער, הייסט דאָס, דער בן־קיש זיך ניט געבוקט פֿאַר מיר. בין איך געוואָרען בייז און האָב בעשלאָסען אָט וואָס : „דו ווילסט זיין העכער פון מיר, דו ווילסט זיך אויך אַרויסזעהן, טאָ זיי אַזוי הויך, אז מען זאָל דאַרפֿען פֿערריסען די אויגען אַרויף, דיך צו זעהן... יא איך האָב געהייסען ברענגען דעם העכסטען בוים פון פֿרס ומדי׳ם וועלדער...

וואָס מיינט איהר אָבער, ברידער המן׳ס, איז געווען דער סוף ? איהר וועט דאָס וויסען שפּעטער, וען איהר וועט זיך ניט אָבטשעפּען פון דעם דאָזיגען לום....

ענטשולדיגט ! עפֿעס איז מיר אַריין אין לינקען קעהל...

ניט נאָר איך אַליין בין שטאַרק דערהויבט געוואָרען, נור מיין גאַנצע משפּחה, אפֿילו מיין מוזשיניקעל איז געוואָרען א סך העכער...

מיינט ניט, אז איך בין דער איינציגער, וואָס האָט געכאַפּט אזא ביטערע מפּלה, אזא אָבשניט ; איך קען אייך אָבגעבען א גע־רום פון א סך אזעלכע ווי איך און ווי איהר...

פיהרער... וואָס פאר א לאַנגען לעבען ער האָט דאָס, אָט דער מרדכי׳־אטש ! דער פערדא....

ענטשולדיגט ! איך קען ניט איצט רייַדען ווי אמאָל, עס פער־כאַפט מיר דער אָטהעם...

יא, דאָס מוז זיין דער זעלביגער, איך דערקען דאָס אָן אייער ווילדען כעס ; אָן אייער גרימצאָרן ; אָן אייער צייהן־קריצענים... קיין וואונדער, מען קען פון דעם דאָזיגען אידען קייען די ערד, ער אנערקענט נאָר קיין אווטאָריטעט, קיין גרויסען, קיין בעריהמטען. איך האָב אמאָל — וועז איך האָב נאָך געהאַט מיינע צייהן — אויך אזוי געקריצט... איצט ביים איך מיר די נעגעל מיט די הוילע יאָסלעס...

אויב דאָס איז ווירקליך דער זעלביגער, טאָ פאָלגט מיין עצה און טשעפעט זיך אָב פון איהם ! איהר וועט פון דעם נידערטר....

ענטשולדיגט ! די האָלז איז מיר צוטרוביד... איך קען איהר ניט ניצען ווי אמאָל אין שושן הבירה...

פאָלגט מיך און לאָזט איהם לויפען !

הלואי וואָלט איך געפאָלגט מיין פלוניתי׳טע, מיין זרש׳ן, א ליכטיגען גן ערן זאָל זי האָבען !... זי פלעגט זיך בעטען ביי מיר, מיך צופען פאר׳ן ארבעל : —

— המן, לאָז געהן מרדכי׳ן ! המן, הויב זיך ניט אָן מיט איהם ! המן, טשעפע זיך ניט מיט א אידען ! המן, וועסט האָבען המן׳ס מפלה...

א המן קען אָבער א אידען ניט לאָזען צו רוה, ער מוז איהם טשעפען.

איך האָב דוקא געוואָלט זיין דער ערשטער און דער לעצטער, דער גרעסטער, דער קיין־קאטאָוועסדיגער, דער גאַנצער שיינדעל פון שושן הבירה, די צאַצקע פון די זיעבען הונדערט און צוואַנציג מדינות, דער צווייטער פון מלך אחשורוש. כ׳האָב דורכאוים געוואָלט שיינען פון הודו ביז כוש.

דער המן-טאַש צו די לעזער*)

פּראָגראַם און פּרינציפּען ערקלעהרונג.

גוט פּורים אייך, רבותי! דער „המן־טאש" איז דאָ!

מיין ריכטיגער נאָמען איז אפילו נאָר „מאָן־טאש", נור מיך אַרט ניט, זאָל זיין „המן־טאש".

מיט די „טאַשען" פון די „המן'ס" איז ניטאָ זיך איצט וואָס צו שעהמען, פערקעהרט, די המן'ס טאשען זיינען די גרעסטע יחסנים, סיי אין שוהל, סיי אין דער געזעלשאפט און סיי פּורים צו דער סעודה.

די טאש פון א „המן" האָט איבערהויפט א „שווארצע גבורה" אין אַמעריקא. אָט מיט וואָס און ווי אזוי זי זאָל ניט זיין אָנגעפילט אין דער יוגענד, ווערט זי אויף דער עלטער פער־וואַנדעלט אין א „לייבראַרי"... אין אַן אוניווערזיטעט... אין א קונסט־מוזעאום... אין א שפּיטאָל... אין א פאַנטאַן פון צדקה... אין א גע־זאַנג פון גאַנץ הלל... א. ז. ו.

יא, איך בין א „המן־טאש" און בין שטאָלץ דערויף.

אָט וויל איך בין אזא „טאש", דערפאַר בין איך אונשטערבליך.

מרדכי איז אפילו געווען א „יהודי" און „יהודים'שע" טאשען זיינען אויך ניט צו פערזינדיגען, דאָך האָט איהר ניט קיין מרדכי'ס טאש.

נישקשה, איך קען אייך.

איהר טופּעט כלומרשט מיט די פּאָדעשוועס; האָקט מיט די

*) דאָס איז געווען א לייטאַרטיקעל פון א הומאָריסטישען פּורים־בלעטל.

וואָס מיך פערדריסט צום שטאַרקסטען איז בלויז איין זאַך, וואָס זיי, די אידליקעס, האָבען פערוואַנדעלט מיין געפֿאַנטען פע־ ניכטונגס־טאָג אין א פרעהליכען יום טוב...

מאַנכע פון מיינע פרייַנד האָבען כאָטש געהאַט דעם פערגעניגען מען זאָל פייערען זייער אַנדענקען מיט קלאַנגען און בראָכען: מיט א „תשעה באב", א „רויטען זונטאָג" און מיט אַנדערע טרויער־טעג און בראָך־סמנים, און פון מיר האָט מען נאָר געמאַכט א פורים...

איך האָב געטראַכט און זיך דערטראַכט, אז עס איז א גרויסע סאַטיספעקציע וועט מען דערמאָנט דיך מיט גאָל, מיט ביטערקייט, מיט טרעהרען, מיט פראַטעסטען, מיט אמת'ע פויסטען, חרמות און זלזולים, א סימן, אז דו האָסט וועה געטהאָן, אז דו ביזט געקראָכען אין לעבער, דערגאַנגען די יאָהרען. מיך אָבער דערמאָנט מען מיט א שמייכעל אויף די ליפּען, מיט א פלעשעל און א המן־טאַש... איהר וויסט גאָר ניט, ברידער המן'ס, וואָס פאר א קרענקונג דאָס איז אזא נקמה....

זיי האַלטען דאָס כלומרשט מיט מיר' מלחמה מיט הילצערנע קאַלעקאָטקעס, מיט בלעכענע דרייערס, מיט לעכערליכע כלי זיין... מען קען דאָך דערפון צוזעצט ווערען !....

פערלאָכט זיין איז ערגער ווי זיין געזידעלט. דער טייפעל אַליין קוועלט פון אזא ראָכע... א, דער הונד, אט דער מרד....

ענטשולדיגט ! די פאַטילניצע דאָקטשעט מיך....

איהר דערזעהט די פּוליע, אָנגעפּאַקטע טאַש, מעג עס זיין ווי שווערץ אינעווייניג... ווערט איהר ווילד פּאר התּפּעלות... איהר פערגעסט אַן אַליץ מיט אַנאַנדער און כאַפּט זיך צו צום פּליעשעל ווי משוגעים... איהר פער'שכור'ט זיך, פערשווינדעלט זיך אַליין און פערשווינדעלט אַנדערע, איהר „דרייט", איהר „שרייט" און אייער ליאַרם רופט ארויס א געלעכטער. איהר קריצט כלומרשט מיט די צייהן און דאַנקט אין הארצען המן'ען, וואָס האָט אייך פערזאָרגט מיט אַן אייביגע סעודה, מיט א „פיק־ניק", איהר זאָלט האָבען וועגען וואָס צו גרעגערען און פערטומלען דעם עולם.

איהר האָלט דאָס פאַר א מצוה זיך צו פערהוליען, צו „פער־שנאַשקען", אז איהר זאָלט ניט וויסען פון אייער קאָפּ צו זאָגען, ניט וויסען דעם אונטערשיעד פון „אָרור המן" ביז „ברוך מרדכי"... איהר בעוויפט זיך אזוי מיאום, אז איהר קוילעט איינע די אַנדערע, ניט וויסענדיג וואָס איהר טהוט....

אָט וויל איך קען אייך, וויל איך וויים וואָס איהר האָט ליעב, דערפאַר האָב איך זיך פערוואַנדעלט אין א פּורים־בלעטל און בין ערשיענען.

איהר מעגט מיר נעהמען ערנסט אָדער ניט, דאָס בלייבט מיר גאַנץ עגאַל. איך בין אַלענפאַלס פיעל ערנסטער ווי מאַנכע פון אייערע גרויסע בלעטער, וואָס ערשיינען א גאַנץ יאָהר... איך וויים אָבער, דאָס ווי ערנסט איך זאָל ניט זיין וועט איהר אַליץ קוקען אויף מיר מיט א שמייכעל, וויל איך בין א פּאפּיערענער המן־טאַש...

איהר זייט געווענהנט אויף אמעריקאַנער „פייפערס", אידישע איבערהויפּט, ניט צו קוקען מיט צופיעל ערנסטקייט, בפרט נאָך אויף א פּורים־בלעטל: דאָס איז דאָך געווים לצנות...

איך האָב זיך אָבער דערפאַר א נאַמען געגעבען „המן־טאַש", ביידע ווערטער — אי „המן", אי „טאַש" — רופען ארויס אן ערנסטע מינע. המן־טאַש רופט ארויס רעספּעקט, דרך ארץ, עהרפורכט,

פים אָן דר'ערד; גרעגערט און קאַלעקאַטקעווועט; „קלאַפּט" מיט הילצערנע און בלעכענע צונגען; אייערע „שרייערס" רוישען און טומלען, און דולען א מוח מיט הייזעריגע קולות: סטייטש, „המן בן המדתא האגגי"!... סטייטש, אזא לומפּ, אזא בלוט־הונד! דאָך פון זיינע „טאַשען" ווערט איהר בעגיסטערט... איהר כאַפּט זיך צו צו זיי ווי די היישעריקען...

גרעגערען, הרג'ענען המן'ן אויף קאַטאַווועס, בלויז ביי דער „מגילה", — דערצו זייט איהר גאַנצע העלדען, קנאַקערס, גבורים, „טעראָריסטען", פון דער סעודה אָבער, פון דעם פעטען ביסען, פון דער ביסעל משקה, יא, פון טאַש און פון פלאַש האָט איהר הנאה....

אמת, טאַקע א „המן", א צר הצורר, א רשע, אן אויסוואורף און א קלעק־נשמה, אָבער די סעודה, דער פורים מיט'ן המן־טאַש איז א געשמאַקע זאַך, א מחיה נפשות.

איהר נעהמט המן'ס טאַש מיט געוואַשענע הענד, איהר מאַכט נאָך איבער דעם המוציא, איהר בענשט און זינגט „על הנסים"...

אָ, איך קען אויך!

דער המן־טאַש איז אלט געניג אויך אלעמען צו קענען. איך האָב אייערע עלטערען, אייערע באָבעס און זיידעס, און עלטער־עלטער זיידעס אויך געקענט.... זיי האָבען אויך געהאַט „שרייערס", „קאַלעקאַטקעס" און פערשיעדענע „דרייערס" און „גרעגערס", אָבער אלץ אויף צו פליסען...

זיי האָבען קיינמאל ניט געשריען, געגרעגערט און געשלאָגען אויף אן אמת. זיי זיינען געווען גאַנצע מאַכערס, קנאַקערס נאָר אין שוהל, אין קלייזל, ביי דער חברה, אָבער קיינמאל ניט וואו מען האָט געדאַרפט... אין בעסטען פאל האָבען זיי זיך געשלאָגען פאר אנדערע, פאר פרעמדע, מיט פרעמדע כלי זיין, פרעמדע שונאים... אָבער קיינמאל מיט די ריכטיגע כלי־זיין, דעם ריכטיגען שונא!... איך קען אויך.

וועו איהר דערזעהט די „סעודה", דעם המן־טאַש, יא וועו

די פרעהליכע אלמנה פון שושן

מאדאם המן'ס אַ בריעף אין אַמעריקאַ.

(אַ פערזאַמלונג פון פרויען־רעכטלערקעס. אין מיטען דערינען עפענט זיך די טהיר. עס קומט אַריין אַ פערסישער סרים (יעוונוך) אַ באַרוּוּעסער, אין אַ קורצען גאָלד־געשטיקטען ספּענצער, אין בריטש מיט־קעס און אַ יאַרמולקע מיט אַ קומאַש אויפֿ'ן קאָפּ און גיט איבער אַ פערמאַכטען בריעף און פערשווינדעט. עס ווערט אַן אויפרעגונג צווישען די וויבער. די סעקרעטאַרקע ברעכט אויף דעם זיעגעל, נעהמט ארויס דעם כתב יד און לעזט)

„שושן הבירה, חודש אדר....

„צו די פערפוצטע וויבער פון קאָלומבוס'עס מדינה. שלום און ברכה, פריעד און פרייד צו אייך און צו אַלעמען, אַחוץ די מענער.

„טהייערע שוועסטערקעס: —

„עס טראָגט זיך ארום אַ קלאַנג אין שושן, אז איהר קלייבט זיך צו ווערען שטיקלעך מענשען און זיך אָברעכענען מיט די ימח שמו'ניקעס, די מאַנסביל'ען. גוט! איך גראַטוליר אייך אים נאָמען פון אַלע פלוניתי'טעס פון הודו ביז כוש.

ווער איך בין דאַרף איך אייך ניט פיעל דערצעהלען. גיט, זייט מוחל, אַ מיש די מגילה און איהר ווייסט אַלץ מיט אַנאַנדער.

„מיין נאָמען איז זרש — די מגילה מאַכט פון מיר אַ גאַנצע צאַצקע, אז איך בין געווען איין חכמניות. מילא, איך וויל דאָס ניט אַבלייקענען. איך גלויב, אז זי בלאָנדזשעט ניט, וויל קיין נאַר בין איך קיינמאָל ניט געווען.

זשעדנעקייט. דער גרעסטער שונא המן׳ס האָט אָבשיי פאר א טאש, פון וועלכען מען קען הנאה האָבען...

פון דעסטוועגען, רבותי, פערלאנג איך ניט איהר זאָלט מיך לעזען מיט א פערקנייטשטען שטערען. עס איז פורים. וואַרפט אריין אלע אייערע האַרבע שאלות אין פלעשעל, דערטרינקט זיי און פערבייסט מיט מיר און ניט מיט די ליפען... שמייכעלט איצט און לאָזט א שמייכעל אויף „לעתיד לבוא", וועט משיח וועט קומען. דען ווי די הייליגע גמרא זאָגט, וועלען אלע ימים טובים בטל ווערען נאָר דער המן־טאש וועט בלייבען...

א געזונד אין דער גמרא! ווי זי פערשטעהט אן עסק! די המן׳ס טאשען וועלען קיינמאָל ניט אונטערגעהן, ניט ארויס פון דער מאָרע... עס וועלען זיך שטענדיג געפינען מענשען, וואָס וועלען זיי זוכען אויפצוהאלטען...

האָט מיר א גוטען פורים!

אן אמת'ע פערסיאנערקע, בלוט און פייער... המן, קריך ניט צו פרעמדע נקבות אויף בעלער און בלאנדזשע ניט אויף ווייבערשע שעניקעס, אויף שעניקעס פון אידישע ווייבער איבערהויפט. וועסט חרטה האבען, וועסט אויסגעריסען ווערען, מיט א אידענע מאכט מען ניט קיין מחזקות, וועסט האבען א פינסטערען, א וויסטען סוף, וועסט כאפען א חלק, אז עס וועט דיר אין האלז ניט קריכען. מילא האט ער מיך ניט געפאלגט און האט געכאפט א פארציע, אז נור אויף אלע המן'ס געזאגט, זאראטוסטרא זיסער!"

— עי גוד דזשאב! (א שענע ריינע כפרה).

— סוירוו הים רייט! (רעכט אויף איהם).

— הי וואז נא גוד! (ער האט געטויגט אויף צרות).—

האבען זיך געהערט געשריען פון די פערזאמעלטע. די סעק־רעטארקע האט ווייטער געלייענט.

„מילא, טהייערע שוועסטער און שווסטער־קינדער, אז איך האלט שוין דערבי קען איך ניט שווייגען און מוז אייך ווייטער דערצעהלען. איך קען זיך פשוט ניט איינהאלטען, ניט זינדיגען זאל איך מיט די רייד, זאראטוסטרא זיסער! אויף מיין אייגענע לאנדס־פרוי געה איך רעדען און נאך אויף א מלכה דערצו. אבער וואס זאל איך טהאן? איך קען איהר ניט מוחל זיין, און איהר זאלט אזוי גוט זיין אננהמען א בעשלום געגען איהר. א פרוי זאל פועל'ן ביי זיך אזוי צו פערגעטערען א מאנספערשוין, דאס איז א געוואלד אין דער וועלט, אז ניט געדאכט זאל דאס ווערען!

„איך מיין דא מיין בעריהמטע לאנדספרוי ארטעמיזיא. אוי, אז מיאוס און מאוס זאל איהר זיין אויף יענער וועלט, זאראטוס־טרא הארציגער! אזא בעסטיע פון א נקבה! אזוי לאנג וואלט דער קיסר מאסאלום געקרענקט, ווי לאנג איך וואלט זיך מיט איהם ניט געפאטשקעט נאכ'ן טויט.

הערט, ווייבערלעך, א געזונד אין אייך, אפשר וויסט איהר ניט דערפון, וועל איך דאס אייך דערצעהלען. אזוי זאלען מיר אלע

„מיינער האָט געהייסען המן בן המדתא האגגי צורר היהודים. א לומפּ, א פּרויען־יענער געווען, איינער אין גאַנצען מזרח.

„ווי׳ ושתי מיט איהר בראָדעווקע אויפ׳ן שטערען ניט ערשיי־נען אין דער מוטער חוס׳ם קאָסטיום, צו דערפּרעהען דעם שכור׳ען מלך טפּוש, איז מיינער אין מיטען. אין דער מגילה האָבען זיי דאָס פּערגעסען שרייבען, דער קאָפּ איז זיי געווען צומישט, די אָרעמע אידלעך — ער איז זיי דערגאַנגען די יאָהרען.

„מאַכט די אידישע אסתר א „פּיקניק" — איז מיסטער המן אַן עהרען־גאַסט און דער מלאך גבריאל שטופּט איהם ארויף ביי איהר אויפ׳ן מאַטראַץ... דאָ האָט רש"י — זאָל ער מיר מוחל זיין — וויעדער א טעות. המ׳ען האָט מען ניט געדאַרפט ארויפשטופּען ביי א פּרוי אויפ׳ן בעט... ער איז ניט קראַנק געווען אליין ארויפ־צוקריכען. איך האָב, כלעבען, געקענט מיינעם בעסער ווי רש"י, אז איך זאָג אייך ער האָט זיך אליין געשטופּט, מענט איהר מיר גלויבען. איך רייד פון סדור... דאָס איז געווען א נידערטרעכטיגער שורקע. ערשט נאָך דער בייזער געשעהעניש שעהמט ער זיך ניט, קומט אהיים זיך רייצען מיט מיר און דערצעהלען די גאַנצע מעשה.

„וואָס א לומפּ א המן קען!

„ער געהט זיך שפּיעלען מיט א פּרעמד ווייב, און איך מוז זיצען אין שטוב און זיך האלטען מיט זיין מוזשיניקעל, ניט דערלע־בען זאָל ער!

„אָבער ווייבערלעך, קרוינעלעך, איך האָב דערלעבט א נקמה! הלואי אויף אלע שלעכטע מענער געזאָגט! — מען האָט איהם אויפגעהאנגען און איך בין אל־רייט.

„איך האָב זיך ביי איהם געבעטען ווי ביי א גזלן: „המן, זיי א סטאַטיק; המן, זיי אין דער היים; המן, המדתא׳ס זוהן, אנגי׳ס אייניקעל, הער זיך אויף צו „גאַנען", דו האָסט א ווייב זאָל שוין מיר זיין אזא יאָהר! טאַקע וואָס מען רופט „איין מאָל א ווייב",

„אָבער דאָס האָט נאָך אלץ ניט געטרויסט דאָס האַרץ פון דער נאַרישער ארטעמיזיא, און זי האָט געהייסען ארויסנעהמען זיין אש און האָט דאָס שטענדיג ארומגעטראָגען ביי זיך אין א גאלדען קאסקעטעל בעזעצט מיט דימענטען. (עס הערט זיך א געמורמעל צווישען די ווייבער, און די סעקרעטאַרקע זעצט פאָרט:) ענדליך אין איין שעהנעם טאָג איז זי זיך מישב געווען האָט אריינגעשאָטען די אש אין א בעכער וואסער און האָט דאָס אויסגעטרונקען, כדי צו זיין אייביג מיט איהר בעשערטען צוזאמען."

— פוי !... פוי !... פוליש !... (פע, פע, נאריש).

— אנפאראָנייבל !... (אונפערצייהליך).

די סעקרעטארקע לעזט:

„אט אזוי האָט דאָס מיינע א לאנדספרוי אונז פערסיאנערקעם פערשווארצט די אויגען... אמת, זי האָט געמאכט דעם דאזיגען פאראד מיט א טויטען מאן. א טויטער מאן איז שטענדיג דער בעסטער מאן און איז ווערטה מען זאל מיט איהם מאכען א שטיקעל עקסטרא יום טוב. א לייטישע פרוי אבער טהוט דאָס ניט... אט ווי גיך מיינער איז געווען אין דער לופטען, האָב איך איהם שוין געהאט אין דר'ערד.

„די אידלעך פון שושן האָבען דאן געמאכט א קאנצערט און באל, וואו מרדכי האָט דעקלאמירט „מי כמוך" און מאדאם אחשורוש האָט געזונגען די „התקוה", מען האָט געשפיעלט און געהוליעט, האָב איך מיר געמאכט א נייעם דזשעקעט, א מופטע מיט א קאלארעט פון פערסישע פעלכלעך און בין אוועק טאנצען.... איך בין געווארען די „פרעהליכע אלמנה" פון שושן הבירה. מען שלאגט מיר אָב די שוועלען איך זאל וויעדער חתונה האָבען, אבער איך לאך זיך אויס. איך האָב געהאט געגוג פון דעם ערשטען המן, פון א צווייטען וויל איך ניט וויסען — זיי זיינען ניט בעסער אייניער פאר'ן אנדערען."

— שי איז רייט ! (זי איז געזעסט).

געזונד זיין ווי דאָס איז אן אמת. דאָס איז ניט פון דער מגילה און רש"י האָט זיך דאָ ניט אריינגעמישט....

הערט זיך איין!

„אין דעם יאָהר 364 פאר די געבורט פון די קריסטליכע פערקרימענים, דעם גוי'אישען גאָט, איז דאָס געשעהן. דעמאָלט האָט געהערשט אין אונזער מדינה פרס און מדי דער קיסר מאוסאָלום.

„מילא מען קען אנדערש ניט זאָגען, ער האָט געהאט מיט זיין ארטעמיזיא א גוט לעבען. א גאָלדענע מערכה האָט זי פאר איהם געהאט, א זיסע מערכה, — א צוקער־פושקע! עם האָט איהר ניט גענעהלט ממש פון פויגעל־מילך. אָבער איהם האָט אויך ניט גענעהלט. זי איז געווען די סקאָווארָדע פון אריענט, געפרענגלט און געבראָטען, פלאָם פייער. די גאנצע גלות פון פערסיע האָט זי אין זיך געטראָגען, און שעהן איז זי געווען, א מזרח'דיגער זומער־טאָג. מאוסאָלום — ניט זינדיגען זאָל איך מיט די רייד — האָט זיך ניט גענארט...

מאכט זיך „הייזעלע־מייזעלע", און ער שטארבט אוועק. פשוט אוועקגעשטארבען, ניט מיט א מיתה משונה ווי מיין המן, דער גיהנום'ניק, און ארטעמיזיא איז שיער משוגע געוואָרען. זי האָט איהם געשטעלט א מאָנומענט פון אזעלכע סקולפטורנע זייגען און האָט זיי געלאָזט צודעקען פון אויבען מיט אזעלכע אויסגעצאָצקעטע דעכעלאָך (טאבעלאָען בלע"ז), וואָס האָבען ניט קיין גלייכען אין דער גאנצער וועלט. „מאוסאָלעאום" האָט זי דעם מאָנומענט א נאָמען גענעבען, נאכ'ן נאָמען פון איהר טויטען מאן מאוסאָלום, און דיעזער „מאוסאָלעאום" איז איינער פון די זיעבען וואונדער פון דער וועלט."

— שעים!... שעים!... (א חרפה און א שאנד).

— איי פראָטעסט! (איך פראָטעסטיר).

די פרויען האָבען ביטער פראָטעסטירט נעגען דער פערסישער מלכה, און די סעקרעטארקע האָט וויטער געלעזען:

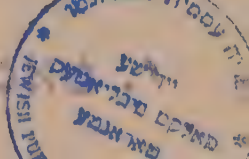

„איך האָב זיך אפילו אַ לענגערע צייט געשלאָגען מיט דער דעה אויב איך זאָל אייך דעם דאָזיגען בריוועל שיקען, דען איך האָב געהערט, אז ביי אייך אין אמעריקא זיינען אויך פאראן נארישע ארטעמיזיאס, וואָס יאָגען זיך פון הודו ביז כוש צו כאפען עפעס אַ שטיקעל המן, אַ יחסן, אַ „שני בשלישי" פון מיינעם, אַ ליכטיגען גן־עדן זאָל ער האָבען! און זיי מאכען איהם אונטערהויזען, במחילה, פון טשעקס און תחתונים פון באנקנאָטען. איך וואָרן אייך, טהייערע שוועסטערקעס: ניט יעדע פרוי האָט אזא גליק ווי איך צו בלייבען אַ לוסטיגע אלמנה... מיט „המן'ס" שפּיעלט מען זיך ניט, דאָס רוב לאָזען זיי איבער ארעמע גרושות — זארגטוסטרא זאָל זיך דערבארעמען!

„האָט מיר אַ גוטען פורים!"

— טרי טשירס פאָר זרש ! (לאַנג לעבען זאָל זי).

„ווייטער, לייענט שוועסטערלעך, שרייב איך אייך, אַז ביי אונז אין שושן איז כאָטש טהו זיך א מעשה אָן, עס איז פון די מענער ניט אויסצוהאַלטען. האָבען זיך אַריינגענומען אין זייערע פער־שטאָפּטע קעפ, אז די ווייבער מוזען טראָגען א פּרכת אויפֿ'ן קאָפּ און א כפּורת איבער'ן פּנים ; אונזערע ווייבער מוזען געהן פערדעקט די מיילער... היינט געה, רייד !... מיר קאָיען פּראָסט די ערד. מיר מענען קוקען פיעל מיר ווילען און וואו מיר ווילען, אָבער דאָס מויל מוזען מיר האַלטען פערהאַנגען... אָט דאָס אין שושן, מיינע שוועסטער, יא, שושן הבירה, דאָס לאַנד פון די המן'ס... אויב איהר קענט עפּעס טהאָן פון אונזערטוועגען, בעט איך אייך אום זאַראָטוסטרא'ס ווילען, אייליט זיך אונטער, דען מיט פערשטעלטע מיילער זיינען מיר פּשוט אוים.... ווייבער. מיט קוקען אַליין קענען מיר גאָר ניט מאַכען...

וואָלטען כאָטש אונזערע מאַנסבילען געווען שטיקלעך מענשען, וואָלט נאָך געווען א האַלבע צרה. זיינען דאָס אָבער אזעלבע חמורים, אז עס איז זייער גלייכען ניטאָ.

„אז אחשורוש איז געווען א מלך טיפוש וויים דאָך אפילו א חדר־אינגעל, אָבער אונזער אידיאָטישען קיסר קסערקס האָט אויך ניט געפּעהלט פיעל צו משוגעת.

„הערט, ווייבערלעך, אן איינפאַל !

„דערפאַר, וואָס עס איז געוואָרען א שטורם אויפ'ן וואַסער, וואו עס איז געשטאַנען די פערסישע פלאָטע, וואָס איז געשיקט געוואָרען געגען גריכענלאַנד, האָט דער טיפוש קסערקס געהייסען אריינוואַרפען קייטען אין ים כדי איהם צו בינדען און האָט בעפוילען צו שמייסען די כוואַליעם מיט ריטער, זיי זאָלען אויפהערען צו בושעווען.

אָט פון אזעלכע זכרים, טהייערע שוועסטערקעס, דארפען אונזערע פערסיאַנערקעס ליידען.

דאָס איז געווען אין דער דעקאַדענטישער קאָפּע־הויז פון אי־דישען קוואַרטאַל, וואו יונגע לייט זוכען צו ווערען נערוועז און על־טערע קומען זוכען קוראַזש אין הייסע גלעזער ציקאַריע.

אַלטע בחורים קומען דאָרט עסען מאַרענירטע הערינג מיט ציבעלע און זיך קוויקען מיט א לימינע און עלטערע בתולות קומען קוקען מיט ליעבע אויף סענדוויטשעס פון רוסישען קאַוויאָר...

די דאָזיגע קאָפּע־הויז, אָדער, ווי מאַנכע אינטעליגענטען רופען איהר, „קאַוויאַרנע", איז דער גרעמויערטער קריטיקער פון דער ניו יאָרקער אידישער קהלה. פון איהרע גלעזער האָבען שוין געזופט די גרעסטע דעקאַדענטען, רעראַקטערע און כלל־טהוער. איהרע „ספּאַנדזש קייק" האָט שוין געקוויקט דעם „וועלט־שמערץ" פון „גרינע" און געלע" לירייקער, און איהרע לימענעס האָבען שוין געמינטערט דעם הומאָר פון די שרעקליכסטע וויצלער. דאָרט טראָגט זיך דער רויך פון סיגאַרעטלעך פון אלע „איסטען" פון דער „איסט סייד". און ביי איהרע טישלעך האָט מען שוין געשפּיעלט „וועראַלעך" און „געקיבעצט" די גרעסטע מענשען...

איך היט זיך דאָרט חלילה ניט אַריינצוקומען, ווייל ווער וויים

גייסטערונג פלעגט ער זיך אָפּט צופלאַנטערען, דאָן פלעגט דער גראַם אַריינטאַנצען אין רעכטען מיטען שורה. צום בויספּיעל:

גראַמען, פלאַמען
דער מאַמען... כאַפּ!

אָדער:

דער חתן טהוט אָן אַ קיטעל
און אַ היטעל... מיט אַ יאַרמאַלקע.

אָבער די וועלט מאַכט פאַרטשריט, און בערל שטעהט ניט אָב. עס איז געוואָרען אַ מאָדע אויף ד ע ק א ד ע נ ט י ש ע שרייבערייַ, „שטימונגס־פּאָעזיע", „אימפּרעסיאָניזמוס"... מען שרייבט מיט פּינטעלעך

בערעל דער פּיסקאַטער ווערט אַ דעקאַדענט

ער צומישט זיינע געגראַמטע יוצרות מיט אַ פּרינציפּ.

ניִדער מיט די אַלטע דיכטער!
ווער קען זיי איצונד פערטראָגען? —
מ'פּיהלט, זיי זייכען וואָס זיי זאָגען,
פּוי! זיי זייענען אונז צו ניכטער —
ניט קיין טשאַד און ניט קיין רויך,
און די וועלט פערשטעהט זיי אויך.
דאָס איז ניט פּאַר אונזער מאָגען.
געטהע, שילער, אויך טאַלענטען!
אַך! זיי מאַכען אונז דעם קאָטער.
ס'לעבען אונז'רע דעקאַדענטען!
ס'לעבע בערעל דער פּיסקאַטער!

*) אונטער דעם טיטעל „בערל דער פּיסקאַטער" האָט דער מחבר אַמאָל געלאָזט ערשיינען אין „פּאַרווערטס" אַ סעריע הומאָריסטישע אַרטיקלען וועגען די גראַמען־מאַכער פון דעם אידישען קוואַרטאַל. ער האָט זיך פּאַרגעשטעלט אַ בדחן, אַן עם הארץ, וואָס קען אַנדערש ניט רעדען ווי מיט גראַמען. קיין וואָרט איז איהם ניט געשטאַנען אין זועג. צו אַלץ האָט ער צוגעשפּאַנט אַ גראַם. דאָס זיך וואָס קען שוועכער זיין ווי צו צופּאַרען אַ גראַם צו דעם וואָרט „אָפּערע"? אָבער בערל האָט זיך אַן עצה געגעבען: „אָפּערע, כראָפּערע, קום האַרי־אָפּ־עהרע!" דאָס איז אַלזאָ אַ פּראַבקע פון בערל'ס „פּיסקאַטע" פּאָעזיע. פּאַר גרוים בע־

א גלאז טהעע. איך ציטער, טאמער פערשטעהען זיי מיך, וועלען זיי מיר וועלען דם שונאים, און צווישען שונאים האב איך פיינד צו זיצען.

דאם מאל אבער האב איך בעשלאסען דארט ארויסצוגעהן עסען מיטאג. איך וויים אפילו ניט ווי מען רופט א ביעף־סטייק אויף דעקאדענטיש, האב איך מיך דערפאר בעשלאסען, דאם וועל דער „ווייטער" וועט צוגעהן צו מיר פרעגען, וואס איך וויל, זאל איך זיך א כאפ טהאן אן דעם ווייכסטען אָרט פון מיין גוף און איהם ווייזען.

האט מיר אבער א נייער קריטיקער ערקלערט, אז אויף ווייבקייט פערשטעהען זיך ניט די דעקאדענטען, אז דער דעקאדענטיזמום איז הארט ווי פאדקאווע, ניט איינצובייסען. אויב איך וויל אבער פארט א דעקאדענטישען סטייק, זאל איך אויסטהאן די שלייקעם, אריינגעהמען איין ברעג אין די צייהן און אנשפארען דעם אנדער ברעג מיט'ן פוס און ציהען, קנאקען מיט די פינגער און פייפען, וועט מען שוין ווייסען וואס איך וויל.

איז אבער וויעדער א קשיא: ווי געהט מען אריין אין א דעקאדענטישע קאפע־הויז סתם אזוי מיט די פים אראב, ווי די אלטע קלאסיקער? דעקאדענטען געהען דאך מיט'ן קאפ אראב, מיט'ן קאפ דורכ'ן וואנד און מיט די פאדעשווענם צום הימל... וען איך זאל געהן מיט א מענשליכען גאנג, וועלען זיי דאך מיך מאכען אויסצודרעהען...

נור מילא, זאל זיין, וואס עם וויל — איך בין אריין.

ביי דעם זעלביגען טישעל, וואו איך האב זיך געזעצט, פונקט אנטקעגען מיר, איז געזעסען א קליין מענשעל, אבער טאקע קליין ווי א מינוט, מיט לאנגע האאר און שפאקולען אויף דער נאז. ער איז געזעסען נעבען א בייאהרענטע בתולה מיט א קורצען נעזעל, א פלאבען בוזים, ווי א לאקשען־ברעט, און א רויטען שפענצער מיט שפיצלעך און שנאלען.

וואָס אין אַ דעקאַדענטישע גלאָז טהעע אָדער קאָפּע טהוט זיך! דאָרט מוזען זיך מישען גאַנץ כינא, יאַפּאַן, אינדיען, רוסלאַנד, ארץ־ישראל, פּאַריזער בולוואַרד און די גאַנצע צוקינפטיגע געזעלשאַפט, און, — גאָט וויים, — איך קען קוים פערדייען אמעריקא אליין...

אגב האָט מען מיר געזאָגט, אז אין יענער קאָפּע־הויז ווער איך בעטראכט אלס דער ערגסטער אין דער וועלט, וויל זיי פערשטעהען דאָרט וואָס איך זאָג... דאָס איז ביי דעקאַדענטען ערגער ווי אין טאטען אריין. דאָס איז אַ סימן, אז איך בין פון די אלטע, פון דער „קלאַסישער שולע", מ'שטיינט געזאָגט, וואו שרייבער האָבען נאָך גערעדט ווי מענשען, און מענשען זיינען געווען שרייבער.

דעקאַדענטען רעדען ניט ווי מענשען, כאָטש זיי עסען ווי מענשען, אויב זיי האָבען נור וואָס... דעקאַדענטען פערשטעהען זיך אויפ'ן וואונק און אויב זיי פערשטעהען זיך ניט איז נאָך בעסער, דאַן קען זיך יעדער פאַרשטעלען וואָס זיין כשר האַרץ גלוסט, פּשוט פויגעל־מילך...

דאָס איז נאָך אַ גרונד פאַרוואָס איך קום קיינמאל ניט אין דער דעקאַדענטישער קאָפּע־הויז, איך וויים ממש ניט ווי מען בעט דאָרט

אַנשטאָט ווערטער. מען רעדט אויפ'ן וואונק, אויף שטום לשון. מען פּאַרט ווערטער אויף אַ „נייעם" שטייגער. „בלאָהע פּאַרנאַכטען", „גרין־נעכטיגע הונגער־שויבען"... וואָס בעדייט דאָס? דאָס קען פּרעגען בלויז אַן עם־האַרץ.... דעקאַדענטישע שרייבערן איז ניט צו פערשטעהן, נור צו דער־שמעקען, און שמעקען ביי דעקאַדענטען שמעקט מען ניט מיט אַ נאָז, נור מיט אַ געמיטה, מיט אַ שטימונג, און דער קיצור איז, אז וואָס וועניגער מען פערשטעהט, אַלץ מעהר קען מען זיך אָנשטויסען. און וואָס מעהר בלאָהע פּאַרנאַכטען און תאוה'דיגע ברוסטען איז אלץ מעהר פּאָעזיע.

בערל האָט זיך אַלזאָ געמומען צו דעם נייעם שניט, און... ער „פּיסטאַקעוועט" אויף אַ דעקאַדענטישען שטייגער.

עפעס איז ער מיר אין קאפע־הויז א גאנצער יחסן, פון אלע טישלעך קוקט מען אויף איהם מיט דרך־ארך, א גוואלד אין דער וועלט. א יונגער דעקאדענטע אין דעקאדענטישע שיך, מיט די אבזאצען ארויף, איז דערוויל צוגעגאנגען מיט כבוד צו מיין קליינעם בעטרעפענדען שכן און האט איהם דערלאנגט, מיט רעספעקט צו מעלדען, א דעקאדענטישען סינאדעטע: לאנג, שמאל און בלוי, ווי די „בלויע פארנאכטען". און האט דערבי א פליוך געטהאן א זמר:

זיצט ניט פער׳סוחר׳ט,
צינד׳ט אן און רויכערט.
בלאהליכדיג ציהט זיך
א גרינגען געמיטה זיך.
רויכיג אין דוחק
מאכט זאל און בויכיג.
בלאהע פארנאכטען,
שלאנקיגע ברוסטען,
תאוה׳דיג זיי גלוסטען,
ליעביג צו שמאכטען,
דאכטען און פראכטען,
יאכטען און שלאכטען,
פיסלאך און בייכלאך,
ציינגע יאיכלאך,
ציהנדלאך און קעמלאך,
קופערנע שוועמלאך,
קלאסיש איז העסליך.
רויכט פאפירעסלעך,
בייסט איין די ווייבער
זאפיג די ליבער,
ליידעניגשאפטליך, גאלדיג,

זיי האָבען געטונקט פּאָמפּערניק אין סמעטענע און געלעזען אין רוסיש. דער מאן האָט אלע וויילע געקוקט אויף מיר און זיך געסוד'עט מיט דער נקבה. דער מענשעל איז מיר פּאַרגעקומען זעהר בעקאנט, נור איך האָב זיך בשום אופן ניט געקענט דערמאָנען וואו איך האָב איהם געזעהען. איך האָב זיך אָנגעשטרענגט צו הערען, וואָס ער רעדט וועגען מיר און האָב גהערט:

קלאָסיקער, קוואָסיקער,
מיר זיינען פּאָסיגער.
וואָס טויגען פּענטערויי?
נור דעקאָדענטערויי
איז איצט דאָס ריכטיגע,
ליכטיגע.... שרייבענים....
בליבענים... אויף אויבית....

בערל! — האָב איך א קלער געטהאָן — יא, בערל דער פּיסקאָטער, דער בעקאנטער, אלטער בדחן פון גרויס ניו יאָרק. שוין א צייט ווי ער איז ווי אין דר'ערד אַרײַן. זאָל ער איצט פּלוצלונג האָבען אויסגעוואקסען אלם פּאַרטיגער דעקאָדענט? איך האָב איהם דערקענט אָן די פּערדרעהטע גראָמען. אמאל פלעגט ער צומישען זיינע געגראָמטע יוצרות, וויל ער האָט בעסער ניט געקענט; איצט, זעהט זיך, טהוט ער דאָס מיט א פּרינציפּ — ער איז א דעקאָדענט.

אָבער וואו האָט ער גענומען אזעלכע לאַנגע האָאר און א אינטעליגענטקע אין א רויטען שפּענצער? דער דעקאָדענטיזמוס האָט מיך אָנגעהויבען אינטערעסירען. וואָס בערל דערקענט מיך מעהר ניט, איז ביי מיר קיין וואונדער ניט געווען: אלם דעקאָדענט, אלם איינער פון די „נייע", וויל ער מיט די אלטע מעהר ניט האַנדלען. נור אפשר איז ער גאָר ניט בערל דער פּיסקאָטער?

גאַלדיג בלאָהע
פֿאַרנאַכטען גראָהע,
וועלען מיר ליעגען
ווי די ציגען,
כאַפּען פֿליעגען,
אַ פּערגעניגען.
קושען און קניפּען
ליפּען... גרינע....
אויף גראָזיגע בעטלעך
סיגאַרעטלעך... סמוקען....

איצט איז ביי מיר מעהר קיין ספק ניט געווען, אז מיין דעקאַדענטישער קאַפּע־נאַכבאַר איז דער אַלט־בעקאַנטער און בעוואוסטער בדחן בערל דער פּיסקאַטער, וועלכער איז געוואָרען א גאָט אין די נייע „ליטעראַטור"... ער רעדט נאָך אַלץ ניט קיין פּראָזא פּונקט ווי אמאָל. איצט האָט ער נאָך צוגעקריגען „בלויע פֿאַרנאַכטען" און „תאוה", און ער איז אָלל־רייט. איך האָב זיך ניט געקענט בעהערשען און אויסגעשריען: „בערל!"

אָבער אנשטאט מיט מיר צו רעדען, האָט ער דערלאַנגט א גאָס אויף מיר אַן עמער מיט דעקאַדענטיזמוס, האָט געכאַפּט דעם רויטען שפּענצער פּאר אַן ארבעל און איז אַוועק, מורמלענדיג:

בערל, שמערל,
כ'בין קיין קערל.
דעקאַטענטיש
און סטודענטיש
בין איך איצטער
אַ פּערשיצטער —
בלאָהע נעכט,

האַלדיג און פֿראַלדיג.
וואונדיגע רויזען,
באַרבענע הויזען —
ווי איך בין אַ איד!...

דער קורצער אידעל מיט די לאַנגע האָאר ביי מיין טישעל האָט
דערלאַנגט אַ נעהם דעם סיגאַרעטעל און פֿאַר גרויס בענייסטערונג
האָט ער איהם אַרויסגעוואָרפֿען אין מיין גלאָז קאַפֿע, דאָן האָט
ער אַ קיצעל געטהאָן דעם „רויטען שפּענצער", האָט פֿערמאַכט די
קלייגע פּעפּערדיגע אויגלעך און אָנגעהויבען:

תאוה'גער בוזים
ווי צוויי זוזים,
ווי צוויי גוזען,
צוויי אַרבוזען,
רויטע בלוזען....
בריסט ווי לעמער,
ווי צוויי עמער,
ווי צוויי נעהמער,
ווי צוויי בערגער,
מענער - ווערגער,
ווערט ניט ערגער!
לאָזט זיך בייסען,
קושען, רייסען,
כ'בין אַ בעס'ן.
ווי אין פֿרייסען,
זייט איהר פֿולע,
בתולה און גדולה,
הינקט אויף אַ קולע...

אַ בעזע בעגעגענים

(כמעט אַ פּאַקט)

דאָס איז געווען אין אַ פּאַרעווען מיטוואָך: דער וועטער איז געווען טרוקען, דער הימעל לויטער, און די „איסט סייד" וואַכעדיג. איך גיע מיר אזוי איבער'ן גאַס, שטעלט מיך פּלוצלינג אָב אַ בלייכער יונגערמאַן מיט אַ בלויען שניפּס, אַן איבערגעדרעהטען רעגענשירם און אַ צוקנייטשטען קאָפּעלוש.

— זייט איהר דאָס מיסטער .....?

— וואָר זייט איהר?

— וואָר איך בין, בין איך.

— און איך בין אויך, וואָר איך בין.

— אָבער מיר איז שטאַרק נוגע צו וויסען וואָר איהר זייט. — האָט מיר דער יונגערמאַן ערקלערט — אויב איהר זייט דאָס טאַקע דער זעלביגער, איז מיט אייך ניט פּרעהלעך.

— און אויב איהר זייט אפילו נ י ט דער זעלביגער, איז מיט אייך אויך ניט פּרעהלעך... — האָב איך דעם לעץ געגעבען צו פּערשטאַנען.

— וואָס מיינט איהר?

— און וואָס מיינט איהר?

—איך מיין, — האָט דער יונגערמאַן געזאָגט זיך אויסהוסטענדיג — איך מיין, אַז אויב איהר זייט דאָס דער, וועלכער שרייבט אין צייטונג די סאַטירע „בערל דער פּיסקאַטער" און לאָכט אָב פון דעקאַדענטען, וועט דאָס אייך טהייער קאָסטען. דען בערל דער פּיסקאַטער איז אין כעם און מיר זיינען אַלע אין כעס... איצט זאָגט, וואָס מיינט א י ה ר?

שטעכט און ברעכט,
אוי! ס'איז שלעכט...
זינג איך תאוה,
האָב איך גאוה,
ביים איך בריסט,
אומזיסט... גאָר...
מחותן ליעבער
האָט מיר... אַ גוטען...

געמאכט, איהר זייט נאָך יונג און וואָלט געקענט וועט איהר זאָלט וועלען, וויל איהר אָבער ניט.

— וואָס הייסט מיר קענען ניט? — האָט דער יונגערמאן פֿראָטעסטירט, פערריכטענדיג זיין בליוען שניפֿסעל — איז דען דאָ א גרונד אין קענען?

— אמת, אין קענען איז קיין גרונד ניטאָ און ניט אלץ, וואָס עס הייסט קענען ביי איינעם, הייסט קענען ביי אלעמען. געטהע האָט געזאָגט, אז שעקספּיער איז א „שטערען פון דער העכסטער הויך" און טאָלסטאָי האָט געזאָגט, אז שעקספּיער האָט גאָר ניט געקענט. וואָגנער האָט גערופען היינע'ן „פּאָליטישער בדחן", און אונז דאָכט זיך, אז מיר וואָלטען געמאכט א בעסערע וועלט ווי גאָט. אמת, אין קענען איז קיין גרונד ניטאָ און די געשמאקען זיינען אויך פערשיעדען, אָבער איהר האָט גאָר ניט געמאכט די מינדעסטע פּראָבע צו וועלען קענען, איהר האָט נאָך קיין צוויי פערשטענדליכע שורות ניט אָנגעשריעבען. אייער גאנצע „קונסט" און שאָפונגס-ענערגיע דרעהען זיך פערטשאָדעט ארום א פייגענבלאָט... און אלץ, וואָס איהר מאכט און טהוט, איז דערפאָר וועדטה א פייג. מען פערשטעהט איהך ניט, דאָס איז דאָס ערגסטע.

— אבער ניט אלע קענען פערשטעהן אלץ, וואָס מען שרייבט.

— האָט דער יונגערמאן ארגומענטירט און איז פון מיר ניט אָבגעטרעטען — די גרויסקייט און שהנקייט פון פּאָעזיע איז דאָס, וואָס מען רופט „סאָגרזשעסטשען", „אָנשטויסעכץ", מען דארף ניט אלץ איינפאָך ארויסרעדען, דער לעזער דארף זיך געווענהנען „אָנצושטויסען" וואָס מען מיינט, צו טרעפען, צו „כאפען" דאָס ניט-דערזאָגטע. פערשטעהט מען אין מוזיק אלץ, וואָס דער מוזיקער מיינט? מען האָט דערפון הנאה אוך נעגוג.

— נערעכט, אָבער פון איהך האָט מען קיין הנאה ניט, פערקעהרט, עס פאלט צו א בעזע חלשות. זיך „אָנשטויסען", כאפען דאָס ניט-דערזאָגטע, איז שיהך, ביי מענשען, וואָס זאָגען עפעס

— איך מיין, — האָב איך דעם בלייבען בחור געזאָגט — אז אויב איהר זייט אפילו ניט דער זעלביגער, וואָס שרייבט די שלעכטע פערזען, וועט איהר אויך כאפען ביטערע מפלות און עס וועט אייך קאָסטען זעהר בילִיג, פשוט גאָר ניט.

— פארוואָס?

— פאר א סך זאכען.

— דהיינו?

— ערשטענס, פאר'ן טראָגען אין אזא שעהנעם וועטער אן איבערגעדרעהטען רעגענשירם; צווייטענס, פאר'ן ניט אויסגלייבען אייער קאפעלוש, וויל א צוקנייטשטער קאפעלוש פאסט אפילו אויף א דעקאדענטישען מח אויך ניט און דריטענס, יא, דריטענס— פאר'ן אבהאלטען אין מיטען נאס א מענשען, צו וועלכען איהר האָט ממש קיין שום טענה ניט.

— וואָס הייסט איך האָב ניט קיין טענה? — האָט מיך דער יונגערמאן געפרעגט פערוואונדערט — איהר טשעפעט דאָך אונז. זאגט, וואָס האָט איהר צו אונז? — האָט ער כמעט מיט טרערען געפרעגט.

— און וואָס האָט איהר צו אונז? — האָב איך איהם אויך כמעט ווייענדיג איבערגעפרעגט. יא, וואָס האָט איהר צו אונז? וואָס האָט איהר זיך אָנגעטשעפעט אן אונזערע יאָהרען? צי דען האָבען מיר, אידען, קנאפ צרות חוץ אייך?

— וואָס טהוען מיר וועמען? — האָט מיך אָנגעקוקט דער בלאָסער מענש א צומישטער — וואָס טהוען מיר?

— איהר שרייבט.

— טאָרען מיר ניט?

— איהר טאָרט און טאָרט ניט.

— פארוואָס?

— וויל איהר קענט ניט. אָבער דאָס וואָלט ניט אוים-

ספרית בטרונסאו

רײנע און שהנע א נאַטירלעכער. זיי האָט שוין די וועלט געוג פערשטאַנען, מעגען זיי זיך פערגינען קונסטפאַל א „פלוידער" צו טהאָן, זיי האָבען די מענשהייט געוג ענטציקט. זיי האָבען זיך שוין מיט דעם דופט פון קלאַסישער שהנהייט שיער פערגיפטעט, ווי אייגער, וואָס שלאָפט אין א גאַרטען פון רויזען, און זיי בלאַנדזשען און זוכען נייע וועגען, נייע פאַרמען. מענער, וואָס האָבען זהער שהנע פרויען, פערליעבען זיך אָפט אין א מיאוסקייט, פאַר א „טשענוש", אן איבערבייט. אונזער פאַלקס־ליטעראַטור אָבער איז נאָך דערווייל צו יונג, אונז דאַרף נאָך ערשט די וועלט אַנהייבען צו פערשטעהן, און מיר פערשטעהען זיך נאָך איינע די אַנדערע אויך ניט. מיר קענען ניט איבערהיפען א שטיק פון אונזער לעבען, אריבערשפרינגען משוגע איבער זיך אַליין צו דער־יאָגען די, וואָס אַנטלויפען פון זיך אַליין. איהר פערשטעהט, יונגערמאַן?

— איהר מיינט, היסט דאָס, אז מיר קענען נאָך געפינען געוג וואָס צו זינגען.

— יא, דאָס ליער פון לעבען איז נאָך ניט אויסגעזונגען, און וועט קיינמאָל ניט וועלן אויסגעזונגען. גרייפט אין די סטרונעס פון גאַנצען, פולען לעבען! זינגט — פלוידערט ניט. איהר זייט די יונגע, איהר בלייבט איבער. וויי קען מען אָבער משוגענע, צולאָזענע קינדער איבערלאָזען א ירושה? זיי וועלען דאָס דאָך פערניכטען. ציי דען מיינט איהר, אז אונז קאָסט די אידשע ליטעראַ־טור קנאַפּ טהייער? האָבען מיר פאַר איהר קאַרג בלוט פערגאָסען, זי זאָל זיין דאָס, וואָס זי איז?

— אויב אזוי, זייט איהר דאָך טאַקע גאָר ערנסט!

— וואָס דען האָט איהר געמיינט?

— וועט איהר נאָך פאַרטזעצען אייער סאַטירע „בערל דער פיסקאַטער"?

— דאָס וועלדט זיך אן אייך.

און דערזאָגען ניט. איהר אָבער זאָגט דאָך נאָר ניט. איהר שטויסט זיך מיט די עלענבויגענס, ווי שכור'ע מאטראָזען, און איהר ווילט, אז דאָס אידישע פאָלק זאָל זיך מיטשטויסען מיט אייך...

איהר מיינט, אז איהר זייט געקומען אביסעל צו שפּעט, ווען אלץ איז שוין פיקס און פאַרטיג. איהר מיינט, אז דאָס אידישע ליעד איז שוין אָבגעזונגען, דאָס צרבייטער ליעד — אָבגעזונגען, און אייך איז נור איבערגעבליבען זיך צו ראָיען אין וויבערשע פאַרטוכער און אונטער־קלייד־לעך און מגלה זיין דער וועלט דעם סוד פון א קאָרסעט און זאָקען־בענד־לעך... משוגעים! דאָס האָבען נאָך אידען געוואוסט אין מדין; בלעם דער בלינדער דעקאָדעגט פון „באר" האָט שוין פּאַראינטערעסירט אונזער פאָלק אין די „תאוה־דיגע ברוסטען" פון „כזבי בת צור", די צנועה פון מדין'ס טעכטער... קיין גוטס איז דערפון אונזער פאָלק ניט צוגעקומען. פרעגט דעם חומש, וועט ער אייך זאָגען.

— אבער דאָס ליעד פון ליעבע איז נאָך פאַרט אין אונזער מאמע־לשון ניטאָ, עס פעהלט אונז אין גאנצען... — האָט זיך דער דעקאָדעגטער ביי מיר געבעטען.

— אבער איהר זינגט דאָך ניט קיין ליעבע; איהר געפעצט תאוה, שלוקערצט אונזין און קאיכט אויסגעלאסענהייט. איהר זינגט איבערהויפט ניט, איהר פּראָטשיווועט זיך... תאוה איז א זאך, וואָס יעדער עם־הארץ קען אָהן אייך; קען אויף אויסענ־וועניג... דאָס וווייסען אלע, מען דאַרף דערצו ניט האָבען די ערמוטהיגונג פון דעקאָדעגטישע פּאָעטען.

— פארוואָס אָבער מעגען די גוים זיין דעקאָדעגטען? פאַר־וואָס מעגען זיי זינגען אזעלכע זאכען? — האָט דער יונגערמאן געפרעגט צו מיר שוין א סך ווייכער.

— די גוים מעגען, — האָב איך איהם ערקלערט — ווייל ביי זיי איז דער דעקאָדעגטיזמוס, דער עקעל פאַר דאָס פערשטענדליכע,

גרייזען

(פעליעטאָן)

די וועלט זאָגט, אז א מענש איז געגליכען צו א שניידער: א שניידער שטאַרבט און א מענש שטאַרבט אויך. איך זאָג, אז א מענש איז געגליכען צו א זעצער. ערשטענס טאקע צוליעב דעם זעלביגען טעם און צווייטענס צוליעב נאָך א טעם, וואָס האָט אָפטמאָל קיין טעם ניט.

יא, צווייטענס איז א מענש געגליכען צו א זעצער, — איך מיין צו א שריפטזעצער און ניט צו קיין אָנזעצער — וויל א זעצער מאכט גרייזען און א מענש פערגרייזט אויך אין לעבען.

איך זאָג דאָס צוליעב דעם, וויל א זעצער האָט מיר אמאָל אַריינגעזעצט א קלין אין א פסח'דינע שטיקעל ליטעראַרישע אַרבייט, וואָס איך וועל אין לעבען ניט פערגעסען.

איך האָב געשריבען אָט אזוי:

דאס זיינען ניט די קנוידלעך,
וואס מאַבען פסח־לעב,
דאס זיינען אונז'רע מוידלעך
אין פריהלינגס גרינעם וועב.

דער זעצער האָט דאָ געטהאָן א קלייניגקייט, ער האָט פערביטען די „קנוידלעך" אויף מוידלעך" און די „מוידלעך" אויף „קנוידלעך".

דאָכט זיך א קלוינער גרויז, אָבער דער פזמון האָט זיך שוין דאן געלייענט אָט אזוי:

— טשעפעט אונז ניט!

— גלייכט אוים דעם קאפעלוש און שרייבט! מאנכע פון אייך האבען טאלאנט. איך קען אייך ניט, מעגליך אז איהר זייט אייגער פון זיי.

איך בין מקנא גושן,
און שרייב דאָס פריו אין בלאָט —
וואס ער האָט דארט אין משח'ן
קיין זעצערס ניט געהאַט...

דאָ האָט ער מיר, הייסט עס, וויעדער אויפגעשפיעלט דאָס זעלביגע שטיקעל מיט מעהר פרישקייט.

ער האָט פערביטען „גושן" אויף „משח'ן" און „משח'ן" אויף „גושן".

איך האָב וויעדער געוואָלט אַוועקשיקען א בריעף מיט קאָמפּלימענטען אויף זיין אדרעס. האָט ער וויעדער קיין אדרעס ניט געהאָט, און איך האָב נראָד דעם טאָג אויך געביטען מיין אדרעס..... איז מיר, ברוך השם, שוין דער זעצערשער גרייז אין זינען ניט געלעגען...

מיין שיקזאל האָט מיר געמאַכט מיאוס'ע גרייזען. ער האָט מיר פערביטען „פרייד" אויף „לייד", „מצה" אויף „פראַצע", „וויין" אויף „פּיין" און „פּסח" אויף „וויים איך"..

דער כּלל, עס איז מיר וואוי! געווען!

איצט, וועו עס קומט פּסח־צייט דערשרעק איך זיך פאר די פּסח'דיגע גרייזען. דען אונטער דער צייט זיינען מיר צוגעקומען צו די מיידלעך מעהר גראַמען. איצט גראַמט זיך שוין ביי מיר ניט נור „מיידלעך" מיט „קניידלעך", זאָנדערן „מיידלעך" מיט „קלייד־לעך" און פערשיעדענע „דרייד־לעך", וואָס מאַכען מיר אָפט פיהלעך „לייד־לעך"...

לאַנגע, לאַנגע יאָהרען זיינען שוין אַוועק זייט יענע זעצערשע „מיסטייקס". איך בין געוואָרען א צייטונגס־מאַן און אלם אזעלכער האָב איך זיך איינגעוואוינט צו פערשיעדענע גרייזען, איצט בין איך דערגאַנגען דעם גרויסען סוד, אז מיין נאַנצער לעבען איז א גרייז, אז אלעמענס לעבען איז א גרייז, אז די גאַנצע וועלט איז א מיאוס'ער

דאס זיינען ניט די מוידלעך,
וואס מאכען פסח־לעב,
דאס זיינען אונז'רע קנויידלעך
אין פריהלינגס גרינעם וועב...

בכן זיינען, לויט דעם זעצער'ס טעות, די „קנויידלעך" געווען אויסגעוועבט אין „גרין"...

רבונו של עולם! „גרינע קינדערלעך"!? איך דערשרעק זיך, ווען איך דערזעה געלע קנויידלעך, היינט קענט איהר זיך פארשטעלען מיין פחד, ווען איך האב דערזעהן גרינע קנויידלעך. דעם זעצער'ס גליק איז געווען, וואס איך האב ניט געוואוסט זיין אדרעס...

דער גרייז איז געשעהן אין יענער צייט, ווען אידישע זעצער און אידישע לימעראטען האבען נאך קיין אדרעסען ניט געהאט... מען האט ניט געקענט אנשרייבען זייער אדרעס אהן א גרייז, ווייל זיי האבען געוואויהנט יעדען מאנטאג און דאנערשטאג אויף אן אנדער ארט. היינט איז דער אדרעס געווען ריכטיג, אויף מארגען איז ער געווען א גרייז און האט ניט אנגעהויבען צו טויגען, און דער פאסטיליאן פלעגט זיך ארומטראגען מיט די פסול'ע קאנווערטען...

סאי ווי סאי, איך האב דעם זעצער ניט געקענט מוחל זיין דעם אומגעלומפערטען גרייז און האב זיך מיט איהם אבגערעכענט אויף זיכער.

איך האב אנגעשריעבען אט וואס:

איך בין מקנא משה'ן,
און שרייב דאס פריי אין בלאט—
וואס ער האט דארט אין גושן
קיין זעצערס ניט געהאט.

דער זעצער איז אבער אויך קיין נאר ניט געווען און האט מיין שטיקעל כעס צורעכט געמאכט אט אזוי:

איך קען אַ ווייבעל טרייסט,
וואס האט אין דר'ערד איהר מאַן,
זי איז דאָך דאַבט זיך זיינע,
דאך קען זי ווערען דיינע,
אוּן קען אויך ווערען מיינע,
נור גאלד, דאס איז איהר פלאַן...

— וואָס האָט איהר צו מיר? — האָט דאָס בעלידיגטע ווייבעל ביי מיר געפרעגט — סטייטש, וואָס האָט איהר מיר פערשוואַרצט די אויגען אין צייטונג?

איך בין געשטאַנען ווי צומישט אוּן געזוכט אַ תירוץ. גאָה, דערצעהל איהר, אז דאָס האָט מיר דער זעצער אָנגעפייפט! באַלד וועט זי דיר גלויבען!

מיין איינציגער מיטעל איז געווען זיך צו פערענטפערען, אוּן איך האָב זיך פערענטפערט:

— נאָט איז מיט אייך! — האָב איך געזאָגט תם'עוואטע — וואָס פאַלט אייך איין? סטייטש, איך וועל אייך בעלידיגען? איהר מיינט, אז מען רעדט פון אַ „פערד אַ מאַן" איז דאָס דוקא אייער מאַן אוּן עס איז נור דאָ איין „ווייבעל טרייסט", וואָס „האָט איהר מאַן אין דר'ערד", אוּן קען זיין אי „דיינע אי מיינע"?...

דאָס האָט נאָך מיין בעקאַנטער טרייסט'ן מעהר אויפגעברענט, אוּן איך האָב ניט געהאַט קיין אַנדער ברירה ווי איהר צו זאָגען:

— איך בין אסור שולדיג, אסור חזיר....

— וואָס הייסט איהר זייט ניט שולדיג? —האָט זי געשריען— ווער דען איז שולדיג? עס איז דאָך אויפגעשריעבען אייער נאָמען.

— נאָט אייך אַ גראָשען פאר אַ נאָמען אין אַמעריקא! — האָב איך זיך פערענטפערט — אין אַמעריקא אַ נאָמען... די שולד איז זיינע...

— וועמעס?

גרייז, וואָס איז שוועך צו פערריכטען, סיידען מען זאָל איהר אויפ־זעצען גאָר פון דאָס נ י י... און ניט אויף א „לייגאָטייפ"־מאשין אויף „האָרי אָפּ" אין זעקס טעג, זאָנדערן מען זאָל זיך טאקע נעהמען צו איהר מיט אן ערנסט פשוט'ע האנד־ארבייט... עס זאָל ארוים א לייטישער „דושאב", עס זאָל טויגען פאָר גאָט און פאָר לייט...

און מערקווירדיג! כאָטש איך בין איינגעוואוינט צו גרייזען פון כל המינים, דאָך מאכט יעדער נייער גרייז אויף מיר א שרעק־ליכען איינדרוק און שטעהט מיר פאָר די אויגען ווי א שרעקענס־גייסט.

שטאַרק אין כעס בין איך וועז א זעצער מישט זיך מיר אריין אין פרעמדע פאַמיליען־אַנגעלעגענהייטען און דרעהט זיי איבער מיט'ן קאָפּ אראָב. ער מיינט ניט חלילה קיין בעז, אָבער ער צו־הרג'עט זאכען אז גאָט זאָל זיך דערבארעמען!

אָט זעהט אויף א טשיקאַוואָסט!

איך לויב א ווייבעל אין טאָג אריין און דערצעהל וואָס פאר א צנועה זי איז:

איך קען א ווייבעל טריינע,
וואס האָט א פערד א מאַן,
דאָך בליבט זי אויבוג זויבע,
זי וועט ניט ווערען דיינע
און וועט ניט ווערען מוינע
פאָר קיין שום געלד און פלאַן...

דאכט זיך א טריינע, אז הלואי אויף אלע טריינעס און בריינעס און יענטעס געזאָגט געוואָרען. אן עהרליכע אידישע טאכטער, וואָס איז אָנגעקניפּט אָן איהר „בעשערטען" ווי א גאָלדענע קייטעלע.

דאָך זעהט וואָס דעם זעצער'ס גרייזען האבען פון איהר געמאכט:

געדאַנקען איבער פּעלצען

מיין רבינ'ס חיולי־גער פּוטער און סתם פּוטערס.

איך ווייס, אז דער מענש איז א חיה, אָבער קיינמאָל ערשיינט ער מיר ניט אזוי חיה'ש ווי ווינטער, וועז ער טהוט זיך אָן פּון קאָפּ ביז די פּיס אין פּעלץ.

פּעלצענע רעק, פּעלצענע יאקען, פּעלצענע הענדטשקעס, פּעלצענע מופּטעס, פּעלצענע היטלען און אפילו פּעלצענע שטיוועל. וואָס מעהר פּוטער, מעהר פּעלץ דער מענש טראָגט אויף זיך, איז ער אלץ מעהר יחסן, מעהר תקיף, מעהר „צדיק אין פּעלץ". יא, וואָס מעהר „חיה", אלץ מעהר „מענש"...

אין דעם אַרעמען קוואַרטאָל זעהט מען דאָס ניט אָן אזוי שטאַרק, דאָ איז דאָס מעהרסטענס באַוועל, וואָטע, „קאָטען" — א זאָך, וואָס וואָקסט אויף דר'ערד, וואָס קאָסט קיין בלוט און קיין לעבענס דאָס צו קריגען. אין די רייכע מקומות אָבער נעהמט דאָס אָן א מורא — חיות, אָן אמת'ער טהיער־נאַרטען !... הינד, פּערד, וועלף, בערען, פּוקסען, ים־הינד, ים־חזירים א. ז. וו., מען פּערגעסט גאָר, אז מען איז צווישען מענשען...

צום מערקווירדיגסטען זיינען די דאָמען.

ניט לאַנג צוריק איז געווען זומער, און זיי זיינען געווען בעפּעדערט און בעפּליעגלט: וואַראַבייטשיקעס, שוועלבלעך, טייבעלעך, קאַנאַריקלעך, נאַכטיגאַלען, סתם „פּויגלעך" און שטראָוס־פּויגעל.... פּלוצלונג איז דאָס ווינטער, און זיי זיינען גאָר קעץ, טכוירען, ביבערס, וועוויאָרקעס און פּלעדערמייז... און זיי זיינען וויעדער שעהן. זיי זיינען אינטערעסאַנט אלס חיות פּונקט ווי אלס עופות... זיי פּערשטעהען זייער עסק אזוי צי אזוי — זיי געפּעלען...

— זיינע, דעם זעצער׳ס, ערב פּסח, ביזי, האָט ער געמאכט א גרייז...

— א שהנער גרייז!

— נו, מילא, וואָס זאָל איך טהאָן? האָט ער גראָד דאָס מאָל ניט געטראָפען... אָפמאָל פּיקסט דעם זעצער׳ס א גרייז דעם גאַנצען ענין און די זאַך קומט ארויס אי גוט אי אמת.

אָט האָב איך אמאָל געהאַט א טעות אין א געוויסען רעוועגנד און האָב איהם געשיקדערט פּאר א גרויסען צדיק און א למדן. אין אמת׳ען איז ער געווען א גרויסער גאַרנישט, און דעם זעצער׳ס גרייזען האָבען איהם ארויסגעבראכט אין זיין ריכטיגען קאָליר.

איך האָב געשריעבען:

מען קען דעם רעוועגנד צדוק
אַזש אין דעם הימעל זבול,
פון גאַרטעל ביז דעם ספּאַדעק
איז ער מיט פּרומקייט פול.

די גרייזיגע נבואה האָט אָבער דעם זעצער אויסגעזאָגט דעם אמת און ער האָט דאָס אויפגעזעצט אָט אַזוי:

מען קען דעם רעוועגנד צדוק,
אַזש אין דעם הימעל דול,
פון גאַרטעל ביז דעם ספּאַדעק
איז ער מיט „דומקייט" פול...

ער האָט געמאכט פון „זבול" „דול" און פון „פּרומקייט" — „רומקייט" און עס איז ארויסגעקומען ריכטיג...

מיין רבי, ר' אליה דער בליבער, האָט געהאט א פוטער א ירושה פון זיין עלטער־זיידען, ר' אברהם'ען עלע זשענער, זכרנו צדיק לברכה. פון וואנען ר' אברהם'ען עלע האָט געהאט א פוטער, וועלען מיר שפעטער זעהען, דערווייל איז גענוג צו בעמערקען, אז עס האָט זיך ניט געפונען ביי אונז אין שטעדטעל קיין אייניציגער מענש, וואָס זאָל וויסען די ערשטע סיבה פון דעם דאָזיגען פוטער, די מעשה בראשית זיינע און פון וועלכע פוטערווארג מען האָט איהם בעשאפען. עס זיינען געווען חלוקי דעות, דעם אמת אבער האָט קיינער ניט געווואוסט.

עס איז שוין איבערהויפט געווען שווער צו דערקענען, אז דאָס איז א פוטער. די האָאר זיינען שוין לאַנג געווען אויסגעקראָכען און דער פוטער האָט אויסגעזוהן פון אינווענינ מעהר ווי א בלעכע־נער: האַרט, שטייף, הויל און גלאַנציג, ווי א בלעך, נור וואר־ניט־וואר האָט זיך געפונען א האָאריגער פלעק פון אן אונבעשטימטען מאסטש. דער געלביכער פוטערנער קאָלנער האָט אויך געהאט א פליך איבער'ן רעכטען מיטען און האָט אויסגעזוהן קאָמיש־טרויריג, עפעס ווי אן אויסגעקראָכענער הונד, אן ארומטרייבער — א צער געווען אויף איהם צו קוקען.

ר' אליה אָבער פלעגט זיך מחיה זיין, וועז ער פלעגט דעם פוטער אָנטהאָן.

— דו וויסט, פייגע מושע — פלעגט ער זאָגען — איך וויים ניט ווי איך וואָלט אויסגעהאלטען די שווערע פרעסט, וועז ניט דער פוטער... דער פוטער דערהאלט מיך ממש ביים לעבען...

— א דאנק זיין ליעבען נאָמען, ער טהוט נסים מיט דעם אָרעמאן! — פלעגט די בלינדע רביצין אָבזיפצען — וועז ניט דער פוטער, פלעגט זי צוגעבען, וואָלטען אפשר די קינדער אויך דער־פראָרען געווואָרען... איצט איז כאָטש דאָ ביינאכט א וואָרעמע זאך מיט וואָס זיי צוצודעקען...

און וואָלטען די מענשען נור געטראָגען די חיה פון אויבען, וואָלט נאָך געווען א האַלבע צרה, וואָלט מען אמוועניגסטענס געוואוסט, אז מען דארף פאר זיי ניט מורא האָבען. איז אָבער א גרויסע סברה, אז זיי טראָגען אויך די חיה אינוועניג. דאָס איז שוין אן אנדער זאך. עס איז נאָך פאראן א האַלבע סברה, אז ניט טראָגענדיג די בעסטיע א י ן זיך, איז זעהר שווער צו טראָגען איהר פעל א ו י ף זיך... ניט האָבענדיג דעם וואָלף אין ה א ר צ ע ן, איז איהם שווער צו האָבען אויפ'ן פ ל י י צ ע און נור מיט א פוקסישען איינפאל קען מען אָבשינדען א פוקס זיך צו מאַכען א פוטער...

ניט אזוי לייכט לאָזט זיך א בער אראָבציהען זיין קאָפאָטע איבער די אויערען, און וועז איינער טהוט דאָס פאר דיר, מוזטו איהם הערפאר גוט בעצאָהלען. ניט יעדער איז אויפגעלעגט זיך צו פאטשקען מיט א טכויר, וועלכער „הערט" זיך פון דערווייטען... זיין פעלץ איז אָבער טהייער, און אויב דו ווילסט אימיצער זאל זיך פאטשקען פון דיינעטוועגען, מוזטו עפענען דאָס געלד־זעקעל, און אום צו האָבען א געלד־זעקעל מוז מען האָבען נעגעל און צייהן — מען מוז זיין א חיה.

זעלטענע געדאנקען ערוועקט אין מיר דער ווינטער מיט זיינע פעלצען און פוטערס. אלטע, גאנץ אלטע זאכען דערמאָהן איך זיך, זאכען, וואָס זיינען אי קאָמיש אי אומעטיג.

אזוי ווי היינט געדענקט איך מיין רבי'ן „ר' אליה דער בלייכער" — אזוי האָט מען איהם גערופען — און זיין פליכעוואטען פעלץ, וואָס מיין בלינדע רבי'צין פייגע מושע האָט צוערעכט געמאַכט מיט כשר'ע פאָדים. איך געדענק ווי דער גאנצער חדר האָט געלאכט, און נאָכדעם איז געווען א שמייסענים. איצט, וועז איך דערמאָהן זיך אן דעם, לאכט זיך מיר ניט, איך וויים שוין איצט, אז א פעלץ און א מלמד זיינען ניט קיין פאָאר קלייבער.

שוין פֿאַרט געווען א הייליגער, האָט מען איהם שפּעטער געשאָלטען, ער איז כשר געווארען אָהן א סרכה. דאָס פֿלייש האָט מען פֿערנוצט ביי א יתומה אויף דער חתונה און פון די פּעל, צוזאַמען מיט נאָך עטליכע פּעלצלעך פון כשר'ע שעפּסען, האָט מען צונויפּגעשטעלט א הייליגען פוטער פּאַר ר' אברהם זישנער, זכרונו לברכה, ר' אליה דעם בלייבענ'ס עלטער־זיידע.

דאָס איז איין לעגענדע. נאָך אייניע דערצעהלט, וויעדער, אז דער פּעלץ שטאַמט פון אן ארץ ישראל משולח, וואָס איז פֿלוצלונג געשטאַרבען אין שטעדטעל און איבערגעלאָזען דעם פּעלץ ביי קהל. ער איז דורכאוים, זאָגט מען, געמאַכט פון ארץ ישראל־ציעגען, וואָס האָבען זיך געפּיטערט אויף די כשר'ע באָקסאָרען פון דעם אנדער זייט ירדן.

סאי ווי סאי, דער פוטער האָט סוף כל סוף גענומען איינגעהן פון טאָג און פערליערען דאָס לעצטע ביסעל האָאר און איז טאקע נאָר פּשוט צוריסען געוואָרען. מען האָט דאן געקראָגען ביי א שניידער א ווייסע פעלכעל און א פּאָאר פּאסמעס כשר'ע פּאָדים, די חדר־אינגלעך האָבען דאָס פּאַר די רבי'צין איינגעפּערימט אין א שטאָפּ־נאָדעל און זי האָט זיך א נעהם געטהאָן מאכען פון דעם פוטער א לייט.

זייענדיג נעבעך בלינד און ניט זעהענדיג וואָס זי טהוט, האָט זי אָנגענעהט די פּעלכעל ניט אויף די זייט פון די פוטער, נור אויבען, אויף די אויבערשלאָג. ר' אליה איז, ווי זיין שטייגער איז געווען, אויפגעשטאנען פּאַרטאָג, האָט אָננעטהאָן דעם פוטער און איז אוועק אין בית המדרש...

נו, איז נעווען א לעבעדיגע וועלט.

איך געדענק ווי ער איז געגאנגען אין דער פריה פון בית המדרש מיט'ן טלית־זעקעל אונטער'ן אָרעם, מיט דער אָנגענעהטער ווייסער פעלכעל אויפ'ן רעכטען מיטען פון דער שווארצער, טוכענער

זעהר רחמנות'דיג פלעגט דאָס אויסזעהן וועז דער ווינד פלעגט פערריסען ביי ר' אליה'ן די פאָלעס מיט די ווייסע פליכעס ארויף. ער פלעגט זיך נעבעך דאן ראנגלען מיט'ן גזלן, דעם ווינד; ער פלעגט פערברעכען די פאָלעס ארויף און ר' אליה פלעגט זיי פרובען ארייגבייגען מיט א קנאָק אינווענ'יג, אָבער זיי זיינען געווען אזוי שטייף, אז ער פלעגט זיך נעבעך פערשוויצען ארבייטענדיג.

ר' אליה'ס פוטער האָט געהאט א שם אין שטעדטל. מען האָט געוואוסט פון וועמען ער שטאמט און מען האָט געהאט פאר איהם גרויס דרך ארץ. ר' אליה פלעגט נעהן אין איהם מיט א מין גאוה. ער האָט פערשטאנען אז קהל איז איהם מקנא.

וועגען דעם דאָזיגען פוטער איז ארומגעאנגען ביים עולם א לעגענדע, און מענשען האָבען דערצעהלט, אז דער פוטער איז בעשריעבען אין שטאָדטישען אלטען פנקס. בעשטימט אבער האָט דאָס קיינער ניט געוואוסט.

די מעשה דערפון דערצעהלט זיך אזוי:

די שטאדט האָט אמאל געהאט א שטאָדטישען באָק, א „קדוש", א מין קעסט־בחור, וואָס פלעגט ארומגעהן פראנק און פריי, וואו זיין כשר האָרץ האָט גלוסט און קיינער האָט איהם ניט נעדארפט בעריהרען. א אידענע האָט איהם אמאל א קלאפ געטהאָן, האָט איהר דער מאן נע'גט. ויהי היום, האָט זיך נערארפט מאכען, אז דער באָק איז אריין אין פאָליש פון בית המדרש און האָט אויפ־געגעסען א גאנצען בארג מיט שמות.... איז געוואָרען א מהומה.

קהל האָט פערלאנגט מען זאל גוזר תענית זיין. אנדערע האָבען געזאָגט, אז מען זאל דעם באָק האלטען א גאנצען מעת־לעת ביחידות, אָבגעזונדערט איינעם אליין און איהם ניט געבען עסען, ער זאל פשוט פאסטען א טאג... נאָכדעם זאל מען אויסקעהרען די מיסט זיינע און עס בעהאלטען נעבען אלטען בית עולם....

אזוי האָט מען טאקע געטהאָן. אָבער אזוי ווי דער באָק איז

בעקאַנטע

בעזע בעגעגענישען אין די אידישע גאַסען.

צייט די שטאדט ניו יאָרק איז געוואָרען „גרויס־ניו יאָרק", עם זיינען צוגעקומען צו איהר נייע קוואַרטאַלען, און זי איז געוואקסען אין דער לענג און אין דער ברייט, האָבען זיך א סך אלטע בעקאַנטע אזוי פערלוירען אייגע פון די אַנדערע, אז זיי קענען זיך זעלטען וועו וויעדער טרעפען.

וועגען דעם דאָזיגען פוטער איז ארומגענאַנגען ביים עולם א בעגעגענט און מיט איהם גערעדט, מיט איין מאָל איז ער נעלם געוואָרען, און איהר וואונדערט זיך וואו ער איז אהינגעקומען. און מערקווירדיג.... איהר וואָהנט מיט איהם אין איין שטאָדט, נור ניט מעהר אין די „איסט סייד". ער האָט זיך אריבערגעפעקעלט אין האַרלעם און איהר האָט זיך אריינגעקרויזשקעט אין די בראָנקס און אויס — איהר זעהט זיך מעהר ניט.

דער אלטער ניו יאָרקער אידישער קוואַרטאַל, די איסט סייד, איז שוין איצט געוואָרען דער וואָהנפלאַץ נור פון „גרינע", נייַ־אריבערגעקומענע. די מעהרסטע „אויסגעגרינטע", וואָס מען טרעפט נאָך איצט אין דעם דאָזיגען געגענד, געפינען זיך דאָ נור בייטאָג אין זייערע געשעפטען, ביינאכט אבער פאָהרען זיי אַוועק שלאָפען אין באָראָו פּאַרק, וואו „קאלוואריער דאטשען" שניידען זיך אויף „יאהודים", אדער זיי פאָהרען אַוועק נעכטיגען אין אַנדערע נייע אידישע מקומות.

איך האָב אמאל געקענט אין די איסט סייד א בארבער, איך האָב זיכער געמיינט, אז ער וועט שוין דאָרט אויסלעבען זיינע יאָהרען.

פֿלייצע פון אויבען. אינגלעך קונדסים און גרויסע יונגאטשעס זיינען איהם נאכגעלאפען מיט געשרייען: „ר' אליה, וואו האָט איהר געגומען אזא פוטער?... פוטער, פוטער, פוטער!"....

אָט אזעלכע מעשיות און געדאנקען שטעהען אויף אין מיר, וועז דער ווינטער קומט אָן און איך דערזעה פוטערס ביי לייטען.

ביים נאָמען. איך דרעה אום דעם קאָפּ, וועמען זעה איך? מיין אלטען בעקאַנטען בארבער.

ער האָט זיך געוואָלט מיט מיר ארומכאָפּען, אבער איך בין געלאָפען ווי אַן אונטערגעשאָסענער און זיך געטאָפט מיט ביידע הענד דעם פּנים און געקוקט, אויב עס געהט ניט קיין בלוט....

איך האָב מורא געהאט, ער זאָל מיר ניט נעהמען פערקויפען א הויז...

א צווייטען בעקאַנטען האָב איך אמאָל גאַנץ אונגעריכט געטראָפען אין האַרלעם. דאָס איז געווען מיין ערשטער באָס, אין וועמעס שניידער־שאפּ איך האָב געשוויצט גרינגערהייט.

איך האָב איהם שוין ניט געזעהען איבער א פערטעל יאהר־הונדערט. אָט דער באָס איז אפילו געווען א גרויסער גראָבער יונג, אָבער אויגען האָט ער געהאט ווי א וואָלף: ער האָט מיך באַלד דערקענט און, מיינענדיג, אז איך טהו נאָך אַלץ יענע מלאכה, דערלאַנגט ער מיך א פּרעג מיט'ן אמעריקאַנער טראָפּ: „ביזי“?

וועו ער האָט מיר קוים אויפגעקלערט מיט סמנים וועו ער איז, האָב איך מיך דערמאָהנט, אז ער איז מיר שולדיג פּאר א וואָך ארבייט, נור ער האָט משמעות פערגעסען, דען ער האָט מיר געגעבען אָנצוהערען דאָס, אויב איך דארף א „רושאב“, קען איך קומען ביי איהם ארבייטען...

איך האָב זיך פערשעהמט פאַר ער אידישער ליטעראטור, און האָב זיך שטאַרק געוואונדערט צו טרעפען אזא ווילדען עם הארץ ביי דעם „עם הספר“.

איך האָב אבער באַלד א קלער געטהאָן אויב עס וואָלט טאקע ניט געווען א פלאַן זיך אריינצוכאָפּען אויף א פּאר וואָכען אין א שניידער־שאפּ, אפשר וואָלט דאָס מיר העלפען איך זאָל ניט פערגעסען „שניידען“... איך ווייס גראד עטליכע נאקעטע נפשות וואָס עס וואָלט געווען א מצוה זיי צו „בעקליידען“...

ניט וועניג אינטערעסאַנט איז איינמאָל געווען מיין בענעגענים

ניט נור איז געווען א טיפע בעקאנטשאפט צווישען מיר און דעם דאזיגען מיסטער, נור אפילו צווישען מיר און זיין ראזיר־מעסער... מיר זיינען פשוט געווען „בלוט־פערוואנדטע“....

דער בארבער האָט א געוויסע ציט צוגעקנעלט מיט „ריעל־עסטייט“ און איינמאל, מיר רייבענדיג א מאָרדע, האָט ער געזוכט אריינצורייבען אין מיר א טענעמענט־הויז. ער האָט גערעדט און גערייבען, און האָט זיך אזוי צוהיצט, אז, פערגעסענדיג וואָס ער טהוט, האָט ער מיר איינגעזיפט די נאָז, די ליפען און די אויערען. איך בין גלעגען אויפ'ן „בארבער־טשער“ אין איין ציטערנים, ער זאל זיי מיר טאקע ניט אראָב־„שיווען“. דאן האָט ער גענומען שארפען די בריטווע און לויבען די פראָפערטי, און איך האָב גלייך פערשטאנען, אז ער מיינט מיך צו מאכען פאר א „גלאטען בעל־הבית“... איך האָב געוואוסט, אז ער האָט שוין מאנכע פון זיינע קונדען גוט „איינגעזיפט“ און זיי געגעבען, וואָס דער ענגלישמען רופט, א „קלאזוד שיווו“. וועז איך האָב פלוצלונג דערפיהלט, אז זיין גאל־מעסער ווערט מיט מיר אויך „צופיעל שמעלקע“, האָב איך זיך דערלאנגט א הייב פון שטוהל ווי אן אבנגעבריהטער, האָב אבגעווישט דעם פנים מיט'ן ארבעל און זיך אבגעטראגען ווי א ביהן.

שפעטער האָט איך צוכלויג געהערט, אז מען האָט איהם, דעם בארבער אויך גוט „איינגעזיפט“ און „גלאט ארומגענאלט“, און, גאט'ס וואונדער, דאָס האָט גראָד געטהאן א בלעכער.

זייט דאן האָב איך מיין בעקאנטען בארבער מעהר ניט געזעהן, און איך וואלט איהם אפשר פערגעסען אויך, נור דאָס האָב איך ניט געקענט, דען יעדעס מאל, וואָס איך פלעג געהן אין בארבער־שאפ, פלעג איך זיך דערמאָהנען אן מיין לעצטען „שיווו“ אין די איסט סייד, און פלעג זוכען פריהער אויסצוגעפינען, אויב דער בארבער האנדלט נאָך מיט ריעל־עסטייט...

איינמאל האָב איך דורך א סיבה פערבלאנדזשעט אין א פער־וואַרפענע געסל אין די בראנקס, ערשט איך הער מען רופט מיך

האָט ער מיך געזומען בעשווערען, איך זאָל קומען הערען זייַנע „שפּיצעס" (דרשות)...

איך האָב אַ קוק געטהאָן אויף זיך און אויפֿן „רעווערענד" און האָב געזומען שמייכלען... געה אַוועק אין ברוקלין הערען אַ דרשה פון אַ לאָנדרי־מאַן, אַז איך קען ניט אַרויסגעהן אין גאַס!

איהר קענט זיך פֿאָרשטעלען ווי מיר איז געלעגען אין זינען דעם „רעווערענד'ס" געפּלעטע תורה!

איך בין אָבער געפּאַלען אויף אַן המצאה. אַ חרפה אָן אַ זייט. איך האָב פערטרויט דעם רבי'ן מיין לאַגע. מיט אַ פרומע מינע האָב איך איהם געזאָגט, דאָס איך וויים געווים, אַז דאָס איז אַ גאָט'ס זאַך: מן הסתם איז מיר אַזוי בעשערט, עס איז „אָנגעשריע־בען געוואָרען" איז פערפאַלען... נור אויב ער וועט זיך בעמיהען ברענגען פון מיין היים אַן אנדער פּאָר, פערזיכער איך איהם אויף מיין עהרענוואָרט, אז איך וועל קומען אין ברוקלין איהם הערען דרש'ענען...

דאָס האָט פּאַסירט דאָן, וועו איך האָב שוין געהאַט צוויי פּאָאר, אויף אָנטהאָן און איבערטהאָן.

מיין אַלטבעקאַנטער לאָנדרי־מאַן האָט זיך אָנגעכאַפּט אָן מיין פּאָרשלאָג מיט הענד און פיס. אין אַ שעה אַרום האָב איך זיך שוין אָנגעטהאָן און האָב אָבגעמאַכט מיט מיין פרייַנד, איך זאָל איהם קומען הערען דריי שבתים נאָכאַנאַנד.

איך בין זיך מודה ומתודה, אַז מעהר ווי צוויי מאָל בין איך ניט געגאַנגען דאָרט, וואו מיין אמאָליגער לאָנדרי־מאַן ביגעלט זיין קהלה, פּליושקעט זיך אין אַ וואַש־טאָפּ פון וואַסערדיגע מוסר און קראָכמאַליעט אָן שטיקער מדרש, אַז זיי וועלען האָרט ווי אַ ברעט...

איך האָב שוין געהאַט טויזענד חרטות, וואָס איך בין בעסער ניט געבליעבען זיצען אין באָד.

מיט א רבי'ס. אין א קהל'שע, שטאדטישע זומער־באד איז דאס געווען.

איך געדענק ניט נענוי ווי דאס איז געשעהן, איך געדענק אבער פונקט ווי היינט, אז מען האט דארט ביי מיר צוגע'גנב'עט א זעהר דעליקאטנעם מאנסביל'שען „בגד" במחילה, אהן וועלכען אן אמערי־קאנער דזשענטעלמען אין א קורצען רעקל קען ניט בעשטעהן צו געהן אין גאס...

איהר קענט זיך פארשטעלען מיין לאגע. איך בין געווארען פאר צרות אזוי צומישט, אז איך האב געמוסען צווייפלען, אויב איך האב נאר דעם דאזיגען „מלבוש" מיטגענומען, אפשר האב איך איהם נאר פערגעסען אין דער היים... איז דאך אבער די קשיא: ווי וואלט איך געקומען אהער?... וואלטען מיך די יונגאטשעס ניט פערווארפען מיט שטיינער? און די מארא'ל? וואלט זי מיר נעשווינגען?

איז אבער וויעדער א קשיא: וועז איך וואלט דעם „בגד" נעהאט מיט זיך, טא וואו וואלט ער אהינגעקומען? איך בין דאך אין א קהל'שען מרחץ, א שטאדטישער אנשטאלט... היתכן קהל זאל גנב'ענען? די פאליטיקער גופא באדען זיך דאך ניט מיט'ן עולם צוזאמען?... אמת, זיי לאזען טאקע די בירגער הויל און נאקעט, אהן תחתונים, במחילה, אבער אויף אן אנדער אופן.

סאי ווי סאי, אט ווי איך זיץ אזוי אין געהאקטע וואונדען און קלעד, וואקסט האסטיג אוים נעבען מיר א איד מיט א בעשארען בערדעל און רוקט מיר אריין א „שלום עליכם".

איך האב איהם דערקענט. ער האט אמאל געהאלטען א לאונדרי אין ברום סטריט, ער איז מיינער א שכן געווען און פלעגט קריענען מיינע גרעט. ער האט מיר גלייך אויפגעקלערט, אז ער איז איצט א „רב", א „רעווערענד" אין ברוקלין און מאכט א „שהנעם לעבען", נור ער איז געווארומט פון אמאל זיך צו באדען זומער אין די ניו יארקער שטאדט־בעדלעך, איז ער געקומען אהער. רעדענדיג

טען קויפט הגדות און טען טראָגט
מיט אַרויס אין האַרצען פול.

ניטאָ קיין „תמץ", ווער בעדאַרף
דאָס איצט? די מצה ברינג!
ציה אָן די נאַציאָנאַלע האַרף,
און זאָג און זופ און זינג!...

עס איז פאר פסח. איך געה דורך די אידישע גאסען און טראכט: וועו אידען וואָלטען אין מצרים ניט געווען און וואָלטען דאָרט קיין „אָוער־טיים" ניט געאַרבייט, און פרעה וואָלט נאָכדעם קיין מכות ניט אַרויסגעכאפט און מיר וואָלטען שפעטער ניט ארויסבער דעם ים סוף, וואָלטען דאָך איצט אידען געבליבען אָהן פרנסה, און דער אידישער קוואַרטאַל וואָלט אויסגעזעהען אזוי ווי א נעכטיגער.

איצטער אָבער האָבען מיר בה"ש פון גרינע „אויבערשטע" ביז נייע „אונטערשטע" און דער אידישער מארק איז פול מיט חריין, אייער, מצה, דאָסעל, משקאות און פסח'דיגע נים, — א ליעבער נחת אָנצוקוקען...

עס איז פאר פסח.

די אידישע מוכרי ספרים מאכען איצט ניט אויסלכע נאָלדענע געשעפטען ווי פאר „ימים נוראים" און פאר סוכות. מען דארף ניט קיין שופרות, קיין אתרוגים, קיין נייע תפילין... מען האָט ניט מורא פאר גאָט און מען פרענט ניט נאָך מענשען; עס קומט אָן א פרייע, אָפענע, לעבעדיגע וועלט. פון דעסטוועגען אָבער פערקויפען זיי הגדות מיט מחזורים און דערלענען אויך ניט דער באָבע'ס ירושה.

די רעכטע קאָבענים און פרעגלענים אָבער איז דערפאר ביי די רבנים, רב'לעך, רב'אָנטשיקעס, רב'עלעך, רעווערענדס און רעווערענדוירים.

ערב פסח

„גאונים" ארבייטען פשוט מעשים.

דער פסח־לעב, ער קומט שוין אָן
מיט מצה און מיט חריין,
רבנים פאַנגען אָן צו טהאָן,
די אידישקייט איז שעהן....

הכשרים העכגען איבעראַל
פון „גאונים" אַ געוואַלד,
ס'איז „כשר", „פסח'דיג", הכלל,
עס דודקעט און עס שאַלט.

יאָ, „יין שרף", עפעל־קוואַס,
און „יין גפן" ד'רעקט
פון ציון, עס איז וואויל, ס'איז נאַס,
ס'איז יום טוב'דיג, עס שמעקט...

אַ קרוינק האַט פרעה פאַרגעשטעלט
זיך דאָן דעם אידען'ס גליק
אין יענע שוואַרצע שקלאַפענוועלט,
מיט יאָהרען לאַנג צוריק.

דערוויסען גרינט, אין קעש'נע „טאָגט",
דער מידער קאָפּ איז דול,

פולער, פרנסה־געשווּאלענער יום טוב, ווי פסח־לעב, פערקלעהמט מיר דאָס האַרץ אויף די אָרעמע גוים, נעבעך: איך וויים ניט, כ׳לעבען, פון וואַנען זיי לעבען דאָ, פון וואַנען לעבט, נעבעך, א גוי? וואָס טהוט א גוי אין אַמעריקא?....

מילא א איד גיט זיך אַן עצה, איידען האָבען בה"ש פרנסות. איז פראָסטע מצה, איז מצה־שמורה, אייער־מצה, מצה־מעהל, מצה־לאָקשען, מצה־פאַרפּעלעך, „יין צמוקים", „יין גפן" „יין שרף" און סתם „יין", „אונגארישער שליווּאָוויטש" געמאַכט אין בראָנזוויל, „טאָקאייער" געשטאַלירט אין פיטט סטריט, „ארץ ישראל וויין", געליטערט אין טשעררי סטריט. ווילנער הגדות מיט קאָוונער „חכמים" און מינסקער „רשעים", מיט א ...לעמער „תם" און א יהודים'שען „שאינו יודע לשאול", יארמולקעס, חריין, און אויב דאָס איז נאָך אלץ וועניג, קען א איד, אופ'ן לעצטען פאל, א בי־סעל צוקנעלען, ער וואַרפט זיך אריין אין א צילינדער־הוט מיט א וויסע שניפּסעל, לאָזט אריבער די הויזען איבער די שטיוועל און וועדט א „רעווערענד", אדער, באין ברירה, אויס נויט, א „גאון" און גיט ארויס הכשרים און האָט פרנסה בכבוד....

זאל דאָס פרובען טהאָן א גוי! — וועט ער קענען?

וווייזט מיר איין אלטען גוי, א „בריק־לייער", וואָס ער זאל וועדען אויף דער עלטער א גלח, אדער א פראָפעסאָר!

א אידישער פאָטוייטא פעדלער אבער איז שטענדיג א קאנדי־דאט אויף א „גאון". ביי אידען אן אפריוטער טהוט א שטעל אוועק די אייזערנע „דאנקי" (די נעה־מאשין) און וועדט א גייסט־ליכער „מאנקי" (אפּפע) און לעבט און לאכט פון דער וועלט....

וואָס פאר א טייער פאלק אידען זיינען!...

א קריינק האָט זיך פרעה געקענט פאַרשטעלען וואָס פאר א טובה ער האָט געטהאָן אידען מיט זיינע פערשאלטענע עקשנות. ערשטענס, האָט ער געמאכט אידען פאר בעלי מלאכות, פאר מויערער, אדער וויי דאָס הייסט אין ענגליש „בילדערס". ער האָט

אָט ווּיפֿיעל לעבלעך עם זיינען דאָ אין אַ מצה, אַזוי פֿיעל „רבנים" זיינען דאָ אין אַ שוהלכעל. יעדער מלמד גיט ארויס אַן הסכמה אויף „יין נפן", „יין צמוקים" און „יין שרף" און וואָס פֿאַר אַ מבין אַ מלמד איז אויף בראַנפֿען זאָל אייך דער גבאי זאָגען!

איך בין זיכער, אַז דער פֿראָסטעפֿסטער גוי, אַן אירלענדער, למשל, וואָלט געקענט ארויסגעבען אַ בעסערען „הכשר" אויף אַ פֿעסל משקה אפֿילו ווי אַ גמרא מלמד... איהר וואָלט זיך געמעגט פֿערלאָזען אויף, דען ער איז אַ מבין און פֿון די בראַנפֿען מיט זיין הסכמה וואָלט איהר טאָקע הנאה געהאַט אויך, פֿיעל מעהר ווי פֿון די „יין שרף" מיט אַ היתר פֿון גרעסטען גאון... יאָ „נסך", ניט „נסך", יאָ חמץ'דיג, ניט חמץ'דיג, דערפֿאַר אָבער וואָלט דאָס געווען פֿון די רעכטע סחורה, די גוטע, די שטאַרקע, די „קרעפֿקע", אַז פֿון יענער „שנעבקע" וואָלט איהר דערזעהן קריעת ים סוף, מלחמת עמלק און מתן תורה...

אַזוי אָבער ווי דאָס איז איצט, פֿערקויפֿט מען אייך ראָזשינקע סאָק אַלס די וויין, מיט וועלכע אונזער עלטער־פעטער לוט האָט זיך נאָך „פֿערטראַסקעט", און אַ ביסל קוואַס פֿאַר עכטע „טאָקאַיער", מיט אַ הכשר פֿון אַ „גאון", און איהר האָט ניט וואָס צו קלערען, עס וועט זיך אייך שוין דרעהען דער קאָפּ פֿונקט ווי געהעריג איז. אי גרונם דער אפֿרייטער איז זיך מחיה, אי גאָט האָט הנאה, אי די שכינה לעהנט זיך אונטער דאָם הארץ, אי אידעלעך האָבען פֿרנסה.

עס איז פֿאַר פּסח.

יעדער ביגלער וועלט אַ פּאַדריאַדטשיק, אַ ליווראַנט פֿון מצות, פֿון פּסח'דיגע געטראַנקען, פֿון פּאַסטערנאָק, פֿון פּסח'דיגע וואַסער אין פּלעשער, בוניעם און פּענכערס... עס איז לעבעדיג אין שטעדטעל. אידען האַנדלען, זיי מאַכען געשעפֿטען...

וועז איך גיב אַ קוק אויף דעם אייביגען פּאָלק, אויף זיינע אידישע מסחרים, איידער עס קומט אַן אַזאַ געבענשטער, חיונה־

אָבער ניט נור זיינען אידען „בילדערס", מויערער, „ריעל־עסטייט"־לייט, נור זייער אלטע פּראָפעסיאָן פון פּאסטוכער האָבען זיי נאָך אויך ניט פערגעסען. זיי האָבען נאָך געגוג פּאסטוכער, וואָס וויסען וויי אָנצוגעהן מיט בהמות.... אוּן אזוי ווי עס פּעהלט אונז בה"ש קיין „בהמות" אין אמעריקא, האָבען אונזערע אלטע פּאסטוכער וואָס צו טהאָן, זיי האלטען דעם בייטש אוּן האָבען חיונה בכבוד. זיי היטען די סטאדע, זיי לאָזען ניט אראָב קיין אויג פון גאָט'ס טשערעדע, פון די „צאן קדשים" אוּן זיי קענען זיך חלילה ניט בעקלאָגען, די פּאסטוכער אונזערע, אז עס פעהלט זיי עפּעס. זיי שעהרען די וואָלל, מעלקען, שחט'ען, אוּן לעבען א גוטען טאָג, עס בעצאָהלט זיך פונקט ווי אין ירושלים... אידען האָבען פיינע, מען זאָל אָרום זיי ארבייטען אומזיסט...

יא, פּסח איז א שעהנער, א ליעבער, א זוניגער יום טוב אוּן דערפּאר איז ער א טייערער, אידען בעצאָהלען טייער פּאר אלץ, וואָס זיי גלויבען, אז דאָס איז פּסח'דיג. ביי די יעניגע, וועלכע ווילען זיין זיכער, אז אלץ איז כשר וישר אט פונקט ווי דער רין, איז געלר א קליניגקייט, זיי בעצאָהלען. דערפּאר האָבען מיר אפילו פּסח'דיגע קאמאשען, כשר'ע גאטקעס אוּן אידישע ברוך־גארטלען, געמאכט מיט כשר'ע פּאָדים, אָהן א ברעקל שעטנז....

אט ווי איהר גיט א וואָרף מיט אן אויג איז א מצה־קראָם אונטער דער השגחה פון אן אנדער "גאון", דאָס הייסט, פון אן אנדער „היימישען" שלח מנות־טרעגער, וואָס האָט זיך ארויפגעגאון'עוועט אויף א גאון אין קאָלאָמבוסעס מדינה.

אָנקוקענדיג די שילדען אויף די אידישע קרעצמעס אוּן מצה־געשעפטען, וואָס שטעהען אונטער די השגחה פון אונזערע „גאונים", געהט פּשוט א וואַרעמקייט דורך די ביינער.

ווייזט מיר אין פּאָלק אויף דער וועלט, וואָס זאָל זיין אזוי גאונות'דיג ווי דאָס פּאָלק ישראל! אויף אזא זאָך האָט זיך אפילו משה דבינו אליין אויף ניט געריכט. ער האָט נור געוואוסט, אז

געזומען איינפאַכע פֿאַסטוכער פון כנען און האָט זיי געמאַכט פֿאַר „לייט". זיי זיינען אַריבערגעקומען אין אמעריקא פֿאַרטיגע „בילדערם". וואָס זיי האָבען זיך אויסגעלערנט אין מצרים, איז זיי צו־ניץ געקומען אין די בראָנקס, וואו זיי האָבען ממש אויסגעבויט אמת'ע פּתום און רעמסס פּיראַמידען, אידישע פּיראַמידען...

פּרעה דער רשע האָט געוושאַלעוועט אידען שטרוי צו די ציגעל, דערפֿאַר האָבען דאָ אידען, איהם אויף צו להכעים, אויסגעבויט גאַנצע הייזער, גאַסען פון שטרוי. בראָנזוויל, למשל, איז אין גאַנ־צען א שטרויענע, און מיר האָבען א וועלט מיט שטרויענע ריעל־עסטייט־לייט... מאַנכע פון זיי זיינען טאַקע דערפֿאַר אַבגעברענט און אַבגעריסען געוואָרען, מאַנכע אַבער וועלען זיך זיצען בריט־לעך ביים סדר און זינגען „אַדיר הוא יבנה ביתו בקרוב"...

דאָס איז ערשטענס. צווייטענס האָט ער, דער עגיפּטישער דעספּאָט, פערזאָרגט אידען מיט א פּסח. אי אידען מאַכען א לע־בען, האָבען פּרנסה איבער א לעפּעל, אי זיי האָבען א צאַצקע א יום טוב, וואָס פערשעהנט זיי דעם פּריהלינג און גיט זיי א געלע־גענהייט צו לייענען „שיר השירים", די געווירצינע ליעבע לידער, וואָס שמעקען מיט ארץ ישראל וויינפּערלעך.

הערט אדרבה וועדטער :

פון דיר געקושט, געליעבט צו זיין
איז בעסער פון געשמאַקסטען וויין.
וויי דופט'ג זאַלבען שמעקט דיין גוף,
און דופט'גער זאַלב איז דיין בערוף,
דרום האָבען דיך די מיידלעך האַלד,
אָה, ציה מיך, האַרציגער, איך לויף
נאָך דיר ביז אין דעם מלך'ס הויף,
ברינגסט מיך אין צימערען פון גאַלד.

שפּעטער אָבער טרעפט איהר אָט דעם זעלביגען, אָבגעשמיסע־
נעם „רבי'ן" אין א צילינדער־הוט מיט א ווייסע שניפּסעל זיצען
און גלעטען דאָס ציגענע בערדעל, און פּסק'ענען שאלות, א קול־
טור־מיניסטער, אָדער ער איז גאָר א „ראש בית דין" און זוכט
איינצובייסען א שווערע דין תורה, א יוסטיץ־מיניסטער, אָדער ער
גיט ארויס הכשרים אויף פּסח'דיגע משקאות, ער פערזיכערט אייך
אויף זיין עהרען־וואָרט, אז די געטראַנקען זיינען געשטאַלירט ווי
עס געהער צו זיין, א פּראָפעסאָר אויף כעמיקע, אָדער ער שרייבט,
אז ער איז געשטאַנען אין פּעלד צייט די ווייץ האָט אָנגעהויבען
שפּראָצען ביז מען האָט דאָס אָבגעשניטען און געבראַכט אין שייער
אריין, אן אַגריקולטור־מיניסטער, און גאָר צום סוף גיט ער אייך א
הכשר אויף די מצה, אז ער איז געשטאַנען ביים מאָהלען און בייט־
לען די מעהל, און דאָס איז אזוי נעראָטען, אזוי פּסח'דיג, אז דאָס
איז גאָר פיש, פיש אין דער וועלט, אז אפילו אברהם אבינו מעג
דאָס עסען... א מילנער, אן אמת'ער מילנער, און טהוט איהם
עפּעס! און די קונדען, מיט וועמעס אינגלעך ער קנעלט, פערקויפט
ער אליין מצה און פערשרייבט אויפ'ן ביכעל, א האַנדעלס־מי־
ניסטער....

אָט אזוי טהוט זיך דאָס ביי אונז אידען פאַר פּסח. א מכה
האָט פּרעה אויסגעפיהרט מיט אונז....

גאָט האָט צוגעזאָגט די אידען, דאָס זיי וועלען איהם זיין א קע־
ניגרייך פון כהנים, פּריסטער און א פאָלק פון הייליגע. א פּריס־
טער איז ניט שטענדיג א גאון און א גאון איז זעלטען א פּריסטער...
א הייליגער קען אויך זיין א רעכטען תחום שבת פון א גאון. איך
קען א כהן אין אמעריקא, איז דאָס אזא עם הארץ, אז איהר קענט
איהם ממית'ן, וויים ער ניט וווּ מען מאכט המוציא איבער א רע־
טאָך. און איך האָב זיך אמאָל צופעלליג אָנגעשטויסען אין א „הייי־
ליגען", איז ער אויך קיין גאון ניט געווען...

אמעריקא שוויבעלט און גריבעלט אָבער מיט לויטער גאונים,
גאָט זאָל שומר ומציל זיין !.... מען קען ניט לייקענען, דאָס איז א
מדרגה, מיר האָבען זיך אַרויפגעארבייט, א כח אויף די אומות
העולם!...

און ביי אונז א גאון איז נאָר עפּעס אַנדערש ווי ביי זיי,
ביניהם. זיי האָבען פאָר יעדער זאָך אין אַנדער גאון, אין עקספּערט,
וואָס האָט געשטודירט אין גוי'שע בתי מדרשים, אין אוניווערזי־
טעטען.

אָט נעהמט א גוי'שע מדינה, איז זי פול מיט פראָפעסאָרען ווי
א מילגרוים מיט יאָדרעם: א בילדונגס־מיניסטער, א האַנדעלס־
מיניסטער, אן אַגריקולטור־מיניסטער, א יוסטיץ־מניסטער און ז.
וו. אויף יעדער זאָך בעזונדער א קענער א ספּעציאַליסט, ביי אונז
אָבער קען איין אייניציגער מלמד אָט די אלע זאכען, ווייל אין איהם
שטעקען אלע „גאונים" מיט אמאָל און ער גיט אייך ארוים הכשרים
פשוט אויף פויגעל־מילך....

אָט, דאכט זיך, שטעהט איהר און זעהט ווי ערגעץ אין א קע־
לע־שטוב דאָנגעלט זיך א בלייך, יאָדרעדיג אידעל א פערשוויצ־
טער מיט א חדר אינגעל, וועלכען ער וויל דוקא אָבשמייסען, און
לסוף לאָזט זיך גאָר אוים, אז דער אינגעל, זייט מיר מוחל, כאפט
זיך ארויף אויפ'ן מלמד, שפּיליעט איהם אָב און „טשאכטשעט"
אריין אויף וואָס די וועלט שטעהט...

ליעבער שבת קודש געהט אהין", און איך האלט אין איין ארומזו־כען א חמץ'דיגע הגדה.

אט ווי איהר הערט, רבותי, פשוט, א חמץ'דיגע הגדה.

איך האב די פסח'דיגע הגדה מיט „עברי טייטש" און פער־שיעדענע טייטשען אידישע און יאהודישע און אפשר א שאק אנ־דערע פירושים. זיי האבען מיר געלערנט ווי דעם חמץ פון שטוב ארויסצו'פטר'ן, און ווי דאם צו פערקויפען פאר אשפאט פרייז צו ליאד א גוי....

איך האב געפאלגט. א ברירה האב איך געהאט? ! דערפאר בין איך דאך א איד.... א איד, פונקט ווי א אידענע, מוז טהאן „וואם דער מאטע הייסט און וואם די מאמע הייסט און וואם אלע גוטע און פרומע לייט הייסען צו גוטען טהאן"; אפילו וואם די הגדה הייסט....

האב איך זיך געלאזט אנרוידען און האב אויסגעראמט דאם ביסעל חמץ ביז א ברעקעל. איהר קענט ניט געפינען ביי מיר קיין פיצעל ברויט אויף א רפואה.... איך האב געפאלגט דער הגדה'ס עצות און האב „מבטל" געווען נאך נאר א פרישען פאמפערניקעל... איך האב ווירקליך געמיינט, אז איך וועל לעבען מיט „נסים"...

ערשט זוך איך אין אלע „טייטשען" און אין אלע פרושים אן עצה ווי א שטיקעל חמץ אין הויז אריינצוקריעגען און געפין ווענען דעם קיין ווארט ניט... די הגדה מאכט א שווייג וועגען דעם. יא, די הגדה מאכט זיך „כלא ידע" און דער גאנצער שאק פרומע פירושים און עצות דערצעהלען נור ווי דאם שטיקעל חמץ פון שטוב ארויסצו'פטר'ן.... ווי זיך צו בעגעהן אהן דעם און זיין צופריעדען צו פראווען א „סדר" מיט א דארען פרעציזל אהן זאלץ, מיט א שטיקעל „ארעם ברויט."

אט אזוי האט מיר די אלטע הגדה אנגעפיפט. זי האט מיך אזוי אויפגעהיצט מיט אמאליגע גליקען, איך בין פאר גרויס שמחה אריין אין אזעלכע התפעלות, דאם איך האב זיך פאר גרויס פרייד

נאָך פּסח

חמץ׳דיגע קשיות פּאַר א גאַנץ יאָהר.

אוים פּסח!

מיט דער אלטער בעפריאונג האָט מען זיך שוין אָבגעפרעהט און קיין נייע איז נאָך דערווייל ניט צו זעהן.

די צייהנער זיינען אָנגע׳ברוגז׳ט אויף די מצה און דער מאָגען פיהלט זיך ווי א בעזיענטע פעסטונג.

מען האָט איהם אזוי לאַנג באָמבאַרדירט מיט פּסח׳דיגע קנייטלעך און האַרטע אייער, ביז מען האָט איהם איינגענומען....

אָרעמער, אידישער מאָגען! אלץ געהט נעבעך אוים צו איהם.

אידען האָבען אמאל „געאַרבייט מעשים" אין מצרים, דאַרף ער זיך איצט ראַנגלען מיט „לחמא עניא", יא, דאַרף ער זיך איצט שטאָפּען מיט חריין־„סענדוויטשעס" און מיט סתם חריין, געשני־טענע און געריבענע, מיט „כורך", מיט „מרור", מיט „אויבערשטע" און „אונטערשטע", מיט „אפיקומן׳ס", מיט פּעטרישקע און צי־בעלע און חרוסת, און מוז גוטמוטהיג ארונטערשלינגען „מכות" מיט „חד גדיא׳ס"....

אונגליקליכער אידישער מאָגען!

ער מוז נעבעך פּערוואַנדעלט ווערען אין א קהל׳שען „סינק", וואו דער אידישער קוואַרטאל ניסט אריין זיין „פּסח׳דיגען באַרשט", זיינע „גרעפּץ־וויין", זיינע „ציראָפּ־מער" און „נאַרישע וואָך־פּיעסען"!...

מילא, סיי ווי סיי, דער פּסח איז אוועק דאַרט, וואו „דער

דערוואָבען און איך וואָר בעז פֿאַרוואָס מיר האָבען ניט א חמץ׳דיגע הגדה מיט חמץ׳דיגע, פֿראָסטע אָנדערוואָבעדיגע קשיות און א גע־זונדען נייעם תירוץ...

און מיר דאַכט, אז איך בין א קינד און זיץ א הונגעריגער לע־בען מיין אָרעמען, בעזאָרגטען טאַטען און פֿרעג איהם גאָר נייע־מאָדנע קשיות:

ערשטע קשיא:

טאַטע, פֿאַרוואָס האָבען מיר ניט קיין שטיקעל ברויט אין שטוב? דער פּסח איז דאָך שוין פֿערביי און מיר האָבען ניט קיין חמץ און ניט קיין מצה?...

צווייטע קשיא:

טאַטע, פֿאַרוואָס האָסטו קיין געלד ניט?

דריטע קשיא:

טאַטע, דו האָסט מיר דעם גאַנצען ווינטער צוגעזאָגט צו קוי־פען א נייעם אנצוג אויף פּסח. דער פּסח איז שוין אַוועק און איך טראָג נאָך אַלץ מיין אַלטען, צוריסענעם רעקעל מיט די צוריסענע הויזקעם? דו האָסט דער מאַמען אויך קיין זאָך ניט געמאַכט אויף יום טוב?....

פֿיערטע קשיא:

טאַטע, דו אַרבייטסט דאָך, פֿאַרוואָס ביזטו ניט רייך און פֿאַרוואָס רופען אונז די גוים „שיני", און פֿאַרוואָס קאָסט אידישע פֿלייש טייערער, און פֿאַרוואָס קומט ניט משיח און פֿאַרוואָס געהסטו אזוי פֿריה צו דער אַרבייט און קומסט אזוי שפּעט, און פֿאַרוואָס וואוינען מיר אין אזעלכע קלייניע רומקעם און פֿאַרוואָס איז ביי אונז אין גאָס אזוי שמוציג? און פֿאַרוואָס ווילען אונז דער בוטשער מיט׳ן גראָסערי־מאַן מאַהר ניט באַרגען? פֿאַרוואָס פֿאַהרען מיר ניט זומער אין די קאָונטרי? פֿאַרוואָס רעדען ניט די גוים קיין אידיש?.... פֿאַרוואָס.... און.... פֿאַרוואָס?...

ערשט איצט כאַפּ איך פֿערשטעהן פֿאַרוואָס מיר האָבען ניט

גאָר ניט ארומגעזעהן, אז איך האָב דערווייַלע ניט קיין ביסען ברויט אין שטוב....

איך האָב זיך עפּעס גאָר ניט ארומגעזעהן ווי גיך עס האָט זיך אויסגע'יום־טוב'ט. דער קדוש, מיט'ן הלל, מיט די נסים, מיט די יוצרות, מיט'ן „שיר השירים" זיינען אוועק ווי א רויך, ווי א שעה־נער בלענד און ערנסטער, שטרענגער אָנדערוואָכען גלאָצט מיר מיט אַן אייזיגע קאַלטקייט אין די אויגען אַרײַן:

„וואו איז דיין ברויט? — נעקט ער מיך — דו, פרייער פֿרײַ מיינער!.... האָסט זיך געפרעהט, הא? פֿרעה האָט זיך דערטרונקען און דו לעבסט... שוטה! וואָס שטעהסטו א צומישטער ווי א לע־קיש? דיר באָמבעלט זיך נאָך אין מח דער טשאד פון דיין געווע־זענער מלוכה?.... ביזט געווען אויף א פֿאָר שעה א „מלך".... אויף שונאים געזאָגט אזא מלוכה!.... דיר שפּוקען נאָך ארום אין זכרון דיינע אַמאַליגע זמרות... דיר זינגט זיך נאָך אין דעם צודולטען, דערשלאָגענעם, פערזאָרגטען קאָפּ, דו מיינסט, אז דו זיצט נאָך אויף דער הסיבה־בעט מיט דער „מלכה" ביי דער זייט און טרי־לערסט א ליעבעם־ליעד — אָרעמער „מלך"! נאָאיוועך, נאָרעשער שלעפּער!

נייע פֿרעה'ס זיינען אויפגעשטאַנען און דו בלאָנדזשעסט נאָך אין דער מדבר... אין דער טיעפּער, ווילדער מדבר פון א דאָפּעלטען גלות. דאָ פּאַלט ניט מעהר קיין מן פון הימעל. שוועך און בי־טער, מיט יסורים און אויפאָפּפערונג מוזטו דיין ברויט פערדיע־נען. פערוואָנדלטער, געוועזענער „מלך"! דיינע פֿרינצען מוזטו אין פייער פּאַכטקעם שיקען, זיי זאָלען דיר העלפען מפרנס זיין. אונגליקליכער! זעה, דיין פריהלינגס יום טוב איז פּאַרביי, דיין „ספירה" איז געקומען.... האָסט זיך ניט מיט וואָס צו פרייען, טאַרסט זיך ניט פרייען, אַן אומעט רינגלט דיך ארום און טויזענד ערנסטע קעמפּפע קומען דיר אַנטקעגען"....

אָט אזוי טענה'ט איין מיט מיר דער קאַלטער, שטרענגער אָנ־

די פינפטע קשיה

א קינדערשע פראגע פאר גרויסע מענשען.

איך זיץ און קלאהר וועגען די אייגנע'עקשן'טע פיער קשיות, וואס געדענקען נאך מיין עלטער־זיידען און שטעהען נאך אין דער הגדה מיט דער זעלביגער האַרטנעקיגקייט און טרעטען ניט אָב און קימערען זיך ניט פאר דעם „עבדים היינו", און דרייען צו יעדע־צייט א מח מיט די חכמות פונקט ווי זיי וואָלטען געווען א געוואלד אין דער וועלט.

זיץ איך און קלאהר ווי אזא אלטע הגדה ווערט דאס דורך אזוי פיעל יאהרען א האר ניט קליגער און האט ניט קיין חרפה און קיין בושה צו פרעגען אלץ די זעלביגע און די אייגענע קשיות.

זיץ איך און קלאהר, און עס קומט מיר ארויף אויפ'ן געדאנק א קשיא, וואס מיינע א מיידעלע האט מיט אמאל א געוויסען ערב פסח א פרעג געטהאן, אז איך האב איהר ניט געוואוסט וואס צו ענטפערען.

— פאפא — האט זי זיך פלוצלונג דערלאנגט צו מיר א קעהר אין מיטען פון ערב פסח'דיגען טומעל — פאפא, מעגען מיר עסען מצה מיט'ן זעלביגען מויל?....

— וואס מיינסטו? — האב איך איהר א פרעג געטהאן א צו־מישטער — טאכטערקע, וואס מיינסטו „מיט'ן זעלביגען מויל"?

— איך וויים — האט זי געענטפערט, ווערענדיג א ביסעל פערשעהמט — איך וויים, טאָ ווי מעגען מיר מיט דעם זעלביגען חמין'דיגען מויל זיצען ביים סדר און עסען פסח'דיגע קניידלאך?

— נאר, שוטה, — האב איך ערקלערט — א מויל איז שטענדיג כשר. א מויל איז אי פלוישיג, אי מילכיג, אי חמץ'דיג, אי פסח'־

קיין אַנדערוואַכעדיגע הגדה: די קשיות וואָלטען פערנומען אלע בלעטלאַך און ניט געלאָזט קיין אָרט פאַר נסים... און הגדות אָהן נסים זיינען קיין הגדות ניט....

אידען טאָרען איבערהויפט קיין קשיות ניט פרעגען. ביי אידען איז פרעגען א פריווילעגיע, א חסד, דען אין גרונט גענומען דארפען אידען נור קוקען אוּן שווייגען....

קוים האָט מען זיי צווויי מאָל אין יאָהר ערלויבט צו פרעגען קשיות, האָט מען זיי פריהער אַנגעשריעבען וואָס צו פרעגען אוּן אַנגעגרייט דעם תירוץ בעציטענס....

סטייטש?

בייטש!...

היינט זיינען די קשיות אזעלכע קינדערשע אוּן סך הכל פיער אין צאָהל....

דער בעל הגדה האָט מורא געהאַט, אז בשעת עס וועט זיין לוסטיג אויפ'ן האַרצען, אידען וועלען זיך פאַנאַנדערפרעגען, זאָלען זיי ניט דערלאַנגען א שטעל אוועק א קשיא, פון וועלכער עס זאָל וועלען ענג אין שטערען, אוּן אידען האָבען בה"ש געמוג וואָס צו פרעגען אי ביי גאָט, אי ביי דער וועלט....

סיי וווי סיי, עס איז פּסח אוּן איך פרעג אויך „פּליינע" קשיות.

דאָס ניט פערשטעהן איז שוין פּסח קיין נייעס ניט. וועז די הגדה וואָלט פערשטאַנען דעם תירוץ, וואָלט זי דאָך ניט געמוטשעט יעדען יאהר מיט די זעלביגע קשיות...

וועז די אידען וואָלטען פערשטאַנען דעם תירוץ, וואָלטען זיי זיך ניט געפּאַרעט מיט א הגדה, וואָס דערצעהלט זיי פון א פער־צייטיגע גאולה מיט פערציטיגע נסים, וואָס קלינגט ווי די מעשה פון סאַבערדע מיט׳ן לאָמפּ.... וועז די אידען וואָלטען פערשטאַנען זייער פּסח, וואָלטען זיי שוין לאַנג געהאַט א נייע הגדה, מיט א נייעם נוסח, וואָס דערצעהלט פון א נייערע, מאַדערנערע גאולה.... וועז די אידען וואָלטען פערשטאַנען דעם אַלטען תירוץ אויף זייערע אַלטע, אויסגעדראָשענע קשיות, וואָלטען זיי ניט געבליבען ביז אויף היינטיגען טאָג גלות־מענשען, קנעכט, איינגעבעטענע ביי פרעמדע פעלקער...

וועז די וועלט אין אַלגעמיין וואָלט בעגריפען דעם מיין פון אונ־זער פּסח, וואָלט זי פערשפּאַרט צו קרעכצען אונטער דעם יאָך פון איהרע איצטיגע פּרעה׳ס....

היינט גאָר, ערקלעהר א קינד אזא זאָך ווי א פערקויפּטער מויל!

ביי מיר איז די זאָך זעהר איינפאַך. איך ווייס, אז קיין הענד קען מען אויך ניט קויפען. אז, וועז איינער פערליערט חלילה א האַנד אין א פאַבריק, איז פערפאַלען, קען מען קיין נייע האַנד ניט שאַפען. און דאָך ווייס איך, אז די מעהרסטע הענד אין אונזער וועלט, אין אונזער איצטיגער געזעלשאַפט, זיינען פערקויפּטע.... איך ווייס, אז מען קויפט און פערקויפט זיי אויפ׳ן מאַרק פונקט ווי א גראַבליע, א קאַטשערע, א לאָפּעטע, אָדער אן אַנדער געגענ־שטאַנד, וואָס מען קריגט פאַר גאָלד.

דאָס אייגענע איז מיט די פיס, קעפּ, אויגען, אויערען, מאַרק און הערצער, און דאָס אייגענע איז מיט מיילער.... א קליין מיידעל וועט דאָס זיין שווער צו פערשטעהן. געה ערקלער איהר, אז א

דיג... א מויל איז... איז א מויל... מען וואשט דאָס אויס און ענגוג... אן אונגעוואשענעם מויל איז טריף...

— טאָ פֿאַרוואָס וואשט מען ניט אויס א חמץ'דיגען טעלער און ענגוג?

— ווייל א חמץ'דיגער טעלער איז... איז...

— איז וואָס?

— איז א.... א... חמץ'דיגער טעלער...

— און א חמץ'דיג מויל איז א חמץ'דיג מויל — האָט די קליי־נע צוגעזעצט.

— ניין, — האָב איך איהר געגעבען צו פערשטעהן, — ניין, א טעלער איז ניט קיין מויל און א מויל איז ניט קיין טעלער... פערשטעהסטו?

פאַרוואָס?

— אָט פאַר דאָס, ווייל א טעלער קען מען איבערבייטען, א טעלער קען מען קויפֿען, מען שטעלט צוועק דעם אַלטען טעלער און מען נעהמט א נייעם, א מויל אָבער קען מען ניט קויפֿען אָדער בייטען... א פערקויפֿטעם מויל איז איבערהויפֿט טריף ווי חזיר... ערגער ווי חמץ אום פּסח... ווייל חמץ קען מען כאָטש פערברענען, אָבער א מויל... יא, א מויל....

דאָס מיידעל האָט מיך א רגע אָנגעקוקט פערוואונדערט, דאָס קינד האָט פֿשוט ניט געוואוסט וואָס איך רייד. וואָס איז דער וואונדער? איך וואָלט דאָס צו אַכט יאָהר אויך ניט געוואוסט, באַלד אָבער האָט זיך דאָס קינד א כאַפּ געטהאָן.

— אז א מויל קען מען ניט קויפֿען, — האָט דאָס קינד מיר דערלאָנגט א ציה פאַר'ן אַרבעל — טאָ ווי קען נאָר זיין א פערקויפ־טער מויל?

אָט דאָ איז מיר געוואָרען ענג אין שטערען. איך האָב דער־זעהן, אז איך בין שלעכט פערפאָהרען. די קליינע וועט מיך ניט פערשטעהן און האַלטען אין איין מאַטערען.

איז ער ניט מחלל מיט זיין טרפה'ן פּיסק די כשר'ע וועדטער? בעלייגט ער ניט דעם פּסח'דיגען קדוש, דעם „יום חרותינו", דעם „זכר ליציאת מצרים"?

וואָלט מען ניט געדארפט פאָלגען די הגדה און אויסהאקען אזעלכען די צייהנער און כשר'ן די ברודיגע צונג אויף יום טוב? מעג אזעלכער אָנריהרען מיט זיינע טרפה, טמא לייגען דעם פּסח־דיגען כום מיט כשר'ן וויין? וועדט ניט דער וויין „יין נסך", וועז אזא מויל ריהרט זיך צו צו דעם? וועדען ניט דער „חד גדיא" מיט'ן „אחד מי יודע", מיט'ן „אדיר הוא" פערוואַנדעלט אין אזא מויל אין שמוציגע וואָדעוויל לייגלעך פון א מואווינג־פּיקטשור־שאָו?

דען באלד דעם ערשטען טאָג חל המועד איז דער דאָזיגער חברה־מאן וויעדער אן ארבייטער פערדעטהער און האָט א פולען מויל מיט „חמץ", מיט „זויער־טייג", מיט טרפות און אונווירדיגעם אויף זיינע ארבייטער ברידער, וואָס ווילען פערגרינגערן זייער בי־טערען מצרים־יאָך דורך פּראיינוגונג.

אָט רעדט א יונגער בעל־הבית'ל צו זיין וויבעל די זיסטע, די הארציגסטע, די ליעבסטע רייזי. א כח אויף שלמה'ן ער זאָל אזוי האָבען גערעדט צו זיין שולמית'ן! און דאָס וויבעל גלויבט איהם. א קליניקייט, אזא גאָלדענער, פערלדיגער מויל! אויף מאָרגען זיצט דער דאָזיגער יונגער־מאנטשיק מיט זיינע א לינקע „בע־שערטע" און זינגט איהר א גאנץ אנדער פּזמון. ער דערצעהלט איהר מיט דעם זעלביגען מויל און שוועדט איהר אויף זיין עהרענ־וואָרט, אז ער האסט זיין וויב וויי דעם טויפט, אז ער קען אויף איהר ניט קוקען און אז היינט־מאָרגען וועט ער פון איהר אנטלוי־פען און לעבען גליקליך מיט זיין נייע „בעשערטע".

און אזוי איז דאָס אויך מיט די פּסח'דיגע מיילער; זיי קאיען, דאבט זיך, די הגדה און מיינען די קנידלאָך...

וויי אזוי מען קען מיט'ן זעלביגען מויל ארבייטען אויף אלע

פערקויפטער מוי׳ז איז, מעהרסטענס, א פאליטישער בעל דרש׳ער, אן אמעריקאנער „רעווערענד", א פראפעסאר פון סאציאלע עקא־נאמיע אין א קאפיטאליסטישען אוניווערזיטעט; אן אדוואקאט, א „מטיף לאומי" א. ז. ו. ווי זאל א קינד בענעהמען אזעלכע זאכען, וואס גרויסע גוים קענען ניט פערשטעהן; וואס א גאנצע מדינה קען ניט בעגרייפען כאטש האק איהר מיט פלעקער אין מוח!

און מיין מיידעלס קשיא, — אט ווי נאריש זי איז, דאכט זיך, געווען — איז דאך געווען א קשיא. די מענשען האבען כ׳לע־בען נעראהרפט האבען צווי מיילער. איינעם א פראסטען, א וואַ־כעדיגען, א טרפה׳ן, אן אונגעוואשענעם, א חמץ׳דיגען, צו זייער טענליכע פאסקודסטווע, צום מארק, צו זאגען לינען, שילטען, מסר׳ן, בעריידען, אבלאכען, פלוידערען און קיבעצען, און איין מוי׳ל א ריינעם, א געוואשענעם, אן אבגעהיטען, א כשר׳ן, א יום־טוב׳דיגען, א פסח׳דיגען צו האוונען, צו זאגען שיר השירים... צו זינגען „לכה דודי" און „ברח דודי"... איין מוי׳ל זאל זיין אי פלוי־שיג, אי מילכיג און „טשאמקען" אי באטשווויינע, אי קוגעל, אי פאמפערניק, אי מצה שמורה איז עפעס ניט אזוי חן׳עודיג....

אט שטעהט ערב פסח א סקעב און פער׳מסר׳ט פאר׳ן באס די יוניאן. ער גיסט פעך און שוועבעל אויף די יוניאן־לייט, ער לעסטערט דעם יוניאן־ביכעל און בילט אויפ׳ן יוניאן־לייבעל. זיין מוי׳ל איז פול מיט קויט און גאל אויף דעם ארבייטער׳ס אחדות. ער לעקט און חנפ׳עט די שקלאווריי און דרייט זיך ארום זיין דרי־קער ווי א געטרייער הונד. ער איז דער אמת׳ער „רשע", אויף וועלכען די הגדה זאגט דאס, „וועז דיזער לומפ וואלט געווען אין מצרים, וואלט ער קיינמאל ניט אויסגעלייזט געווארען". ער וואלט אין דער שווארצער טומאה פערזונקען געווארען.

אויף דער נאכט זיצט אט דער דאזיגער רשע־סקעב אויף דער היסב־בעט און זאגט מיט דעם זעלביגען שמוציגען „חמץ׳דיגען" מוי׳ל דעם היליגען „הלל", דעם „בצאת ישראל".

אַ טענה צווישען אַ פּאָמפּערניקעל און אַ מצה

עס איז שוין נאָך פּסח.

אין הויז איז געווען שטיל ווי אין אַן אויער. מען האָט לאַנג־זאַם און עפּעס ווי פּערשלאָפּען געגומען ערייַנטראָגען אין קיך דעם חמץ, און אַ פּרישׂ־געבאַקענער, וואַרעמער פּאָמפּערניקעל, וואָס האָט געשמעקט אַ מחיה, האָט געעפּענט אַ מויל און האָט זיך אָבגערופען צו אַן אַלטע, צוטריקענטע מצה:

— היי, דו, זיי מוחל, בלייבע בעל־הבית'טע, טרוביר אַ ביסעל דיין נודנעם כבוד און וואַרף זיך אַרויס פון דאָנען! געה, טראָג זיך, און לאָז מיך אַרויף אויפ'ן טיש! איך בין זיבער, אַז מען האָט זיך שוין אויף מיר קוים דערוואַרט.

דו מעגסט טאַקע מיינען, אַז דו ביזט אַ קיין קאַטאָוועסדיגע יחסן'טע, אַ קלייניגקייט! דו האָסט אַ הכשר פון אַ מלמד.... ביי מיר אָבער ביזטו זעהר פּלאַך אין יחוס, און סך הכל האָסטו אַ פּנים פון אַ גרויסע, אַלטע לאַטע אויפ'ן יודענטהום'ס צוריסענע זשופּיצע, אין וועלכע ישראל'יק האָט זיך שוין אויסגעשלעפּט אין אַלע בלאַטעס....

וואַר אייגענטליך ביזטו דען אַזוינס סיי ווי סיי, דו שטיק פּגרה! דו ביזט דאָך נור אַ ביסעל מעהל מיט וואַסער, האָסט דאָך אפילו ניט קיין ביסעל הייוועז און קיין שפּריץ זאַלץ אין זיך...

וועלכער אנשטענדיגער אַמעריקאַנער קריסטליכער בירגער וועט דיך אַרייַנלאָזען ביי זיך אין הויז?

קיינער ניט!

כלים, איז א פינפטע קשיא, וואָס האָט טויזענד תירוצים און קיין איינעם ניט קיין רעכטען, און דער איינציגער, ריכטיגער תירוץ אויף אלע קשיות שיינט דאָך צו בלייבען דער אלטער „עברים היינו“....

— ברויט עסט דאָך יעדער יורקע, יעדער שיגעץ, א פערד, א חזיר עסט אויך „חמץ", א קונץ דאָס איז צו „טשאמקען" זויער־טייג! וועלכער גוי קען דאָס ניט? וועלכער לויפער קען דאָס ניט קאיען א שטיק פּאָמפּערניקעל אָדער א בייגעל? מצה עסט אָבער נור דאָס „אויסערוועהלטע פּאָלק", מיך עסען נור אידען, דאָס פּאָלק פון ישראל. איך בין דאָך אַן אנדיינק פון פּרייהויט און פּרייהויט איז מיין בערוף, מצה און „חרות" (פּרייהויט) זיינען „סינאָנימס", אַלץ איינס...

— יאָ, אַלץ אמת — האָט דער פּאָמפּערניקעל געזאָגט — אָבער דאָס גיט דיר נאָך אַלץ ניט דאָס רעכט זיך צו לעגען אין מאָגען. דער איד האָט בה"ש געטוג צו פערדייהען אָהן דיר אויך. ער האָט א תורה, א גמרא, מדרשים, מרור און דעקאָדענטישע פּאָעזיע... די פּרייהויט, וואָס לייגט זיך אין מאָגען, אָנשטאָט אין הארצען, איז איבערהויפּט קיין פּרייהויט ניט, איז א גאנץ קנאָפּע סחורה. טשעפּע זיך כ'לעבען אָב און געה, וואו דער „ליע־בער שבת קודש געהט אהין", און הער אויף צו פלאָגען מענשען! האָסט געגודעט א פּאָלק א רונדע וואָך נאָכאנאנד — געגוג! לאָז מיך ארויף אויפ'ן טיש!....

— אז איך האָב דיר אָנגעגרייט א ריינעם טיש מיט א ריינעם טישטוך, דו גראָבע, אומגעלומפּערטע שטיק חמץ — האָט זיך די מצה געערגערט — וועסטו כאָטש איצט קענען לייגען ווי א פּריץ. א גאנץ יאָהר אָבער לייגסטו אויף א חמץ'דיגען טיש ווי א „דבר־אחר".

— איך וועל בעסער לייגען אויף א חמץ'דיגען טיש — האָט דער פּאָמפּערניקעל געזאָגט — איידער לייגען אין מאָגען אזוי ווי דו, דו אלטע, צושטופּעלטע מצרים־פּערזוהענים, דו גלות־לאָטע, ארומגערינגעלט מיט היפּאָקריטען און גאָט'ס־גנבים פון כל המינים.

דו ביזט מיר אַן אנדענק פון א געוועזענעם גלות, אויף כפּרות

איך בין אָבער אלעמענס אַן אמת'ער הויז־פֿרייַנד, איך לייג אויפֿן טיש אפילו ביי די גרעסטע מילאָנערען, ביי מיניסטאָרען, פּראָפעסאָרען און קענטיגע. א חוץ דעם, וואָס איך האָב אויף זיך א יונאַן־מאַרק פון דער בעקער־יוניאַן, בין איך טאקע א מאכל אויך, איך בין ניט קיין „ארעם ברויט", איך בין ברוט, יאָ, ברויט מיט פּולפֿן מויל. איך גיב די מענשען כּח און קראפֿט, איך גיב זיי לעבן, איך בין דער שטאָב פון לעבן.

דו אָבער, דו שטיק געשטופּעלטע, פֿאסקודע, דו גיבסט דיינע עסער מאָגען־קאַטאַר, דיספּעפּסיע.

מעגסט האָבען אויף זיך דעם „הכשר" פון גרעסטען „גאון", מעגסט אפילו זיין א מצה־שמורה, אָדער אייער־מצה, לייגסטו זיך דאָך אין מאָגען ווי פּרעה'ס ציגעל, ווי די אלטע מצרים־לויים פון פּתום ורעמסס.

מען קען דיך ניט פערדייהען, ביזט א שטראָף פון גאָט, א מין אָבקומענים. מיין ניט, אַז דו ביזט שוין מיט אידען פאַרטיג, זיי וועלען נאָך א מאָל פון דיר פּטור ווערן. הער, אדרבא, וואָס די היי־ליגע ספּרים זאָגען, אַז אפילו דער פּורים'דיגער המן־טאש וועט דיך אריבערלעבן. יא, „אלע ימים טובים וועלען בטל ווערן אוּן פּורים וועט בלייבן". מען וועט טרינקען משקה אָהן א הכשר, אָנשטאָט „יין צמוקים" געמאַכט פון „סוויט פּאָטייטאָס" און „יין גפן" פון גריטשענע פּאַרפּל, וועט מען טרינקען א גוטען גלעזל חמץ'דיגע קאָניאַק אָדער וואיסקי און מען וועט טאקע הנאה האָבען אויך.

איך וועל דעמאָלט אָנקוועלען, און עס וועט טאקע זיין א „גוד דושאַב" אויף דיר. וועסט אויסוועפען, אויסדונסטען ווי א חלום, ווי א נעכטיגער טאָג, און אראָב פון מארק.

די מצה, אויסהערענדיג אזא בעלידיגונג, האָט אזוּ אָנגעהוי־בען ציטערען פון כעס, זי האָט זיך אָנגענומען מיט גבורה און האָט געזאָגט:

געזאגט — בין איך ניט שולדיג. ניט איך האָב געמאכט דעם גלות מצרים און ניט איך מאך דעם איצטיגען גלות. וואָס קען איך, א שוואַבע מצה, אימיצען שאדען? דו ווייסט דאָך, אז די טענה פון די פערפלוכטע אנטיסעמיטען, דאָס איך דארף האָבען בלוט, איז כזב ושקר. דאָס האָבען בלוטיגע הינד אויסגעטראכט און האלטען זיך דערבי.

דאָס, וואָס איך בין ארומגערינגעלט פון א כאָפטע גאָט׳ס־גנבים און רעליגיעזע באנדיטען, בין איך אויך ניט שולדיג. איך האָב זיי ניט בעשאפען, זיי זיינען געוואָרען ווי די זשוקעם אין זומער....

בערעכען אָבער, וועלכע שעהנע און גוטע זאכען עם קומען אין דער וועלט גלייך מיט מיר!

איך בריינג דעם דופטיגען געזאנג פון „שיר השירים", איך בריינג דעם ענטציקענדען טריפער פון די פויגעל, איך בריינג די גרינע פופטשיקעם אויף די בעלעבטע צווייגען, איך בעקלייד די פערוונגטע קעצעל־וואַרבע מיט ליעבע, סאמעטענע, גלעטענדע קעצעלעך, איך בריינג דעם זיסען געפיהל פון ליעבע און גים מיט איהם אן אלע הערצער און זעעלען, איך בריינג די שעהנסטע מעשיות׳לעך פון דעם גאלדענעם אריענט און מאך דעם מענש אלס ליעבלינג פון גאָט.

דו אָבער, שטיק חמץ, שטיק חומר, זויער־טייג, בריינגסט צו־ריק די פינסטערע פאבריק, די דומפפע, טוכלע שאפ מיט איהר ווילדען גערוויש און געזשום און איהרע טויזענד ביטערע וועהען....

דערצו בריינג איך נאָך דעם נויטיגען מוסר השכל פאר דעם שטערבליכען.

וען דער זינדיגער מענש וועלט אזוי שטאלץ ביי זיך מיט דעם אנקונפט פון פריהלינג, ער וועלט א „פריי מאיאר", און פאנגט אן וויילד און צולאזען, אהן א השבון צו בריקעוועז אין גאָט׳ס פרייער, שעהנער וועלט אריין און זיין הארץ הויבט אן וועלען א נעסט פון

דאַרף איך דיך! וואָס איז עפּעס מיט דעם גלות פון היינט? „פּאַר געווען צאָהלט מען ניט", זאָגט די וועלט.

דו ווייסט וויפּיעל אַן אַרבייטער דאַרף האַרעווען און „קריעה רייסען" איידער ער קען דיך אַרײַנקריעגען ביי זיך אין הויז אַרײַן? דו ביזט א גאַסט אויף א ווייל, מאַכט מען מיט דיר כלומר'שט א שטיקעל פּאַראַד, איך בין אַבער א „היימישער", א וואַבערגער הויז־פרײַנד, יאָ, איך בין א פרײַנד צו יעדען מענשען עגאַל, איר אַדער קריסט, א מענש איז א מענש און איך בין יערענס פרײַנד, א שטיק לעבען, מיט מיר דאַרף מען קיין פּאַראַד און קיין הכנות ניט מאַכען, מיין איינציגער „הכשר" איז דער יונאַן־לייבעל און איך בין כשר פּאַר דער גאַנצער וועלט.

איך, פּראָסטער פּאָמפּערניקעל, זעה לײַדער דעם ביטערען גלות א גאַנץ יאָהר. איך זעה ווי די שוואַבע מוטער מיט די אַרימע קינדערלעך פּרעהען זיך מיט מיר, ווי זיי וויסען פּשוט ניט וואָס צו טהאָן מיט מיר פּאַר שמחה, ווי זיי בעשמירען מיך מיט פּוטער, אַווי טהייער בין איך זיי... זיי שלינגען מיך ממש מיט די אויגען, זיי עסען מיך, יאָ, זיי עסען מיך אַזש אויף פּאַר לײַבשאַפּט, און איך לאָז זיך, איך גיב זיי חיות. איך בין געשמאַק און גוט כאָטש אָהן א „הכשר" פון א רעליגיעזען שארלאַטאַן, אָהן בלאָף, אָהן פּייק, וואָס גרייבט „ממצרים ועד הנה", פון מצרים ביז בראַנזווייל...

דיך מוז מען אַרויפּבלאָפּען אויף א אידישען טיש, שרעקענדיג דעם עולם מיט „כרת יאָהרען", מיט אלע צרות, זאָגסט וואָלט מען דיך אפילו ניט אָנגעקוקט. היינט סתם די צרות, וואָס מען האָט פון דיר. די „אויבערשטע" מיט די „אונטערשטע", די זאָגענים מיט די זופּענים, עס שלאָגט דאָך פּראָסט א בעזע ניט־גוטקייט צום האַרצען, איידער מען קען פון דיר א כזית דיספּעפּסיע אָבבייסען און אַרונטערשלינגען.

איך וויים ניט כ'לעבען, וואָס די ברעקעלסט זיך אזוי!...

— אין דיין טענה פון דעם איצטיגען גלות — האָט די מצה

דער הייליגער יריד

עס קומט דער הייליגער יריד
פֿאַר די גן עדן־שלעפּער.
אַ מורא פֿאַלט אויף יעדען איד,
עס ציטערט יעדעס אידיש בליעד,
עס ווערט דער עולם פֿרום.
מכינים אומעטום,
אין קעלערס און אין „שעפּער".
דער שופֿר שאַלט,
דער חזן האַלט
אין חזר'ן די תפלות.
עס ווערט אין בוזים קאַלט,
און אומעטיג און אַלט....
אַ מעלאַנכאָליע פֿאַלט
אויף אידישע קהלות.
ניטאָ קיין חיים,
ניטאָ קיין פֿיו'ם,
אָ, העלף אונז, העלף אונז, טאַטע!
בעפּריי פֿון נויט,
בעפּריי פֿון טויט
אונז שוואַבע, נע ונד'ע!
בעצאָהל דיין צוגעזאָגטע שולד,
דען וועה, עס פֿלאַצט שוין די געדולד,
מיר קענען מעהר ניט טראָגען.
און די כלי קודש, אונזער גזר,
זיי ווערען פֿעטט פֿון אונזער צער,
פֿון אונז'רע גרויסע קלאָגען.

זינד און אויסגעלאסענע מחשבות, צווינג איך איהם, אז ער זאל קומען אויף מיר, אויף מיין צוהה די בלייבע, די דארע און וויסען, אז ער וועט אויך אזוי אויסזעהן... אז ער וועט מוזען פערוועלקט און אלט, און אבגעלעבט זעהן ווי אלץ לאכט און קוועלט ארום און ער איז שוין באלד ניטא, און צעהלט זיך באלד צו די פערגאנגענע.

איך, מצה, האב א פנים פון דעם מענש אויף דער עלטער... איך האב אויך א אידישען פנים, בלאס, דאר און צושטאכען... איך בין אהן זאלץ, ווי דאס לעבען פון דעם ארעמאן.... איך בין דער סימבאל פון גלות, דער צייכען פון דריי גלות'ן: דער גלות מצרים, דער איצטיגער גלות און דער גלות פון דעם מענשענס יוגענד.... דו אבער ביזט געווען און ביזט א שטיק גראבע, פראסטע ברויט. האסט קיין שום בעדייטונג, דו ערוועקסט אין מענש די בהמה, דערמאנסט אן גאר נישט אויסער אן דער קארעטע, אן קאיען...

— דו רעדסט פאעזיע — האט דער פאמפערניקעל געזאגט בעז — איך פערשטעה דאס ניט...

— זאל זיין פאעזיע — האט די מצה געזופצט — אבי דאס איז אמת...

און זיי, די גן ערן־שלעפער אונזערע, שפּיעלען דאָ אן אמת אידישע גלות־ראָלע. זיי ווערען מאַכלער, אַגענטען און קאָלעק־טאָרס. זיי העלפען דאָס אונטער דעם „מלך יושב". זיי האַלטען דעם „ספר החיים" און קאָלעקטירען פאַר דער הימעלשער לעבענס־פערזיכערונגס געזעלשאפט, פאַר די „פּמליא של מעלה". זיי זיינען א מין „לייף אינשורענס" אגענטען... זיי אַרבייטען אויף פּראָצענט, אויף געהאַלט, ווי עס לאָזט זיך, און דערלייגען ניט צו דעם עסק. דעם עולם אָבער לערנען זיי דערווייל אוים די טאַשען.

און דער תירוץ איז א גלאַטער: „ווען מען לעבען, ווען גאָט העלפען, ווען מען שטאַרבען, דארף מען דאָך קיין געלד ניט", און דער איינציגער, זיכערער מיטעל ווי פון די עטליכע גראָשען פּטור צו ווערען, איז זיי אַוועקצוגעבען צו די מצוות־ברייגאדע, זיי וועלען דאָס שוין אזוי בעהאַלטען, אז דער טייפעל אליין וועט זיי אויך ניט געפינען און שא, „שלום על ישראל", אידעלעך וועלען געהאָלפען ווערען...

זיי זיינען ניט געפאַלען אויפ'ן מח, די נשמה־פערזאָרגער. זיי מאַכען דאָס אויף א גרויסען שטייגער, זיי רודערען אויף די וועלט, טאקע, ווי מען זאָגט, מיט פויקען און טרומייטען.

די אידישע גאַסען זיינען פול מיט אידישקייט איבער די אויערען. זיי זיינען פול מיט פרומע געזאַנגען, מיט הייליגע אפי־שען, מיט געטליכע צירקולאַרען, מיט בילדער פון חזנים, רבנים, דרשנים, רעווערענדס, בעלי תפלות, קאַנטאָרס, פאַרבעטער און היכ־טערבעטער, מתפללים, דאוונער, אידישע קאַרוזאָס, ווילנער בעלי־בית'לאָך, בערדיטשעווער וואַגנערס, באַלטרימאַנצער ווערדים, שני־פישקער מאַסקאַנים און סלאַבאָדקער דאַניצעטים.

אין יעדער טענעמענט־הויז ווערט געבלאָזען, געבעטען, גע־הוסט, געבליפעט און געטרילערט אויף אלע כלים. מען געהט ביז איבער'ן „דיך" אין ימים נוראים־ליטעראַטור, וואָס וואַלגערט זיך ארום אין אלע רינעס און איז פול אין אלע באַרבער־שעפער, יאט־

ענדליך האָבען אונזערע גן עדן־שלעפער, די „כלי קודש", דער־לעבט זייער גרעסטען יריד — די „מוראַ'דיגע טעג".

א פּחד פאַלט אָן אויף די גלויביגע און די האַלב־גלויביגע פּיה־לען עפּעס אויף קאַלעמוטנע אויפֿן הארצען, און זיי הויבען זיך אָן ארומדרעהען אויפֿן הייליגען יאָהר־מאַרק איינצוהאַנדלען מצוות און מעשים־טובים.

עס איז ווי היינריך היינע זאָגט: „מענש, בעצאַהלע דיינע שולדען".... דאָס הייסט אויף אמעריקאַנישע אידישע אידיש: „סיי, מיסטער, שטעקט אָב וואָס איהר זייט שולדיג"!

גאָט קען אויך ניט בעשטעהן אייביג צו וואַרטען און צו שייג־קען. חברה קענען איהם נאָך בדלות שטעלען....

אַנדערע צאַהלען איהם טאַקע „במזומן", אַדער ווי דאָס הייסט אין ביזנעס־אידיש „ספּאַרט קעש", אַנדערע אָבער „נעהמען אויפֿן ביכעל", זיי האַנדלען מיט גאָט אויף קרעדיט. זיי נעהמען און הייר־סען פערשרייבען: נישט קשה, רבונו של עולם, דו מעגסט א בי־סעל אונטערוואַרטען. קיין אחריות, דו וועסט חלילה ניט באַנקראַ־טירען. א מענש איז שטענדיג ביי דיר אין די הענד; א איד נע־וויס.... האָב קיין מורא ניט, ער וועט בעצאַהלען.... ער וועט אַוועק־געבען מיט הויט און מיט בייַנער. מיט גוטען, צי מיט בייזען, א איד בעצאַהלט, ער בלייבט ניט שולדיג... דו ביסט דאָך, טאַטעניו, א נעניטער געשעפּטסמאַן, וועו ישראליק שפּאַרט זיך איין און שרייט „אין לי", „איך האָב ניט און טהו מיר עפּעס"! האָסטו שוין דיינע שלוחים, וואָס מאַהנען אויף.... דו האָסט קאַזאַקען, הוליגא־נעס, „שוואַרצע מאות" און סתם באַנדיטען, וואָס רעכענען זיך אָב פון דיינעטוועגען....

נור אונזערע גאָט'ס קאַזאַקען פערזיכערען אונז ביי זייערע בערד און פּאות, אז מעהר וויא יאָהר קען כביכול גאָט ניט בע־שטעהן צו וואַרטען. אין די „ימים נוראים" נעהמט ער „סטאַק", רעווידירט זיינע ביכער און בריינגט אין אָרדנונג זיינע ביזנעס....

פון קאַרנער ביער־סאַלאָן א „פּאַרטיגער" אירלענדער און האָט געהאַלפּען דעם איטאַליענער קוקען. זיי האָבען ביידע געקוקט ביז ענדליך האָט זיך אָבגערופען דער אירלענדער לאַכענדיג: „ביי גאָט, איך האָב פערגעסען מיין פיעדעל אין דער היים, דאָס זעהט אוים אזוי ווי נאָטען...."

פלוצלונג איז אָנגעקומען א ניגער און האָט אויך געכאפט א קוק אויף גאָט'ס סחורה.... ער האָט אָנגעקוקט ישראליק'ס „שליח ציבור" און האָט געזאָגט בעשטימט, אז דאָס איז אַן אַדוואַרטייזמענט פון א וואַדעוויל שאָו. „איהר זעהט דאָך — האָט ער געזאָגט — דעם עקטער.... ער איז פערשטעלט פאַר א כינעזער מאַנדאַרין"....

נאָך א קורצען ישוב הדעת האָבען זיי אַלע דריי איינגעשטימט אז דאָס בילד איז פון אַן אקטיאָר און דאָס אָנאָנסירט מען עפעס א מין „שאָו", א וואַדעוויל אָדער א „מוזיקאַל פיקטשור פּלאַטץ".

דאַכט זיך גוים, וואָס וויסען פון זייערע הענד און פים ניט צו זאָגען און ווי זיי פערשטעהען פון דעסטוועגען אַן עסק.

יא, דאָס איז טאַקע ניט מעהר ווי א וואַדעוויל שאָו, א טהעאַטער, און אפשר נאָר א צירקום....

קעם, שפייז־קרעמלאך, בעקערייען, אפטייקען, שוך־געוועלבען און קויהלען־קעלערס. מען נעהמט זיך צום אמעריקאנער יודענטהום מיט חשק, מיט התמדה, מיט התפעלות, מיט התלהבות, מיט.... קע־שענע בעגיים־סטערונג...

קויפט איהר א פלעשעל מאגנעזיע, איז דאס איינגעוויקעלט אין א „חזן" מיט א טלית ארום האלז; קויפט איהר א בינטעל קיש־קעס, ליענט דאס איינגעדרייט אין א „בעל תפלה"; קויפט איהר א פאמפערניק, געפינט איהר מיט איהם צוזאמען א „קאנטאר" אין א שפיציגע יארמולקע; קויפט איהר א פאאר שטעק־שיך, זיינען זיי צונויפגעלייגט אין א „רעווערענד" מיט א צוגעקלעפטען בערדיל; קויפט איהר א זויערע אוגערקע, זייערט זי זיך צוזאמען מיט א „מתפלל"; און וואס איהר אויך אייער „נעקסט" אין בארבער־שאפ, רוקט מען אייך דערווייל ארויס א פאפירענעם „פארבעטער", וואס שטעהט און קרימט זיך אויפ'ן „מלך אביון"...

דער בלל, איהר האט פון זיי ניט קיין מנוחה שעה, איהר זייט געצוואונגען זיך צו פעראינטערעסירען מיט די „מורא'דיגע טעג", וועלכע ערוועקען אין אייך שמערץ, כעס און נעלעכטער...

איך וועל קיינמאל ניט פערגעסען ווי א פאנאנדערטראגער פון די שוהל־אנאנסען האט ארויסגעוואלרפען זיינעם א צירקולאר אין א קעלער פון קויהלען. דער פאנאנדערטראגער האט געמיינט, אז דער קויהלען־קעלער איז א אידישער געשעפט, דאס האט אבער בע־לאנגט צו אן איטאליענער.

אזוי ווי דאס וואלט הויבט פאסירט, אזוי געדענק איך דעם איטאליענער'ס מינע, ווען ער האט אויפגעהויבען דעם צירקולאר און האט איהם אנגעקוקט מיט א פאר אויסגענלאצטע אויגען, כאטש אייגצושלינגען דעם „אידישען קארוזא", וועלכער איז גע־שטאנען אויפגעדרוקט מיט'ן פינגער ביים גארגל...

דער איטאליענער האט געדרייט דעם כשר'ן „הענד ביל" און ניט געקענט קלוג ווערען וואס דא טהוט זיך. דערווייל איז ארוים

פונקט דער זעלביגער פזמון ווי פאר א יאהרען אזן פאר צעהן יאהרען אין דער צייט, אזן גאר ניט.

ביי מיר וואלגערט זיך נאך ערגעץ ארום א לשנה טובה־קארטע מיט א ווינשענים פון לעצטעם יאהר, וועלכע בלאפט מיר מיט א „שנת חיים, פרנסה ושלום", איך זאל זוכה זיין צו זעהן די „נחמה פון ציון אזן ירושלים"...

מילא די נחמה, וואס איך האב דערווייל דערלעבט פון ציון, קען אייך זאגען דער לעצטער ציוניסטישער קאנגרעס. וואס אנבעטרעפט מיין „חיים", איז דאס פונקט ווי אין מצרים... מיין „פרנסה", ניט קיין רייכע הכנסה, אזן וואס אנבעטרעפט דעם „שלום", איז דאס ניט מעהר ווי א חלום...

ניין, רבותי, ניטא קיין שלום אין דער דאזיגער שלים מזל־דיגער וועלט. עס קען קיין שלום ניט עקזיסטירען דארט, וואו עטליכע לעבען אזן א סך קראפירען.... שלום מיט אלעמען קען נור זיין דער צבועק אדער דער שוטה, שלום קענען נור זיין די טויטע, איבערהויפט קען ניט לעבען בשלום א צייטונגס שרייבער.

זאל ער ניט שרייבען, וועט ער ניט האבען וואס צו עסען אזן זאל ער שרייבען צופיעל, וועט ער ניט האבען קיין שלום מיט'ן לעזער.... יא, גאר ניט זאגען, וועט טויגען אויף קלאגען אזן ארויסגעהן מיט דיבורים, וועט שוין ניט פעהלען קיין יסורים. אפילו די שעהנסטע לשנה טובה־קארד וועט דיר אויך ניט העלפען...

יא, אט אזוי ווי איהר הערט, רבותי. די לשנה טובה ווינשענים האט מיר קיין גוט יאהר ניט געבראכט. פערקעהרט, איך האב נאך אריינגעכאפט א רעשטעל צרות.

אין דער פריה האב איך בעקומען די קארד אזן פארנאכט האב איך עראהאלטען א טעלעגראמע, אז מיין שוויעגער קומט...

די לשנה טובה־קארד האט מיר אזוי צוגעטראפען, פונקט ווי יענע צובראכענע וועג־מאשין אויף אן אייזענבאהן סטיישאן האט צוגעטראפען אן אלטער, דיקער ניגערקע.

לשנה טובה קאַרטען

לשנה טובה קאַרטען!
קויפט זיי, קויפט צום ניעם יאָהר!
וועט איהר קענען לייכט ערווארטען
וועלכען גליק אויך ווילט זיך נאָר.

קויפט זיך וויסע, רויטע, גרינע,
די קאָליערען זיינען רייך —
קויפט, מיט בילדער פון דער שכינה
ווי זי זיצט און קלאָגט אויף אייך...

קומט און קויפט, איהר מצוות־קויפער!
זעהט נור סתורה! ביליג שפּאָט,
קאַרטען ווי מען בלאָזט אייך שופר,
ווי דער רבי געהט פון באָד;

ווי די רביצין מאַכט האַלקעס
אונטער'ן מגן דוד פאָהן;
ווי מען שלאָגט אַ אידען מלקות
און בפרות מיט אַ האָהן;

ווי ס'שטעהען ישראל'ס גרויסע;
ווי מען דאַוונט מיט אַ באָר, —
קויפט זיך קאַרטען, קויפט, רבותי,
קומט און קויפט אַ „גוטען יאָהר".

אייערע מצוות און עבירות אויף א „היילינע מאשינע" אין א קאנ־צערט־האל, וואו א קאדעט מיט א צוגעקלעפטע בערדעל וועט פיקסען אייער מזל.... איהר וועט דאָרט הערען די זעלביגע זאָרט „מוזיק", וואָס יענע ניגערקע און מען וועט אייך דערלאנגען א „צעטעל", וואָס אפילו „ר' וועלוועלע" אליין וועט אייך אויך ניט העלפען....

דער כלל, מען זאָגט אייך און מען ווייזט אייך די „צובראכענע מאשין", נור אויב איהר ווילט דוקא הערען ווי א בעל עגלה בלאָזט שופר און ווי א סארוואר פון א קאָרטען־הייזעל זינגט אייך „הננו", זאלט איהר געהן כאפען דעם זעלבען אבשניט, וואָס יענע ניגערקע און נאָך בעשמוצען די יעניגע, וועלכע שטעהען נאָהענט צו אייך....

דעם „צעטעל" וועט איהר ניט קענען בעשולדיגען. אט ווי איהר וועט זיך וועגען, אזא געוויכט וועט איהר בעקומען... ווי איהר וועט רופען, אזוי וועט מען אייך ענטפערען. ווי איהר וועט זיך אויסבעטען, אזוי וועט איהר שלאָפען....

דאָס קאמישסטע אבער בלייבען דאָך אונזערע לשנה טובה־קארטען. מאנכע פון אונזערע אידישע מאכערס פון די ניו־יאָהר „ווינשעוואניעס" האבען א קיין קאטאָווסדיגען געשמאק אין צו־גרייטען די שהנע סחורה.... זיי זיינען געוואלדיגע עסטהעטיקער אין אויסקלערען צייכנונגען פאר זייער עכט־אידישען „סטאק".

אט האט איהר א „פעטרען", א צייכנונג פון א לשנה טובה־קארט אין מיטען די לוחות, פון איין זייט דער ווילנער גאון און פון דער אנדער זייט א דאמסקער שניידער. איהר זייט ניט מחויב צו קענען אלע שניידערס פון אמעריקא. מיינט איהר, אז דאָס איז אפשר דער „טאלנער קטן", דער סטראכער צדיק, אדער וויזשאנער רבי....

איבערהויפט וועט איהר שיקט אזא „לשנה טובה" אין איי־ראפא! דאָרט האט מען נאָך קיין אמעריקאנער צדיקים ניט גע־

די מאשין איז געווען פון דעם זאָרט, דאָס ווען מען ווארפט אריין אין איהר א סענט, שפּיעלט זי א „אנקת מסלדך", זי ווארפט ארויס א צעטעל פּיעל מען ווענט, ווי אלט מען איז און זי זאָגט פּאראיינם דעם מזל...

די ניגערקע האָט גראָד ניט בעמערקט אויף דער מאשין דעם צעטעלע, דאָס זי (די מאשין, ניט די ניגערקע) איז ארויס פון אָרד־נונג און ארבייט ניט ריכטיג. זי האָט אריינגעוואָרפען א סענט, ווייל דער אָרט, ווו מען ווארפט אריין דאָס געלד, איז געווען אלל־רייט.... און האָט זיך מיט איהר פולען אומגעלומפּערטען קערפּער און דערצו מיט א גרויסען קאָרב אייער דערלאַנגט א שטעל אויף אויף דער וועג־מאשין.

נו, האָט זי געהאָט א חתונה!

ערשטענס, האָט איהר די מאשין דערלאַנגט א פּאָרציע „מוזיק".... דאָן איז ארויסגעפאלען א צעטעל, וואָס האָט געווייזען פון איין זייט, אז די שווארצע גויה מיט די אייער מיט אלעמען ווענט פינף און דרייסיג פונט. פון דער אנדער זייט איז געשטאנען דער מזל מיט דער דאָזיגער נבואה:

דו וועסט היידאטהען זעהר יונג, און לעבען מיט דיין זיווג ווי א פּאָאָר טויבען. ווענט האָבען א סך ליעבעם, אָבער דיין ריכטיגער זיווג ווענ האָבען בלאָנדע האָר, בלויע אויגען, דינע ליפּעלאָך און א פּנים ווייס ווי געפּאלענער שנעע....

ווען די ניגערקע האָט אָנגעטהאָן איהרע שפּאקולען און איבערגעלעזען דעם צעטעלע פון בויידע זייטען, האָט זי זיך אזוי פאנאנדערגעלאכט, אז פּאר גרויס געלעכטער איז איהר ארויסגעפאלען פון האנד דער קאָרב מיט די אייער און אָבגעפּאַרבט ביי א יונגען חתן־בחור זיין נייעם אנצוג און די לאקירקעס. עס איז געווען א רחמנות צו קוקען....

יא, יא, מיינע ליעבע אידען און אידענעם! אט פונקט אזא מין „צעטעל" קענט איהר ערווארטען, ווען איהר ווענט געהן ווענען

גאולה וישועה". ביי ישועה דעם בעל־ענלה קריענט איהר געמאכט דעם פיינסטען „מאווינג דזשאב", זיינע פערד ווע־לען אייך ארויפהרען גלייך אין גן עדן אריין... „רבונו של עולם, אני שלך וחלומותי שלך". געהט צו דעם בעוואוסטען מכשף און חלומות בטל'ער, וועלכער האָט אן אייזערנעם קאָפּ, א קופערנעם שטערען און פערשטאָכענע אויגען, ער וועט אייך פּותר חלום זיין, אז עס וועט אייך אמת הנאה טהאָן.... ער האָט געזאָגט א אידינע פון פּיטט סטריט, אז זי וועט ג־לעגען ווערען און א בתולה פון רידזש סטריט, אז זי וועט חתונה האָבען און האָט געטראָפען... „היום תאמצנו". היינט וועט איהר קריענען א ש ט א ר ק ע פאָר תחתונים, געגעהט און־ געשטעפט מיט כשר'ע פאָדים ביי למך דעם קאָסטאָמער פּעד־לער פאָר א קוואָדער א וואָך, אויפ'ן פּלאָן פון פאָרטזעצונג פאָלגט, איהר וועט מיט די דאָזיגע תחתונים ארומשפאַצירען אין הימעל ווי דער מלאך גבריאל... „היום הרת עולם". היינט איז טראָגעדיג געוואָרען די וועלט, זאָלען „בעזדיעטני־צעם" אָנהויבען זופען די קובעבע טראָפענס און קאיען די לאקעריץ־פּלעצלעך פון שטשאָפּעטשינטשיקאָפ'ס אפּטייק, וועלען זיי גלייך אָנהויבען וואַרפען מיט צווילינגס... ובזכות זה, און אין דעם דאָזיגען זכות וועט איהר האָבען א גוט יאָהר, ונאמר אמן"...

יא, מיר וועלען נאָך האָבען שעהנע לשנה טובה־קאָרדס, עס האלט שוין דערביי...

זעהן, און עס איז רעכט צו זעהן דעם צדיק אין יעדען פנים, אפילו אין אן עזות פנים.

די שעהנסטע קאַרט האָט אויסגעקלערט א ניו יאָרקער דרוקער און האָט דאָס ארויסגעלאָזט אין מארק צו פערקויפען. דאָס איז אייגע פון די מערקווירדיגסטע לשנה טובה'ס, וואָס אידען האָבען וועלכע־איז געהאט און זי פערדיענט דעם רעכטען אויבענאָן אין א באוערי מוזעאום....

פון איין זייט האָט דער דרוקער אַוועקגעשטעלט דעם פסוק „כי מלאכיו יצוה לך". און אין „לך" איז ער נעבאך מיאום ארויינגעפאלען. ער האָט אויסגעלייגט „לך" מיט אן „אלף", מיט א „פסח אלף" דערצו, אויף יאהודיש... פון דער אנדער זייט קאַרד האָט ער אַוועקגעשטעלט דעם פסוק „שנת סליחה ומחילה". „מחילה" האָט ער אויסגעשטעלט מיט א „קרומע כף", „שנת" מיט א „סמך" און „סליחה" מיט א „תף".

אָבער דאָס איז נאָך ניט אלץ. ער האָט ארויפגעשטעלט אויף דער „לשנה טובה" קאַרד דריי בילדער: זיין אייגענעם בילד, דעם בילד פון זיין שוואָגער א שמיד, און דעם בילד פון זיין שוואַגער א סטאָליאר. אלע דריי זיינען זיי געשטאַנען אין יאַרמולקעם מיט טלתים ארום די העלזער און געשמייכעלט...

אט אזוי געהט דאָס אין דער פרייער אמעריקא! איהר שיקט „אהיים" א לשנה טובה קאַרד מיט א ניו יאָרקער דעטעקטיוו, א „ספעשעל פאָליסמאן" אדער סתם אן „אלפאָנז", און אייער מומע ווינשט זיך דאַרט, אז „אזא קדיש זאל איך האָבען"!...

נישקשה, מיר וועלען נאָך דערלעבען גאָר אין גיכען צו האָבען ווינשענסען מיט דעם פאָלגענדען נוסח:

לשנה טובה קאַרט.

„זכרנו לחיים". קויפט שיך ביי חיים דעם שוסטער אין קעלער, וועט איהר זיך אויסטרעטען א גוט יאהר... „שנת

אמת, זיי ווילען מען זאל זיי „גוט אנשרייבען", זיי ווילען א בוך פון מיט „לעבען", א מין „רעאליסטישען" בוך; טריי צו דער נאטור, אז מען רעדט פון לעבען זאל טאקע זיין געלעבט מיט די ביינער... איז דאס דען אבער אן עולה?

וואס טויג א טויטער בוך? וואס טויג אזא שרייבעכץ, וואס אלץ איז דארט אויף־צו־פלייסען, עס לעבט און לעבט ניט, קלעבט און קלעבט ניט?

מאנכע שונד־פערפאסער פילען אן זייערע ביכער מיט מתים, מיט טויטע געשטאלטען, טויטע כאראקטערס, און וואונדערן זיך נאכדעם פארוואס זייערע טיפען אינטערעסירען ניט די לעזער; פארוואס זייערע העלדען „רעדען" ניט צו מענשליכע הערצער און געהירן ניט צווישען דעם אינטעליגענטען עולם. נארישקייט! טויטע רעדען ניט, טויטע געהען ניט, קענען ניט געהן; זיי לייגען שטום אויף אן ארט, לייגען ווי שטיינער.

ניט יעדער איינער, וואס באט אן אידען א תורה, קען דאס זיי טאקע אריינשפארען מיט געוואלט ווי דער אידישער גאט, וועלכער האט זיך פערמאסטען אויף זיי מיט א בארג: „איהר נעהמט מיין פערפאסעכץ, וואלרום איך פלעט אייך דעם מח!..."

מיט א גאט שפיעלט מען זיך ניט, וואס פאר א תורה ער גיט מוז מען נעהמען, אבער א מענשישער מחבר מוז טאקע דערלאנגען די ריכטיגע פאפיערען, מען זאל זיין צופריעדען.

גאט וועט מען מוחל זיין ווי ער זאל „אנשרייבען". ער קען פערוואנדלען די וועלט אין א שונד־ראמאן, און מאכען א תל פון זיינע „העלדען" אהן א פארוואס און אהן א פארווען! ער קען ברענגען א מבול, א מגפה, א שרפה, אן אינקוויזיציע, א גלות, א... א וואס איהר ווילט ניט הערען און ניט געדענקען, און ער וועט אלץ ארויסרופען א גוטע קריטיק, מען וועט אלץ זאגען „גאט איז נערעכט".

צום טייפעל מיט דער גאנצער מענשליכקייט! איך וואלט

אַ ראש השנה־דיגער פעלעטאן

ראש השנה מעג מיט רעכט בעטראכט ווערען אלס דער יום־טוב פון שרייבען, און קיינער דארף אויף אט דעם דאזיגען שרייבער־יום־טוב מעהר שטאלץ זיין ווי אידישע ליטעראטען.

אין אמת'ען, אידען, וועלכע זיינען די לעצטע אין דער וועלט זיך צו אינטערעסירען מיט זייערע שרייבער — אויסער מיט די וואס שרייבען טשעקס — הערען ראש השנה גאר ניט אויף צו רעדען פון שרייבענים.

„כתבנו" און „כתבנו", שרייב אונז און שרייב אונז, עס טהוט זיך מעשים !...

און ווי שעהן, ווי זים, ווי ריהרענד זיי בעטען דאס !

מיט נעזאנג, מיט תחנונים, מיט טרערען אין די אויגען.

איך בין אפילו א שטיקעל אפיקורוס אין דעם אידענ'ס ערנסט־קייט מיט זיין שרייבערייי.

אט שטעהט גימפעל גרונם און גיסט טרערען ווי בעכלעך און בעט, און ווייגט, און שרייט רחמים: „כתבנו בספר החיים" — שרייב מיך אריין אין בוך פון „מאכען א לעבען", דאך נעהם און שרייב איהם דארט אריין און פרוביר איהם שפעטער דעם בוך פערקויפען, וועט ער זיך פערקרימען...

ווי די זאך זאל אבער זיין, ווערט א אידישער פערפאסער פון ביכער אביסעל גדול'דיג ביי זיך און הויבט אן קוקען מיט דרך ארץ אויף זיין פראפעסיע; ער זעהט דאך, אז א פאלק געהט אוים און בעט זיך רחמים מען זאל כתבנ'ען...

יא, זאלען זיך אידען מיינען וואס זיי ווילען, אבי זיי רעדען פון א „ספר".

גוט בעטראכט, און האָט דעם אידישען פעלְיעטאָניסט געגעבען די גאָלדענע נאָטור פון דעם ציגיינער, וועלכער זינגט ווען ער איז טרויעריג און קלאָפּט אין צימבעל צו פערטומלען דעם עלענד...

א אידישער פעלְיעטאָניסט איז ווי יענער מאַרשעלאָק, ווען האָט זיך ניט געקענט דערוואַרטען אויף א חתונה און איז צוועק זאָגען וויצען אויף א לוויה... ער האָט נאָטירלִיך געוואוסט, אז דאָ פּאַסען ניט זיינע חכמה'לעך און ער האָט געוואָלט מאַכען דעם עולם מעהר וויינען, ער האָט אָנגעשטרענגט דערצו אַלע זיינע קרעפטען — ווי דער שטייגער איז ווען א מענש מוז טהאָן אַן ארבייט צו וועלכע ער איז ניט בערופען — דאָך ווי אויף צופּוקענים האָבען דוקא אַלע געקאָיכט פּאַר געלעכטער...

ווען דער מאַרשעלאָק האָט וויעדער דערזעהן אז דער עולם לאַכט, האָט ער גלִיך פערקירעוועט דעם דייקסעל צו דער גוטער זייט און געזומען האָקען וויצען איבער'ן טויטען... אַזוי איז די מיטה נעאָנגען פאָראוים און הינטען איז דער עולם שיער צוזעצט געוואָרען לאַכענדיג.

פאָראוים דער מת און הינטען לאַכעדיגע אבלִים, א קאָמישע לוֹיה, אָט דאָס איז א אידישער פעלְיעטאָן, א ראש־השנה'דיגער פעלְיעטאָן איבערהויפּט.

איך שטעל מיר פאָר זרח דעם ביגלִער ערגעץ „טאָפּ פלאָר" אין א „סוועט שאפּ" דאָוונען פאַר'ן עמוד; ווי ער שטעהט אָנגעלעהנט אָן א „ביגל באָק" און קרימט זיך אויפ'ן „לעדי עד ימלוך"... אויפ'ן „מלך עליון" און „מלך אביון"...

ער זעהט אוים ווי א פערקערפערטע איראָניע אויפ'ן יודענ־טהום; ווי א שטיק פערגלִיווערטער גלות. ער שרייט מיט אַלע כחות, ער פערגעסט זיך און מיינט אז די מאשינען רוישען און מען הערט ניט וואָס ער רעדט... די „רומקע" איז אזוי ניעדעריג ווי דער באָס און לאָזט ניט אויפהייבען קיין קול... נעבען דעם דאָזיגען פערשוויצטען בעל תפילה פון ביידע זייטען שטעהען צוויי הייזע־

וועלען כאָטש אויף א האלבע שעה ווערען א גאָט!... אוי, ווער, וואָלט איך זיך דאן אבגערעכענט מיט אידען! זיי וואָלטען מיך געהאַט צו געדענקען!... אז פאר שרייבען גוט און לעבעדיג האָט זייערער א ליטעראַט ביי זיי קיין פנים ניט, וואָלט איך אלם גאָט „געהאקט ווי אין קרויט" און זיך אויסגעלאכט פון זייערע קעפ.

זיי וואָלטען געכליפעט און געבלאָזען: גוואלד, טאטע, אָדער „טאָטע", מיט א קמץ, ווי די אדעסער זאָגען, האָב מיטלייד מיט דיין „סטאדע" און שרייב אונז אן עפעס רעכטס, און איך וואָלט געגעבען דעם מלאך גבריאל א אידישען „טייפרייטער" און איהם דיקטירט א ראש־השנה'דיגען פעליטאָן...

וועו אידען פערלאַנגען פעליעטאָנען כדי די שרייבער זאָלען „מאכען א לעבען", וואָלט איך זיי געמאכט, אלם גאָט, א פעליעטאָן פון זייער ראש השנה, פון זייער ערנסט, פון זייערע צובראכענע געמיטהער, וועו זיי קומען אליין בעטען אויף א לעבען...

דערווייל אָבער שרייב איך א ראש־השנה'דיגען פעליעטאָן אויף דר'ערד, איך שרייב דאָס אליין, אהן א שרייב־מאשין און אהן א משרת און פערוועגנד מיין קונסט צו מילדערען דעם אידענ'ס מרה־שחורה.

א ראש־השנה'דיגער פעליעטאָן! ווי משונה פרעמד דאָס קלינגט!

פונקט ווי מען זאָל זאָגען א קאָמישער טרויער־מארש, אָדער א פרעהליכער אבל־קדיש. ביי אידען אָבער דארף מען זיך אויף קיין זאך ניט וואונדערען.

וועו א אידישער פעליעטאָניסט וואָלט געווארט מיט זיין הומאָר וועו איהם, דעם שרייבער ניט דעם פעליעטאָן, וועט זיין גוט אויפ'ן הארצען, וואָלט ער געמעגט אייגזאָלצען זיין פעדער אויף „לעתיד לבוא" און די אידישע ליטעראַטור וואָלט געבליבען הארט, קאלט און טרוקען ווי די אדמיניסטראציע אויף עלליס איילענד.

דאָס האָט אָבער די השגחה, וועלכע פערקוקט זיך זעהר אָפט,

בערג־פּאָליטיק

דער טעות פון אַ אידישען „פּאַרמער"

די מענשען, וואָס מיינען, אז פּאָליטיק און דיפּלאָמאַטיע געהען אָן גור צווישען רעגיערונגען און לענדער, זיינען נאָך קיין מאָל קיין געסט ניט געווען אין די אידישע זומער־האָטעלען פון די קעטסקיל־בערג, דען דאָרט איז פּאַראַן מעהר פּאָליטיק ווי אין טערקיי און מעהר דיפּלאָמאַטיע ווי אויף דעם באַלקאַנישען האַלב־אינזעל, שוין די „הרי חושך" אַריינגערעכענט.

און די קעטסקילשע פּאָליטיק, פונקט ווי יעדע פּאָליטיק פון אַ גאַנץ יאָהר, ווערט ניט געפיהרט „לשם שמים", פון גאָט'ס וועגען — חלילה! די פּאָליטיקער האָבען אָן אויסגערעכענטען קוק און זוכען נור זייערע אייגענע נוצען. דאָ זוכט מען אויך צו געווינען די גונסט פון דעם רייכען און דעם שטאַרקען, וואָס האָט אַ מעכטיגע האַנד און קען דערלאַנגען...

דער „פּאַרמער", דער האָטעלניק אַליין, וואָס וויים אָפּט קוים דעם אונטערשיעד צווישען אַ בוריק און אַ מערען, פערשטעהט אָבער גאַנץ גוט ווי צו חנפּ'ענען דעם רייכען גאַסט. ערשטענס קען ער ניט בעשטעהן איהם צו פערלירען, ווייל ער צאָהלט טאָקע אַ מקח, צווייטענס מוז ער איהם האָבען אַלס אַ ציה־פּלאַסטער צום געשעפּט. ער ציהט אָן, אז אנדערע געסט זאָלען אויך קומען. מען דאַרף האָבען אויף וועמען אָנצואווייזען וען מען געהט אין פּריהלינג פערלעזן פּאַר זומער־גאַסט.

איך וויים דאָס פון ערפּאַהרונג.

דאָס איז געווען דעם לעצטען טאָג פּסח, געדענק איך, איך בין שוין געווען מיער באַמבאַרדירענדיג מיין אָרעמען אידישען גלות־

ריגע, בלייבע „הייזקע אפעריטאַרס", זיך קוים האלטענדיג אויף די פים, און „האלטען" איהם אונטער...

א ראש־השנה'דיגער פעליעטאָן.

אט שטעהט אן אירלענדער גוי אויפ'ן בריקעל פון ק"ק אנשי זשערנע, אום ניט אריינצולאָזען אין דער סינאגאגע א מלמד אהן א טיקעט. מיט דעם גוי וואלט מען זיך שוין אפשר אן עצה געגעבען, מען וואלט איהם דערלאנגט אויף א שנאפס און שא, שטעהט אבער נעבען גוי א „איד", א „טראסטיע"...

אויפ'ן מקום קדוש שטעהט אפילו מיט גאלדענע אותיות „זה השער לה' צדיקים יבואו בו", דאם הייסט אויף אידישע אידיש: דאם איז דער צאצקעדינגער טהויער פאר וועלכען עס איז א וועג צו געבען נאָ און אויער, דאך קומט אוים צו פאלען כורעים נעבען א קאן מיט זאדע וואסער און זינגען „אנקת מסלדך" נעבען א כשר'ע „בוטשער שאפ"...

גאט זאגט „וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל חטאתיכם", דאם הייסט אין „זשארנאנישען זשארגאן" און איך וועל אייך ארום־וואשען אז עס וועט זיין אויף אייך א מחיה צו קוקען, און דא קומען נור עטליכע זשערנע „כינעזער" און זאגען אייך „נא טיקי נא וואשי"... דאם הייסט אויף אמעריקאנער אידיש: קיין „קעש" איז קיין וועש...

א ראש־השנה'דיגער פעליעטאָן!

מיט אייגענע פרישע אייער, מיט בהמות און גרינצעז מיט מילך און כל טוב. גיט בה"ש גוטע בעהאנדלונג, איבער צוויי־טויזענד פוס איבער'ן ים אריבער. העכסטער פלאץ אין די בערג, די בעסטע געזעלשאפט געזוכערט."

איך האָב געקוקט אויף דער דאָזיגער קארט און געקוקט אויף מיין כשר'ן נודניק. לויט דעם אידעל'ס אויסזעהן איז ביי מיר קיין ספק ניט געווען, אז ער איז טאקע אן אמת'ער פארמער מיט די ביינער. ער טראָגט ממש דעם פארם אויף זיך... עס איז אויף איהם געלעגען די ערד.. „בהמות" זיינען דאכט זיך אויך ארומ־געגאנגען.. איך בין שוין כמעט געווען ווי צופריעדען... וואָס מיך האָט פאראינטערעסירט אם מעהרסטען איז געווען דער פונקט אויף זיין ביזנעס־קארט „די בעסטע געזעלשאפט געזוכערט".

— מילא, אז איהר זייט א פארמער, האָב איך נענוג גרונד צו גלויבען; אז ביי אייך פעהלען בה"ש ניט קיין בהמות, קען איך אויך פערשטעהן... איהר האָט בה"ש נענוג פלאץ, וואו זיי זאָלען זיך פיטערען... פון וועמען בעשטעהט אָבער אייער „בעסטע געזעלשאפט"?

דאָס אידעל האָט א תמ'עוואטען שמייכעל געטהאָן.

— אז איך זאָג אייך די „בעסטע געזעלשאפט", מיסטער, מעגט איהר זיך אויף מיר פערלאָזען. ביי מיר זיינען ניטא קיין פראָסטע באָרדער. קיין בעל מלאכות אָדער פערלער קומען ניט צו מיר. איך האָב בה"ש לויטער סאָלון־קיפערס און גרויסע „פאָליטישי־נערס"... איהר קענט ביי מיר הערען טענות וואָס איהר האָט נאָך ביי אייער באָבען אין קימפעט ניט געהערט.

איך האָב געשמייכעלט אונטער די וואָנסעם, דאָס אידעל האָט געמיינט אז איך פרעה זיך און ער האָט מיר געגומען לייענען פון זיין צעטעל:

— מיק פארפעלצימעס, ער האָלט א סאָלון אין הארלעם.

מאָגען מיט אַלערהאַנד קנייטלעך קלענערע און גרעסערע, עפענט זיך פלוצלינג אויף די טהיר און עס קומט אַריין א קליין, דאר אידעל, מיט א גרויסען, צובוינענעם קאפעלוש.

— גוט יום טוב.

— גוט יום טוב, גוט יאָהר.

— וואָס גוטס וועט איהר זאָגען? — האָב איך געפרעגט ביי מיין חנ'עוודינען גאסט.

— איך בין איך געקומען איינלאָדען אַלם באָרדער. — האָט דאָס אידעל געזאָגט.

מיין אידענע האָט א ציטער געטהאָן.

א בעקאנטער האָט מיר געגעבען אייער אדרעס און ערקלערט, אז איהר האָט זעהר ליעב די נאטור און זייט שטערבליך פערליעבט אין אידישע פארמערס, איהר חלש'ט פשוט אוועק נאָך זיי... און אזוי ווי איך בין אן אמת'ער אידישער פארמער, פערשטעהט איהר מיך, מיט א פארם אין דער הויך און האַלט, ברוך השם, זומער־באָרדער, וואָס איך בעהאנדעל, ברוך השם, בעסער ווי אַלע, בין איך אייך געקומען איינלאָדען איהר זאָלט אריינפאָהרען צו מיר, איהר וועט קיין חרטה ניט האָבען. נישט־קשה, איהר וועט מיך, ברוך השם, האָבען צו גערענקען...

מיין ווייב האָט פרייער אויפגעאָטהעמט. עס איז איהר ממש אראָב א שטיין פון הארצען...

דאָס אידעל האָט דערווייל אריינגעשטעקט זיין אונגעוואַשענע האַנד אין עפעס א קעשענע און האָט מיר דערלאַנגט אָט די דאָזיגע ביזנעס־קאָרטע און איך האָב גלייענט:

„ירחמיאל גימפעל שטאַרצענציצקעוויטשעס פוירסט קלאָס כשר'ער פארם באָרדינג הויז האָטעל אויף די סאמע בערג. איז א כשר'ער איד פון דער היים ווי אַלע לאַנדסלייט וויסען. א רעגעלער פארם ברוך השם מיט אייגענע עופות,

אַרויסגעהן דער גרוף פון די ביער און בראַנפען. איך בין שיער פער׳סם׳ט געוואָרען.

— וואָס איז דער מעהר מיט אייך, מיסטער? — האָט מיך מיין אורח געפרעגט — איז אייך חלילה ניט גוט געוואָרען?

— יא, — האָב איך געענטפערט — ניט גוט צום חלש׳ן, ניט גוט פון אייער „בעסטע געזעלשאַפט", איך בעט אייך, וואַרפט זיך אַרויס פון דאַנען אַזוי גיך ווי איהר קענט, וואַרום איך וועל שיקען נאָך א פּאָליסמאַן.

דער „פּאַרמער" האָט געכאַפּט די פּיס אין די הענד און האָט זיך אַבגעטראַגען אַזוי שנעל ווי ער האָט נור געקענט.

מילא, אַז איך בין דעם אידעל׳ס זומער־גאַסט ניט געוואָרען, קענט איהר זיך אַליין פאָרשטעלען, איהר קענט זיך אַבער דער־פון מאַכען א בעגריף ווי די זומער־האָטעלניקעס זוכען יחסנ׳דיגע געסט, כדי דורך זיי צו ציהען אַן עולם. האָט גראַד „מיין פּאַרמער" ביי מיר ניט געטראַפען, זאָנסט אַבער האָט ער פאַר אַמעריקאַנער אידישע געסט א שעהן רעשטעל „יחסנים"...

און דער דאָזיגער „פּאַרמער" איז ניט דער אייניציגער חכם פון די בערג, וואָס זוכט דורך פּאָליטיק צו געווינען אַן עולם.

אין דעם דערפעל, וואו איך האָב געוואוינט, האָט א כשר׳ער האָטעלניק מיט אייניגע בהמות און כל טוב אַבגענעבען א ניו יאָרקער בטלן אומזיסט א הייזעל מיט קאָפע, מיט שווייצער־קעז, מיט זויער־מילך, מיט כשר׳ע סיראָווטקע, מיט אידישע לאָקס, מיט אלץ מיט אַנדערע, כדי דורך איהם צו ציהען א פרומען עולם. דער סוף דערפון איז אַבער געווען, אז דער בטלן האָט געלעבט א גוטען טאָג און דער האָטעלניק איז נעבעך געוואָרען אַרויסגעצוויגען.

די סאַרווערקעס, וואָס דערלאַנגען צום טיש, האָבען אויך אַפּט־מאל א טעות אין זייער פּאָליטיק. זיי דרעהען זיך אַרום א גרויסע דימענטענע שפּילקע און זשאַלעווען ניט: צווי מאל יאויך, דריי

איהר דארפט זעהן א יונג! מיט דריי קעפ העכער פאר אייך און א בויך, א פרייד צו קוקען. פֿאַרפּעלצימעס איז א געבוירענער א לאָמזער, אָבער איין פּאָליטישינער. ער שטעהט ביי מיר שוין דעם צווייטען זומער.

— סעם לאָפּאץ, — האָט מיין פּאַרטנער אויסגעזוצט — אויך פון אפּטאון (אפּ־טאון), האלט א קאָרנער סאלון. ער קען אלע פּאָליסלייט, ער דארף נור א פּיפּס טהאָן, לאָזט מען איהם גלייך ארויס אין וועלכען פּריזאן ער ווילּ אָהן אן ערלויבנים... א בחור א ברכה צו מאכען אויף איהם... איז א פּרעזידענט אין א שוהל, גיט זעהר פּיעל צדקה, זיינע דימענטען פּערבליאסקען די אויגען, אונזערער א מענש, א גאליציאנער...

דזשייקאָב קנאָבעל פון די בראָנעקס, האָט צווייי ביער סאלונס. א ליטווישער איד, אָבער א מזיק. ער קען אלע דיטעקטיווס. אויך א פּרעזידענט אין א שוהל, א מחיה מיט איהם צו פּערבראָנגען, און א נאָנצער מאכער אומעטום. ער שטאָפּט שוין ביי מיר דעם פּיערטען זומער.

געצעל שטריק, גאָר א רייכער סאלון קיפּער פון ברוקלין. שוין צוויי זומערס ווי ער שטאָפּט אויף מיין פּאָרם און וואָלט פון מיר ניט אויפֿ ווען איהר זאָלט איהם אָבנילטען... ער איז אמאָל געווען א ספּעשעל פּאָליסמאן, איז א גביר א איד און עסט נור כשר'ס... קען אלע דזשאָדזשעס אין ברוקלין. וואָס ער פערשפּיעלט אין קאָרטען, וואָלטען געהאט צוויי פאמיליעס גענוג צו לעבען. א מויל, זאָג איך אייך, פלאָם פייער. אָבנעהיט זאָל מען ווערען מיט איהם זיך אָנצוהויבען... איז זעהר פרום... קען אויסטרינקען א פלאָש בראָנפען און זיך ניט איינשכור'ן. א טרעזשורער אין א שוהל. א פרעהליכער יונג, א פערגניגען...

— גענוג, גענוג! — האָב איך האָסטיג אויסגעשריען צום אידישען פאַרמער און האָב אויף גיך געעפענט א פענסטער עס זאָל

ראָמאַנען און ראָמאַנען-לעזער

וואָס הייסט לעזען א ראָמאַן? וואָס דאַרף מען פאָדערען פון א ראָמאַן? וואָס פאַר א מעלות דאַרף האָבען א ראָמאַן ער זאָל געפעלען די לעזער?

אין פלוג דאַכט זיך זעהר גרינגע פראגען, אויף וועלכע יעדער איינער קען גאַנץ לייכט ענטפערן. אין אמת'ען אבער זיינען די געשמאַקען פון די לעזער גאַנץ פערשיעדען. די ראָמאַנען־העלדען און העלדינען פון אמאָל קענען ניט געווינען די לעזער פון היינט, און אפילו די היינטיגע ראָמאַנען זיינען אויך פון פערשיערענע געשמאַקען.

די בעדינגונגען פון לעבען זיינען אנדערע, דער גאַנצער „סטראָי" פון דער געזעלשאפט איז מאָדערנער, נייער. א בבא־מעשה, א „צענטוריע וועגטוריע", א מעשה פון „ג' אחים„ און פון „גיטקע די טוקערין" זיינען אראָב פון מארק.

אמאָל א ראָמאַן איז געווען א „מעשה ביכעל" אָהן א גרויסע, אינטערעסאַנטע האנדלונג, אָהן א נאטירליכען לעבענס־קאַמפף, אָהן ריהרענדע מאָמענטען, אָהן יענע אמת'ע גרויסע געשעהענישען, וואָס שטעלען צוזאַמען די פערצווייפעלטע קאָנפליקטען פון לעבען, אָהן וועלכע א ראָמאַן איז קיין ראָמאַן ניט.

די „שעהנע דרעזנע" מיט'ן „פלעק הונד", וואָס האָבען געשטורעמט די מוחות און די הערצער פון די לעזער מיט א פאָאר דורות צוריק, וואָלטען היינט ארויסגערופען א שמייכעל אפילו ביי א חדר־אינגעל.

איצט זוכט מען דעם ר א מ א ן און ניט דאָס מעשה־ביכעל. מען זוכט א האנדלונג, א לעבעדיגע האנדלונג, וואָס זאָל זיך לענגן

מאל פליש און פיער מאל עוף, דעם פאדער־חלק און דעם הינטער־חלק, זיי גיבען מיט א פולער האנד, זיך ריכטענדיג אויף א בכבוד'ען „טיפ" און צום סוף טראגט זיך אב די שפילקע אהן א „לעצט געלד" און אפטמאל אהן דאס ערשטע געלד אויך...

טערשטע" במחילה, וואָס זי האָט געהאַלטען אין מיטען אויפהענגען אויפ'ן שטריק.

וען אימיצער וואַלט געהערט דיעזען געשפּרעך, וואַלט ער געמיינט, אז דאָ האָט חלילה עפּעס פּאסירט אַן אונגליק אין דער משפּחה, אָדער ביי א נאכבאר; אז „פּרעדריקא" איז דאָ אימעצעמס א שוועגערין, א שוועסטער, א מוהמע, אָדער סתם א גוטע פריינדין, אין אמת'ען אָבער איז פרעדריקא א נקבה פון דעם ראָמאן, וואָס די ביידע ווייבער לעזען און זיינען שרעקליך פּראַינטערעסירט אין איהר לאָגע.

— נישט קשה, עס איז דאָ א גאָט אין הימעל! — שרייט אויס אַן עלטערע אידענע, א פרומע — איך האָב געוואוסט באַלד ביים אָנפאנג, אז גאָט וועט איהם ניט שווייגען, אזא פּאַלשער מענש! אזא לומפּ!...

— וואָס איז? ער האָט שוין אָנגעלעגט מיט'ן קאָפּ? — פרעגט א בכבוד'ער איד אין א יארמולקע.

— וואָס דען? — ענטפערט די אידענע מיט שטאָלץ — שווייגען וועט מען איהם? אזא הולטאי! מאקסינא'ס ברודער, גראַף לאַכמאדריצקי, האָט איהם דערשאָסען ווי א הונד...

אָט אזא מין געשפּרעך הערט מען אָפט אין א שהנע אידישע פאַמיליע פרייטאג צו נאכט ביים טיש. דער מאַן און די ווייב, ביידע לעזען א ראָמאַן און פערשטעהען זיך שוין אויפ'ן וואונק. זיי קענען שוין אלע צדיקים און אלע רשעים פון יענער געשיכטע און היטען מיט אונגעדולד יעדע בעווענונג פון יענע מענשען. זיי סימפּאטיזירען מיט די אונשולדיגע און פערראמען די פאַלשע, די אינטריגאַנטען.

אין נאָרפאָלק סטריט, ניו יאָרק, דערצעהלט מען, האָט צוליעב א ראָמאַן פּאסירט אזא מין זאך: דער פרוי, א געווויסע מיסעס מאקס, האָט זיך געחתונה'ט, אז גראַף פּאטעלקישקי, אָדער ווי ער האָט דאָרט געהייסען, האָט געקוילעט זיין געליעבטע, די שהנע

אויפ'ן שכל; וואס זאל זיך געדענקען; אן ערצעהלונג, וועמעס אינטערעס עס זאל בעפריעדיגען דעם ארבייטער, די הויז־פרוי, דעם נעשעפטסמאן, דאס מיידעל און דעם בחור.

דער ריכטיגער ראמאן, וואס זאל יעדען געפעלען, מוז זיין פון קאכעדיגען לעבען גענומען, א קייט פון ערוואַרטעטע און אונ־ערוואַרטעטע קעמפּפע. דער ריכטיגער ראמאן איז ניט נור א מיטעל צום צייט־פערטרייב, זאנדערן אויך א וויכטיגע לעקציאן וווי זיך צו פיהרען אין לעבען אום זיך ניט צו פערפלאנטערען אין דעם נעץ פון אונאנגענעהמע זאכען.

און דער ראמאן איז מאקע יעצט געוואַרען דער געווינשטער בירגער פון יעדען קלאס לעזער. ניט נור יונגע לייט, נור אפילו אלטע מענשען געפינען א זעלטענעם גענום אין לעזען דעם מאדער־נעם, גוטען ראמאן און דאס איז כמעט די ערשטע זאך וואס זיי זוכען אין זייער צייטונג.

אין א סך פאמיליען און סתם פריינדליכע געזעלשאפטען איז דער בעליעבטסטער געשפּרעך וועגען די העלדען פון דעם ראמאן, וועלכען זיי לעזען, וועגען די פריידען און ליידען פון יענע פערזאַ־נען, מיט וועלכע דער בענאבטער ראמאניסט האט זיי אזוי נאהענט בעקענט געמאכט און וועמעס הערצער און מעשים דער דיכטער האט אזוי לעבעדיג פאַרגעשטעלט.

אין א סך פאמיליען זיצט מען אפט ביים טיש און מען דיסקו־טירט וועגען דעם שיקזאל פון די ראמאן־פערזאנען און ניט זעלטען כאפט דער שרייבער א פאַרציע קללות, וואס ער הרג'עט פלוצלינג אוועק א געוויסען „ער" אדער „זי" דאכט זיך אומגעריכט.

— איהר ווייסט, מיסעס לאקשיצקי, — שרייט א ווייבל, העגנעדיג די וועש, צו א שכנ'טע איבער'ן וועג — איהר ווייסט, פרעדריקא איז דאך שוין טוט!

— אפשר?! — שרייט אויס מיסעס לאקשיצקי צושראקען, אראבווארפענדיג אויף דר'ערד פאר אויפרעגונג דעם מאנ'ס „אונ־

קריסטמעס

די פּאַרטנעשריטענע מענשהייט פון דער גאַנצער ציוויליזירטער וועלט האָט געשטורעמט געגען דעם סקאַנדאַליעזען טויטען־אורטהייל איבער פּראָפעסאָר פּראַנציסקאָ פּעררער, וועמען די שפּאַניש רעגיערונג האָט קאַטוילישׂ־אינקווויזיטאָריש אומגעבראַכט.

פּעררער האָט ניט געלאָזט די קירכע הערשען איבער די פּאָלקס־שולען און זי האָט איהם דערפאר עפּענטליך געשאָסען.

איהר קענינ׳ל אַלפֿאָנזאָ האָט אונטערגעשריעבען דעם גזר־דין און די גאַנצע ערד האָט אַ ציטער געטהאָן.

פּראַנקרייך, איטאַליען, דייטשלאַנד און ענגלאַנד האָבען וועלטען געקהרט, ריעזיגע גאס־דעמאָנסטראַציעס געמאַכט, זייערע פּאַרלאַמענטען געשאָקעלט און פּראָטעסטען געהויבען. זיי האָבען געטרייסעלט זייערע מעכטיגע פויסטען געגען פּאַבסט, דעם פּונדאַמענט פון וואַטיקאַן געסטראַשעט.

איראָפּא האָט געשוידערט, טהראָנען האָבען זיך געוויגט, ווי אַ בלאַט אין אַ שטורם־ווינד האָט די קירכע געפּלאַטערט, דאָך אמעריקא האָט געשוויגען. „גלע" בלעטער האָבען געמאַכט דערפון אַ סענסאַציע צו כאַפען לעזער. בלויז דער איינגעוואַנדערטער עלעמענט האָט ניט געקענט רוהען און האָט אויך בעוועגט אייניצלנע פּראָמינענטע אמעריקאַנער צו פערדאמען די אלטע צלם׳ניצע שפּאַניען פּאַר איהר ניעדערטרעכטיגען אורטהייל געגען דעם גרויסען פּאָלקס־לעהרער.

אמעריקא האָט געשלאָפען. די אָפּיציעלע אמעריקא אין וואַשינגטאָן האָט געכראָפּעט אויפֿן קול. זי האָט זיך אריבער־

ראָזאַליע, וועלכע איז געווען זים, יונג און אנשטענדיג. די מיסעס מאקס איז אויפגעשפרונגען פון שלאָף א צומישטע און גענומען וועקען איהר מאן, מיסטער מאקס, ער זאָל רופען א פּאָליסמאן צו ארעסטירען דעם גראָף.

מיסטער מארקס האָט געמיינט, אז זיין ווייב איז משוגע געוואָרען און עס האָט נעדויערט א רעכטע ווייל ביז מען האָט זיך צוזאמענגערעדט און אויסגעפונען וואָס דאָ טהוט זיך.

מיסעס מאקס' אלטע מאמע, וואָס האָט געשלאָפען אין „קיך" האָט זיך אויפגעכאפט פון די קולות און פּותר חלום געווען, אז אלץ וועט גוט זיין, ראָזאַליע וועט נאָך אם ירצה השם לאנג לעבן...

דיעזע אלע זאכען זיינען אָנגעפיהרט געוואָרען אלם א בייספיעל ווי ווייט דער עולם איז פעראינטערעסירט אין ראָמאנען.

ניט לאנג צוריק, האָט דער שרייבער פון דיעזע צייל'ען געהערט, האָבען זיך א חתן־כלה פערווועט וועגען די ענדע פון א געוויסען ראָמאן. דער וועט איז בעשטאנען אין דעם, דאָם וועט עס וועט זיין ווי די כלה זאָגט, זאָל דער חתן מאכען די חתונה אין א געוויסען גרויסארטיגען האָל אויף זיין אייגענע הוצאות און די כלה האָט געוואונען.

דער חתן האָט אפילו פרובירט צו זיין א „חכם", אבער עס האָט איהם ניט געהאָלפען. זיין כלה איז געווען א גרעסערע קענערקע אויף ראָמאנען — און האָט געוואונען די וועט.

נישט־קשה, מיר האָבען ריכטער אין אמעריקא און די פּאָלי־
טישענס וועלען ניט איינרייסען מיט'ן צלם...

אין דיעזען זין זיינען די היגע פּאָלקס־שולען פערמאַסקירטע
מיסיאָנערען־הייזער. אין א סך פון די שולען מוזען די קינדער
אָלע אין דער פריה "זאָגען ברכה" לויט דעם נייעם טעסטאַמענט.

די בילדונגס־בעאַמטע צווינגען אפילו די אידישע לעהרער פון
די פּאָלקס־שולען צו זינגען מיט די קינדער קריסטמעס־הימנעס. ווי
פיינלויך דאָס מוז זיין פאר א אידישען לעהרער צו בעגייסטערען
אדישע קינדער, פרייע אמעריקאַנער קינדער פאר'ן קריסטענטהום
אין א פּאָלקס־שול, אויפגעהאָלטען פון טעקסעס פון א פרייען פּאָלק!

מען שרייט נעגען „ווייסע שקלאַווערייי", נעגען די געזונקענ־
הייט פון מאָראָל; מען פערדאַמט די הענדלער פון דעם דאָזיגען
האַנדעל און מען זוכט מיטעל נעגען זיי; האָט שוין ווער א טראַכט
געטהאָן וועגען די פערגוואַלדיגטע געוויסענס־פרייהייט פון א
אידישען לעהרער פון א פרייע אמעריקאַנער פּאָלקס־שול, וועלכער
איז געצוואונגען צו אונטערריכטען זיינע שילער, אידישע שילער
דערצו, אין קריסטליכע זאבעאָנעם, אין נאַרישע, אונזיניגע חלומות,
אויסגעטראַכט פון האַלב־משוגענע אזיאטען מיט צוויי־טויזענד
יאהר צוריק?

האָט שוין ווער א טראַכט געטהאָן וועגען אונזערע בילדונגס־
בעאַמטע, ווען צווינגען דעם פּאָלקס־לעהרער צו זינדיגען נעגען זיין
געווייסען, נעגען די קאַנסטיטוציע פון לאַנד און נעגען דעם פרייען
וויללען פון דענקענדע, טעקסעס־צאָהלענדע בירגער?

ניט נור אידען אַליין זיינען ערביטערט איבער די פרעכהייט
פון אמעריקאַנער גלחים, ווען רוקען זיך אין דער פּאָלקס־שול;
וואהרהייטס־ליעבענדע קריסטען ווילען דאָס אויך ניט ליידען. זיי
צאָהלען שול־טעקסעס, מען זאָל זייערע קינדער בילדען, אָבער ניט
פערדומען. זיי ווילען ערציהען זייער יונגען דור אלס מאַדערנע,
נייע, היינטיגע מענשען, אָבער ניט אלס האַלב־ווילדע אזיאטען מיט

געדענקט מיט דער פּאָליטישער קאָלדרע איבער'ן קאָפּ, אפילו דו אויערען בעהאַלטען...

איז דאָס אָבער א וואונדער?

לייגט ניט אינדירעקט די היגע פּאָלקס־בילדונג אין די שוואַרצע לאָפּעס פון גלחים און קריסטליכע מיסיאָנערען? האָט זיך דאָ ניט איינגעפרעסען דער צלם אין דער כריסטאָמאַטיע וויי א קרעפּס? שטעהט ניט דער גלח מיט א „טרפה־פּסול" איבער די יוגענד און רעגיערט ניט דער מיסיאָנער איבער די בילדונגס בעאַמטע און איבער די לעהרער פון אונזערע פּאָלקס־שולען?

נעהט אויף א טשיקאַוועסט אריין ערב קריסטמעס אין א היגע פּאָלקס־שול און זאָגט אויב איהר זייט ניט אין א קירכע, וואו מען „בלייקעט" תיפלה־מזמורים, מען שפּיעלט צלם־תפילות און מען קאיכט למנצח'ס פּאר יעזוס'ען!

א גאנצען חודש פּאר „גאָט'ס געבורטסטאָג" לערנט מען שוין די „פּרייע" אמעריקאַנער קינדער אין די פּאָלקס־שולען חזר'ן נאַרישע „הללויה'ס", פּאטשען אין די הענד פּאר שמחה מיט קריס־טוס'ען, שפּרינגען „קדושות" און זאָגען פּאטשערעס!

וער וועט דאָס וואָגען אָבצולייקענען?

קינדער פון אידישע עלטערן, קינדער פון פּריידענקער מוזען זינגען הייליגע לייערער פון א פערגעטערטען שטאָל, אין וועלכען א בתולה האָט געבראכט גאָט אויף דער וועלט און מלאכים זיינען געקומען אין שטאָל „קריאת שמע" לייענען, פּאטשען מיט די פּליגעל און זינגען שירה...

דאָס וועט פּראָקטיזירט יאָהר־אויס, יאָהר־אויס אין די כלומרשט פּרייע שולען פון דיעזער רעפּובליק און עס איז לייכער ניטאָ קיין פּראָנציסקאָ פערערר, וואָס זאָל בעפּרייען די אמעריקאַנער פּאָלקס־שול פון דער קירכע, — און וואָלט ער יא געווען, וואָלט מען איהם אפשר אויך געשאָסען, פונקט ווי אין שפּאַניען.

מלאכה, א „קאליקע", און יעזום איז געווען א וויסטער, פינסטערער קאליקע, א „באטשער".

„איהר דארפט וויסען, קינדער," — האָט ער וויטער געזאָגט — „אז קריסטום איז געווען א קארפענטער (סטאָליאר), וועז ער וואלט געווען א רעכטער בעל מלאכה און א „סטאטיק", וואלט ער ניט געזוכט צו ווערען א גאָט... א גוטער קארפענטער קען מאכען א לעבען אָהן געטליכקייט... ער איז אָבער געווען א פוילענצער און א פארטאטש. וועז ער וואלט איצט געלעבט וואלט ער ניט געקענט ווערען קיין מעמבער אין די קארפענטער'ס יוניאָן, וועז ער וואלט אפילו געגעבען טויזענד דאלאר פאר א יוניאָן־ביכעל, ווייל ער איז ניט געווען קיין גוטער „מעקעניק"... א סקעב איז ער אָבער יא געווען און דוקא אין א פרעמדען „טרייד" (פאך). גאָט איז עפעס דאן ניט געווען אויף „גוטען פוס" מיט דער וועלט, גאָט האָט געבעטען א „רייז אין די ווייזשעם" און די וועלט האָט זיך עפעס געקווייטקעלט, האָט ער, קריסטום, זיך אונטערגערוקט און פערכאפט דעם „רושאב"... ער האָט אָבער קאליע געמאכט די ארבייט. אויב איך האָב קיין טעות ניט, איז ער נאָך אן ערגערער גאָט ווי א קארפענטער... דערצו איז ער געווען אן עם הארץ: א קארפענטער דארף כאָטש קענען אביסעל רעכענען און ביי איהם איז געווען דריי און איינס איין טיווועל... דאָם בעסטע אין איהם איז דאָס, וואָס ער איז געווען א איד, איז ער אָבער געווען א שלעכטער איד, די אידען האָבען איהם פיינד געהאט, און אז אידען האָבען איינעם פיינד, טאָ זייט זיכער אז ער איז ווערטה א זעץ אן דר'ערד!... אידען זיינען קלוג און דער, וואָס קען ניט אויסקומען מיט קלוגע איז א טויגעניכטס. אָט וואוינען מיר שוין מיט א אידישע פאמיליע אין אין הויז אייניגע יאָהר און הלואי ווייטער, קיינער פון אונז איז נאָך קיין גאָט ניט געווארען, א בעוויז, אז מיר זיינען מענשען... בכן זאָג איך אייך אָן, בעזינגט מיר ניט דעם קארפענטער! אין בעסטען פאל האָבען מיר איצט

פערטשאדעטע קעפ פון צווייפעלהאפטע געטליכקייט. זיי ווילען זייערע קינדער זאלען קענען די ערד און איהרע מענשען, אבער ניט קיין אויסגעטראכטען „הימעל" מיט פאנטאסטישע וועזענס, וואס זיינען ניט געשטויגען און ניט געפלויגען...

איין קריסט אזעלכען האב איך אליין געהאט די עהרע צו קענען און בין זעהר שטאלץ אויף דעם.

מיט אייניגע יאהר צוריק האב איך געוואוינט נעבען ניו יארק אין איין הויז מיט אן אירלענדער קריסט, אן אייפאכער טאג־לוינער. איך וויים ניט אויב ער האט געקענט אונטערשרייבען זיין נאמען, איך וויים ניט אבער אז ער האט געהאט א נאמען און פערדיענט זיין נאמען זאל בלייבען. מיסטער פאטריק האט ער געהייסען. די שכנים האבען איהם געקענט פאר א קלוגען, עהרליכען מענשען. זיין ענגליש איז אפט געווען פעהלערהאפט, אבער זיינע געדאנקען גראמאטיקאליש; זיין וויץ א געזונדער און זיין שכל גליך ווי א סטרונע.

דיעזער אירלענדער — ער איז שוין א שוכן עפר, איז אראב־געפאלען פון א נייעם מויער, וואו ער האט געארבייט און געבליבען טויט אויפ'ן ארט — יא, דיעזער זעלטענער אירלענדער פלעגט אנזאגען זיינע קינדער, זיי זאלען ניט זינגען אין „סקול" קיין „קריסטמעס סאנגס". אויסער דעם פאעט־פילאזאף פריעדריך ניעטשע, וויים איך ניט אויב קריסטענטהום האט געהאט א גרעסע־רען שונא.

איך וועל קיינמאל ניט פערגעסען ווי מיסטער פאטריק האט אמאל אין אבענד צוגעדרופען זיינע צוויי מיידלעך און האט זיי געגעבען א לעקציע אין קריסטליכקייט.

— הערט אויס, קינדער! — האט ער געואגט — וועט איך וועל זיך דערוויסען, אז איהר האט געזונגען אין סקול סאנגס פאר יעזוס קריסטוס, וועל איך זיין בעז ווי א שווארץ יאהר. איך בין קריסטוס'עס גרעסטער שונא. איך האב פיינד א שלעכטען בעל־

חריין

די ביטערנים פון אידישען סדר.

דער פּסח וואָלט געווען א גאנץ שעהנער יום־טוב, א גאנץ פיינער יום טוב, א גאנץ וואויל־ער יום טוב, ווען ניט די חריין.

איך וואָלט שוין אפילו מוחל געווען די הכשרים פון די „גאונים" מיט די מצה־פּאַרפּעלעך פון פּאר־א־יאָהרען, מיט די כשר'ע, גאונ'ישע מילבען, וואָס קריכען דאָרט ארום; מיט די אייער־מצה, וואָס האָלטען זיך אין בעהינדלען, אבי מען זאָל מיר צונעהמען די חריין. אם וועניגסטענס די פּערשיעדענע חריין־מאכלים, און מיר איבערלאָזען צום סדר נור איין זאָרט חריין און געגוג. זאָל זיך דאָכטען, אז איך לייגן א דעקאָרענטישע פּאָעזיע...

פון וועלכען שטאַנדפּונקט איהר זאָלט דעם פּסח נעהמען, געפּעלט ער מיר אלץ. ער געפּעלט מיר אלס פּרייהייטס־יום־טוב, אָדער אלס פּריהלינגס־יום־טוב—ער איז שעהן, „שעהן ווי די וועלט", ניין, שעהנער ווי די וועלט... האָבען זיי מיר אָבער דערלאַנגט א פּאַרציע מיט חריין, אז איך חלש אוועק.

געשניטענע חריין, געריבענע חריין, „מרור", „כרך" און חזיר'יי אָדער „חזרת" און סתם חריין, אז עס איז געוואָלד צו שרייען.

פערפּאָלען! א איד טאָר ניט קיין הנאה האָבען פון זיין לעבען.

האָסטו א פּסח, טא נא־דיר חריין; האָסטו א שבועות, טא נא־דיר א תורה... עס איז ניט אויסצוהאלטען מיט די אידישקייט און וואָס פּאר א מחותן חריין איז מיט'ן פּאָלק ישראל, וויים איך ניט.

בעסערע בעלי־מלאכות און גוטע יוניאן־לייט דערצו, וואָס קריבען ניט אויף פרעמדע קברים...

„זיין מאמע — זאָגט מען — איז יא געווען א שענה מיידעל, אבער דער עולם האָט געמורמלט... א מיידעל, וואָס דארף חתונה האָבען מיט א מאן פון איבער די וואָלקען, איז מיר ניט געפעלען... סאי ווי סאי האָט זי געהאָט א פערזעהענים, דען אפילו ווי זיינע חסידים שרייען, איז ער אויך קיין „מענש" ניט געווען... און אז אייגער איז קיין „מענש" ניט, מעג ער אפילו זיין א גאָט, טויג ער אויך ניט...

„זאָלען זיך די בילדונגס־בעאמטע פערדרעהען זייערע קעפ מיט זייערע הימנעס! זאָלען זיי זינגען, אויב זיי איז גוט אויפ'ן הארצען! איהר זייט קינדער פון אן ארעמען יוניאן־מאן און דארפט זיך ניט פרעהען מיט קיין „אויבערשטען"..."

ארעמער פאטריק! וועז ער וואָלט געווען געבילדעט, וואָלט ער געווען א פעררער...

שטיקעל ארבייט אין דער וועלט. קברים פאר טיראנען, מיין גאט! דאם איז דאך קענדי, צוקערלעך, אבער ניט קיין חריין... חריין איז דאם געווען פאר די פרעה'ס, פאר די בלוט־זויגערס, אבער ניט פאר די אידען...

אז אסור זאל מיר זיין!

מיך וואלט ניט ארען וען איך וואלט געמוזט עסען די חריין מיט פיש אדער מיט פלייש; אבער סתם נעהמען הוילע חריין און גריזשען, אדער שלינגען, דאם איז ווירקליך געווען א העזה פון בעל הסדר צו הייסען. דען ניט אלע זיינען ווי בינום דער ביטערער.

ביי אונז אין שטעדטעל איז געווען א פרומער איד, א פרוש, בינום דער ביטערער האט מען איהם גערופען, וויל זיין נאנצער לעבען איז געווען איינגעטונקט אין ביטערנים.

ער פלעגט שמעקען טאבאק, רויכערען א ליולקע, עסען ציבעלע, קנאבעל, רעטעך, חריין, געקאכטע עסענס פלעגט ער ליעב האבען שטארק געפעפערט. „דאם איז א סימן גלות" — פלעגט ער זאגען — „זייט דער בית המקדש איז חרוב געווארען, טאר דער איד קיין הנאה ניט האבען פון זיין לעבען, טאר ער זיך ניט אנטהאן קיין תענוג און ניט עסען קיין זיסע זאכען"...

זעלבסטפערשטענדליך, אז צום צוקער־טראסט, וואלט בונים דער ביטערער ניט געקענט בעלאנגען... און אפילו קיין „קענדי־סטארקע", עם הייסט, קיין קרעמעל פון צוקערקעם, וואלט ער אויך ניט געקענט האלטען, אבער אזעלכע אידען ווי מיר, למשל, וואלטען יא געקענט פערדייען, אלס אן איבערבייט, א ביסעל זיסקייט אויף, קומט דער „סדר" און קארמעט אונז מיט חריין.

און דאך, וען איך קוק ארויין טיעפער אין דער געשעהענים פון די אידען אין מצרים, זעה איך, אז צו זים איז זיי דארט ניט געווען, אז זיי האבען דארט געארבייט א מין „ציעל ארבייט", ווי די מענער־שניידער אין ארטשארד סטריט, און קיין שטרוי צו די ציעגעל האט מען זיי אויך ניט געגעבען, זיי האבען דאם געמוזט

נור שא, איך האָב זיך קוים דערמאָנט פאַרוואָס מיר עסען חריין, דאָס איז דאָך א „זכר", דאָס דערמאָנט אונז ווי ביטער אונז איז געווען ביי פּרעה'ן אין מצרים, ווי מיר האָבען געארבייט „בחומר ובלבנים", ווי מיר האָבען געמוזט טראָגען ציגעל און קנעטען לייַם. דערפאַר עסען מיר דאָס חריין, כדי מיר זאָלען ניט פערגעסען יענע אלטע, היסטאָרישע ביטערקייט.

שאט! לאָזט זיך מיר נור אקאָרשט דערמאָהנען!

וואָס האָבען מיר דאָס אייגענטלעך דאמאלס געבויט אין מצרים? הא?... דאָכט זיך, פּתום און רעמסס. וואָס זיינען דאָס געווען פאַר געביידען? דאָכט זיך פּיראָמידען רופט מען זיי.

וואָס מיינט דאָס פּיראמידען?... דאָס זיינען געווען א מין קברים... מיר האָבען דאָס דאָן געבויט די קברים פאַר די עגיפּטישע טיראַנען...

א שעהנע שטיקעל ארבייט!

אזא פּסח אויף מיר, וואָס פאַר א נויטיגע מלאכה די אידען האָבען דעמאָלט פערריכט אין מצרים! זיי האָבען בעגראָבען די עגיפּטישע הערשער...

זיי זיינען, הייסט דאָס, געווען א מין „בונדיסטען", ווי מאָנכע יונגע אידען אין רוסלאנד. דער אונטערשיעד איז נור, וואָס אין רוסלאנד האָבען זיי געבויט פאַפּיערענע, שריפּטליכע פּיראמידען און אין מצרים — שטיינערנע. אבער אלץ איינס קברים צו בעגראָבען טיראַנען... אפילו שפּיאָנען האָבען זיי דעמאָלט אויך געהאט... דען וועו משה האָט נע'הרג'עט אן עגיפּטישען שווארץ־מאה'ניק און האָט איהם בעגראָבען אין זאמד, האָבען דאָס די שפּיאָנען באלד אויסגעזאָגט אויף איהם און ער האָט געמוזט אנט־לויפען נאָך מדין.

איז דאָך וויעדער א קשיא: צו וואָס דאַרף מען חריין אויף פּסח?

מאכען קברים פאַר דעספּאָטען איז דאָכט זיך די זיסעסטע

דאָרט אזוי, אז די מנעשען קענען געהן האלב נאקעט, נון, האָט מען געקענט בעשטעהען צו לאָזען בויען „פּתום ורעמסס". עם האָט גאָר ניט געקאָסט.

פּרעה האָט גאנץ גוט געקענט בעשטעהען צו לאָזען אייניקמויערען די קינדער פון די אידישע שקלאפען אלס א שטראָף, דען וועלכען בעטרעף האָט דאָרט געהאט א קינד? דאָרט, וואו האָרעוון א קינד קאָסט מיה און געלד איז אנאנדער זאך; אין דער וואַרעמער, פרוכטפולער מצרים אבער איז געווען אלץ אין איבערפלוס, און א אידענע איז זיך געלעגען אין קימפעט פאר תענוג, האָט מען טאקע געקינדעלט ווי אין פסוק שטעהט: „ובני ישראל" (און די קינדער ישראל) „פרו" (האָבען זיך געפרוכפערט) „וישרצו" (און האָבען זיך „געווידמעט"), „וירבו" (און האָבען זיך קיין עין הרע, קיין בייז אויג זאל זיי ניט זיין — געמעהרט), „ויעצמו" (און האָבען זיך גאָר געוואלדיג געשטארקט און געמעהרט, אז עס איז געווען א גוואלד שבגוואלד, גוואלד), ותמלא הארץ אותם" (אז עס איז ממש ניט געווען אויסצוהאלטען פון זיי, אזוי האָבען זיי זיך אונבעשריען געפלאָדעוועט...).

די אונטערשטע שורה איז, אז די ביטערקייט אין דעם אידישען סדר איז ניט אין גאנצען אויסען וועג. און אויב מיר עסען ניט די חריין צולויעב די ביטערקייט פון אמאל, מעגען מיר דאָס עסען צולויעב די ביטערקייט פון היינטיגער שקלאפערייַ, וואָס מען קען אויך ניט אוועקמאכען מיט דער האנד.

אויב די איינגעמויערטע שקלאפען־קינדער פון מצרים איז ניט ניט מעהר ווי א לעגענדע, דאן זיינען די איינגעמויערטע קינדער פון היינט א פאקט... וועלכער ארבייטער מויערט דאָס ניט אריין זיינע קינדער אין דעם רייכעג'ס גליק און פערגניגען?

נישט־קשה, דער בעל הסדר האָט געוואוסט וואָס ער טהוט, מיר מעגען עסען חריין, אויב ניט צו דערמאָנען זיך אָן די ביטערקייט פון אמאל, איז צו געדענקען די ביטערנים פון היינט...

געהן אלײן צונויפקלײבן און די צאהל ציגעל האבען זיי פון דעסט־
ווענען געמוזט מאכען.

אט אזוי איז דאס נעבעך געגאנגען מיט די ציגעל־מאכער, די „בריקלייערס", די מויערער, האבען אויך קיין בעסערע מערכה ניט געהאט. ווען זיי האבען ניט אויסגעמויערט א גענוים, בעשטימטע צאהל, האבען זיי דארטען געמוזט ארײנמויערען זייערע קינדער.

ניט אומזיסט בעהויפטעט דער פילאזאפישער היסטאריקער טהאמאס באקעל, אין זיין בעריהמטע „געשיכטע פון ציוויליזאציאן אין ענגלאנד", אז עס האט דאן געהערשט אין מצרים דער ערגסטער זארט שקלאפערײ אין דער מענשליכער געשיכטע.

„געלעהרטע און היסטאריקער — זאגט באקל — בעהויפטען, אז די פיראמידען פון אלט־עגיפטען זיינען א צייכען פון ציוויליזאציאן, איך זאג אבער, אז זיי זיינען א היסטארישער דאקומענט, וואס ווייזט אן אויף דער שרעקליכער שקלאפערײ. ווען זיי וואלטען דעמאלט ניט געהאט פאר א משך פון הונדערטע יאהרען אזוי פיעל אומזיסטישע שקלאפען, וואלט עס די מרינה אבזאלוט ניט געקענט בעשטעהן צו פערוועלטען אזוי פיעל מענשליכען פלײס, מענשליכע ענערגיע און צייט אויף אזא אוננוציגע, איבריגע זאך, ווי פיראמידען, וועלכע האבען דעם לאנד זאנסט גאר ניט גענוצט, ניט פינאנציעל, ניט מאראליש און ניט צו קיין אנדער פארטהייל.

באקל דערצעהלט, אז ארבייט איז דארט דעמאלט געווען אזוי אומזיסט, אז די עגיפטישע טיראנען האבען געקענט בעשטעהען צו לאזען הונדערטע מענשען זאלען טראגען איין גרויסען שטיין צו די פיראמידען עטליכע צעהנדליג יאהר נאכאנאנד.

— דאס איז אלץ געשעהן דערפאר — זאגט באקל — ווייל די מענשען האבען זעהר וועניג געדארפט אום זיך אויפצוהאלטען. דער נילוס טהאל — וואו די פיראמידען שטעהען — איז זעהר פעט און פרוכטבאר, די ערד האט גאר אהן שום מיה און מאטערנים ארויסגעגעבען אלע נויטיגע פראדוקטען צום לעבען. וואס איז

א אידישער שפּיטאָל

מיר זיינען עלענד, זיינען קראַנק,
מיר שמאַכטען נאָך ישועות.
מען היילט אונז — שרעקליכער געדאַנק! —
מיט קריסטליכע רפואות...
עם מינטערען מיט גיפט און גאַל
אונז הערצער, וועלכע זידען
מיט פינסטער־טמא'ן שטרעבען.
האַלט אויף דעם איד'שען האָספיטאַל!
דער איד קען צווישען אידען
נור אויפהאַלטען זיין לעבען...

דער דאָלאָר

דער דאָלאָר איז דער גרעסטער קענער,
ער דאַרף קיין אוניווערזיטעט, —
קוים עפענט ער דאָס מויל און רעדט,
פערזאַמלען זיך די גרעסטע מענער.

די גאָלדענע קייט

פערצייטען האָט די גאָלד'נע קייט
דעם עדלען ריצער נור געקליידט,
וואָס האָט פאַר עהרע און פאַר רעכט
געשטעלט זיין לעבען אין געפעכט.

דאָך איצטער ציערט די קייט פון גאָלד
דעם לומפ, וואָס האָט נור שקר האָלד,
וואָס לעבט פון פרעמדע האָב און גוטס,
און דיענט אויף דעם אַלטאַר פון שמוץ.

עפיגראַמען

גיעב

גיעב דיין טייסטער, אויך דיין האַרץ!
גיעב דיין כוח און דיין גלויבען!
פוי! די ערד איז שלעכט און שוואַרץ,
אָבער ליכטיג איז דאָס אויבען...

פרומע קעשענעס

די קעש'נעס פון די פרומע,
זיי זיינען ניט קיין שטומע...
זיי האָבען ניט קיין צונגען,
דאָך ווערט אין זיי געקלונגען,
זיי מאַכען אַ געטימעל,
וואָס גרייכט אַזש ביז אין הימעל...

אַ מאַדנע שפּיעל

דאָס שפּיעל פון גלויבען איז כדאי,
עס ברענגט די שפּיעלער גליק,
נו, פרעגט זיך אָבער סיי ווי סיי:
וואָס איז דאָס פאַר אַ שטיק?

עס האָט קנאַפּ ערנסט און פיעל שפּאָט,
און וועניג־וואָס געפיהל,
עס לאַכט פון מענש, עס חנפּ'עט גאָט,
עס איז אַ מאַדנער שפּיעל.

אונזערע העהנער

עס קרעהט ביי אונז א „האַהן"
ביי יעדער אויבען־אַן;
אויף יעדער בערגעל מיסט —
און קרעהט אונז ניט אומזיסט...

קונסט און לעבען

קונסט און לעבען געה'ן צוזאַמען,
קענסט זיי ניט צושיידען.
דיען געטרייו זיי ביידען,
און דו דאַרפסט ניט קיין רעקלאַמען.

שרעק זיך ניט

שרעק זיך ניט פאַר די וואַם פלאַמען!
גלויב ניט, קאַלטקייט איז א „גאַנג",
קאַלט און שטיל איז אויך די שלאַנג,
און זי קען דיך דאַך פער'סם'ן.

פאַלשע קושען

זיי קושען זיך דעם קוש פון „שלום",
פון ליעבע און פון זיסען פריעדען,
דאַך זיי'רע טרפה הערצער זידען,
דען זייער קוש איז נור א חלום.
זיי קושען זיך אַזוי זייט יאַהרען
און שלום איז נאַך ניט געבאָרען.

חשך

גוטע זייגערס ווייזען גוט,
דאָך זיי האָבען זייער נגע,
דען ס׳איז אימער א מינוט,
א סעקונדע צי א רגע
זייער אונטערשייד מגלה.
און דו ביזט זיי חושד אלע...

ניט אלע טרערען

ניט יעדען ווייגער דאַרפסטו הערען,
דען מאַנכער גיסט דאָס ציב׳לע טרעהרען,
נאָר אָפט צואווייגט זיך עס דער ליעגען,
אום דיין רחמנות צו בעטריגען.

מען מוז פערשטעהן

מען מוז לערנען צו פערשטעהן
אָפט דעם ווערטה פון קליינע זאַכען,
און ניט זוכען צו פערלאַכען
אַלץ, וואָס אונז ערשיינט צו קליין.

שלום בית

לויב די יויך און לויב די קיטקע,
און עס וועט דיין יענטע גיטקע
שוין פערגעסען און פערגעבען
טויזענד עולות דיר אין לעבען.

שמוץ און פרנסה

מיסט איז אַ פּאַסקודנע זאַך,
ערגער׳ס קען ניט געבען,
דאָך בעשעפּענישען אַ סך
מאַכען דאָרט אַ לעבען.

ד׳רום בלייבט שמוץ אָפּט אויף אַן אָרט
ליגען פּריי און יירען,
יענע, וועלכע לעבען דאָרט,
לאָזען דאָס ניט ריהרען...

נאָמען און איבערצייגונג

אַ טיש איז ניט אַ פּיש,
דער נאָמען זאָגט דאָס די מינוט,
דאָך אויב דער פּיש איז פּריש,
און אויב דער טיש איז שטאַרק און גוט, —
דרויף מוז דער נאָמען שווייגען,
מען דאַרף זיך איבערצייגען.

גלייכע זאַכען.

וואו אַ קירכע דאָרט אַ זומפּ,
וואו אַ קעניג — דאָרט אַ לומפּ;
וואו אַ געלד־זאַק דאָרט אַ שלאַנג;
וואו אַ הערשונג — דאָרט אַ צוואַנג;
וואו דער יאָך — אַ, דאָרט די נויט;
וואו די דומהייט — דאָרט דער טויט.

בארג אראָב

ניט שטענדיג געהט דאָס ארויף
צום בארג'ס פערשפּיצטען קאָפּ,
עס הערט דאָס קלעטערען אויף,
דאָן געהט דאָס בארג אראָב...

צום פּקטיאָר

מעגסט זיין אַ קינסטלער פון נאַטור,
יא, פּאַר דער ביהנע נור געבאָרען,
וועלט דאָך דיין גרויסע קונסט פערלאָרען,
וען דו מוזט שפּיעלען קאַריקאַטור.

וען אין דיין ראָלע לעבט אַ ציעל,
דער הויכער ציעל פון קונסט און אמת,
טאָ זוך קיין יחוס, פרעג ניט „וועמעס"?
שטודיר דאָס איין, טרעט אויף און שפּיעל!

דו זוך נור פּאַרצושטעלען דאָס,
וואָס ריינע קונסט האָט דיר געגעבען,
דיין יעדער שטריך זאָל זיין פון לעבן,
ניט פּאַלשעווע זיין ריכט'גע מאָס!

דעם העלד, וואָס לעבט אויף דעם פּאָדיר,
מוזטו ערשט שאַפען אויף די ברעטער,
דו מוזט אַרויסהעלפען די געטער,
דו שאַפסט מיט זיי און זיי מיט דיר.

דעקאדענץ

עס אַרט דעם דעקאַדענט ניט פיעל,
וואָם קיינער ווייס ניט וואָם ער וויל.
דער וואַסער ברענט, דער פייער לעשט,
די רויזען נעבעך זיינען שוואַרץ...
דעם פרויען־שיכעל קלעהמט דאָם האַרץ,
אַ שורה פינטלאַך פונקט ווי מאַן
שטעהט איבעריג און קוקט אייך אַן,
און איהר אַליין טראַכט צו די רעשט.

ליטעראַטור און די מאַסע

די מאַסע שטעהט געבוקט
פאַר אַלץ, וואָם איז געדרוקט.
עס מעג זיין שמוץ און „ברוך",
אַבי אַ בוך;
אַבי אַ בלאַט, וואָם לעזט זיך גלאַט.

גיעב

גיעב, דו רשע, גיעב און גיעב!
גיעב און מאַך ניט קיין געטימעל!
דען דערפאַר האָט גאָט דיך ליעב
און ער עפענט דיר דעם הימעל...

די קונסט פון זאָגען

דאָם וואָם דו ווייסט, ווייסען אַ סך,
ז אָ ג ע ן דאָם, איז די גאַנצע זאַך.

א תל

אמעריקאַ בעזיצט אין זיך
די קראַפט, וואָס ענדערט אום אויף גיך
פון „גרין" אויף „שוואַרץ", פון „רויט" אויף „געל",
זי ענדערט אום און מאַכט אַ תל...

א קרענק

ווילסט בעריהמטהייט, זוכסט אַ שם,
טאָ געדענק,
מעהרסטענס האָט מען נור פון דעם
אַ קרענק.

דער פעדער־פֿאַרטאַטש

עס לעהרענט דער פעדער־פֿאַרטאַטש —
דעם אַר׳מען לעזער אַ מין קוואַטש,
וואָס נור דער טייפעל און זיין ווייב
געברויכען אַלס אַ צייט־פערטרייב.

גלויבען און ספּאַרט

ביי זיי איז דער גלויבען אַ ספּאַרט,
זיי שפּיעלען גאָר קונציגע שטיק:
זיי וואַרפען דעם ערד־באל צו גאָט
און ער וואַרפט די פילקע צוריק.
דער גייסטליכער וויים וואָס ער ווייל,
דער גלויביגער פערשטעהט ניט דעם שפּיעל.

די מאַדע

אויף בלוט־פערגאַס'נע אויגלעך
פון אַרמע, טויטע פויגלעך
די מאַדע קוקט זיך גאָר ניט איין.
זי שיסט אין שניידט, און עדערט,
אַבי זי איז בעפעדערט,
אַבי דער פוץ זאָל זיין...
מעגסט אומפליהען און זינגען,
זי וועט צו דר'ערד דיך בריינגען
אין מיטען פון דיין שעהנסטען שיר.
זי וועט דיין גייסט פערלאַכען
און קאַלטבלוטיג זיך מאַכען
א קאַפּעלוש פון דיר...
א, מערדערליכע מאַדע!
ווער קען ניט דיין „הגדה"?
דיין אייב'גען „מה נשתנה" — ווער?
עם שטעהט א יעדער תירץ
פאַר דיר מיט דרך ארץ
און דו פרעגסט מעהר און מעהר...

די פּאַליציי

עם בושעוועט די פּאַליציי,
און באַמבעם זוכט זי נור און שולד.
דאָך פלאַצט א באַמבע דא צי דארט,
די פּאַליציי איז זיכער פּאַרט,
כל זמן עם פלאַצט ניט די געדולד...

בטלנות און פאַרטשריט

1.

בטלנות האָט זיך שטאַרק פערשפּעטיגט,
אַמעריקאַ האָלט ניט פון איהר שטה, —
זי האָט געגוג אונז אַנגעזעטיגט
מיט שווארצע חרפות אין דער ליטא.

2.

א יאַרמולקע איז ניט קיין צרה,
דאָך מוז זיך זיצען אויף א מח
וואָס שעפט א חוץ פון דער גמרא
אויך פון די וויסענשאַפטען כח.
עם מוז א אידישע ישיבה
זיין גרייט צו שאַפען א ר' עקיבא...

די צייט

דער קעניג שימערט אין זיין פולען שטאָאט
און איהם ארום שארמאַנטע העררען גלאַנצען,
עס זיצט איהם ביי דער זייט א קלוגער ראטה
און שעהנע וויבער זעהט מען פאַר איהם טאַנצען.

דאָך אַלץ פערליערט זיך אין די צייטען'ס שוים,
דער פירסט, די שמייכלער און די קלוגע מחות,
דער גרעסטער העראָשאַפט געהען אוים די כחות.
אָ, צייט! וויי ביזטו מעכטיג און וויי גרויס!

די ריכטיגע פראבע

עס גלויבט קיין מיידעל, אז דו ליעבסט,
ביז זי דערזעהט ניט, אז דו גיעבסט.
דו נעהם איהר נור צום יובעליער
און פרעג ניט מעהר ! זי גלויבט אין דיר !

נארעריי

די צוקונפט זאגט דיר צו א סך :
„א גוואלד, וואס איך פערמאג !"
דאך וועז דו קומסט שוין צו דער זאך,
איז דאס א נעכט'גער טאג...

מיט נשמה

איז דיין שונא ווילד און פרעך,
נעהם אן עדעלע נקמה !
זאל ער גיסען קויט און פעך,
ענטפער מיט נשמה !....

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 4 cents a day is charged, if the book is not returned by the last date stamped above. Damages will be assessed for mutilations paid.

2713

DEC 12 '76

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.